De dolle vaandrig. Eerste deel: Gerbrandt

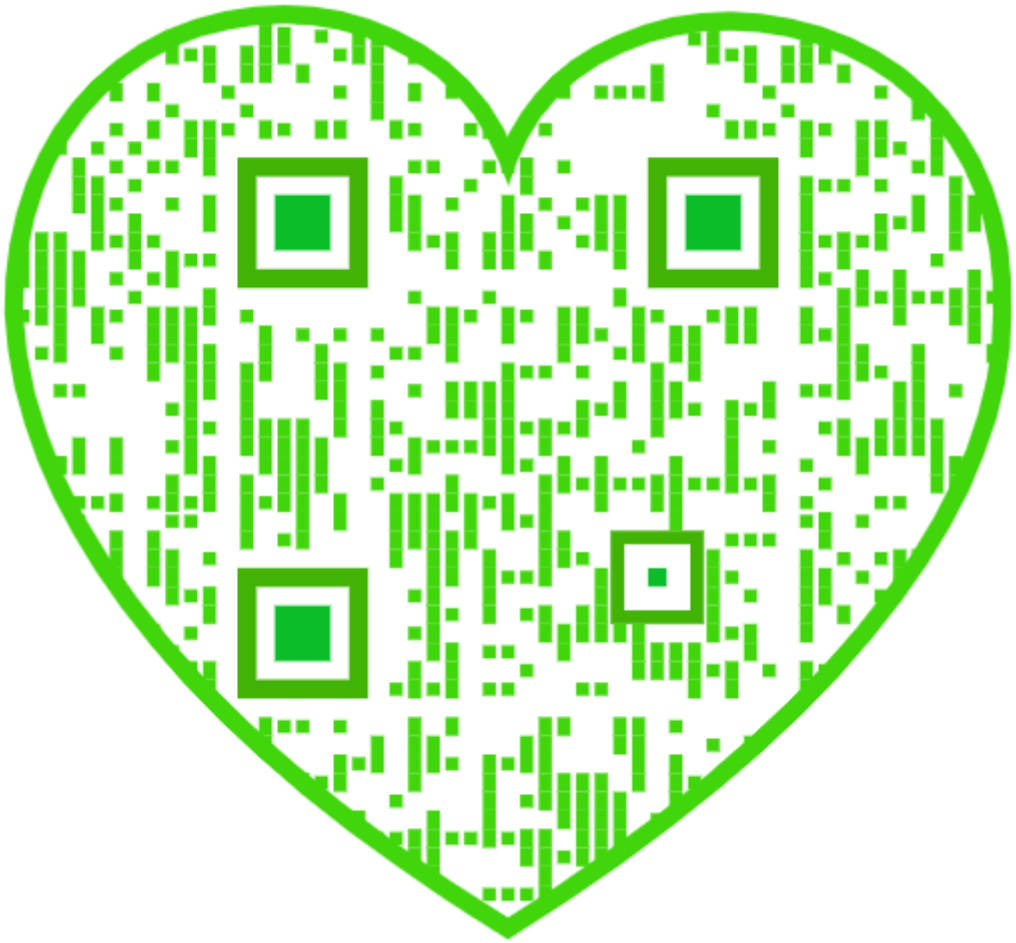
A.M. de Jong

bron
A.M. de Jong, *De dolle vaandrig. Eerste deel: Gerbrandt*. A.J.G. Strengholt's Uitgeversmaatschappij, Amsterdam 1947

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/jong003doll01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

Opgedragen aan den groten schilder George van Raemdonck, in vriendschap en bewondering.

Eerste deel
Gerbrandt

‘*Tot sulcken grootheyt sal A m s t e l r e d a m noch komen*,
Dat sij in trejfflijckheyt sal overwinnen R o m e n ,
In deftigheyt van Raedt, in Mannelijck Gewelt,
In Oorelooghs Beleydt en machtigheydt van Geldt.

Haer uytgeblaese Faem sol snorren door de wolcken
En dreyghen met ontsagh de wijdt gelegen Volcken,
De Geel en Swarte Moor, de Jurck en Parsiaen,
Die sal haer Mogentheydt om hulpe smeecken aen.....’

Dageraad

‘*'t Sonnetje steekt zijn hoofjen op,*
En beslaet der bergen top
Met zijn lichjes.
Wat gesichjes,
Wat verschietjes verd en flauw
Dommelter tusschen 't grau en blauw.....’

Alle motto's in dit boek zijn uit Breêro's werk genomen.

1

Hij groeide op in de Nes, waar zijn vaders huis stond op de hoek van de Sint-Pietersteeg, bij de hallen, de vis-, de vogelen- en de wortelmarkt. Heel de dag was de lucht vervuld van het gedruis der druk bezige binnenstad, het loven en bieden tussen klanten en verkopers, het nodend geroep der marktvrouwen, het krakeel tussen mededingers, die probeerden elkaar een koper af te vangen. Altijd was er het geschuifel en getrippel van voorbijgaande voeten, het geklop van paardenhoeven, het kreunen en kraken van de wielen der zwaarbeladen karren, het valse knersen van de ijzers der vrachtsleden over de ronde koppen van de keibestrating, rauw geschreeuwde scherts, flarden van een schor gebrald straatlied.

Het huis was koel en donker en vol leven, de vloeren blank geschuurd, de zware eiken meubels in glans geboend, de muren boven de streng gestoken lambrisering helder wit met hier en daar de verrassing van een enkel kleurig schilderij in donkere lijst, vaders trots en liefste bezit. In het voorhuis zaten de knechten op hun driepikkel bij de lage werktafeltjes vol gereedschap en belangwekkende rommel, en hamerden op het leer, trokken de lange pekdraden door de zoolnaden, borstelden en wreven de afgewerkte schoenen en stevels, dat de kleine jongen er zijn lachende snoet, tot een komieke tronie verwrongen, in weerspiegeld zag. Uren kon hij tussen hen zitten, zich verbeeldend dat hij hun zeer behulpzaam was, als hij een els aangaf of aandachtig een grove hennepen draad langs het pekblokje trok. In zwijgende verrukking luisterde hij naar de vrolijke, spotzieke of weemoedige oude liederen, die zij onder het werk zongen, wier woorden hij maar bij gedeelten begreep, maar wier stemmingen hij vaag en aangenaam onderging. Ademloos hoorde hij toe, als de klagende, bijtende of woeste geuzenliederen gezongen werden, die verhaalden van de gruwelen door de goddeloze moordknechten der Spanjolen aangericht, in sombere voldoening juichten over welgelukte weerwraak en hel jubelden bij het herdenken van wonderbare wapenfeiten te land of ter zee, onbegrijpelijke overwinningen van kleine, saamgeraapte benden op de overweldigende macht van den aartsvijand, victorie zoo groot en onwaarschijnlijk, dat de eer ervan in vrome verbazing aan God gelaten werd, die met Zijn adem de kracht van den tegenstander vernietigd had.

De oorlog was altijd in het denken der mensen en in de gesprekken rondom. Hij wist, dat lang voor zijn geboorte deze bittere krijg begonnen was, die immer voortduurde, wreed en hardnekkig, zonder verpoozen, en het ganse leven der mensen vervulde met zijn schrik en rode driften. Al de jaren zijner herinnering was de oorlog er geweest, maar steeds verder week hij achteruit, de vijand was teruggedrongen naar het Zuiden en Oosten, de stad was veilig, leefde onbevreesd, rumoerig en blijgeestig. Prins Willem was lafhartig vermoord, maar zijn zoon, Prinse Mauring, was een groot en gelukkig veldheer gebleken, een onoverwinnelijk held, en hield het woedende monster op een afstand. Doch het was er nog steeds en ergens ver van huis werd gemoord en geplunderd en gebrand, gefolterd en geschonden, joegen geharnaste ruiters schietend en schreeuwend achter elkaar aan, schoten hoog op de baren voortvliegende schepen elkander aan stukken.

Bevend van opwinding luisterde hij naar de wilde verhalen van Schoppen-één-oog, zijn vaders oudste knecht, die een Zeeuwse watergeus geweest was, en een oog verloren had in de slag bij Reimerswaal onder admiraal Worst van Vlissingen, een oor en twee vingers bij de bloedige gevechten om Leiden te ontzetten en eindelijk een been in de grote zeeslag tegen de machtige Onoverwinnelijke Vloot van Medina Sidonia. Zijn gezicht en handen waren grauw geschroeid in vuur en kruitdamp en doorploegd van rode littekens, hij zag er schrikwekkend uit bij het relaas van zijn woeste herinneringen, met het rosse vuur, dat gloeide in zijn ene overgebleven oog. Soms wemelden daarna wilde taferelen voor de levendige fantasie van het kind en zijn dromen waren vol visioenen van schrikkelijke moord en een verschroeiend gevoel van wraakzuchtige haat dreigde hem te verstikken. De wereld was een oord vol verschrikking, waarin kwaadaardige vijanden steeds gereed stonden onschuldige mensen te bespringen. Vijanden. De vijand. De Spekken. De Spanjool. Oorlog was de wereld. Angst en onoverzienbaar lijden het leven. Waarom? Omdat de koning van Spanje het zo beval, de wrede tiran in zijn verre, sombere paleis, opgestookt door de duivelse zwarte monniken, die de mensen in de Nederlanden dwingen wilden afgodendienst te bedrijven. Maar God was sterker dan de Spaanse dwingeland en gaf het kleine volk de zegepraal over den geweldige..... Omdat het kleine volk trouw was in het ware geloof en den Heere diende zoals Hij het verlangde. De mens, die

in gerechtigheid wandelde, behoefde niemand te vrezen buiten God. Het eigen geweten wees de weg aan wie een zuiver hart had. En wie leefde in den Heer, kon alles in verduldigheid dragen zonder bukken, vervolging, pijn en dood, en hij zou overwinnen, omdat God streed aan zijn zijde. Zo zei Schoppen-één-oog. Zo zeiden ook vader en moeder en de strenge, heftige Dominee Ursinus, die zelf onder de geuzen van den grimmigen 't Hoen gevochten had en de littekens droeg van een lanssteek dwars door zijn hals. God had gestreden aan de zijde der Nederlanden en de macht van Spanje verkleind. Nu werden de moorddadige Spekken steeds verder weg gejaagd en een kleine jongen in Amsterdam behoefde niet meer bang te zijn, dat een Spanjolen-huurling hem aan zijn rapier zou rijgen als een speenvarken aan het spit..... En als ze ooit weerkwamen, was daar Schoppen-één-oog, die ze in stukken zou kappen..... en zijn vader, die een musket had, een piek en een brede houwdegen, omdat hij bij het schuttersvendel diende..... De kleine Gerbrandt kon gerust zijn en onbezorgd leven en spelen.....

2

Hij was de lieveling van zijn moeder en zijn oudere zuster Hillegond, die wel de baas over hem speelde, maar hem toch in alles hielp en zijn ondeugendste streken voor den strengen vader zocht te verheimelijken. Pieter, zijn oudste broer was een stille in den lande, een droge natuur, een traag karakter. Hij vond geen pleizier in kattekwaad, dat onvermijdelijk straf na zich sleepte, en ruzie of gevecht ging hij het liefst uit de weg. Gerbrandt werd geprikkeld door zijn onverstoorbare kalmte en zijn rustig wezen en plaagde hem vaak, driftiger wordend naarmate de ander goedmoediger reageerde, tot hij het in zijn blinde overmoed te bont maakte en Pieter onverwacht zijn sterke handen uitstak, hem bij zijn kraag greep en hem dooreen rammelde als een poetslap. Want sterk was de bedachtzame en weinig zeggende Pieter genoeg.

Het liefst was hem Stijntje, het vijf jaar jongere zusje, levendig van aard als hijzelf, aanhalig en heerszuchtig, onbeschrijfelijk komiek in haar onstuimige driftaanvallen. Zij kon alles van hem gedaan krijgen, bedelde hem zijn mooiste stuiters af en het lekkers, waarop hij het meest verzot was. Als ze hem met haar grote blauwe ogen smekend aankeek en er zo vaagjes vragend bij glimlachte, kon hij haar niets weigeren, en hij speelde meer en liever met haar dan zijn jongenswaardigheid eigenlijk verdroeg.

Voor zijn vader, Adriaan Cornelisz., had hij een onbegrensde eerbied. Vader kon en wist alles. Hij las in dikke boeken en vertelde er soms uit. Wonderbaarlijke verhalen over heidense goden en godinnen, ondeugende faunen en schone nymphen, ademrovende geschiedenissen van dolende ridders, geroofde jonkvrouwen, gevechten met monsterachtige griffioenen, raadselachtige tovenaars, machtige koningen en keizers in heerlijke paleizen, en de vreemdsoortigste, opwindendste avonturen. Hij praatte zonder verlegenheid met deftige en geleerde mensen, schilders waren zijn vrienden en zelfs dominee Ursinus behandelde hem met een zeker ontzag, hoewel hij hem verweet, dat hij meedeed aan zulk goddeloos en heidens gedoe als het wufte werk van de oude Kamer ‘D'Eglantier’, die tot zinspreuk had ‘In liefde bloeiende’ en vergaderde boven de Vleeshal. Maar Adriaan Cornelisz. kon er geen kwaad in zien, glimlachte om de boze ijver van dominee en bracht dezen

eenmaal buiten zichzelf door als zijn mening te kennen te geven, dat God voorzeker streng was, maar even zeker geen kniesoor, dat vrolijke, blijmoedige mensen aangenaam waren in Zijn ogen en dat Hij de kunst van rethoryken evenmin kon verachten als dat het bier voor de ganzen gebrouwen werd. Toen had dominee de handen in de lucht geslagen, hem een schelm genoemd, die zich een godje schiep naar zijn verdaemelijk werelds welbehagen, hem de hel voorspeld en was kwaad weggelopen. Het duurde een volle maand eer hij weer terug kwam. Maar Moeder Marrigjes hartige keuken en vaders gul geschonken bier had hij op den duur toch niet kunnen ontberen, want in zijn hart was dominee Ursinus een echte smeerbuik, al deed hij ambtshalve nog zo zuinig, al gaf hij nog zo geweldig af op de wereld en haar zondige overdaad. Als hij aan tafel voorging in het gebed, kon hij onmogelijk nalaten af en toe één oog open te klappen om verliefd naar een malse hamelbout te kijken.....

Adriaan Cornelisz. was heel streng voor den kleinen Gerbrandt en spaarde hem de roede niet. Soms verweet Moeder Marrigje hem, dat hij te hard tegen het zoontje optrad, want het mocht dan een wilde rakker zijn en soms een onbesuisde driftkop, hij had een gevoelig hartje en een teer gemoed. Maar de vader wees haar bedenkingen af met een kort gebaar en de machtspreuk, dat wie zijn kinderen liefheeft, ze kastijdt. En Adriaan had dit bewegelijke en ongedurige zoontje meer lief, dan hij wilde laten blijken. Hij vond zo veel van zichzelf in den jongen terug. Maar er waren vele dingen in hemzelf, die hij niet gaarne aan de wereld geopenbaard zag, een wildheid, een dringende zucht naar ongebondenheid, moeilijk te bedwingen driften, die hem menigmaal verwarden en beangstten, die hij zondig wist en bij geweten verfoeide, maar die hij toch niet steeds wist meester te blijven. Hij was er in de heimelijkheid van zijn gedachten van overtuigd, dat zijn veel te goede vader met wat meer strengheid in de opvoeding hem misschien tot een beter en rustiger man zou hebben gemaakt en wilde zijn kinderen beveiligen voor de benauwenis der vliegende hartstochten, die in zijn eigen gemoed zo deerlijk konden spoken..... Een jong boompje kon men nog buigen..... beter wat hard aanpakken dan uit zwakheid toestaan, dat het onkruid wortel schoot en welig woekerde. Doch hij strafte nooit in toorn, roste in koelen bloede den rekel de billen rood en lei hem bedaard uit waarom, in

termen, die de jongen begrijpen kon. Na de straf was hij vriendelijk als voorheen: het geschil was uit de wereld, nu de boze daad zijn loon gekregen had. En Gerbrandt begreep. Hij begreep, dat vader een onafwijsbare plicht vervulde, als hij hem de spanriem deed proeven en zijn berouw was groter dan zijn pijn, zijn goede voornemens oprecht en onmetelijk. Maar de natuur kwam spoedig weer boven en dreef hem tot roekeloosheid en allerhand vermaken, die kinderen nu eenmaal verboden zijn.

Hij zat vol streken en behoorde tot de grootste galgenstroppen van de buurt.

Goed vriend was hij met de kleine rabauwen uit de donkere steegjes van de Oude Zijde, hanteerde hun vermakelijke en schilderachtige taal even gemakkelijk als zij en met hetzelfde rauwe, onverschillige accent. Hij had alleen spoedig geleerd daar thuis voorzichtig mee te zijn, want vader was zeer gesteld op een goede toon in de gesprekken onderling en wees hem scherp terecht als hij zich in het vuur van een verhaal een wat al te sappige uitdrukking van de tong liet glippen. Hij kende ook al de vleesverkopers van de hal en hun olijke en kernachtige lokroepen naar de klanten, de groentewijven van de markt, die door hem en zijn kornuiten spottend wortelteven genoemd werden, de af en aanrijdende voerlui met hun van drank en geschreeuw schorre stemmen en een menigte beruchte straattypen met hun tekenachtige en kluchtige bijnamen: Morsige Marie Slomps, Hopman Schentekeuken, Joris Kakkerlak, Trijn Dubbelt-in, Lijsje Pokneus, Maarten Vaalgat, zwervers, bedelaars, eeuwig dronken speellieden, rappe gauwdieven en nog slimmer gespuis. Hij wist, dat het bedenkelijk volk was, verwerpelijk schorremorrie, waar een jongen uit een eerzaam burgergezin liever bij uit de buurt moest blijven, maar zij waren zo onvergelijkelijk belangwekkend, ze konden verhalen vertellen, of elkaar verwijten en scheldwoorden naar de kop smijten, waarbij de tranen van het lachen je over de wangen biggelden.

Graag zwierf hij met een paar kameraadjes door de stad, die vol driftig leven was, vol vreemd zeevolk in uitheemse dracht, Moren en Mongolen, Zweden en Venetiërs, Russen en Engelsen en reusachtige negers, zwart als pek en met dicht gekroesde wolkoppen. Zij keken verbaasd en bewonderend naar de wonderlijke, bontvervige klederdrachten en jouwden lustig, als ze hun verbazing te boven waren.

Een opwindend avontuur was het, mee te lopen achter de diefvangers, die misdadigers door de straten voerden, een plank voor de borst, waarop hun misdrijf vermeld stond, soms met een geroofd voorwerp in de handen, tot schande en spot van iedereen. Een enkele maal was het schouwspel te machtig voor zijn gevoelige zenuwen. Eens was het een afzichtelijk oud wijf, dat Maartje van Hamburg genoemd werd. Zij droeg een half ontvleesd mensenhoofd voor de borst, en naast haar schuifelde een broodmagere opgeschoten jongen, snotterend en met wilde doodsangst in de holle ogen, met een verdorde hand aan een koord om den hals: lijkenschenders; zij hadden deze gruwelijke buit gestolen van de Volewijk om ze aan een chirurgijn te verkopen; later werden ze voor de pui van het raadhuis halfnaakt ontkleed en bloedig gegeseld vóór ze naar het Rasphuis gesleept werden. Het was alles afschuwelijk geweest, doch Gerbrandt had zich niet kunnen losrukken van het akelige en gruwzaam boeiende schouwspel, hoewel het hem tot brakens toe ontstelde. Maar de nacht daarop was hij telkens schreeuwend wakker geworden en de volgende dag had hij zo'n koorts gehad, dat de barbier Meester Jan Smeerteborst gehaald was om hem ader te laten.....

Zij keken naar het optrekken van de schutters in hun kleurige uniformen, de hoed of helm met pluimen gesierd, piek of musket over de schouder, aan een met goud gestikte bandelier het zijdgeweer uitdagend kletterend tegen de benen, een vrolijke groet zwaaiend naar bekenden onder het toelopend volk, trots op hun waardigheid als verdedigers van de stad. Gerbrandts vader was erbij. Hij was sergeant en werd later officier, wat een groote onderscheiding was en een eer voor de hele familie. De jongens trokken juichend mee op, probeerden in de pas te lopen, zij kenden alle commando's van buiten, hun hoogste eerzucht was eenmaal opgenomen te worden in een schuttersvendel, de zware wapens te dragen, een borstkuras en helm..... en als dan de Spekken een overval waagden, zouden ze die er zo van langs geven, dat ze nooit meer terug durfden komen!.....

Zij doolden langs de buitenkant, waar de oude wallen geslecht werden en overal nieuwe huizen in aanbouw waren, hele reeksen. Er werd gegraven en geheid, gehamerd en gemetseld, karren en sleden knarsten af en aan met hout en stenen en ijzer, er werd gesjouwd als in een verstoorde mierenhoop, geschreeuwd, gelachen

en gezongen. Hele straten verrezen uit de grond en verderop ploeterden troepen polderwerkers aan de nieuwe bolwerken achter de brede stadsgracht, de hoekige vormen van de vooruitstekende schansen waren duidelijk te zien en trokken de bijzondere aandacht van de jongens, die ze onneembaar achtten voor eventuele belegeraars. Het was er al leven en vrolijke bedrijvigheid, lawaai en koortsachtige werkdrift en voor rondscharrelende knapen viel er van alles te beleven, zij zongen de dwaze, eentonige liedjes van de heiers mee, staken een handje toe hier of daar, verdienden een paar duiten soms; als ze onvriendelijk bejegend werden, sloeg hun behulpzaamheid om tot baldadige plaagzucht, zij smeten stenen in de heikuil, dat de sjouwers in hun lange laarzen de modderkluiten om de oren vlogen en werden met geweldige dreigementen en ellenlange vloeken weggejaagd; zij liepen wat ze lopen konden, maar maakten op veiligen afstand halt om luidruchtig terug te schelden voor slikmuilen en hoeredoppen, de ouders van hun vijanden beschuldigend van de ergst denkbare misdragingen.

Zij liepen langs de Teertuinen op het IJ aan, keken naar de aanen uitzeilende schepen, telden hoeveel er wel voor hun ankers lagen te rijden, die wachtten op hun beurt om gelost te worden. Overal stonden zeilen als blanke vleugels tegen de lucht, omzwierd van de lange bonte wimpels en vlaggen, de koperen monden der kanonnen loerden vals uit de opgeklapte geschutpoorten, aan boord was beweging van rappe matrozen, die manoeuvreerden met zeilen en want. Dit was het verrukkelijkst van al, het eeuwig woelige IJ. Van over heel de wereld kwamen de schepen aangezwommen, naar heel de wereld zwalkten zij uit, geladen met de vreemdste koopwaren. Het geurde er naar teer en pek en zilt water, naar vis en verf en specerijen. Wonderlijke, avontuurlijke aromen dwaalden er om, je wist niet vanwaar ze precies kwamen, maar het was opwindend en riep de fantasie wakker. Schepen van oorloge koersten lenig tussen de andere door, hoog op het water, met vergulde beelden aan de spitse boeg, de spiegels rijk versierd met snijwerk en bonte kleuren. Soms kwam er een aansukkelen met een mast te weinig, stengen staken splinterige vezels de lucht in, er waren donkere gaten in de reling of boord geslagen, ze kwamen van zee, de oorlogsvlag waaide breed golvend van de achtersteven, ze keerden huiswaarts met gedunde bemanning, gehavend en geschonden, maar zegevierend en trots, met roem beladen. De kaden wemelden van zee- en krijgs-

volk, er werd gepraat en geschreeuwd in alle mogelijke talen, er werd gesleept met balen en vaten koopwaren, touwwerk, zeildoek en victualiën, er werd geladen en gelost, geruzied en gelachen, commando's bulderden van de campagnes, matrozen zongen bij het hieuwen van de ankers, liepen op een draf rond de kaapstanders, officieren moedigden hen aan met vloeken en grappen. De jongens drongen zich tussen de benen der volwassenen door en kwamen niet uitgekeken aan al het wonder, dat beurtelings of overal tegelijk hun aandacht boeide. Het brede water golfde om de schepen, ketste het zonlicht verblindend de ogen in, klukte en klotste tegen de beschoeiing der kaden en lag wijd gespreid naar alle zijden, een levende verrukking voor het oog. En aan de verre overkant schaduwden de sombere staken van de Volewijk tegen de lucht, het galgeveld, waar de arme gehangenen traag schommelden en draaiden aan hun strop en er moesten blijven hangen tot touw of nek doorgerot waren en zij neervielen in de put aan de voet der galgen.....

3

Gerbrandt had een droom, die vaak terugkwam na een middag, aan het IJ doorgebracht: hij was een boegbeeld van een schip, keek onder de schaduw van de kluiverzeilen uit, en waarheen hij het oog wendde, volgde het ganse schip. Hij was altijd vooraan, zag alles het eerst, beneden hem kolkte en bruiste de zee, het schuim woei hem om de oren, boven hem floot de wind door de touwen, de boeg rees en daalde op de wild rollende golven en alle wonderen der wereld kwamen hem tegemoet. Het vreemde was, dat niemand wist, hoe de rol van het boegbeeld vervuld werd door een levenden Gerbrandt. Allen bewonderden hem in zijn vergulden staat, maar niemand vermoedde, dat hij leefde, en nog veel minder, dat hij het was, die de koers aangaf, het schip naar zijn eigen invallen achter zich aandwong..... Een heerlijke droom was het!..... Hij kon hem wakende nagenieten en met wijd open ogen de verbazingwekkende taferelen opnieuw zien..... en op het IJ zocht hij zich het grootste, hoogste, statigste schip uit, waarop hij als boegbeeld vooraan wou gaan..... een oorlogsfregat..... Ha!..... als ze een Spanjolengaljoen in zicht kregen, hoe zou hij er op afstuiven, dat het water schuimend over de boeg vloog..... de kanonnen dreunden hun grimmige donder, de enterhaken suisden door de lucht, het gevecht stormde over de dekken, alles werd neergeslagen en den jammerenden Maranen, die het overleefden, werden de voeten gespoeld, want zulke ondieren kregen geen kwartier..... En boegbeeld Gerbrandt wendde zich tot andere koers, naar nieuw avontuur..... Er doken eilanden op uit zee, vreemd, met hoge bergen, waaraan een rookpluim hing, en ranke palmbomen, die als kruin een vederbos droegen..... naakte heidenen liepen er rond, bruin van huid en woest van aard, door de bossen draafden eenhorens en olifanten, leeuwen en tijgers brulden vreselijk, slangen schuifelden sissend door het gras, en schelgekleurde vogels zaten op de takken of vlogen door de lucht, blinkend van goud, grappige apen buitelden tussen de bladeren en deden alles na wat ze van de mensen zagen..... Jongensdromen van avontuur, zwerflust en heldendom..... Het was onbeschrijflijk heerlijk en spannend.....

Maar er kwam altijd een moment, dat de droom in ander heimwee brak.....

Een benauwdheid klemde om het hart, de vrees voor de doodse verlatenheid der verten kwelde.

Want daar waren vader noch moeder, Hillegond noch Stijntje, de Nes was er niet, de vrolijke drukte van de hallen en markten, niets van Amsterdam..... Wat moest je zonder dit alles beginnen?

Hij rilde eensklaps van eenzaamheid en verdriet, voelde zich klein en angstig en kroop uit de plots onverdragelijk geworden ruimten van zijn dromen terug naar de veilig omsloten bekendheid van zijn eigen omgeving..... Nee, hij wou geen reiziger worden, hij wou hier blijven bij alles waar hij van hield, dat van hem hield, bekend was en met hem meegroeide in al groter vertrouwdheid..... Tot de betovering van het blinkende water met de schepen en hun geheimzinnige lading van wondere herinnering hem weer onzeker maakte, of het verhaal der bewogen omzwervingen van dolende ridders zijn verbeelding aan 't gisten bracht..... Wat was begerenswaardiger?

Het viel moeilijk uit te maken. Hij wist het niet en dwaalde van het ene verlangen naar het andere zonder dat ooit een rustige beradenheid evenwicht bracht. Teveel tegenstrijdige begeerten roerden in hem.

Stil kon hij dan lopen dubben, in verwarring kijkend naar de zo zeer verschillende visioenen, die zijn levendige fantasie hem voortoverde en waaruit hij toch eens een keuze zou moeten doen. Een innerlijk ongeduld dreef hem tot spoed aan, maar het was zo moeilijk uitsluitend het ene te willen, hoe verleidelijk het ook lokte, want dan moest het andere losgelaten worden en ook dat had zo veel moois en aantrekkelijks.....

Tot moeder hem met haar verontruste vragen uit de droom stootte. Of er iets aan scheelde? Of hem iets overkomen was? Wat was er dan?..... Hij had toch niet geklaagd?..... Er was hem niets overkomen en hij was ook niet ziek..... Hij lachte om haar bekommerd kijken, was eensklaps vergeten wat hem zo bezwaarlijk had bezig gehouden, sprong haar om de hals en gaf haar een harde, stijve jongenszoen op haar wang. Daarna liep hij weg, rende het voorhuis door, sloeg in het voorbijgaan Schoppen-één-oog zijn malle, kaal versleten bonten muts over de ogen en holde lachend de straat in om de kornuiten op te zoeken en met hen te ravotten of te vechten, al naar het uitkwam..... Plotseling was er geen toekomstonzekerheid meer, er was helemaal geen toekomst, er was alleen maar het

dolle spel, de drift in de stevige knuisten, de behoefte om zich te roeren, te schreeuwen, belachelijke grote mensen te bespotten en na te doen, te lachen tot je bijna scheurde, te hollen tot je hart je keel dreigde uit te springen, iedereen te overtreffen, haantje de voorste te zijn in alles. En als hij dar uitgelaten thuiskwam met een grote winkelhaak in zijn broek, een gescheurd en verfomfaaid buis, tot een vod verfrommelde kraag, een buil op zijn voorhoofd en krabben op wangen en handen, keek moeder weer bezorgd, maar Gerbrandt lachte schaterend en schaterde nog als vader hem met een goedmoedige schop onder zijn broek en hard gebulderde boze woorden, die zijn innerlijke pret om den wilden bengel toch niet geheel konden verbergen, naar boven joeg om zich op te knappen en te zorgen, dat hij er weer als een fatsoenlijk burgermanskind uitzag.

Moeder Marrigje schudde het hoofd. Zij werd niet wijs uit dien jongen. Dagen lang liep hij suf en dromend rond en dan sloeg ineens het weer om en de levenslust golfde in wildheid naar buiten. Een onberekenbaar element.....

En toch, ze hield onder al haar kinderen het meest van hem, hoezeer zij zich ook inpraatte, dat het niet zo was, en zich bezwaard vo lde door deze onrustige, onverklaarbare en ongetwijfeld onrechtvaardige voorliefde. Zij liet er zo weinig mogelijk van blijken, probeerde vaak juist bijzonder streng tegen hem te doen, maar de bengel doorzag haar manoeuvre met zijn kinderlijke intuïtie en overwon haar altijd even gemakkelijk met zijn lachende blik en aanhalige manieren..... Een mens zijn hart was een zwak ding.....

Marrigje Gerbrandtsd. stelde zich altijd voor, dat Adriaan Cornelisz., haar man, precies zo geweest moest zijn, toen hij een jongen was..... En op de keper beschouwd, gemeten naar de maat der volwassenen: was hij eigenlijk niet nòg zo? Marrigje was een van die stille, zuivere vrouwennaturen, die zich maar eenmaal, doch dan ook blind en volkomen aan een man verliezen en die naast hem alleen nog de kinderen in haar hart sluit. Zij kende alle fouten en wispelturigheden van Adriaans karakter, zijn te gretige levenshonger, zijn verborgen neiging tot wuft vermaak en haar hart leed er onder, maar zich van hem afwenden of hem er om veroordelen kon zij niet; hij was haar man, haar minnaar, haar heer en meester en zij moest aanvaarden wat uit zijn hand over haar kwam, het

goede als het kwade..... Het kon haar pijn doen, dat zij Adriaan niet al haar leven gekend had, dat zij niet van hun prilste jaren af lievend en zorgend om hem heen geweest was..... Zo vele jaren verloren!..... Wilde zij deze jaren inhalen aan de jeugd van den wilden, onstuimigen, ongedurigen Gerbrandt?..... Maar waarom dan niet liever aan die van Pieter, den stillen, gezeggelijken, gelijkmoedigen oudste?..... Pieter had een betrouwbaar karakter, was zeker meer tot de deugd genegen en beloofde een goed, degelijk en eerbaar man te worden. Hij leek innerlijk en uiterlijk het meest op Gerbrandt Cornelisz., haar vader, en van rechtswege had haar voorkeur dus naar hem moeten uitgaan. Maar de tweede zoon had de naam van haar vader en de aard van haar man gekregen en op onverklaarbare wijze haar hart overweldigd. Zij voelde zich machteloos tegenover deze laakbare liefde.....

Hij was aanvankelijk een teer en brekelijk manneke geweest, zij had eindeloos met hem opgetobd in alle denkbare kinderziekten en God zo vurig om zijn behoud gesmeekt, dat Hij haar had vergund hem telkens voor de poorten van de dood weg te halen. Hoeveel zorg en angsten, hoeveel tranen en slapelooze nachten had dit broze kind haar gekost!..... Het leek haar soms, alsof zij hem na zijn geboorte nog tien malen het leven geschonken had, telkens nadat de vrees hem te moeten verliezen haar tot radeloosheid toe had doorscheurd. Het was vreselijk geweest. Het kind scheen niet te willen leven. Soms, in de dagen der genezing, kwam het haar voor, dat de holle, onnatuurlijk schitterende ogen haar verwijtend aanstaarden met de domme vraag, waarom zij hem met zoveel moeite en hardnekkigheid teruggedrongen had uit de pijnloos geworden zwijmel der koortsen, juist toen het heerlijkste zou komen?..... Lang tijdens de genezing bleef het haar vervolgen met een smartelijk gevoel van verongelijking en vage ontzetting, alsof dit krachteloze wezentje een geheim op het spoor was, dat haar verborgen moest blijven.....

Dan was er eindelijk verandering gekomen.....

Tegen zijn vierde jaar begon de jongen robuuster te worden, zijn ziekelijk bleek en smal gezichtje rondde zich en kreeg kleur. Geleidelijk werd hij levendiger, vrolijker en drukker, zijn ogen begonnen een moedwilligen glans te krijgen, hij babbelde honderd uit, altijd achter haar aan met vragen en opmerkingen, verhalen over wat hij gezien had en ongedurige eisen tot verklaring van wat hij

niet begreep. Woelig tot in zijn slaap, bezeten van een verbazingwekkende drift tot weten en doen, alsof hij besefte, wat hij verzuimd had en zich haasten wou de verloren tijd in te halen. Het hele gezin leefde mee op: zij hadden heimelijk allen gevreesd, dat hij sterven zou evenals het vorige broertje, dat begraven lag in de Nieuwe Kerk. Alle vrees was nu geweken en moeder Marrigje ging zacht zingend achter haar werk, eindelijk gerust, eindelijk vertrouwend dat zij gewonnen had in de afmattende strijd met de dood, die haar ook dit kind van het hart had willen scheuren. God was vertederd door haar vurig smeken en had de dood dit offer weggenomen.....

God.....

Gerbrandt groeide op onder voortdurend besef van zijn geweldige aanwezigheid. Naarmate zijn begrip groeide, werd de gestalte van God neveliger, maar ook aldoor ontzagwekkender, machtiger, maar steeds moeilijker te doorgronden, een vreemd wezen, voor welks onbepaalde majesteit alles het hoofd moest buigen en dat doet naar willekeur met wereld en mensen, en niemand mag hem rekenschap vragen: 'Wat de Heer doet is welgedaan.....' Hoe onbegrijpelijk het beperkte verstand van den mens Zijn handelwijze ook moge voorkomen.

Gerbrandt kon het niet altijd verwerken. Hij had God lief zoals allen om hem heen, want Hij had hun alles geschonken, leven en brood, zon, slaap en de eeuwige zaligheid voor wie wandelden op Zijn wegen. Dat was veel en het paste er dankbaar voor te zijn. Maar heimelijk was Gerbrandt toch soms boos op Hem: waarom liet Hij zoveel onrecht, wreedheid en geweld toe? Bij de verhalen van Schoppen-één-oog kon hij groeien van verontwaardiging. Hoe kon God toestaan, dat Zijn eigen volk, de streng deugdzame mensen, die doen en leven wilden naar Zijn eigen waarachtig woord, besprongen werden, gefolterd, verbrand, in menigten vermoord door Zijn eigen vijanden, de afschuwelijke aanbidders van gesneden beelden, die de Roomsen waren?.....

In een ogenblik van gekwelde verontwaardiging, afschuw en ontmoedigde twijfel sprak hij het uit: waarom?..... Hij was elf jaar en meester Jongerius vertelde op school van de gruwelen van de Romeinen, de val van Jeruzalem, de verwoesting van de tempel. Waarom gaf God Zijn uitverkoren volk in de handen der heidenen, woeste schenders van al wat heilig was, waarom liet Hij toe, dat

het kwade overwon en wat verkoren was, vernietigd werd? Meester Jongerius was er de man niet naar om in de bevende kinderstem de lang opgekropte radeloosheid van een waarachtig vrome aard te onderkennen. Hij was iemand, die zijn weetje wist, maar ook niets daar buiten. En wie ongelukkigerwijze raakte aan wat rotszeker en voor alle tijden de onwrikbare vaststaande waarheid was, omdat meester Jongerius het zo geleerd had en het op zijn beurt aan anderen leren moest, ontketende een woede vol haat en onbeschrijfelijke weerzin in zijn trouwhartig gemoed. Gerbrandt kreeg er de volle zwaarte van te proeven. Nooit waren zijn handpalmen zo smartelijk door de plak geteisterd. Hij werd den anderen kinderen voorgehouden als een zwart schaap, een weerspannig veulen, dat de verzenen tegen de prikkels sloeg, een Amalekiet, die met den Heer der heerscharen in het gericht wilde treden, een verworpene, zo jong al aangevreten door de gruwelijke zonde der eigengereide twijfelingen, die een smaad waren voor God en de verdoemenis brachten over een mensenziel.....

Gerbrandt was hevig geschrokken bij de ontzettende uitbarsting van toorn, die over hem los donderde. Het was allerminst zijn bedoeling geweest God te smaden. Hij had zo graag dichter bij Hem willen komen door een beter begrip. Nu werd hem toegebulderd, dat hij den Heere een walg in het oog was, een stank in de neusgaten..... De andere kinderen keken naar hem met angst en afschuw.....

Thuis brak het onweer opnieuw los. Meester had het noodzakelijk geoordeeld de ouders op de hoogte te brengen van Gerbrandts schrikbarende misdraging. Vader kastijdde hem hardhandiger dan ooit met de gevreesde spanriem, Moeder keek verwijtend en ongelukkig en de tranen in haar ogen brandden op Gerbrandts ontsteld en van schuldgevoel overstroomd hart, smartelijker dan de pijn aan zijn mishandelde leden. Pieter wendde zich somber af, met de schrik om de zwarte zonde in de oogen. Hillegond perste de handen in elkaar en schreide, Stijntje stond er verwezen bij, haar grote, angstige ogen zonder begrip gevestigd op het van tranen gezwollen gezicht van den aangebeden broer..... Toen hij, voor de rest van de dag zonder eten of drinken naar het opkamertje verbannen, aan de grootste ellende, ontzetting en berouw ten prooi, neergehurkt op een voetenbankje, wanhopig de weg zocht in de jacht zijner verbijsterde gedachten, was het zusje heimelijk naar

hem toe komen sluipen met een stuk kruidkoek, dat ze voor hem uit de spinde gestolen had. Geschrokken van zijn ontsteld gezicht, begon zij zachtjes te huilen. Hij had haar stilletjes tegen zich aan getrokken. De warmte van het kleine, trillende lijfje was hem een zeldzame, balsemende troost geweest. Zoetjes had hij haar gesust, een armzalige glimlach gevonden om haar gerust te stellen en haar bij kleine stukjes de koek gevoerd, die ze tot de laatste kruimel opsmikkelde. Daarna had hij haar zoetjes buiten de deur gebracht en dapper en trouw zijn straf uitgezeten in de hoop, dat God hem dan zijn ondoordachte opstandigheid misschien vergeven zou..... Hij onderwierp zich nederig genoeg, in het gevoel dat hij wel schuldig moest zijn, als allen zich zo verwoed en overtuigd tegen hem keerden. Want een doordrijvende opstandeling was hij eigenlijk niet. Maar toch bleef diep in zijn murw geslagen zieltje heimelijk de onopgeloste vraag naar het waarom stilletjes kwellen, al wou hij haar ook niet meer tot zijn bewustzijn toelaten. Hij had begrepen, dat afwijkende meningen op dit gebied iemand naar de buurt van het martelaarschap dreven en hij kon te weinig tegen eenzaamheid om er iets voor te voelen een martelaar te worden. Onderwerping was het enige wat hem overschoot.

Toch was en bleef God een beangstigend mysterie voor de gevoelige natuur van Gerbrandt, die innerlijk mòest vragen, al sprak hij, door kwade ondervinding geleerd, zijn bedenkingen niet meer uit. Hij vond Hem wel een zeer strenge vader, Die van den ongedurigen mens het bijna onmogelijke vergde, dreigde met de ontzettendste straffen en toch de onbegrijpelijkste liefde en barmhartigheid bereid hield voor die Hem blindelings gehoorzaamde. Een wezen vol van de verbijsterendste, ongerijmdste tegenstellingen..... In de drift van het dagelijkse leven kon hij Hem wel vaak nagenoeg vergeten, maar nooit geheel en al. Ergens op de achtergrond bleef Hij onzichtbaar toezien en onverwacht remmen met schrikgedachten en dreiging van duisternis. Zijn moeder zei het eens in een moment van droefgeestigheid, waarvan hij eerst veel later de oorzaken kon vermoeden:

‘Het leven is een strijd, die in de ziel van de mensen wordt uitgevochten tussen God en de wereld. Het heil is alleen bij den Heere, maar de wereld is zo mooi en zo verleidelijk en de mens is zwak en onvolmaakt geschapen’.....

Dat laatste begreep Gerbrandt heel goed en er kwam weer een

vraag in Hem op: waarom God den mens dan niet liever sterk en volmaakt geschapen had?..... Hij had dat toch ook gekund, zo Hij gewild had?..... Waarom had Hij niet gewild en lapte den mens de verantwoordelijkheid op?..... Maar hij had zijn les geleerd en sprak het niet uit.....

4

Adriaan Cornelisz. ging vooruit in de wereld. Hij liet het oververdiende geld niet beschimmelen in de kast. In het zich onstuimig ontwikkelende en uitbreidende Amsterdam was voor ieder, die wat geld had en de moed om het te wagen, gelegenheid te over om meer te verdienen. Adriaan Cornelisz. was niet bang. Hij had een wakkere geest, de wil om er te komen, een helder oog voor de goede kansen en besluitvaardigheid genoeg om het juiste ogenblik niet te laten voorbijgaan. Hij kocht hier een lap goedkope grond, daar wat bouwvallige huizen, toen nog alleen de speculanten met een goede neus er de wind van hadden, dat de prijzen spoedig de hoogte zouden invliegen door de onvermijdelijk geworden stadsuitbreiding, die binnenskamers bij de aan zwijgzaamheid gebonden magistraat al lang in heimelijke voorbereiding was. Adriaan Cornelisz. werd van een welgesteld ambachtsman een gegoed burger. De groet der voorbijgangers werd dieper, want zij namen nu de hoed af voor zijn steeds aanzienlijker wordende geldkist. De meester uit Brederode glimlachte. Hij vond het niet onaangenaam, maar overschatte de betekenis van de betoonde eerbied niet.

Het leven in huis veranderde weinig, Gerbrandt merkte het nauwelijks op. Er kwam een aam Rijnse wijn bij het bier in de kelder, de maaltijden bij feestelijke gelegenheden werden uitgebreider en op rijker wijze toebereid, vader droeg fijner laken, een zwieriger mantel, een gekrulde veer aan de hoed en was meer achter zijn ijverig bedreven zaken aan dan in de werkplaats. De schoenmakerij kwam meer en meer onder de directe leiding van Schele Wiebert, de lange Friese gezel, de bekwaamste van al vaders knechten en die maar twee fouten had: de drank en de vrouwen. Van beide kreeg hij nooit genoeg, er waren telkens schandaaltjes en Moeder Marrigje was beschaamd en verbolgen om den tuchtelozen kwant, die het huis in opspraak bracht. Bij meer dan een gelegenheid eiste zij z'n ontslag, maar zij kreeg nooit haar zin. Adriaan Cornelisz. lachte om haar toorn, verontschuldigde den oprecht berouw tonenden schelm en hield vol, dat hij nooit meer zo'n bekwamen en snel werkenden gezel zou vinden en zeker geen, die zo door dik en dun aan hem en de winkel verknocht bleef. En dat was de waarheid. Schele Wiebert ging voor hem door het vuur, sneed over

hem op tegen ieder, die het horen wou, droeg zijn roem door alle Amsterdamse kroegen en voorspelde, dat meester Cornelisz. Brederode onvermijdelijk eenmaal magistraat van de stad zou zijn, als deze ook maar iets van haar eigen belang verstond. Dit was het enige, waarin de woeste, maar vrome Schoppen-één-oog het met den schelen schuinsmarcheerder eens was; overigens verachtte hij hem om zijn losbandig leven, bedreigde hem met hel en duivel en voorspelde hem een rampzalig en gewelddadig uiteinde. Zonder veel resultaat, want Wiebert kende de Schrift even goed als zijn kameraad en beweerde, dat als Noach, Jacob, Loth, David en Salomo genade gevonden hadden voor het aangezicht des Heeren, hij, Wiebert, zich zeker niet ongerust behoefde te maken. Als de vrouwe hem den mantel uitveegde, gaf hij haar zuchtend gelijk, maar hij bleef leven als een zwijn. Gerbrandt wist niet goed of hij den broodmageren en foeilelijke Fries verafschuwde of van hem hield, maar hij moest altijd lachen om zijn armezondaarsgezicht en de olijk-schijnheilige uitvluchten, waarmee hij zijn uitspattingen zocht goed te praten. Wiebert van zijn kant had een zwak voor den jongen en beweerde, dat hij nobel bloed had en een fel hoofd, waarmee hij het nog eens ver zou brengen.

Gerbrandt was inderdaad een vlugge leerling, hoewel hij tijden had van tergende luiheid, waarin er niets met hem aan te vangen was en die Meester Jongerius tot razernij brachten. Maar toen hij twaalf jaar was, had hij alles in zijn hoofd, wat de meester ooit geleerd had. Heel de buurt wist, dat hij schreef als een notarisklerk, las als een voorzanger in de kerk en spotrijmpjes kon rijmen, waarmee hij deftige grote mensen schaamteloos belachelijk maakte. Op muren en schuttingen prijkten voortbrengselen van zijn satyriek vernuft en zijn kornuiten zagen er hoog om tegen hem op. Beroemd was een hevig caricuturaal, maar goed herkenbaar portret van zijn leermeester met een grote druppel aan zijn lange neus, een paar verschrikkelijke kikkerogen, een enorme plak zwaaiend, het gezwollen waterhoofd zinrijk gesierd met flappende ezelsoren en eronder geschreven:

‘Dit is Pickneus Jongerius,
Mient dat een groot heer ie is,
Maer veel meerius
Een leelijke beer ie is,

En geeft ons meer smeerius
Dan leerius.'

Tekening zowel als gedicht waren anonym, maar geen mens twijfelde aan de identiteit van den begaafden kunstenaar. Meester Jongerius schuimbekte en was er geheel door van streek. Op zijn strenge aanmaning was Adriaan Cornelisz. gekomen om het schandelijk kunstwerk te verifiëren. Met moeite had hij zijn lach verbeten en den woedenden paedagoog toegezegd, dat hij den verdrompelden rekel duchtig de oren zou wassen, als hij schuldig mocht blijken aan deze waarlijk ongehoorde majesteitsschennis. Gerbrandt had met een rood hoofd de waarheid bekend en vader had dreigend naar de riem gegrepen. Maar toen had hij zich niet langer kunnen bedwingen en was plotseling in een schaterlach uitgebarsten. Desondanks had hij Gerbrandt bij zijn oor naar het strafkamertje gebracht en heel de verdere week had de schendbrok niet buiten mogen spelen, want wie de gestelde overheden hoont, moet daar de kwade gevolgen van ondervinden. Maar Adriaan Cornelisz. had op de bierbank met oneindig pleizier het gedicht van zijn zoon voorgedragen en trots voorspeld, dat die kleine vlegel de Oude Kamer nog eens eer zou aandoen!.....

Lang was erover gesproken, wat Gerbrandt zou moeten worden. Een geleerde loopbaan trok den vader meer aan dan den zoon. De jongen was dol op boeken, maar dan moesten er liedjes in staan of schone verhalen. De ervaring bij meester Jongerius was niet bemoedigend. De wetenschap leek hem vervelend, dor en eindeloos neerdrukkend. Hij had geen zitvlees aan zijn gat, beweerde Wiebert, en dat was de waarheid. Toch stuurde vader Adriaan hem naar de Franse les bij Monsieur Leroi. Iets moest hij er alvast maar bij leren en de kennis van een vreemde taal was altijd een mooi ding, zeker voor iemand, die misschien rederijkersgaven had.

Gerbrandt vond het allemaal best. Het kon hem niet veel schelen. Wat hem opgedragen werd, deed hij. Zijn vlug verstand had nergens veel moeite mee. Maar het interesseerde hem weinig. Hij groeide hard en andere dromen dan vroeger begonnen hem te vervolgen.

Woorden kregen een andere betekenis. Het verband veler oude, vertrouwde dingen werd onzeker en een onbestemde droefenis, waarvoor geen aanwijsbare oorzaak was, omwolkte zijn gedachten

met een grijze nevel. Eensklaps kon het malle gevoel over hem komen, dat hij oud was en moe en daar moest hij dan op hetzelfde ogenblik weer om lachen. Maar de onverklaarbare gewaarwording van lome vermoeienis, van vaag ongelukkig en machteloos zijn duurde. Dan sloeg de stemming even redeloos weer om. Hij stroomde vol drang tot daden, vol drift om grote dingen te doen, een verwachting spande, alsof hij ieder ogenblik geroepen kon worden om iets te volbrengen wat niemand anders gekund had. Met schitterende ogen liep hij door de straten en langs de waterkant, alle zinnen open voor de op hem toestormende indrukken. Liederen zonder woorden zongen om en in hem, alles was vol muziek, de verward dooreengonzende stemmen der mensen, de wind door de kruinen der bomen, het geklapper der zeilen, de bonte kleuren in de kledij van soldaten en zeevolk, zelfs het geschitter van de zonnestralen op de kanteling der golfjes in de gracht droeg muziek in zijn luchtig lichtgespeel..... En al die muziek vroeg naar woorden. Hij hoorde ze bijna in zich opklinken, het was een beklemmend gevoel van onvatbaarheid als wanneer een woord vóór op je tong lag en je het toch niet kon uitspreken, omdat het je ondanks alle inspanning niet te binnen wou schieten. Maar dat hinderde niemendal, het was toch niet onaangenaam of neerdrukkend. Het maakte hem opgewonden van een vreemde nieuwsgierigheid. Hij zou het wel vinden, o ja, hij moest het kunnen vinden, want het was er bijna en het kon immers ineens los schieten, zoals het woord, dat je niet had willen invallen, plotseling opsprong in je hersens, een geweldige voldoening, een helle vreugde.....

Hij begon op te merken hoe anders de stad er kon uitzien bij verschillende weersomstandigheden en in de onderscheiden seizoenen. Het was telkens een geheel ander Amsterdam. Na de eerste verrassing keek hij er naar met bewuste ogen. Het werd een verrukkelijk en op geheel nieuwe wijze opwindend spel. Het leek eenvoudig onbegrijpelijk, dat hij het vroeger nooit zo gezien had: het was er immers altijd geweest en hij was er domweg en als een blinde langs gegaan. Bij zonneschijn en onder een kruiende wolkenvracht, bij motregen en bij mist, bij stormweer en bij maneschijn, het was altijd anders en het werkte anders op je in, je was vrolijk of triestig, je moest je driftig bewegen of heel stil zijn; als er jonge sneeuw lag, moest je je adem inhouden, als het nieuwe groen in de bomen hing, sloeg je hart sneller in je borst, een winderige avond

met flakkerend maanlicht door wolkenscheuren maakte de kronkelige stegen met hun gevelgebrokkel tot vervaarlijke spelonken vol onheil en gevaren en joeg schrik op schrik door je heen bij de spookachtigheid van het opduiken en weer in duisternis verglijden der bewegende schaduwen. Als hij erover wou praten tegen vader of moeder of kameraadjes, sloeg hij aan 't stotteren, verwarde zich in zijn zinnen, kon de woorden niet vinden; die hij zocht en stokte onthutst, omdat alles wat hij zei zo onnozel klonk en kinderachtig, en helemaal niets had uit te staan met de dingen, die hij bedoelde en die hem toch zo geweldig verrukt haden. Men keek hem verbaasd aan, moeder kon er zo wonderlijk het hoofd om schudden, anderen lachten hem in zijn gezicht uit, een spotvogel veronderstelde, dat hij zijn vijf zinnen wel alle drie bij elkaar had. Gerbrandt kreeg een kleur, werd kwaad en zweeg verder koppig. Hij wist hoe mooi alles was, wat hij gezien had en wou uitleggen en schold ze innerlijk allen voor botterikken en snotvegers. Beledigd en verongelijkt liet hij ze staan, met een akelig gevoel van verdriet ook om de hulpeloosheid, die hem deed stotteren en stokken zodra hij zijn geestdriftige stemmingen onder woorden wou brengen. Mokkend zocht hij Stijntje op, speelde met haar en vergat zijn ergernis en teleurstelling bij haar vrolijk gebabbel en het schitteren van haar grote blauwe ogen. Hij was er van overtuigd, dat Stijntje hem veel beter begrijpen zou dan alle anderen, maar nu was ze nog te klein, later zou hij haar alles wijzen en vertellen en dan zouden ze samen lachen om de domkoppen, die de eenvoudigste dingen niet snapten, de blinde vinken, die niets zagen van al het mooie, dat vlak voor hun ogen lag.

Toen de Franse Monsieur hem tegenover zijn vader geroemd had om zijn snelle vorderingen en verwonderlijk helder begrip voor het taaleigen nam deze hem als beloning mee naar een vertoning van de Oude Kamer. Er werd een moraliserend zinnenspel opgevoerd van een rijke man, die los en onverschillig leefde, alleen luisterend naar de vleiende lokwoorden van ondeugden en zonden, de verheven vermaningen der edelaardige deugden met een spotlach in de wind slaande. De duivel lachte. Maar de goedertieren God gaf het niet op. Hij tuchtigde den overmoedigen rijkaard met rampen en ruïne, tot hij murw werd en tot inkeer kwam, begreep hoe dom en slecht hij geleefd had en eindelijk als een rechtvaardige in den Heere ontsliep, waarna hij met engelenzang en orgelmuziek de

hemel werd binnengevoerd. Gerbrandt had in ontzaglijke opwinding het drama meegeleefd. Heimelijk bewonderde hij den rijken man in zijn trots en weeldezuchtig leven, ofschoon hij wist en telkens nog eens met nadruk hoorde uitleggen, hoe slecht hij was, een ware verworpeling. Maar hij leek zo hoog en voornaam in zijn pralende kledij, zo sterk in zijn honende woorden en schampere lach, een machtig mens, in dwarse onafhankelijkheid alles en allen braverend, en daarbij zo vrolijk en gul voor zijn vrienden. Het speet hem, dat hij vernederd en arm moest worden, maar dat was nu eenmaal noodzakelijk om hem het Koninkrijk Gods te doen vinden, wat iedereen wist, dat voor ieder mens het hoogste moest zijn..... De grootste indruk maakte echter op den jongen de taal, waarin de spelers spraken. De rollende zinnen, de glijdende versvorm, de nooit missende rijmen, de bloemrijke wijze van uitdrukken, zodat je het als beeldjes voor je zag. Als je dat kon..... dan hoefde je niet meer te stotteren, wanneer je iets wou uitleggen..... Hij nam zich voor zich daar heimelijk in te oefenen. Misschien zou hij dan ook eens zo'n spel kunnen maken..... Zijn hart beefde van opwinding bij deze dwaze, stoute, onmogelijke fantasie.

5

Hij werd breder van schouders, hoekiger van gebaar onder de rondheid van het kindergezicht groeide de harde vorm bijna onmerkbaar door. Als hij zich des Zaterdagsavonds wies in de ovale badtobbe, keek hij verwonderd naar zijn lichaam, waarop de spieren zich krachtig begonnen af te tekenen en hier en daar een donker dons door de huid naar buiten groeide, waar het vroeger blank en glad geweest was. Het verontrustte hem, hij vond het lelijk en onheilspellend, aapachtig en beschamend. Hij durfde er met niemand over spreken. En verward vroeg hij zich af, waarom er zich onder dit alles een onverklaarbaar, klein gevoel van trots kwam mengen, waarvoor zeker geen enkele reden was.

Hij had altijd graag met meisjes gegekt en gestoeid, maar nu ontweek hij haar, ofschoon hij zich meer dan ooit naar haar nabijheid getrokken voelde. Hij werd verlegen, zelfs tegenover zijn oudere zuster Hillegond, toonde zich stug uit gekwetste trots om zijn bevangenheid en gaf wrevelige en grove repliek op haar schertsend verwijt. Hij demonstreerde vol doorzichtige bravoure een eindeloze minachting voor de meisjes in 't algemeen, maar hij dacht veel aan haar en kon niet nalaten op straat naar haar om te kijken, ze heimelijk te bewonderen om haar sierlijke gang, haar ronde vormen, de donzigheid van haar gladde, zuivere gezichtjes in de omvatting van de kleine witte kappen of gepijpte mutsjes. Er was iets zeldzaam verwarrends in de manier, waarop sommige met haar heupen wiegden onder het lopen, van weinige trok het hem vagelijk aan, van de meeste verschrikte het hem, van een enkele wekte het een duidelijke, maar onverklaarbare afschrik in hem. Maar toen zijn oog bij toeval op de vrouw viel, bestonden de meisjes eensklaps niet meer voor hem.

Enige huizen bij hem vandaan in de Nes woonde de echtgenote van een zeekapitein. Deze had haar van een zijner reizen meegebracht. Uit Spanje vertelden de enen. Uit het Creolenland zeiden anderen. Zij viel hem plotseling op, toen ze door de straat kwam, om haar kleurige kleren, waarmee ze verwonderlijk afstak bij de stemmige dracht der Hollandse huismoeders. Ze was gekleed in fluweel en glanzende zijde, een vreemde hoofdtooi van kant op het rijke, diepzwarte, golvende haar, waaronder de lange hals melkwit leek. Met

haar grote, donkere ogen, waar achterin een verterende gloed leek te branden, keek zij alles trots voorbij, haar donker bedonsde, korte bovenlip krulde in een verachtelijke glimlach, die haar hagelwitte tanden even ontblootte. Zij zeilde als een opgetuigd oorlogsfregat door de drukte van het straatverkeer, een dikke negermeid met de boodschappenkorf aan de arm achter haar aan. Met één slag wist Gerbrandt, die haar met wijde ogen en open mond aanstaarde, dat zij het mooiste en verbazingwekkendste wezen was, dat hij nog ooit gezien had.

Door de strenge mensen uit de buurt werd ongenadig over haar geoordeeld. Men sprak schande over haar schreeuwende prachtlievendheid, haar oneerbare kledij, haar ongenaakbare houding als van een koningin en er werd fluisterend bijgevoegd dat zij losbandig leefde in de langdurige eenzaamheid tijdens de reizen van haar man. Gerbrandt begreep niet veel van al die vaag aangeduide bezwaren. Hij begreep trouwens helemaal niet hoe iemand de euvele moed kon hebben iets op haar aan te merken. Hij bewonderde haar mateloos en blindelings.

Zij was de voleindiging van alles wat hij zich aan schoonheid kon voorstellen, al dacht hij daar niet over na. Als zij voorbijging, kroop hij weg om niet door haar gezien te worden, maar rekte de hals om zo lang mogelijk alles van haar te kunnen zien. Haar kleine, witte handen leken hem vogeltjes, neergestreken op de donkere gloed van haar glanzend fluwelen kleed, glurend uit de fijne, stijve kanten om haar smalle polsen. Naar haar gezicht kon hij nooit lang kijken, zo min als naar de zon, die je zou blind cchroeien. In 't geheim krabbelde hij alle papieren, die hij onder de hand kreeg, vol met pogingen om haar portret te tekenen, maar hij frommelde de resultaten nijdig en beschaamd in elkaar: het leek op niets, het was grof en houterig en beledigend, niets van het vorstelijke was erin te bespeuren, niets van het golvende aan haar, niets van het verschrikkend mooie, dat hem duizelig kon maken als hij er te lang naar keek of haar gloeiende blik onverschillig langs zijn plots gloeirood aanvlammend gezicht gleed.

Nachten lang droomde hij van haar. Zij hield hem bij de hand en sprak tot hem met een stem zoals mensen niet hadden, een stem, die zuiver muziek was, windgesuis en vogelgezang. Hij wist niet wat zij sprak, het was alleen maar zoet, het aaide als een liefkozing langs zijn hoofd en hart, het maakte zalig en weerloos

gelukkig. Soms vlijde zij haar arm om hem heen en drukte hem tegen zich aan. Zij was als dons zo zacht, haar ogen kwamen vlak bij de zijne, twee zonnen, die hem schroeiden en verblindden, hij wist niet meer of het geluk dan wel doodsangst was, wat hem deed beven als in hevige koorts en hij gleed weg naar een vreemdsoortige bewusteloosheid, die als een wolk over hem kwam en waaruit hij wakker schrok met hamerend hart, klam van zweet, in algehele ontreddering en de ontzettende overtuiging, dat God zeer boos op hem was, zonder dat hij vermoeden kon waarom. Hij wenste, dat hij haar nooit meer zien zou, maar als hij haar een dag niet zag voorbij komen, was zijn hart zwaar van een groot verdriet.

Voor de eerste maal vond hij het leven moeilijk, onredelijk en volkomen onbegrijpelijk en zich zelf een gek. Wat had hij eigenlijk te maken met dat vreemde mens, waar iedereen kwaad van sprak, die hij nauwelijks bij name kende en die van zijn bestaan niet eens een flauw vermoeden had. Hij wilde niet meer aan haar denken. Het maakte hem doodongelukkig en het diende immers tot niets! Maar zijn knapenhart dacht aan haar in weerwil van alle goede voornemens, droomde van haar, verzadigde zich voor alle ongeweten in hem kiemende verlangens aan haar ongenaakbaar beeld..... geslingerd tussen hemel en hel.....

Tot hij haar zag aan de arm van haar thuis gezeilden man. Een grote, breedgeschouderde woesteling was het, met rijk borduursel op rok en mouwen, een kloek zwaard op zij, een hoed met een wuivende rode pluim op één oor, een ruige knevel en kinbaard, het vlammende lidteken van een slecht geheelde sabelhouw dwars over het gezicht en de ingedeukte neus. Klauwachtige handen met stijve, gele haren begroeid. De baarlijke duivel kon er niet lelijker of woester uitzien en Sinjeur Kinderschrik was er een paplammetje bij. Maar de vrouw hing aanhalig tegen hem op en zag naar hem omhoog met een gezicht of zij in de hemel keek. De blik van haar vurige zwarte ogen was versluierd, haar glimlach had iets bedwelmends, haar tanden blonken zo nat tussen haar rode lippen en haar lange, witte hals was zo verschrikkelijk naakt, dat je wel rood moest worden van schaamte. Verstijfd van schrik was Gerbrandt tegen de muur gedrukt blijven staan en had hen voorbij laten gaan. Dan was hij diep ontsteld, hard weggelopen.

In zijn hart brandden nooit gekende pijnen. Tranen liepen onweer-

houdbaar uit zijn ogen. Hij beefde nog van schrik en ontzetting. Hij voelde zich onherstelbaar geschandvlekt, bloedig beledigd en radeloos ongelukkig. Het ergste was, dat hij aanstonds besefte, hoe er voor dit alles niet de geringste reden bestond, dat niets of niemand hem enige aanleiding had gegeven tot deze overstelpende gevoelens, deze wanhoop, deze woede, deze verstikkende walging. Maar zij waren er. Er was iets bevuild en dan stukgevallen. Er was hem iets afgenomen, dat niemand zijn eigendom wist, en dat hij beschouwd had als zijn onvervreemdbaar bezit, ondanks zijn schuwheid, zijn angsten en zijn onwaardigheid. Nu moest hij zeker sterven van verdriet en schaamte, van onoverwinnelijke weerzin en verterende, machteloze woede. 's Avonds huilde hij in de donkere bedstêe en beet in zijn kussen om niet luid te moeten snikken. Zo had hij nog nooit gehuild en toen hij eindelijk in slaap zakte, gebruikte hij zijn laatste beetje bewustzijn om te wensen, dat hij nooit meer wakker zou worden.

Maar hij werd toch weer wakker.

En hij stierf niet.

Alleen was de wereld zwart geworden. De zon was er plotseling uit weggenomen en hij voelde de leegte in zijn borst. Er was geen gloed meer, geen warmte, geen muziek. Alles was dof en stom, grauw en vervelend, slap en kleurloos, elke minuut een kwelling. Dagen lang bleef hij binnenhokken, lusteloos, zwijgend en in kribbig humeur. Hij antwoordde niet op de bezorgde vragen van zijn moeder, haalde wrevelig de schouders op. Hij durfde niet naar buiten gaan uit vrees haar weer aan de arm van het monster te zien. Haar zonnegezicht in bewusteloze aanbidding opgeheven naar de geschonden tronie van dien menseneter..... Hij zou gaan schreeuwen of den geweldenaar aanvliegen en doodgeslagen worden.....

Dan hoorde hij, dat de kapitein zijn vrouw had meegenomen op een nieuw eigen schip voor een lange reis. Hij dacht, dat hij zich opgelucht voelde, als bevrijd en een beetje gewroken. Hij wenste haar en haar weerwolf een slechte vaart en veel blinde klippen op de weg. Maar 's avonds in bed schreide hij lang en onweerhoudbaar in een verpletterend gevoel van algehele verlatenheid en onstelpbaar verdriet, waaraan zijn hart verbloeden moest. Nu was alles nutteloos geworden en tevergeefs. Waar leefde hij eigenlijk voor? Het was gemeen. Het was wreed. Ze deden maar en trokken zich geen steek aan van een beledigd en verscheurd jongenshart, dat zich

zo trouw en gedachteloos op genade of ongenade had overgegeven..... Ze zagen je niet eens. Ze wisten van je bestaan niet af en trapten toch de zon voor je uit. Hij zou er zeker van dood gaan, dat kon niet anders.....

En toch kon het anders.

Toch kon het gebeuren, dat Mijntje van Dirk Jansz. tegen je somber en zuur gezicht glimlachte met al haar witte tandjes bloot en stukjes van de blauwe hemel in haar ogen. Een heel ander Mijntje dan waarmee je zo kort geleden nog opgespeeld en soms gevochten had, want ze was een echte kat, een wildebras, ze speelde met de jongens om stuiters en als ze verloor speelde ze vals ook en was bereid om de winst, die haar niet toekwam, met nagels en tanden te verdedigen. Een mager kind met pezige armen, sprietig haar en een mond vol knetterende scheldwoorden..... En nu was ze plotseling iets liefs geworden met een glad gezichtje, wangen als donzige perziken, een poezele hals, die recht oprees uit het witte neteldoek, en een lijfje waaraan alles rond was en aardig. En ze lachte tegen je lelijke izegrimgezicht alsof je iets liefs tegen haar gezegd had en je was alleen maar plompverloren tegen haar opgebotst.

En datzelfde Mijntje van Dirk Jansz. genas je dan binnen enkele dagen van je verschrikkelijk verdriet. Zo volkomen, dat je wel grinniken moest om die malle Gerbrandt, die dood had willen gaan van hartzeer en woede om een onbekend wijf, dat in zotte kleren rond spanceerde, stinkend trots was op niets, een vent had zo lelijk als de droes en van je hele bestaan eenvoudig niet afwist.....

Maar Mijntje wist ervan. Die had je altijd gekend. Ze was er een van Dirk Jansz. de meester schrijnwerker uit de Servetsteeg en je had met haar gespeeld, aan haar haren getrokken, haar nagels op je gezicht gevoeld, met haar geruzied en gelachen, geravot en gevochten en haar in je hart bewonderend een kanjer van een meid genoemd, al waren jongens natuurlijk altijd een ruime portie meer waard.

En nu was dat Mijntje op verbazingwekkende wijze anders geworden. Zacht en met iets dromerigs over zich, geneigd om zonder protest je meerderheid te erkennen. Iets in haar wezen deed je in de verte aan je moeder denken en dat gaf haar een wondertedere bekoring. Je liep naast haar en stak een beetje boven haar uit en zij keek naar je op en jij keek in haar opgeheven gezichtje, een

weldadige vertedering maakte je hart week en alle zwaarte zonk er uit weg en je kon ineens weer lachen en zien, dat het zonlicht spartelde over het grachtwater en met een blinkende streep van goud de omtrekken van de geveltoppen natekende..... Het leven was toch niet zo leeg en dor als je juist nog gedacht had..... Maar dan moest Mijntje bij je zijn. Als je alleen was, wou al dat nare gevoel weer terugkruipen in je borst en maakte je ziek van eenzaamheid en ellende. Wat kon je anders doen dan Mijntje opzoeken? Stilletjes toevallen scheppen, waardoor je haar ontmoette, en dan wat praten met het gevoel van die glimlach om je mond en de gespannenheid van je ogen, die nooit wijd genoeg open stonden om haar te bekijken. En als een voorbijrijdende voerman of een grote slungel van een jongen een spottende opmerking maakte, vloog het bloed je heet naar de wangen en op Mijntjes gezicht zag je die blos als in een spiegel weerkaatst.....

Dat duurde een paar weken en toen zei Pieter er iets over aan tafel, met een sneer en een scheve grijns. De vlammen sloegen je uit. Moeder keek onzeker de richting van vader uit, met een verontruste blik. Vader stak een grote hap brood in zijn mond, verslikte zich in een slok bier en moest geweldig hoesten. Dan wuifde hij met de hand, dat hij er niets van horen wou en schudde even het hoofd tegen moeder. Het was duidelijk, dat hij inwendig zat te stikken van het lachen. Waarschijnlijk wist hij er al lang van. Gerbrandt was erg geschrokken en schopte onder tafel zijn broer gevoelig tegen de schenen.

Er werd met geen woord meer over gesproken.

Hoe kwam het, dat de glans er nu ineens af was?

Gerbrandt kon het zich niet verklaren. Er bleef in zijn hart een stille vertedering voor Mijntje, maar hij had geen lust meer haar op te zoeken. Als hij haar tegenkwam, lachte hij, zei een schertsend woord, maar liep gauw door, alsof hij grote haast had. Haar verwonderde en verwijtende blik deed wel even pijn en er dwaalde een schaamte door zijn geweten, maar hij bleef toch niet staan en vermeed haar zo veel mogelijk. Toen begon zij boos te kijken en stug te doen, liep hem dan opeens zonder groeten voorbij, als een vreemde. En op een dag zag hij haar staan praten met een anderen jongen van zijn leeftijd, een glimlach om de lippen, de ogen neergeslagen een lichte blos op de donzige wangen..... precies zoals ze zo vaak tegenover hem gestaan had. Gerbrandt voelde

de neiging om dien aap van een jongen ondersteboven te lopen en een vinnig gevecht met hem aan te gaan. Maar hij bedwong zijn drift..... Waarom?..... Hij had het immers zelf zo gewild?..... Zwijgend liep hij verder, maar toch bleef het nog naschroeien..... Dan verdween ook dat en hij vergat Mijntje geheel en al.....

Dat kwam ook, omdat hij in die dagen een vriend kreeg. Een heel bijzondere vriend, die zijn gedachten en gevoelens geheel in beslag nam.

6

Steven was de zoon van den Heer van Vredesteyn en werd jonker genoemd. Hij ging op de Latijnse school en zou in de rechten gaan studeren. Adriaan Cornelisz. wist te vertellen, dat de jonker bestemd was voor diplomaat en de hoogste ambten. Hij kende de familie goed, leverde er schoenen en laarzen zolang zijn zaak in de Nes bestond. Hij verkeerde zelfs met den ouden Heer van Vredesteyn, die een groot kunstminnaar was, een maecenas en een zeer geletterd man, sinds lang op vriendschappelijke voet, zeer eerbiedig van zijn kant, uiterst gemoedelijk, belangstellend en hoffelijk van de andere.

Van Vredesteyn was een ruim denkend edelman, die de kracht voelde van de opkomende burgerstand en geen afgunst koesterde om zijn steeds groeiende invloed. Hij was een beschouwende natuur, een geleerd humanist, maar te bescheiden en gemakzuchtig om zich naar voren te dringen. Hij had achting en genegenheid voor alles wat naar hoger streefde, vooral wanneer, gelijk met Adriaan Cornelisz. het geval was, dit streven zich niet uitsluitend op het materiële richtte, maar ook het geestelijke in zijn drang betrok en een zekere hang naar schoonheid toonde. Hij keuvelde graag met den schranderen schoenmaker, die steeds groter zaken deed en de palen van zijn leven al wijder zocht uit te zetten. Vaak zat hij met hem in de ruime, rustige achterkamer bij een kan bier of wijn en sprak met hem over boeken en schilderkunst, over het toneel, de toekomst van het onstuimig uit de kluiten wassende Amsterdam en het verloop van de oorlog, de Europese politiek en de werelddrang der moderne mensheid; die hardnekkig aarde en hemel afsnuffelde, begerig om hun alle geheimen te ontfutselen. Adriaan Cornelisz. luisterde aandachtig naar de altijd voornaam gestyleerde betogen van deze fijne en universele geest, spande zich tot het uiterste in om hem te volgen en sprak zelf weinig; maar dikwijls glimlachte Van Vredesteyn bij zijn schaarse repliek, waarin hij een grote scherpzinnigheid en weldadige frisheid van oordeel opmerkte. Hij hield van deze gesprekken, waarin hij gemakkelijk de meerdere bleef, maar toch een intelligentie tegenover zich voelde, die hij waardeerde en hoge achting toedroeg.

De Heer van Vredesteyn was weduwnaar en zeer rijk. Hij had een Franse vrouw getrouwd, een Hugenootse van voornaam geslacht.

Zij had hem een zoon geschonken en was kort daarop aan even hevige als onverklaarbare koortsen gestorven. Hij was verdoofd geweest van de slag en had er nooit aan gedacht te hertrouwen, wijdde zich geheel aan zijn studies en de opvoeding van zijn zoontje, in wien hij een ongemeen scherpe en snelle geest meende op te merken en hoopte hem te zien opgroeien tot een sieraad van de humanistische kunsten en wetenschappen en, misschien, een der belangrijkste mannen van zijn land. Voor zichzelf had hij geen eerzucht. Buiten zijn omgang met enkele geleerden en kunstenaars verkeerde hij bijna met niemand, maar hij correspondeerde in bloemrijk en sierlijk gewonden Latijn met vele van de grootste geleerden, die, door heel Europa verspreid, overal hun licht deden schijnen over nieuwe uitvindingen en ontdekkingen, welke voorbestemd leken om het aangezicht der wereld grondig te veranderen.

Soms bracht hij zijn zoon Steven mee. Deze en Gerbrandt kenden elkaar al jaren, maar hadden nooit toenadering gezocht. Gerbrandt was wat schuw tegenover den vreemd beleefden en fraai gekleden jonker, en hij had ook een beetje minachting voor zijn fijn besneden, te blank gezicht boven de kanten kraag, omzwierd van golvend, goudblond haar, zijn stille, bleekblauwe ogen en kleine, witte handen, die nooit eens vol vuil of krabben zaten. Hij vond hem een slap, wezenloos en verwaand soort jongen zonder pit in zijn lijf, net een meid eigenlijk, de moeite niet waard om je mee bezig te houden.

Maar op een middag hadden ze allebei een opvoering in de Oude Kamer bijgewoond en toen Steven kort daarop weer met zijn vader in de Nes kwam, hadden de jongens daarover een gesprek aangeknoopt, en er ruzie om gekregen. Gerbrandt had de spelers mateloos bewonderd om hun brede gebaren, hun galmende manier van de verzen te declameeren, hun statige gang en de vervaarlijk rollende ogen, waarmee ze klachten en dreigementen nadruk bijzetten. Steven glimlachte om zijn tomeloze geestdrift en stak onomwonden den draak met de gezwollen onnatuur van de vertoning; het brallende pathos van de hoofdrol, waarbij Gerbrandt dikke tranen vergoten had, had Steven doen krimpen van het lachen, hij vond de verzen plomp, gebrekkig en hol, vals en rammelend, en het hele spel om bij te bezwijken van verveling, de stompzinnige en breedsprakige braafheid van de enen maakte hem aan

het geeuwen en de bodemloze slechtheid van de anderen deed hem ongelovig grinniken..... Bleek van verontwaardiging had Gerbrandt spel en vertoners verdedigd, maar de geduldige en spottende glimlach van den jonker had hem in verwarring gebracht, hij was in zijn woede aan 't stamelen gegaan, zijn handen hadden compleet gejeukt om los te slaan op den verwaten kwant, die zeker meende een hele bram te zijn als hij uitlachte wat iedereen prachtig vond. Het was een echt krakeel geworden, althans van Gerbrandts kant, want Steven bleef kalm spreken met zijn ietwat nasale stem en trage uitspraak. Doch tot zijn verbazing bleken ze het dan roerend eens te zijn over de klucht, die op het plechtige spel gevolgd was, een dolle zotternij met boeven en vagebonden, een onnozele waard en zijn loze vrouw, die iedereen bij de neus nam en ontzettende verwarringen stichtte, waaruit een algemene vechtpartij was voortgekomen. Het verwonderde Gerbrandt niet weinig, dat die kieskeurige jongeheer zo'n onbeperkt en onomwonden behagen schepte in de gepeperde taal van deze ruige klucht en sommige van de kernachtige uitdrukkingen met kennelijk genoegen herhaalde. Ook Gerbrandt had er pleizier genoeg in gehad, maar hij kende dit taaltje door en door en eigenlijk vond hij het een beetje ongepast het van een toneel, waar zoëven nog edellieden, engelen en koninginnen in verheven zinnen over verheven gevoelens psalmodiëerden, de zaal in te bulken. Steven hield echter stijf en strak vol, dat de malle cluyte meer waard was dan al de stuntelige verhevenheid, die barstte van opgeblazen onnatuur, domheid en belachelijke huichelarij. En hij was verrukt, toen Gerbrandt hem een reeks potige en ongezouten termen herhaalde, die hij zich niet goed meer herinneren kon. Zij lachten samen als gekken, en dat was het begin van hun kameraadschappelijke toenadering.

Van die dag af kwam Steven vaker met zijn vader mee en soms zocht hij Gerbrandt alleen op en haalde hem over tot een zwerftocht langs de markten en door de ruchtige stegen van de oude zijde. En nooit had hij meer pleizier dan wanneer er bedenkelijke vriendjes van den schoenmakerszoon zich bij hen aansloten, met hun baldadige streken opschudding veroorzaakten en in uitgelezen straattermen over mensen en dingen hun mening te kennen gaven. Hij had altijd geld in zijn zakken en tracteerde de bengels op wat ze maar wilden. Hij was dol op hun omgang, hun brutale spraak en schaamteloze straatschenderij; maar het kwam nooit tot enige

vertrouwelijkheid van zijn kant. Gerbrandt vond, dat hij ongeveer met hen omsprong zoals hij zich voorstelde, dat een koning met zijn narren deed, en dat ergerde hem soms, hij wist zelf niet waarom. Toen eens een van de ergste rekels brutaal werd tegen Steven, gaf deze hem zonder zich een ogenblik te bedenken een klinkende muilpeer, en Gerbrandt, die een woedende vechtpartij verwachtte, was uiterst verbaasd den belhamel verlegen druipstaartend te zien terugwijken, mompelend, dat het niet zo erg gemeend was. Het verhoogde Gerbrandts achting voor Steven niet weinig en meer en meer kwam hij tot de overtuiging, dat hij zich in den jonker vergist had: er leefde in dezen luien en verwijfd lijkenden jongen een onverschillige roekeloosheid, die niemand in hem kon vermoeden. En hij begon een warmer vriendschap voor hem te voelen, die blijkbaar even warm beantwoord werd.

7

In het begin van hun vertrouwelijke omgang liepen zij eens tegen het vallen van de avond samen langs de grachten. Het was in de lente. Er hing een loom licht over de bottende bomen en in het blanke water vergleden de kleuren van de rood-engouden avondlucht tot een wemelend spel van glanzend vuur. Er dreef een geur van vroege bloemen en honing. De binnenstad murmelde slaperig, de wimpels van de beurtschepen langs de kaden kronkelden traag in het labberkoeltje. In een tuin achter de huizen zong een opgewonden merel zijn stotende strofen, in wanhopige spanning. Een openstaand venster vlamde rood in de laatste gloed van de zinkende zon. Gerbrandt voelde zich diep bevangen van een wijd heimwee, een stemming, die hij zo wel kende en waarover hij allang niet meer durfde spreken, wetend, dat de woorden hem ontbraken en dat toch niemand hem begreep of wilde volgen. Toen zei Steven naast hem met zachte stem:

'Wat een vreemde avond'.....

Schuw keek Gerbrandt van terzijde haar hem op. Stevens gezicht leek hem nog blanker in het weifelende licht en zijn bleke ogen staarden als in droom verzonken naar de rozige wolkjes, die pluimig en onbewegelijk ergens saamgegroept in de hemel hingen. Gerbrandts hart klopte sneller. Een vreemde avond, had Steven gezegd. Hij voelde het dus ook!..... Een warmte welde in zijn borst. Zacht antwoordde hij:

'Ja..... een vreemde avond..... Net of je over het water zou kunnen wandelen..... en dan de lucht in stappen, over de daken en de torens..... zo ver en hoog als je maar wilt..... Zoals je in een droom kunt doen'.....

Steven keek hem aan met een opmerkzame blik en Gerbrandt verwonderde zich erover, dat hij nog nooit gezien had, hoe mooi zijn gezicht was; de glimlach gaf er een glans aan als een ver, stil licht.

'Maar deze avond is toch een droom,' zei Steven.

Gerbrandt knikte vaag. Het antwoord verbaasde hem niet, want het paste geheel bij zijn stemming, maar dat een ander het zei, ontroerde hem op ongekende wijze. Tranen drongen naar zijn ogen. Hij slikte driftig, beschaamd om de zonderlinge weekheid, die kropte in zijn keel..... Zo was het..... Uren als dit, zo

gespannen en vol onuitsprekelijkheden waren als dromen in de slaap, als niets meer onmogelijk was en toch alles er vreemd en geheimzinnig uitzag. Hij wist dat allang voor zich alleen. Wist ook Steven ervan?..... Wat waren er een mooie woorden vol verborgenheid..... Vreemd..... een droom..... Beseften de mensen, als ze spraken, hoe mooi en vol verholen betekenis de woorden waren, die ze achteloos hun mond lieten ontvallen?..... Wist Steven het?..... Met licht uiliende stem vroeg hij het hem:

'Zijn woorden niet wonderlijk, Steven?'

'Soms Gerbrandt,' antwoordde de ander glimlachend, 'het hangt ervan af, wie ze gebruikt en hoe en wanneer.'

Gerbrandt schudde het hoofd.

'Nee,' zei hij zacht. 'Woorden als vreemd en droom zijn mooi Als je ze uitspreekt, gaat er iets wonderlijks in je om.'

'Als jij ze uitspreekt voor jezelf en op een ogenblik als dit, ja..... Maar als je vaders knecht ze morgenochtend onder het werken zegt, blijven ze dof en gesloten en er gaat niets wonderlijks van uit.'

Gerbrandt dacht erover na. Dof en gesloten..... Hoe wist die Steven dat zo precies te zeggen?..... Ja, ze waren nu glanzend en open, zodat je de verborgen inhoud vaag kon zien..... Misschien was al het andere ook wel juist. En dat maakte alles nog geheimzinniger.

'Hoe komt dat dan?' vroeg hij hulpeloos.

Jonker Steven lachte, een beetje spottend.

'Dat moet je aan de dichters vragen,' zei hij. 'Die kennen het geheim.'

'De dichters..... ja..... de dichters'.....

Dat was ook zo'n geheimzinnig woord vol flonkering en raadselachtige betekenis. Mensen, die konden spelen en toveren met de taal en de wonderbaarste beelden voor je ogen konden doen leven, je hart konden doen volstromen met alle ontroeringen. Het moest iets heerlijks wezen een dichter te zijn..... Hij zuchtte diep van onbestemd verlangen en het wijde heimwee woog zwaarder over zijn hart.

Steven nam hem mee naar zijn huis in de Kalverstraat, dicht bij de Heilige Stee. Gerbrandt voelde zich verschuchterd en klein tegenover de statige pracht, waarmee het was ingericht, de zware, gebeeldhouwde meubelen, het goudleren behang, de geschilderde

portretten van krijgshaftige mannen in wapenrusting, met trotse ogen en zelfverzekerde houding, en vrouwen met hoogmoedige gezichten in glanzende zijde en zwaar plooiend brokaat. Steven bracht hem in een stemmige kleine kamer, wier vensters van glas in lood uitzagen op de schemerige tuin, waar bomen en struiken in het duister begonnen te vervagen. Er stond een kast vol boeken, en op de tafel lagen papieren en schrijfgerei verward dooreen. Steven stak de kaarsen in de zware kandelaars aan en toen zag Gerbrandt dat tegen de zijwand het portret hing van een mooie, blonde vrouw in een blauw zijden kleed. Om de ver ontblote hals hing een snoer van glanzende paarlen. Ze hield een ivoren waaiertje in de hand. Haar gezicht leek sprekend op dat van Steven, maar zij had bruine ogen.

'Dat is mijn moeder,' zei de jonker.

Gerbrandt knikte bevangen. Hij wist, dat die moeder jong gestorven was. Steven had haar nooit gekend. Hoe wreed.....

'Ga daar zitten,' noodde Steven en wees hem een hoge eiken stoel, in welks rugleuning hetzelfde wapen gesneden stond, dat ook in de linker bovenhoek van het portret geschilderd was.....

Het werd de opwindendste avond, die Gerbrandt ooit beleefd had. Steven las hem voor, oude liederen en verzen van nieuwere dichters. Hij vertelde van Franse en Italiaanse kunstenaars, die geheel nieuwe wegen gingen, vrij en frank, geïnspireerd op de klassieke werken van de Grieken en Romeinen. Hij las voor met een wat matte, eentonige stem, die toch, naar het Gerbrandt voorkwam, bij elk gedicht anders klonk en door zijn andere trilling aan de woorden een dieper betekenis gaf. Soms onderbrak hij zich om op bepaalde woorden of regels te wijzen, hij herhaalde ze met een aandachtig gezicht en half gesloten ogen, alsof hij de klanken op de tong proefde en voor zich uitkeek naar de beelden, die zij opriepen. Toen begon Gerbrandt te begrijpen, waarom een dichter ook wel een zanger genoemd wordt..... in gedichten ruist muziek, elk gedicht zingt op zijn eigen wijze, ook al wordt het met gewone stem gezegd..... Een grote verbazing kwam over hem om den nieuwen Steven, die zich aan hem openbaarde. Hij voelde zich vol bewondering en eerbied voor den jongen, die nog geen twee jaar ouder was dan hij en die zoveel meer wist en begrepen had. Grote dankbaarheid ook, omdat hij van diens rijkdom meegedeeld kreeg.

Toen hij alleen naar huis liep door de stille straten, waar het maanlicht als glanzend water van de geveltoppen droop, voelde hij zich duizelen van een nooit gekend geluk. Zijn hoofd gloeide en gonsde van de versregels, die vol flonkerende juwelen staken. Een nieuwe wereld, die hij sinds vele maanden al vaag vermoed had, was plotseling wijd voor hem opengeslagen en een overweldigende blijdschap doorstroomde hem. Zo vol heerlijkheid en schoonheid was het leven..... Hij kon er nog maar een sprankeitje van begrijpen, maar het zou hem alles duidelijk worden..... hij zou die hele wereld veroveren!..... Hoe alles tot een verrukking kon worden! Als een dichter er maar zijn toverwoord over sprak..... Wanneer een dichter zong van de smart, die hem ‘als een zwaard doorstraalde’, en zijn hart dreigde te splijten, kwam dat leed ook over jou, het benauwde je door zijn geweld en toch was het tegelijkertijd een verrukking..... Het leek onmogelijk, het klonk als waanzin, maar Steven had gelijk: het was zo..... Zo machtig kon het woord van een dichter je aangrijpen, dat je in de vreselijkste dingen huiverend de schoonheid herkende..... Steven, zijn vriend Steven had het hem vanavond leren begrijpen. Met weinig uitleg, maar met vele verbazingwekkende voorbeelden..... Het was zo duidelijk en eigenlijk zo eenvoudig. Hij had het met één slag begrepen.....

De taal was een wonder. In elk woord school een wonder. Elk gevoel was een nog groter wonder. Maar het grootste wonder was de gave van den dichter. De gave, die hem de macht verleende de taal van alle stervelingen te gebruiken zo, dat alle wonderen er uit opsprongen en zichtbaar werden voor iedereen. Steven had gezegd: voor iedereen die er gevoelig voor is en dat waren er waarachtig zo velen niet..... Dat kon niet waar zijn! Daarin moest hij zich vergissen. Wie was zo bot en dom, dat hij blind kon blijven voor wat zo duidelijk zichtbaar en stralend voor hem stond..... Gerbrandt was waarlijk geen geleerde en hij had het aanstonds begrepen..... In ieder geval was hij er dan toch gevoelig voor en dat was een groot geluk..... Hij beefde nog onder het geweld van de openbaring..... Zijn hoofd duizelde. Een ontzaglijke vermoeienis verloomde zijn leden. Maar het was een blijde, een heerlijke vermoeienis. In zijn hart was het licht en warm. Nooit tevoren had hij zich zo gelukkig gevoeld, zo vrij en zwevend, zo zeker van de wereld en haar bezit.

Steven van Vredesteyn was eensklaps een wezen van hoger orde voor hem geworden. Het leek bijna ondenkbaar, dat hij als vriend met hem mocht omgaan. Wie was hij? De zoon van een schoenmaker, een doodgewone burgerjongen. En Steven had hem toegelaten in de wonderbare wereld van licht, waarin wezens als hij thuis waren. Dankbaarheid en geestdrift golfden over zijn ziel. Hij zou het nooit vergeten en Steven zijn levenlang vereren als zijn weldoener. Zo'n vriend te hebben, was het grootste voorrecht, dat iemand kon worden toegeworpen. Hij was een gelukskind..... Maar hij zou zorgen, dit voorrecht waardig te zijn.....

Hij zou dichter worden!.....

Hij zou het leren. Hij wist zeker, dat hij het zou kunnen. Hij kon onmogelijk alles zo duidelijk en heerlijk begrepen hebben, als hij zelf niet iets van de gave in zich had. Natuurlijk was het moeilijk. Hij zou nog ontzettend veel moeten leren, maar dichter zou hij worden. Hij wist nu al, waar het zo ongeveer op aankwam en hij zou zich oefenen tot hij er een meester in was.....

Thuis kreeg hij een schrobbering, omdat hij zo laat kwam. Hij sprak niet tegen. Zijn mededeling, dat hij op bezoek geweest was bij Steven van Vredesteyn en dat hij met hem gedichten gelezen had, werkte aanstonds kalmerend op vaders gemoed, zodat hij toch nog het avond-bier-en-brood kreeg, dat hij eigenlijk door zijn losbandigheid verbeurd had.....

Op zijn kamertje zat hij nog lang bij de kaars en beproefde zijn krachten op een lofzang aan de dichtkunst en den vriend, die hem de ogen geopend had voor haar schoonheid, maar de taal bleek lang zo gewillig niet als hij zich in zijn laaiende geestdrift had voorgesteld. Toen zijn ogen dreigden dicht te vallen, hield hij op en verscheurde langzaam en spijtig de vellen, die hij volgekrabbeld had met zijn spits en driftig jongensschrift. Maar hij wanhoopte niet. Er waren mooie regels geweest en sommige woorden hadden hem glanzend geleken van een wonderlijk licht. Dichter zou hij worden, de taal dwingen en grote dingen doen.

Glimlachend sliep hij in, het hart vervuld van een dwepende liefde voor zijn vriend, en toen hij 's morgens wakker werd, lag het grote geluk nog ongeschonden in zijn ziel.

8

Het werd een wondere tijd, afwisselend vol verrukkingen en diepste verslagenheid. De vriendschap voor Steven van Vredesteyn bracht hem de grootste vreugde en tegelijkertijd het schrijnendste verdriet, dat hij ooit gekend had. Als hij met hem samen was en hij hem aan het spreken kreeg over geestelijke dingen, voelde hij zich tevreden en zalig voldaan, als een poes zich koesterend in de zon. Elk woord van den zeldzaam begaafden en verbluffend vroegrijpen vriend dronk hij in met de gulzigheid van een verdorste; het lag in zijn geheugen gegrift als in staal, hij overdacht het als een wonderspreuk vol geheim, die hij ontraadselen moest tot elke prijs. Nog nooit had hij voor iemand zoveel ontzag en bewondering gevoeld, en de gedachte, dat deze veel en verbaasd vereerde in alle hartelijkheid zijn vriend wou zijn, gaf aan elk ding in hun verhouding voor Gerbrandt een stralende glans, waarin hij zich opgeheven voelde naar sferen, waar alles door schoonheid geadeld werd en waar hij omging met wankele schreden, steunend op de onbegrijpelijke zekerheid van den ander. Zijn vlug en doordringend, maar weinig geoefend verstand spande zich tot het uiterste in om te kunnen volgen wat Steven hem spelenderwijze voorhield, en telkens als hij iets moeilijks klaar doorzien had en door verder nadenken zich eigen gemaakt, sloeg de vreugde als een helle vlam in hem omhoog.

Maar Steven was een grillige, nerveuze natuur, waar de schoenmakerszoon niet goed uit wijs kon worden. Hij stak vol onberekenbare elementen, was overgevoelig voor de invloed van weer en wind, zijn humeur sloeg op het onverwachtst om en Gerbrandt begreep niets van deze verbijsterende wispelturigheid. Na dagen van innig vertrouwelijke omgang en stoorloos eenvoudig in elkaar opgaan, die voor hem de blijde spanning brachten van een ondenkbaar geluk, vond hij eensklaps zijn vriend in norse stemming, met doffe, verdrietige ogen een verbeten trek om de kleine mond met de smalle lippen, zwijgzaam en afwerend. Gerbrandt, onthutst en plots in verwarring, zocht in zijn geheugen naar een woord of daad, waarmee hij hem beledigd of gehinderd kon hebben, maar vond niets van dien aard. Alle vreugde gleed uit hem weg, hij voelde zich teruggewezen en koel-veronachtzaamd en pro-

beerde teyergeefs na te gaan waaraan hij dat te wijten had. Als hij hem eindelijk aarzelend, verlegen en bedroefd, rechtstreeks er naar vroeg, keek Steven hem eerlijk verwonderd aan, glimlachte flauwtjes, er kwam een kleine rimpel in zijn glad voorhoofd, hij sloeg hem met een lome beweging op de schouder, schudde het hoofd en zei, dat hij zich niet zo mal moest aanstellen: er was niets..... wat zou er nu zijn?..... Dat verheugde Gerbrandt dan wel, hij wou het maar al te graag aannemen, maar hij kon het toch niet helemaal geloven; er bleef iets verstrooids en gehinderds in Stevens houding, een onverschilligheid tegenover den vriend, die een donkere schaduw wierp over hun samenzijn en Gerbrandt de jagende vrees gaf, dat hun omgang den ander vermoeide en verveelde en dat er wel spoedig een einde aan zou komen.

Soms had hij tegenover Steven het kwellend hulpeloze gevoel, dat kinderen tegenover volwassen mensen zo onzeker kan maken: zij verbergen dingen, die de kleinen niet weten mogen en niet begrijpen zouden, glimlachen over onhandige vragen weg, ontwijken schertsend een rechtstreeks antwoord, verdwijnen in hun onbegrepen en onbegrijpelijk leven en laten het kind verlegen, schuw en verstoord achter. Zo deed Steven tegenover hem, hoewel hij toch ook nog maar een jongen was. De driftige Gerbrandt, gewend in zijn omgeving de eerste viool te spelen, had woedend moeten opvliegen, maar een verlammend gevoel van minderheid hield hem bedwongen, en alleen een zacht mokkend verdriet bleef over: hij wou zich zo graag met hart en ziel in den vriend verliezen, alles voor hem doen..... waarom openbaarde deze zich niet, liet hem offers brengen..... waarom werd hij niet aangenomen?.....

Dan kwam er weer een dag, dat Steven met schitterende ogen bij hem binnen viel, uitgelaten kwajongensachtig, probeerde de taal van de baldadige straatzwervers te spreken; en Gerbrandt, plots bevrijd van zijn rampzalige voorgevoelens, lachte zich tranen om de precieuse manier, waarop hij de ongezouten termen uitsprak.

‘'t Staat je toch niet,’ grinnikte hij, ‘'t is maar of je scheuren trekt in je nieuwe buis en hozen om voor een haveloze schooier door te gaan. Maar je vodden blijven nieuw en je hebt ook nog vergeten, dat je je kanten kraag aan hebt!’

‘De nagel op z'n kop,’ zuchtte Steven. ‘Ik zal 'et wel nooit zo leren als jij..... en ik zou 'et toch zo dolgraag kunnen!’

‘Waarom toch?..... Je moest je wat schamen!’

‘Misschien,’ grijnsde Steven, ‘misschien om dezelfde reden, waarom de komenijsman op de hoek graag net zo praat als mijn vader of als dominee Plancius.’

‘Dat doet ie om een grote kadet te lijken!’

‘En ik wou, dat Maarten Vaalgat m'n vaâr en de ammeraal van de turfteven mijn moêr was’.....

Gerbrandt verslikte zich van het lachen, kreeg een hoestbui, waaronder hij tijd had na te denken en riep toen schor:

‘Daar meen je geen mijt van!’

‘Soms heus wel,’ antwoordde de jonker met een komiek ernstig gezicht. ‘Als mijn vader uren lang met geleerde vrienden over geleerde onzin zit te redekavelen met meer Latijn en Grieks dan Hollands, kan ik hartgrondig wensen, dat ik geboren was in een keldertje van de Sint-Pietersteeg en de straat mocht slijpen met al de koddige kneukels, die jouw verknochte vrienden zijn..... waarachtig!’.....

Gerbrandt kon hem op zulke ogenblikken verbouwereerd en van verbazing verstomd aankijken: meende hij dat nou echt?..... Kon hij werkelijk een hekel hebben aan deftigheid en geleerdheid?..... Aan datgene, waar Gerbrandt al meer en meer naar begon te snakken..... aan wat wijze en geziene mensen allemaal de hogere dingen noemden?..... Hij kon tegenwoordig een hekel aan zichzelf hebben, omdat hij soms onweerstaanbaar getrokken werd naar de brutale en havelooze steegjesboeven en in dol pleizier deelnam aan hun wilde straatschenderij en goddeloze taal..... Waarom wou de jonker van Vredesteyn hem wijs maken, dat hij dezelfde neiging had, dat onbehouwen gespuis aantrekkelijker vond dan de statige mensen en hun bewonderenswaardigheden, waarvan hij elk ogenblik van de dag genieten mocht?..... Als hij er dieper over napeinsde, voelde Gerbrandt zich op vage wijze door zulke uitlatingen vernederd en teruggedrongen..... Misschien wou Steven hem op die listige manier aan zijn verstand brengen, dat hij toch maar tot het kreupelstraats volkje behoorde, nooit thuis zou zijn in de omgeving van de voorname, verfijnde en geleerde mensen van zijn eigen stand..... Waren de straatbengels voor Steven ooit iets anders dan narren, waarmee hij zich uit de hoogte vermaakte?..... En hij?..... Hij soms ook?..... Het deed pijn en verdriet daaraan ook maar even te denken..... Hij wist heel goed, dat het zo niet zijn kon en toch wekten die vermoedens een koppige wrok

in hem, een mokkend verzet, een knagende wrevel, die hem 's avonds belette in slaap te komen door het achterdochtig broeden.

Hij had eensklaps een afkeer van het ordinaire lawaai rond zijn huis, voelde zich gegriefd door de goedmoedige gemeenzaamheid van Schoppen-één-oog en Schele Wiebert, snauwde hen ruw af en liep kwaad de deur uit. Hij vond hun huis benauwd en rommelig, het stonk er naar leer en pek en zweet, er waren zo weinig boeken, en de pijnlijke, altijd stoffende en boenende zindelijkheid van zijn moeder ergerde hem, de onbestreden autoriteit van vader leek hem aanvechtbaar en enkel berustend op domheid en eigengereide tirannie. Er was een andere wereld, waarvan hij af en toe een glimp te zien kreeg, waar alles stiller was, voornaam ingetogen, edel en op het hogere leven gericht. Wat bij hem thuis uitzondering was en met groot vertoon en plechtigheid te pronk gezet werd, sprak daar vanzelf, werd nauwelijks opgemerkt en had heel het leven in een glans van onverschillige grootheid gezet, die verbijsterend, verrukkelijk, onmetelijk bewonderenswaardig was..... maar ook neerdrukkend en een beetje beledigend soms. De schrille tegenstelling werkte verwarrend op de licht geprikkelde gevoeligheid van Gerbrandts onrijpe geest en gemoed en soms dacht hij of het niet beter zou zijn de omgang met Steven maar botweg af te breken, op ogenblikken, dat hij zich zo radeloos de mindere voelde, onbeholpen, houterig, dom, lelijk en groezelig. Een ruw en onwetend schoenmakerskind, een belachelijke, dwaze kleine indringer in een wereld, die de zijne niet was, verloren in ruimten, die hem benauwden en waar de anderen rustig en gewend in ademden. Hij kon het allemaal niet uitspreken, het waarom van de onbehagelijkheid drong niet nauwkeurig tot zijn bewustzijn door, het warrelde door hem heen in vage beklemmingen, in ordeloos verzet, tegenstrijdige verlangens, bitter verdriet en tergende machteloosheid. Wat hij het ene ogenblik zegende, moest hij het andere vervloeken.

Maar dan kwam er weer een middag van argeloze vertrouwelijkheid met Steven op zijn kamer, gemeenschappelijke geestdrift om een samen ontdekt nieuw lied, het praten over een boeiend ridderverhaal, de trilling van bewondering, die hen gezamelijk bewoog, het gelijk opgaan in het zoeken naar de woorden om hun vurig enthousiasme uit te spreken. Soms kwam de oude Heer van Vrede-

steyn erbij met zijn vriendelijk, bleek geleerdengezicht, zijn vermoeide glimlach, zijn fijn begrip voor elke nuance in een versregel, zijn stil pleizier in de gespannen aandacht van de jongens voor zijn heldere uitleggingen. Hij lokte met fijne takt uit Gerbrandt een vrijmoedigheid naar boven, waarbij alle schroom wegvloeide en verwonderde zich aldoor weer over het scherpe verstand van dien jongen Breêro en zijn onfeilbare intuïtie voor de muziek en het beeld in een versregel. Hij lachte zachtjes in zijn grijzende baard, klopte hem op de schouder en prees hem met zo warme stem en hartelijke woorden, dat alle vreemdheid en nare achterdocht uit Gerbrandts hart wegsmolten en er alleen vreugde en dankbaarheid overbleef..... Hij was een domkop, had alleen maar spoken gezien, alles was goed!..... Zijn ogen schitterden, zijn half open mond scheen de woorden in te drinken, hij was gespannen als een veer en voelde zich eindeloos gelukkig en begenadigd hier te mogen zijn, als gelijke opgenomen in dit koele huis, dat vol schoonheid was en waar de zachte geestdrift brandde, die alles met een gloed van heerlijkheid doorwarmde. Alle moeilijkheden vervlogen als pluizen in de wind, alle akelige voorstellingen bleken maar waan en dwaasheden, hoog sloeg zijn hart in de erkenning van zijn groot geluk en hij hield zoveel van Steven, meer dan hij ooit van een broer zou kunnen houden en alles zou mooi en goed zijn in de toekomst, waar zijn verbeelding op toe stormde als een losgebarsten veulen.....

Toen was er iets geweldigs gekomen.

9

Een zuster van Van Vredesteyn was getrouwd met den Heer van Bredevoort, en zij woonden op een kasteel in het Gelderse. Voor de afwikkeling van een erfeniskwestie waren zij in Amsterdam, waar zij verbleven ten huize van Van Bredevoorts broer, die op de Gelderse kade woonde. Maar zij kwamen vaak het noenmaal gebruiken in de Kalverstraat en altijd was hun dochtertje, de vijftienjarige Anne Marie, bij hen.

Gerbrandt vond haar op een middag bij Steven in de kamer en bleef stokstijf staan als bij de aanschouwing van een wonder. Zij stond in het volle zonlicht, dat schuin door het open venster over haar viel. Zij droeg een goudkleurig kleed van zware, glanzende zijde, een romige kraag van ragfijne kant lag langs haar slanke hals over haar schouders. Langs haar ovaal, glad en rozig gezichtje hingen goudblonde krullen neer, waar de zonnestralen verliefd mee speelden. Zij was als de verschijning uit een droom, omstraald van gulden licht. Zij leek zelf van gulden licht gemaakt, als was ze doorschijnend en zou zo kunnen opzweven langs een zonnestraal, het venster door, de blauwe hemel in. Zo had hij zich de prinsessen voorgesteld uit de ridderromans en aanstonds noemde hij haar De Gulden Jonkvrouw. Haar zachtblauwe ogen keken hem recht in het gezicht, aandachtig en een beetje verbaasd, een onzeker glimlachje beefde in de hoeken van haar kleine, rode mond..... Van heel uit de verte kwam Stevens stem:

'Dit is mijn vriend Gerbrandt van Brederode..... mijn nichtje Anne Marie van Bredevoort'.....

En toen was er een lach als een zilveren klokje en een stem, die zong:

'Hoe grappig!..... Wij heten bijna net eender!'.....

Ze maakte er een kleine buiging bij. Hij zag alleen, dat haar krullen naar voren vielen, en even de zon in de welving van haar hals. Hij wist niet wat hij doen of zeggen moest. Het bloed steeg hem in golven naar het hoofd. Hij kwam een stap naar voren en stotterde een onsamenhangende groet. Haar lach tintelde weer in zijn oren, een zoete pijn. Steven wendde zich om, boog zich het raam uit en riep iets naar den tuinman, die met de rozen bezig was. Gerbrandt stond nu dicht bij haar. De gloed, die van haar uitstraalde, verblindde zijn ogen, het bloed gloeide in zijn wangen, klopte in

zijn slapen, drong een grote benauwdheid naar zijn keel, die hij tevergeefs trachtte weg te slikken. Haar lachje klonk wat spottend, maar niet onvriendelijk. Zij vroeg:

'Is hij van de Kennemer Brederodes?'

Hij hoorde de vraag nauwelijks, de betekenis ervan drong niet tot hem door. Hij bleef haar star en dom aankijken, niet in staat de ogen weg te wenden van het ovale gezichtje, dat bewaard leek als een rijpe perzik.

Steven keerde zich schielijk naar haar om en antwoordde:

'Nee, hij is van de Amsterdamse Brederodes uit de Nes.'

Het klonk wat bars, met een bijgeluid van lichte hoon, dat Gerbrandt ontging.

'O ja?..... Ach, ik wist niet.....'

'Daar zijn nog wel een paar dingen, die ze in Gelderland niet weten, nichtje..... Kom, laten we naar de tuin gaan, 't is hier om te stikken.....'

Ze gingen naar de tuin. Gerbrandt kon zich nooit herinneren, hoe ze daar gekomen waren. Hij wist alleen, dat de gulden verschijning voor hem uit zweefde en dat hij zelf zich plomp en loodzwaar bewoog zonder noemenswaard vooruit te komen, als had hij klompvoeten en woog duizend pond. Goudvonkende krullen dansten voor zijn ogen. Gesponnen zonnegloed, een kleedje glansde als een vlam in de zon, een helle stem lachte en zei onverstaanbare woorden..... Zeker had de hemel open gestaan en was er een engel uit weg gevlogen..... zo zou hij het in een gedicht zeggen..... Steven praatte er tussen door. Zijn stem klonk verveeld en geprikkeld, als ergerde hij zich. Hij kon beter zijn mond houden. Als Anne Marie van Bredevoort lachte en praatte kon heel de wereld beter zijn mond houden om Gerbrandt niet te hinderen in zijn ademloos genieten van deze kostbare minuten.....

Hij kreeg een raket in zijn hand geduwd. Maar hoe kon hij de ballen kaatsen, als daar tegenover hem op het grasveld die gouden vlam dansend bewoog en sissende vonken naar hem sloeg, die hij immers nooit raken kon?..... Hij zwaaide zijn raket als een blinde, sloeg vervaarlijke gaten in de lucht, maar de gevederde ballen snorden hem voorbij en Anne Marie schaterde om zijn onhandigheid. Hij lachte mee, verheerlijkt..... hij wou nooit meer een bal raken, als zij maar zo uitbundig schaterde.....

Het was een lome, late middag in het begin van September. Over

alles hing een rijpe, goudige gloed, maar hij wist niet of die van de zon kwam of van het meisje met haar vlammende kleedje en vlammende krullen..... Was het werkelijk waar, dat hij haar hand had vastgehouden, toen zij op een bankje klom om perziken te plukken van de leiboom tegen het tuinhuis en dat ze hem de eerste gegeven had, de mooiste, bijna zo donzig zacht en warm van zonneschijn als haar wang moest zijn?..... De bomen wuifden in de zoele wind om haar koelte toe te waaien, de zon scheen alleen om Anne Marie te strelen met haar gloed, de vogels zongen hun mooiste lied om haar te behagen, de rozen negen zich verlangend naar haar handen, de vruchten hingen zwaar over om door haar geplukt te mogen worden..... Alles was er alleen om haar, niets was ooit zo wonderbaarlijk mooi geweest, er hing een bedwelming in de lucht, die zijn hoofd zwaar maakte..... Zijn vingers, die de hare omvat gehouden hadden, tintelden zoals hij zich kon herinneren uit uren van kloppende koortsen..... Toen hij heenging had hij zeker nog geen tien woorden gezegd. Nu liep hij door het rumoer der straten met enkel haar lach in zijn oren, haar stralend beeld voor zijn ogen, een jagende onrust in zijn hart, een onmetelijke blijheid naast een schreiend verdriet en een dwaas verlangen in zijn ziel, waarvoor geen naam bestond..... Vaag als schimmen zag hij de mensen voorbijgaan..... Ze waren ook maar schimmen, ze leefden niet werkelijk, want ze kenden Anne Marie van Bredevoort niet en ze hadden haar handje niet mogen vasthouden!

Hij was veertien jaar, niet groot voor zijn leeftijd, maar breed en sterk gebouwd. Hij begon een man te worden zonder enig besef van wat dit betekende, want hij was nog kuis en onontwaakt, wilde nooit luisteren naar de vuil-beluste praat van zijn straatvriendjes, en de dubbelzinnigheden in de gesprekken der volwassenen gleden hem voorbij zonder aan de lust te roeren. De wijze, waarop de meisjes hem bekoorden, was zuiver als kristal en de zachte beweging der rijpende zinnen onderging hij nog volkomen onbewust van hun betekenis. Hij was de donkere schoonheid van de kapiteinsvrouw niet vergeten, noch de prille visioenen van Mijntjes poezige aanhaligheid, maar nog nooit was hij met zo'n geweld en zo diep aangegrepen door de verbijstering tegenover het andere geslacht als bij het aanschouwen van de wonderbare verschijning, die deze middag plotseling voor hem gestaan had. Hij was als

weggerukt van de wereld en in zwevende staat gebracht, gelijk in de schoonste aller dromen.

Bij het stille licht van de kaars zat hij die avond in zijn kamertje en spande zijn krachten in om een gedicht te maken, waarin hij haar bezong zoals zij het verdiende. Er boven stond geschreven: 'De Gulden Jonkvrouw'. Het moest een klinkdicht worden. De Heer van Vredesteyn had hem pas geleden uitgelegd, hoe een klinkdicht gebouwd moest zijn en waarom het de mooiste, maar moeilijkste versvorm was. Het bleek lang niet gemakkelijk. Bovendien had het maar veertien regels en wat waren veertien regels, als je hart zo vol was, als er zo veel dingen te zeggen vielen over haar gezicht en handen alleen al en als hij daarbij ook nog uit moest spreken wat er in hem omgegaan was toen hij haar zag en wat er nu allemaal in hem woelde bij het herdenken van elke minuut in haar tegenwoordigheid doorgebracht. Het moest dan maar een rondeel worden of een lied, waaraan je zoveel strofen kon geven als je zelf maar wou. Doch waar, lieve God, waren de woorden, die de glans van haar verschijning konden uitbeelden? De vlammende pracht van haar gouden kleedje in de zon, de dans van haar blonde krullen, de blauwe zachtheid van haar ogen, de wazige donzigheid van haar wangen, de blankheid van haar ronde voorhoofd, al die verwarrende bekoorlijkheden, de warmte van haar handje, de sierlijkheid van haar voetjes, die af en toe schelms uitpiepten onder de zoom van haar gouden rok?..... Nee, zulke woorden waren er niet. Er waren geen woorden voor de verrukkingen en de angsten, die hem doorstroomd hadden sinds hij haar had gezien. Al wat hij nog hoopvol neerschreef krabde hij een ogenblik later weer door. Zodra hij een glanzend gevoel met woorden aanroerde, werd het dof en vlak en dood, zonder de spanning, zonder het golvende leven, dat het juist zo heerlijk maakte..... Als hij iets van haar verschijning in woorden wilde natekenen, werd het hoekig en grof, alledaags en ook nog onduidelijk, zonder iets van de bekoorlijkheid, die hem in haar ban geslagen had..... Er wáren geen woorden, die deze dingen zouden kunnen uitspreken..... Waren die er werkelijk niet?..... Ze móesten er zijn!..... Dichterwoorden kunnen alles uitzeggen..... Dat zei Steven en hij had het hem bewezen door gedichten voor te lezen, waarbij je huiverde van telkens weer andere en nieuwe ontsteltenissen..... Een dichter kon met woorden schilderen en

muziek maken en alles zeggen..... O, waarom wilden hem zulke toverwoorden nu niet invallen?..... Zachtjes mompelde hij een krachtige karremansvloek tussen de tanden en begon opnieuw.....

Tegen middernacht werd hij wakker. Hij was in slaap gevallen boven zijn bekrabbelde en bekraste papieren. De kaars brandde met een lange, walmende pit in de pijp en stonk. Na een laatste krampachtige flikkering doofde sissend het rosse vlammetje. Huiverend ontkleedde hij zich in het donker en kroop op de tast met een zwaar hoofd de bedstee in.

Nog even zag hij in het zwarte duister de zachte goudgloed van Anne Maries wonderbare verschijning. Het gedicht was niets geworden, maar hij kon haar precies zien, zoals zij 's middags geweest was..... Zij keek naar hem met een olijk lachje van verstandhouding..... Warm van een zacht geluk gleed hij weg in de slaap.....

10

De volgende middag wandelde Gerbrandt met haar en Steven langs het IJ. Zij was wat bang voor de rumoerige drukte en de ruige zeekerels met hun wilde, verweerde gezichten, de zwarte en bruine vreemdelingen in hun bonte kledij, die haar met flikkerende ogen aankeken en met helwitte tanden tegen haar lachten, soms met schorre keelklanken iets tegen haar zeiden in hun barbaarse, onverstaanbare taal. Toen een zwaargebouwde Turk in een lang, groen- en rood gestreept gewaad met een brede, rijk met goud doorstikte gordel, waarin een kromme sabel stak, haar onder zijn hoge, witte tulband strak en dreigend bekeek, en het scheen, alsof hij recht op haar toekwam, week zij verschrikt achteruit, drong zich angstig tegen Gerbrandt aan en pakte zijn arm in knellende greep. Een ontzaglijke trots sloeg in hem omhoog, een grenzeloze vermetelheid deed hem verlangen, dat de Moor het zou wagen haar aan te raken..... Maar de machtige gestalte schreed onverschillig langs, een geamuseerd glimlachje om de baardige mond, er gebeurde niets, waarop Gerbrandt heldhaftig had kunnen ingrijpen. Verlegen trok hij de arm, die hij onwillekeurig met een beschermend gebaar om haar schouder gelegd had, terug. Zij keek naar hem met een pijnlijk lachje. Haar gezichtje was heel bleek geworden, heftig klopte de ader in haar hals. Gerbrandt kreeg een kleur en keek met ogen, donker van woede, om naar den groten Turk, die de loopplank van een scherp gebouwd galjoen opging, donkere gezichten keken over de verschansing naar de kade..... Hoe jammer, dat die rover niet geprobeerd had haar kwaad te doen!..... Gerbrandt zou hem als een dolle naar de keel gevlogen zijn!.....

Anne Marie was er stil van geworden. Steven lachte haar uit. Hij noemde haar spottend een Gelderse dorpsjuffer. Wat dacht ze wel?..... Het vreemde zeevolk wist heel goed, dat er met de Amsterdamse justitie niet te gekken viel. En dan op klaarlichte dag midden tussen al de mensen?..... Ze was even veilig als in de zaal van haar vaders kasteel!..... Maar Anne Marie wou naar huis. Ze was ontzettend geschrokken en bang. En tussen haar en Gerbrandt bleef een kleine, warme vertrouwelijkheid, de gemeenschap, die het gevoel van samen doorleefd gevaar in beiden had gewekt. Zij werd kortaf tegen haar neet, die haar uitlachte en

vriendelijker nog tegen Gerbrandt, die haar beschermer had willen zijn. Bij het afscheid drukte zij hem stevig de hand en keek hem aan met een dankbaar lachje in de ogen. De warmte van die blik drong in zijn hart en bleef daar wijlen als een bijna ondragelijk geluksgevoel.

De rest van de dag ging hij om als in een droom. Het leek hem als was hij zo licht geworden, dat zijn voeten de grond nauwelijks beroerden. Een heimelijk lachje was om zijn lippen verstard. In zijn borst was een grote ruimte, oneindig wijd en boordevol geluk. Af en toe dacht hij, dat er tranen uit zijn ogen zouden springen en verbaasde zich over zijn malle weekheid, want hij wist nog niet, dat men ook schreien kan van tederheid. Haar naam sprak hij zelfs in gedachten niet uit, want dat was haar beroeren, en haar beroeren was schennis van iets hoogs en heiligs en onmenselijk liefs. Hij dacht er evenmin meer aan een gedicht op haar te maken. Zij was zo mooi, zo verheven, zo bovenaards omgloord van lieftalligheid en hemelglans, dat er toch geen woorden te vinden zouden zijn om zijn aanbidding uit te drukken. Later misschien, als hij een volleerd dichter zou zijn. En het was ook veel zaliger zo maar soezend rond te lopen, aan haar te denken, te glimlachen, zich zwevend luchtig te weten en te voelen hoe heerlijk zwaar het geluk woog in zijn hart, dat opsprong in zijn borst, als door een veer bewogen, bij elke herinnering aan een vriendelijk woord van haar mond, een zijdelingse blik van dankbaarheid en heimelijke verstandhouding, haar handdruk, haar lachje vol vage beloften.....

's Nachts vocht hij in zijn dromen met legioenen Turken. Hij sloeg ze met een kromme sabel hun getulbande bruine koppen af en lachte zegevierend naar Anne Marie, die op een afstand, stralend in haar gouden kleedje, verschrikt en bewonderend toekeek bij de bloedige heldendaden, die hij om harentwille bedreef. Hij roeide al die heidense Morianen uit en toen hij den laatste verslagen had, keek hij om naar de Gulden Jonkvrouw. Maar ze was nergens meer te zien. Het was donker om hem heen. Hij hoorde haar ergens lachen en liep op het geluid af, maar hij kon haar niet vinden, niet dichter bij haar komen, 't was alsof hij tegengehouden werd en niet vooruitkwam. Telkens was dat tinkelend lachje ergens anders, tastend worstelde hij zich door het duister voort, tot er plotseling geen grond weer onder zijn voeten was en hij wegviel

in een onpeilbare diepte. Met een schreeuw schoot hij wakker en vloog rechtop in zijn bed. Bonzend sloeg zijn hart en verwezen staarde hij naar het morgengrauwen, dat aarzelig door de reet der gordijnen voor zijn kleine venster pierde. Hij had een kwade droom gehad, maar in de schrik van het ontwaken was de herinnering eraan vervlogen..... Een nieuwe dag rees de lucht in..... En in het midden van die dag stond het gouden meisje, Anne Marie van Bredevoort..... Hij zou haar zeker zien!.....

Hij zag haar.

Zij kwam in de voormiddag met Jonker Steven van Vredesteyn. Gerbrandt zat vrolijk te praten met Schoppen-één-oog en Schele Wiebert en plette voor de grap een stuk zoolleer op een vlakke steen, die op zijn knieën lag. Hij sloeg verwoed uit alle macht en lachte luid, omdat Wiebert zei:

‘Toe maar, jong!..... raak 'em!!..... Je mô maar denk'n: 't is de kop van Ducdalf!’

En toen stond ze ineens in de werkplaats, naast Steven, die een wonderlijk lachje om zijn smalle lippen verbeet.

Gerbrandt sprong op, de driepikkel duikelde achter hem om. Hamer, steen en leer vielen op de vloer met bonzen, die op zijn hart leken te ploffen. Het bloed vloog hem naar het hoofd. Ook Anne Marie kreeg een hoge kleur. In haar blauwe ogen spiegelde een grenzenloze verbazing en langzamerhand kwam een uitdrukking van ergernis en misprijzen haar zonnegezicht verduisteren. Gerbrandt voelde een steek door zijn borst. De dag verloor al zijn glorie en werd grauw als een wintermorgen vol dreiging van sneeuw. Het gevoel van iets onherstelbaars sloeg hem met verlamming. Een groet stamelend keek hij hulpeloos naar Steven, die even tegen hem lachte met een boosaardig spottende blik naar zijn nichtje.

De knechten waren opgestaan uit eerbied tegenover de voorname bezoekers.

Adriaan Cornelisz. kwam uit de achterkamer de werkplaats in, gekleed om uit te gaan, de lange ebbenhouten wandelstok in de hand. Lachend zwaaide hij zijn breedgerande hoed af en begroette Steven met zijn prettige, ronde hartelijkheid:

‘Dat's schoon volk, zo vroeg op de dag, jonker Steven!’

Steven stelde ijverig voor, maar de spottende trek week niet van zijn gezicht:

‘Dit is Sinjeur Adriaan Cornelisz. uit Brederode, nichtje..... en

dit is Mejonkvrouwe Anne Marie van Bredevoort..... De namen zijn bijna net eender'.....

Gerbrandts vader maakte een hoofse buiging. Anne Marie knikte ijzig, met een giftige blik naar Steven om de ironische herhaling van haar vroegere woorden. Haar gezichtje was verstard tot een onaangenaam masker van hoogmoed, boosheid, gekrenkte trots en minachting. Ze was bleek geworden, haar rode lippen nepen zich samen tot een smalle streep, als hield zij met moeite een scherp antwoord in.

'Ik zal Moeder Marrigje roepen,' zei Adriaan Cornelisz. 'Ze zal nog wel wat lekkers voor de jongelui in de spinde hebben.'

'Doe geen moeite, Meester Adriaan..... Wij liepen maar voor een ogenblik even binnen. Ik wou graag eens een Amsterdamse schoenmakerswinkel zien. Het was werkelijk heel aardig. Dank u. Goeden morgen.'

Ze had het nuffig en met onnavolgbare zelfverzekerdheid gezegd. Steven had er haar om kunnen vermoorden. Gerbrandt werd wit tot in de lippen. Hij herinnerde zich plotseling zijn droom: hoe de grond onder zijn voeten week en hij weg sloeg in de diepte. Adriaan Cornelisz. keek ietwat verbluft het smalle figuurtje na, dat kaarsrecht en zelfbewust de open deur uitstapte, de straat op zonder om te zien of Steven haar volgde. Deze sloeg Gerbrandt hardhandig op de schouder en zei opgewekt:

'Je moet vanavond bij me komen, Gerbrandt, vader heeft nieuwe boeken aangekregen..... We zullen alleen zijn..... Goeden morgen, Sinjeur Brederode..... groet Moeder Marrigje..... 't Spijt me, dat ik niet blijven kan, maar ik moet met de joffer naar de modiste, waar haar moeder op ons wacht. Dag Wiebert! Dag Schoppen!'

Snel liep hij weg, ingehouden lachend.

'Een hartelijk jonk,' zei Schoppen-één-oog in de bevangen stilte.

'Dat groot volk barst anders meest van de hoogmoed.'

'Kijk maar es dat joffertje,' grinnikte Wiebert. 'Zo'n kleine strontmamsel!'

'Matig je, Wiebert,' vermaande zijn meester streng. Hij had het onaangename gevoel, dat hier iets gebeurd was, wat hij niet begreep. Boos viel hij uit: Is hier niets te doen, dat jullie daar met lege handen blijft staan?'

Wat ongerust keek hij naar Gerbrandts ontsteld gezcht, waarin de ogen plots hol stonden van wanhoop.

'Wat schort jou, jongen?..... Je ziet er uit of je de koorts hebt!' Zonder een woord liep de knaap het huis in. Adriaan Cornelisz. keek hem een ogenblik na, overwegend of hij opheldering zou eisen. Dan won zijn gemakzucht het. Hij haalde de schouders op, wendde zich tot de gezellen, vroeg naar het werk, gaf zijn orders en ging de deur uit naar den notaris, die hem wachtte voor het passeren van een belangrijke akte.....

11

Gerbrandt was naar zijn kamertje gevlucht. Hij had de deur achter zich op slot gedaan en zat op zijn houten stoel bij de tafel, de kin gesteund in de kom der handen.

Zijn hart hamerde wild.

Een ontzettend verdriet was een scheurende pijn in zijn borst.

Door zijn kloppend hoofd joegen de gedachten, woest en verward.

Het was niet alleen verdriet, wat hem zo ellendig maakte. Het was ook woede, het gevoel beledigd, gekleineerd, op afschuwelijke wijze vernederd te zijn.

En het was zo onverwacht gekomen, zo plotseling, en tegelijk zo reddeloos onherstelbaar. Op dit ogenblik begreep hij wat het betekende: uit het Paradijs verjaagd te worden..... Hij was in het Paradijs geweest en eruit weggejaagd.

Waarom?

Omdat hij gezondigd had.

Wat was zijn zonde?

Dat hij de zoon was van den schoenmaker Adriaan Cornelisz., aan wiens luifel ‘In Brederode’ uithing, met de zinspreuk ‘'t Kan Verkeeren’, en niet een zoon van het adellijk geslacht, dat deze leuze als wapenspreuk voerde.

‘'t Kan verkeeren’..... Een vreselijk woord..... Het was verkeerd..... Eensklaps was alles verkeerd.....

De pas geboren droom was dood en in stukken gevallen..... Het grote geluk van gisteren lag aan diggelen.....

De kleine Anne Marie, wier blauwe engelenogen hem zo vertrouwelijk toegelachen hadden, was een Jonkvrouwe van Bredevoort en Gerbrandt was helaas geen Jonker van Brederode, maar de zoon van een schoenmaker, die het wapen der Brederodes als uithangbord had..... Dat had alles grondig veranderd..... De Jonkvrouwe was kil geworden van afgrijzen alsof ze een pad had aangeraakt..... omdat zij zich zo vriendelijk ingelaten had met een laaggeborene, een naamloos burgermanskind, een schoenmakersjong. Ze had zijn vader, die door iedereen Sinjeur Brederode genoemd werd, toegesproken met zijn ambachtstitel, Meester Adriaan..... uit grote hoogte, als een meerdere zijn knecht doet..... en hém had ze zelfs niet aangekeken!..... In eens was ze ver van

hem weggegaan, ver weg en hoog boven hem, onbereikbaar ver en hoog..... Klein bleef hij achter, vernederd, schamel en onwaardig..... Grof en ruw, een onbehouwen kwant uit het gewone volk, de vriend van schooiertjes en boeven..... en hij had het argeloos bestaan vermetel met haar te verkeren als gelijke met gelijke..... Zij had hem even argeloos tot haar vertrouwelijkheid toegelaten, omdat ze hem voor iets anders hield dan hij was, en Steven had haar spotziek in haar waan gelaten, om haar en hem te plagen..... Nu had ze de waarheid ontdekt en hem zijn plaats aangewezen, hooghartig en wreed, zonder genade, boosaardig, scherp en koud..... Hoe kon ze zo hard zijn?..... Zij leek zo lief en zacht, hij had nooit zo iets liefs en zachts gezien, het mooiste op de hele wereld was zij en in goed vertrouwen had hij haar vereerd, aangebeden, zijn gedachten waren gans van haar vervuld geweest en elke gedachte was een droom van geluk..... Nu had ze hem uitgestoten, verworpen..... nog voelde hij de ijzige kou in zijn hart, die er was overgevallen bij haar vluchtige, verachtelijke blik in zijn richting, als zag zij iets walgelijks en mismaakts..... Hij had niets gedaan om dit te verdienen.

Het knaagde in zijn binnenste.

Neen, hij had niets gedaan om dat te verdienen!

Maar Anne Marie had het hem toch aangedaan. Alleen, omdat zij tot een veel hogere stand behoorde dan hij.

Zij had hem bloedig en wanhopig gekrenkt.

En toch was er, diep in hem, iets, dat haar verontschuldigde en het ongelijk op hemzelf schoof. Hij wist van ouds, dat verschillen in rang en stand niet denkbeeldig waren, maar grote betekenis hadden in het leven der mensen. Een jongen als hij kón niet zo familiaar omgaan met een kleine joffer als zij. Het was Stevens schuld. De vriendschappelijke omgang met de Jonker van Vredesteyn was de oorzaak, dat hij aan die verschillen niet meer gedacht had. Nu was hij door een ander uit diens stand terug op zijn plaats gezet..... Als hij er zo over nadacht, kwam hij dicht bij het gevoel, dat hij zijn verdiende loon gekregen had.....

Maar zijn hart deed pijn en wou het niet aanvaarden.

Een schuchtere trots in hem verhief zich tot onberedeneerd verzet.

Hij had het toch goed bedoeld. Hij had voor haar willen vechten met dien verschrikkelijken Turk en zij wist dat en had het maar

wat dankbaar aangenomen..... Hoe kon ze zich dan nu ineens zo verachtelijk van hem afkeren en niets meer van hem willen weten, alleen maar omdat hij een schoenmakersjong was?

Langzaam kwam een grote woede in hem op.

Het was gemeen!

Zij was een gemeen, akelig kind. Een strontmamsel, precies zoals Wiebert gezegd had, een verwaand nest, en zij verdiende niet eens, dat hij zo'n verdriet om haar had. Hij wou ook geen verdriet meer om haar hebben. Ze kon hem niets meer schelen. Ze mocht naar de galg lopen met haar gouden kleedje, haar blanke handjes, haar aanminnelijkheid en haar hart van steen! Hij had een hekel aan haar en dat kwam haar toe.

Ze stak vol hoogmoed en belachelijke ijdelheid.

Wat was ze eigenlijk?

Mooie kleren had ze en nuffige maniertjes. Ze had voorname en schatrijke ouders. Waren dat soms zulke barre verdiensten?

Waarom behandelde ze hem als haar mindere, alsof dat vanzelf sprak? Hij kon en wist misschien meer dan zij. Kende zij meer mooie liederen en boeken? Kon ze zo goed tekenen als hij?..... Hij was sterk, en iedereen zei, dat hij een vlug en scherp verstand had..... Dat was ook iets!..... Hij zou 'et haar nog wel eens laten zien!..... Wacht maar..... als hij een beroemd dichter geworden was en iedereen over hem sprak..... dan zou ze misschien nog wel eens spijt hebben.....

Maar al zijn redeneren hielp hem toch niet.

Als de stroom van zijn gedachten even stokte, kwam plots het gevoel boven drijven, dat hij toch haar mindere was. Het was nutteloos dat te ontkennen. En juist daarom raakte hij dan nog in dieper verwarring en ontsteltenis en het gevoel van gekrenktheid zweepte hem tot nog groter woede op.

Met een ruk sprong hij op zijn benen en rekte zich uit. Hij kon niet langer werkeloos blijven zitten. Hij moest zich bewegen, iets doen of hij zou stikken in zijn eigen kwaadheid. Met een hoogrode kleur rende hij de werkplaats door, de straat op.

‘Die heit een ijlbooskap!’ lachte Wiebert.

‘Dat's et jonge bloed,’ bromde Schoppen-één-oog. ‘Geen minuut rust in d'rlui gat.’

Op de hoek van de Grote Hal stoof Gerbrandt tegen een opgeschoten boerenjongen op die van de wortelenmarkt kwam en een

grote lege korf op het hoofd droeg. De mand vloog over de grond, de verschrikte knaap vloekte en schreeuwde:

'Verhekste lamzak, kijk waar je loopt!'

'Je vaâr is een lamzak, lelijke kinkel!' schold Gerbrandt terug.

Een razende vechtlust nam eensklaps de plaats in van al de verwarrende en verwarrende gevoelens, die hem doorvlaagd hadden. De boerenjongen bukte zich naar zijn groentenkorf. Gerbrandt gaf hem onverhoeds een felle schop onder de gelapte zolder van zijn wijde bruine broek, zodat hij voorover stuikte en met zijn hoofd in de mand schoot. Wild schreeuwend sprong hij overeind en trapte op zijn beurt naar Gerbrandt, maar deze week behendig voor de lomp geschoeide voet terzijde en sloeg zijn onchristelijk vloekende tegenstander met de volle vuist tegen de kaak. Daarop grepen zij elkaar vast en rolden als vechtende honden over de straat. De boerenjongen was groter en sterker dan Gerbrandt, maar hij was lang zo vlug niet en veel minder bedreven in allerlei behendige kunstgrepen. De gekrenkte en radeloze schoenmakerszoon vierde al zijn vernedering en wanhopige woede uit op het toevallige slachtoffer, dat hem voor de voeten gekomen was, zoals hij misschien anders tegen een boom of een muur geslagen zou hebben om zijn overkropt gemoed lucht te geven. Een kring van juichende jongens en gnuivende straatslijpers had zich om het hijgend worstelende en harde klappen uitdelende tweetal samengedrongen. Gerbrandt sloeg met wellust toe en de slagen, die hij ontving, voelde hij nauwelijks, al kwamen ze fel genoeg aan.

Plotseling ging een waarschuwend geroep op: een dienaar van den schout drong door de genietende omstanders heen.

Gerbrandt sprong op de benen, dook onder de grijpende handen van den diefvanger weg en wou het op een lopen zetten, toen hij achter zich het erbarmelijk schreeuwend protest hoorde van den boerenjongen, die in zijn kraag gegrepen was. Snelbesloten draaide hij zich om, griste de mand van de grond en slingerde die tegen de benen van den politieman, die moeite genoeg had om den worstelenden knaap te overmeesteren. Nu struikelde hij voorwaarts en liet in zijn schrik zijn slachtoffer los. Gerbrandt greep den jongen bij de arm en trok hem mee. De kring opende zich dadelijk voor hen, maar sloot zich dan welwillend rond den onthutsten man, dien zij lachend en joelend verhinderden de vluchtelingen

na te zetten onder voorwendsel, dat zij hem het evenwicht hielpen bewaren en het stof van zijn rok klopten.

Gerbrandt trok den jongen mee, steegje in steegje uit, tot zij op de Oudezijdsburgwal kwamen, er was niemand achter hen, zij waren veilig. Toen liet hij zijn vijand los en keek hijgend naar hem op. Ook de ander haalde stotend adem en zag hem met zijn heldere grijze ogen verwonderd aan.

‘Dat zijn we proper ontsnapt, maat,’ zei Gerbrandt, schor lachend. ‘Je had bijna op de wacht gezeten..... Wie ben je eigenlijk?’

De verbazing van den jongen boer steeg: hoe kwam die kwaaie rekel plotseling zo vriendelijk? Stotterend en onwillig antwoordde hij:

‘Ik heet Arend Pieter Gyzen, uit Vinkeveen..... Waerom mos je mit me gaen vechten?..... Ik had je toch niks 'edaen?’

Gerbrandt keek hem even aan en haalde de schouders op.

‘Nee,’ zei hij dan, ‘jij niet, maar een ander wel, weet je..... ik was razend kwaad..... Maar nou is 't een boel beter..... Je vecht vast niet kwaad, Arend Piet Gyzen.’

Hij wreef voorzichtig over zijn oog, dat roodblauw begon aan te zwellen en de ander veegde met de rug van zijn hand het bloed van zijn gescheurde bovenlip. Toen begonnen ze allebei dwaas te lachen.

‘Je bin een rare schijtvalk!’ oordeelde Arend.

‘Ben je nog kwaad?’

‘Gants niet’.....

‘Ik ook niet. Ik mag je wel..... Nou, ik zie je nog wel es op de Wortelmarkt..... Ajuus. Ik heet Gerbrandt.’

‘Gedag!’

Verbouwereerd keek de jongen uit Vinkeveen zijn hard weglopenden aanvaller na, hield even de hand tegen zijn platgeslagen linkeroor, voelde dan of zijn geld nog in zijn broekzak zat en ging hoofdschuddend zijns weegs, voorzichtig uitkijkend of de bedrogen diefvanger niet ergens op hem loerde..... Hij moest ook zien, dat hij onderweg ergens een andere mand meekaapte, want zijn vader placht erg ongemakkelijk te zijn als er iets verloren was.....

Gerbrandt had de vlucht genomen, want eensklaps wist hij weer, waarom hij als een dolleman op den onschuldigen boerenjongen had losgeslagen en het verdriet viel met verdubbelde kracht op

hem aan, tranen kropten in zijn keel. Radeloos zwierf hij langs de buitenkant en aan de stadswal viel hij op een stil plekje in het hoge gras, boog het hoofd in zijn arm, trappelde met bei zijn voeten de grond stuk en snikte lange tijd van groot verdriet en brandende schaamte, alsof zijn hart zou breken. Het was te erg, wat hem overkomen was. Het was niet te verdragen. Nog nooit was iemand zo wreed mishandeld, zo bloedig vernederd en gegriefd. Hij was de ongelukkigste jongen op de wereld..... Gisteren..... vanmorgen was er nog een Gulden Jonkvrouw, nu was er alleen een kleine helleveeg, die met haar lieve voetjes op zijn hart trapte..... en toch kon hij niet werkelijk kwaad op haar zijn..... hij zou haar nooit kunnen aframmelen zoals hij die Arend Pieter Gyzen gedaan had..... Er was alleen dat verdriet, dat kwellend grote, te groot voor Gerbrandt..... en ernaast dat vreselijke verlangen, nooit meer te vervullen: weer naast haar te mogen zijn in de oude, natuurlijke vertrouwelijkheid, het schuchtere, vriendelijke weten, dat ze elkaar aardig vonden..... zonder bittere bijgedachten aan verschil van rang en stand..... Het deed pijn, omdat het zo erg onherstelbaar was, woedende, scheurende pijn, zoals hij nooit geweten had dat pijn bestond..... En hij zou zich wreken ook..... hoe wist hij nog niet, maar zijn wraak zou geweldig zijn..... wacht maar.....

Loom keerde hij terug naar de stad. Bij de Sint-Antonispoort ontmoette hij een paar van zijn slechtste kameraads, rabouwen uit de Sint Jacobastraat. Dadelijk sloot hij zich bij hen aan en nam de leiding. Zijn verdriet en zijn wrok wonden hem op tot een ware hartstocht om kwaad te brouwen en een stormachtige luidruchtigheid. Het werd een middag van schandalige straatschenderij, woeste kijfpartijen en een reeks kwaadaardige schermutselingen om de geringste aanleiding. Zelfs de wilde en vermetele rekels in zijn gezelschap verbaasden zich om zijn ruwe roekeloosheid en duivelse invallen en werden ten slotte een beetje bang voor hem, zodat ze onder flauwhartige voorwendsels afdropen, vrezend dat het op deze manier verkeerd zou aflopen.

Toen hij tegen de schemering thuiskwam, voelde hij zich gebroken van vermoeienis. Zijn hele lijf deed pijn van de ontvangen slagen en schoppen, maar dat gaf hem een grimmig gevoel van genoegdoening.

Er wachtte hem een warme ontvangst. Zijn vader had van ver-

schillende kanten klachten gekregen over het schandelijk gedrag van zijn zoontje en vóór Gerbrandt zonder eten naar bed gestuurd werd, ontving hij van Adriaan Cornelisz. een tuchtiging met het Spaanse riet, zoals hij in jaren niet gehad had. Hij verdroeg het zonder een kik te geven, de pijn verbijtend en kroop in zijn bed met een woeste haat tegen heel de wereld, die samenspande om hem te vernederen, te beledigen en doodongelukkig te maken..... Maar hij zou ze wel krijgen, allemaal..... wacht maar.....

Toen zijn bedroefde moeder met een betraand gezicht bij hem kwam om hem te troosten en te vermanen, kon ze geen woord uit hem krijgen. Geschrokken van zijn boze, wilde ogen, die star langs haar heenkeken, ging ze spoedig heen, zich beangst afvragend wat er toch terecht moest komen van dezen onberekenbaren knaap, waarvan ze toch wist, dat hij een hart van goud had.....

12

In de traag voorbijkruipende dagen vergleed de wilde opwinding tot een dof gevoel van verslagenheid. Zwijgzaam en somber sloop hij door het huis. Zijn oog was omkringd met een krans van regenboogachtige kleuren, een oor bijna zwart, er stond een forse buil gezwollen op zijn voorhoofd en op zijn rechterwang brandde een diepe, vurig ontstoken krab. Stijntje had geweldig met hem te doen en kwam af en toe haar koele handjes op zijn gezicht leggen, kinderlijke scheldwoorden kwetterend tegen de onverlaten, die hem zo hadden toegetakeld. Zij was de enige, die er af en toe in slaagde een glimlachje om zijn pijnlijke lippen te toveren.

Moeder Marrigje volgde met bezorgde ogen zijn lusteloos omdwalen. Wat mocht de jongen nu ineens weer hebben? Hij was de laatste tijd juist zo rustig en gezeggelijk geweest, soms te stil en afgetrokken naar haar zin met zijn boeken en paperassenrommel. En nu weer plotseling die wilde uitbarsting van baldadigheid, dolle drift en zucht tot boosdoenerij. Zij was verdrietig, omdat zij niet wist wat er in hem omging. De tijd, dat hij aan haar schoot zijn kinderverdriet kwam uitschreien of zijn jongenszonden biechten, bevreesd voor de gevolgen, was lang voorbij..... Hij werd zo groot. Spoedig zou hij een man zijn met een eigen leven, waaraan zij geen deel had, waarin hij haar geen blik meer gunde. Er zouden meisjes komen, vrouwen, een vrouw en hem van haar afnemen..... Wie weet of er nu al niet iets als een kalverliefde achter deze onstuimigheid gezeten had.....

Het was bitter, dat de kinderen zo snel opgroeiden, en zich naar de wereld wendden, weg van het moederhart, dat hen koesteren wou en niet kon loslaten. Nauwelijks konden ze half op eigen benen staan of ze trokken om van je los te komen..... De vriendschap met Jonker Steven maakte haar zorgen. Het was niet goed voor haar jongen. Wat moest hij bij die rijke, voorname mensen waar hij toch altijd de mindere zou blijven, een kind uit een burgermansgezin. Hij zou er van allerlei zien, dat hier niet was en verlangen het ook zo te hebben, vervreemden van eigen omgeving en in de andere nooit thuisraken..... Beter het maar in je eigen stand te blijven zoeken. Maar Adriaan Cornelisz. moedigde het aan, was er trots op, zag voordeel in relaties met hogere kringen

en sloot de ogen voor de gevaren, die zij zo duidelijk zag. Hij lachte haar uit, als zij er iets over losliet, noemde haar een overbezorgde klokhen, die haar kiekens niet onder de vleugels wou laten wegkomen en praatte haar bezwaren luchtig weg: Gerbrandt was een jongen en moest in de wereld vooruit..... Misschien had hij wel gelijk, was zij dom en kortzichtig. Wat wist een vrouw van het bezige en ingewikkelde leven der mannen, hun berekeningen en zorgen, hun weg door het leven..... Was het niet beter, het maar over te geven, te berusten en haar vertrouwen te stellen op God en haar man, die toch zo verstandig was en zich steeds verder in de wereld vooruit werkte?.....

Zij hadden het ruimer, dan zij ooit had durven dromen, zij hoefde niet op geld te kijken, er was vrolijk vertier in huis, er kwamen deftige mensen en los zich bewegende kunstenaars over de vloer, wier namen een goede klank hadden. Het was zeker dwaas van haar dat haar hart dit alles niet vol en blij aanvaarden kon, gelijk Adriaan deed, die gul en breed genoot van al het goede, dat hij met ijverig streven had weten te verwerven. Zij durfde hem niet bekennen, dat zij diep in haar ziel vaak terugverlangde naar de eerste, stille, bescheidener jaren, toen het leven zo veel eenvoudiger was en intiemer, dicht bijeen in samen gedragen zorg en zuinig beheer der inkomende verdiensten. De deftige aanloop van kooplui, notarissen, makelaars en schilders overweldigde haar een beetje, zij voelde zich beklemd tegenover de enen, verontrust door de libertijnse toon en uitbundige manieren van de anderen en er werd veel, en heftig soms, geredekaveld over dingen, waar zij met haar verstand niet bij kon, waar ze zin nog belang van begreep. Maar Adriaan genoot, straalde van opgewektheid en levenslust. Hoe kon zij anders dan een opgeruimd gezicht tonen en meedoen in dit al luider bestaan, haar waardigheid als gastvrouw ophouden, al had haar stille, beschouwende en wat zwaartillende aard het gaarne anders gewild? Het zou ondankbaar en liefdeloos geweest zijn, haar man, die in harde strijd en met schrander inzicht dit alles voor hen verworven had, te verhinderen er volop van te genieten..... Haar vrome ziel kon het er alleen met zichzelf niet over eens worden of dit genieten van het goede der aarde niet te ver ging, een te grote plaats innam in hun leven en tot zonde werd. Ook en vooral maakte zij zich zorgen om de kinderen: was het goed, dat zij opgroeiden in deze overvloed, zonder te leren be-

seffen, hoe een mens zijn Schepper dankbaar moet zijn voor elke kleine weldaad, die hem toeviel?..... Omtrent Pieter kon zij gerust zijn..... die was de eenvoud zelf, altijd verdiept in de practische dingen van het werk, met een scherp oog voor de tekortkomingen van de ondergeschikten en nu al met de droge toon van autoriteit, die niet naliet indruk te maken. Maar ging Hilletje niet te graag en te geestig in op de fraai gedraaide complimenten van de jolige, loszinnige schilders en had ze voor het ijdele schoon van hun werk niet al te veel aandacht, meer dan voor de huishoudelijke aangelegenheden? Waarom vond Adriaan Cornelisz. goed, dat zij de luit leerde bespelen en er wereldse liedjes bij zong nog beter, maar was dit de bestemming voor een eerbare jongedochter van burgermensen?..... Stijntje was nog maar een kind, doch zij toonde een buitengewone levendigheid en een aanvallig schalkse aard; zij werd door iedereen verwend; hoe zou zij zich straks ontwikkelen in deze omgeving, die zo duidelijk en onrustbarend naar het wufte neigde?

En sprak Adriaan er de laatste tijd niet telkens over, dat hij van Gerbrandt misschien een schilder wou maken?..... Soms wenste zij, dat de jongen minder begaafd en geestig mocht zijn..... hij zou meer kans hebben op een leven in rustige en goede wegen..... Wat zou er met zijn onstuimig en moeilijk te beheersen karakter van hem terecht komen in die gevaarlijke en loszinnige wereld van de schilders, die zich niet ontzagen schaamteloos te disputeren over de vormen van vrouwenlichamen?..... Die, als zij niet op hun atelier, werkten, steevast op de bierbank zaten of achter een kan wijn, kind aan huis waren in alle taveernen en omgingen met gemeen vrouwvolk, dat zich naakt aan hen vertoonde voor hun lasterlijke schilderijen?..... Kon men daarbij vroom blijven en als een goed christen leven?.....

Zij zuchtte onder haar bezwaarlijke gepeinzen en zocht troost bij Gods heilig woord, dat hier in huis wel eens minder in tel leek dan de boeken der oude heidenen met hun verdorven afgoden, waar Adriaan Cornelisz. veel te hoog mee wegliep..... Maar toch..... zij waren allen toch mensen, waar geen ernstig kwaad in school..... De Heere zou het wel ten goede keren.....

13

Gerbrandt ging niet naar Steven.

Hij schaamde zich te veel, was bang er Anne Marie aan te treffen of door zijn vriend te worden uitgelachen.

Hij zat op zijn kamertje en las een dik boek over de geschiedenis en de eindeloze avonturen van den dolenden ridder Palmerijn van Olijven, een fantastisch opwindende wereld, waarin het wemelde van koningen en hovelingen en prinsessen, tovenaars, draken en monsters, vermommingen en noodlottige liefdes, en het was compleet een mirakel hoe die onnavolgbaar bewonderenswaardige Palmerijn altijd weer wist te ontkomen aan alle gevaren, listen en lagen, die lot en leven en de list van doortrapte vijanden op zijn weg zaaiden.....

Moe van al die ingewikkelde avonturen, probeerde hij een portret te tekenen van Stijntje, maar zij zat geen ogenblik stil en babbelde maar en kwam iedere minuut kijken, hoe ver hij al was en of het al begon te lijken, maar het leek helemaal niet. Hij kon met geen mogelijkheid dat aardige, ronde gezichtje op zijn tekenvel krijgen. En tenslotte, ongeduldig geworden, maakte hij er een zinneloos caricatuur van met piekerig uitstaande haren, een grote knobbelneus; vreselijk schele ogen en twee vervaarlijke slagtanden, die ver over de onderlip staken. Stijntje werd verschrikkelijk kwaad en vloog hem in de haren, schreeuwde, sloeg hem met haar kleine vuisten en hij stoeide met haar tot ze van vermoeienis vergat kwaad te zijn en tegen hem aan kwam liggen om uit te rusten. Zo vond Steven hem op de vierde dag na net pijnlijk voorval met Anne Marie.....

Stijntje liet de vervelende jongens, die zo goed als niets zeiden, spoedig alleen. Steven maakte geen enkele opmerking over Gerbrandts geteisterd gezicht. Hij had een boek meegebracht met verhalen uit de Griekse en Romeinse godenleer, in perkament gebonden en rijk versierd met kopergravuren, de meeste van den beroemden Haarlemsen meester Goltzius. Gerbrandt bekeek het boek en bladerde erin, maar hij was er niet met zijn gedachten bij, de verwachte geestdrift bleef uit. Zijn handen beefden, hij was bleek geworden. De aanwezigheid van Steven beklemde hem. De Gulden Jonkvrouw en zijn erbarmelijke vernedering stonden tussen hen. Daar kon je toch niet over praten..... Met iets als

haat keek hij naar de fijne sierlijkheid van Stevens handen en hoe voornaam de kleren van kostbare stof om zijn slanke lijf lagen; hij droeg een nauwsluitend buis van bizondere snit, van leverkleurig laken, met nestels gesloten en bruine fluwelen opslagen aan de mouwen. Weik een verschil tussen hen beiden..... Hij voelde zich een stuk grove lelijkheid met zijn kapotgeslagen gezicht, zijn brede handen vol koortsige wonden, zijn onaanzienlijke, alledaagse kledij zonder iets persoonlijks.

Steven nam het mislukte portret van Stijntje op, bekeek het glimlachend en vroeg schertsend:

‘Is dit soms het portret van de ziel van een zekere joffer, die we allebei kennen?’

Gerbrandt rukte hem driftig het papier uit de hand, frommelde het tot een prop ineen en gooide het in een hoek. Het bloed was hem heet naar de wangen gevlogen. Toch met een beetje schaamte om zijn onvriendelijk gebaar zei hij moeilijk:

‘'t Moest een portret van Stijntje worden, maar 't wou niet. Toen heb ik er maar een malle tronie van gemaakt.’

‘Een goede manier,’ grinnikte Steven. ‘Als iets verkeerd uitvalt, doe je het beste er maar eens hartelijk mee te lachen.’

‘Ja,’ zei Gerbrandt, maar de pijn schoot plotseling weer heftig door zijn borst. Hij wendde het hoofd af, omdat hij voelde, dat zijn ogen vol tranen liepen.

Steven sloeg hem op de schouder en liet hem een poosje aan zichzelf over. Dan zei hij:

‘Ik wou je wijzer hebben, Gerbrandt..... Waarom trek je je die misselijke manieren van dat malle wicht zo aan?..... Die is toch je pink nog niet waard?..... Een opgeblazen windbuiltje, niets dan lege lucht..... Had je dat nog niet gezien?’.....

Gerbrandt antwoordde niet, keek mokkend uit het venster. Hij wou er niet over praten. Daar waren nauwelijks woorden voor in je gedachten. Steven hield aan:

‘'t Komt alleen, omdat je 't niet goed begrijpt, Gerbrandt. Anne Marie is misschien niet eens zo kwaad, alleen maar verschrikkelijk dom en bekrompen. Dat heeft ze van haar vader, een schaapskop van een baron uit de achterhoek met niets dan familiewapens in z'n pummelige hersens. Als mijn tante één kwartier minder in haar blazoen gehad had dan hij, zou hij haar nooit getrouwd hebben. Nu ze er een paar meer heeft, laat hij zich door haar

ringeloren in de overtuiging, dat ze hoog boven hem staat. Anne Marie is opgegroeid onder de kletspraat over titels en afkomst en wapens. Wat wil je? Ze weet niet beter..... Ze is zich doodgeschrokken, toen ze plotseling begreep, dat je geen jonker van Brederode was..... Ik heb haar eerlijk gezegd zo lang mogelijk in die waan gelaten..... En toen wou ze jullie huis zien..... Ik heb me ziek gelachen, zoals ze tegen me te keer ging!..... Ik ben trouwens net zo hard uit de gratie als jij..... laat dat je troosten.'

Het troostte Gerbrandt helemaal niet. 't Was dus juist zo als hij gedacht had: Steven had haar in de waan gelaten, dat zijn vriend ook van adel was en zich vermaakt met de ontknoping van het misverstand. Een mooie manier om iemand je vriendschap te tonen!..... Kwaad bleef hij zwijgen.

Steven was bij de tafel gaan zitten en speelde met een stuk houtskool, dat bij het tekenpapier lag. Tersluiks keek hij naar Gerbrandts boze rug, heimelijk lachend. Na een wijle zei hij:

'Overigens..... 't is jouw schuld ook.'

Als gestoken keerde de ander zich naar hem om. Zijn kleine, groenige ogen flikkerden gevaarlijk. Driftig vroeg hij:

'Mijn schuld?'

'Natuurlijk!..... Waarom laat je je zo inpalmen?..... Je bent net een wilde, jij..... Je gooit je maar blindelings in een of ander gevoel, je smijt je in een ogenblik maar helemaal weg, met huid en haar, en als er van de andere kant niet even dadelijk en totaal en blind op ingegaan wordt, ben je beledigd en verdrietig en ongelukkig. En die ander heeft misschien niet eens begrepen, dat je 't zo geweldig bedoelde. Je bent een soort tiran, Gerbrandt.'

'Onzin!' bromde Gerbrandt. 'Zo ben ik helemaal niet.'

'Zo ben je wel. Je moet leren om je zelf een beetje meer in de hand te houden, jongen en niet meer van de mensen te vragen, dan ze geven kunnen..... Anders zal je daar nog een boel narigheid van krijgen.'

Gerbrandt keek hem verbluft aan. Was het waar wat hij zei?..... En wat zou dat, of je je door je gevoel liet meeslepen?..... Deed iedereen dat dan niet? Moest je soms eerst een hoop nadenken eer je van iemand ging houden?..... Het klonk aardig mal! Vooral in de mond van Steven, die maar zo weinig ouder was dan hij.

'Je praat net als een ouwe paai,' zei hij wrevelig.

Steven lachte.

‘Dat kan wel,’ antwoordde hij. ‘Dat komt zeker, omdat ik bijna alleen praat met mijn vader en andere geleerde ouwe paaien. Maar geloof me, Gerbrandt, je bent veel te haastig met je gevoel en je laat je veel te veel in de kaart kijken. Ze vinden 't mal of ze maken er misbruik van en jij wordt 't kind van de rekening..... Anne Marie had 't eerste kwartier al door, dat ze je om haar vinger kon winden..... en daar was ze al mee begonnen ook..... Maar toen ze je leer zag kloppen, schudde ze je gauw af..... Ik heb haar verteld, dat je al helemaal alleen een paar ruiterlaarzen kunt maken!’

‘Da's gemeen!’ schreeuwde Gerbrandt.

‘Gemeen?’ grinnikte Steven, ‘'t Zou een godswonder zijn als het waar was!..... Iets om een lofdicht op te schrijven. Wees toch niet zo kinderachtig! Als je dat kon, zou niemand het je kwalijk nemen, dat je er trots op was..... Maar wat is er voor reden om trots te zijn op de naam, die je toevallig van je vader meegekregen hebt?..... Weet je wat ik haar verteld heb, toen we ruzie hadden over jou?..... Want ik werd tenslotte echt woedend op dat kwasterige nest.’

‘Wat dan?’

‘Dat er helemaal geen verdienste in stak een gravin te zijn of een jonker van dit of dat..... niets meer dan in een kind van een bedelaar of kaailoper te zijn..... De grootste idioot kan een hertog of koning tot vader hebben..... Maar het is een geweldige verdienste een eenvoudige, onbekende naam glans en klank te geven, die naam beroemd te maken door zijn werken..... Ze trok haar neus op voor die theorie. Toen heb ik haar die geschiedenis verteld van koning Hendrik VIII van Engeland en Hans Holbein, de schilder. Ken je die?’

‘Nee.’

‘Nou, een zekere graaf was door Holbein van de trappen gesmeten, omdat hij tegen de wil van den schilder zijn atelier binnen wou komen. Meneer de graaf was nogal beschadigd en ging zich bij den koning beklagen. Maar de koning had niet veel zin om Holbein daarvoor te straffen en toen werd de graaf zo kwaad, dat hij vloekte en dreigde, dat hij die verfkladder zelf wel zou weten te vinden. En toen zei Hendrik: ‘Laat dat maar uit je lijf, heer graaf, want dat zou je slecht bekomen: ik wil het niet hebben.

En ik zal je ook zeggen waarom niet..... Als ik zeven boeren neem, kan ik daar zonder moeite zeven graven van maken. Maar als ik zeven graven neem, kan niemand daar ook maar één Hans Holbein van maken!'

Gerbrandts duister gezicht klaarde op in een lach.

'Die was raak!' riep hij geestdriftig.

Maar dadelijk zakte zijn stemming weer in en benepen voegde hij er aan toe:

'Maar ik ben geen Holbein ook.'

Steven schaterde.

'Je bent toch Gerbrandt Adriaansz. Brederode!'

'Daar heb ik nog al wat aan.....'

'Maar sufferd!' schold zijn vriend, nog altijd lachend. 'Toen Hans Holstein zo oud was als jij zou de koning van Engeland hem ook niet ongestraft graven van de trap hebben laten gooien!'

Dom keek Gerbrandt naar zijn lachend gezicht.

'Bedoel je,' stamelde hij, 'dat ik.....'

'En waarom niet?..... Zorg, dat je een Holbein wordt onder de schoenmakers of onder de kooplui of de zeevaarders of de soldaten of de dichters of weet ik wat!..... Je kan overal uitblinken en met eer en ontzag genoemd worden. Ridders werden ook niet geboren, maar gemaakt als ze het verdiend haden. Wat voor eer steekt erin een graafje of baronnetje te zijn, dat enkel maar de moeite hoefde te doen geboren te worden om een naam te hebben, die door de een of andere oude zeeschuimer of roofridder een eeuw of wat geleden berucht en door de rijkgeroofde zoons of zo beroemd gemaakt werd?..... Maak zelf je naam beroemd en die zal met eerbied genoemd worden, als allang geen sterveling meer weet, dat er ooit een Jonker van Vredesteyn of een Jonkvrouw van Bredevoort geweest is..... Zo denk ik erover. Zo denkt vader erover. En zo denken alle mensen erover, die hersens genoeg in hun hoofd hebben.....'

Gerbrandt raakte in geestdrift. Het was zo mooi wat Steven daar zei!

En het was waar ook!

Het was de puurste waarheid!

Waar haalde zo'n kakkerig wicht de moed vandaan zich zo aan te stellen tegenover een jongen, die eenmaal beroemd zou zijn, God weet, de hele wereld over?..... Want nu had hij zich op

staande voet voorgenomen om beroemd te worden, hoe dan ook, zijn eenvoudige, onbekende, glansloze naam gloed en klank bij te zetten, dat iedereen hem zou kennen en prijzen..... En dan zouden ze wel eens zien wie van de twee op de ander neer mocht kijken: de beroemde Gerbrandt Adriaansz. Brederode of die toevallige Mejonkvrouwe van Bredevoort..... O zo!.....

De vraag was alleen, hoe en waarmee hij zijn naam beroemd zou maken. Maar dat was van later zorg, dat vond hij wel uit..... Hij lachte bevrijd, haalde diep adem en ging bij Steven aan tafel zitten. En samen verdiepten zij zich in toekomstdromen, die misschien een beetje vaag en zweverig waren, maar daarom niet minder schitterend en in de rozigste kleuren gedrenkt.....

De smartelijke herinnering, aan de krenkende manier, waarop de aangebeden Gulden Jonkvrouw zijn warme en argeloze hulde in de modder getrapt had, week naar de achtergrond. Zij kwam hem nog wel bij vlagen kwellen, telkens met die koude beklemming om zijn hart, zodat hij even de tanden op elkaar moest bijten om de pijn de baas te blijven, maar hij was niet langer weerloos tegenover haar voze hooghartigheid. Hij had iets om haar te overbluffen. Eenmaal zou hij hoger in aanzien staan dan zij en wel door eigen verdiensten..... Dan zou hij zich misschien grootmoedig tonen en haar niet de deur wijzen als ze zijn vriendschap zocht, verblind door de schittering van zijn beroemde naam.....

En toen kort nadien zijn vader ernstig met hem sprak over de toekomst, hem vertelde, dat Meester Badens veel talent in zijn tekeningen meende te ontdekken, en hem in alle ernst vroeg of hij geen schilder wilde worden, klopte zijn hart hem in de keel van opwinding en juichend stemde hij toe..... Daar lag nu de weg naar de roem voor hem open..... Een heerlijke weg naar een glanzende toekomst.....

En bij het begin van het jaar 1600 werd Gerbrandt een leerling van Francisco Badens, die de Italiaanse schilder genoemd werd en die zijn atelier had aan de Oudezijdsburgwal op de hoek van de Damstraat.....

Tastend ontwaken

De lieve, waerde, soete Mey
Die toont haer vruchten menigerley,
En pronckt haer op so hups en frey,
In 't lieflijck groen gekleed

Och, had ick konnen hooren
U inspraeck eer ick viel!
Soo soud ick nu u tooren
Niet dragen op mijn ziel,
Soo soud' ick nu niet dulden
De heijmelijckste smart,
Van mijn bekende schulden,
Geloospand op mijn hart.....

1

Het leek Gerbrandt, alsof het leven plotseling veel meer vaart gekregen had: hij kwam voor alles tijd te kort. Het kreeg ook een andere smaak onder de wemeling van nieuwe indrukken en het besef, dat hij heel iemand anders geworden was, niet maar zo de zoon van Adriaan Cornelisz., maar Gerbrandt Adriaansz., de schildersleerling op het atelier van Meester Badens. Hij werd ingewijd in de geheimen van een edel ambacht, dat meer was dan een ambacht alleen: een kunst, onder de bescherming en bezieling van een der Muzen. Zijn indrukken waren sterk en veelvuldig en eindeloos gevariëerd.

Een grote verbazing, die aanvankelijk soms tot verbijstering en angst steeg, bij het open gaan van dit nieuwe, vreemdsoortige, hartstochtelijke bewogen leven, waaromtrent een eerzaam burgermanskind zich eenvoudig geen flauwe voorstelling kan vormen. Oppervlakkig gezien leek het fleurig en vrolijk, enkel samengesteld uit prettige dingen, zorgeloos en zonnig, iets als het fladderen van bonte vlinders over een veld vol bloemen. Spoedig begreep hij, dat nergens zo hard en ingespannen gewerkt werd, met een bezeten aandacht en volharding, in een overgave, die vaak tot een pijn leek te worden. Zelden werd een schilderij geschapen in enkel vreugde en verrukking, snel en zonder onderbreking als een blij wonder. Meestentijds kostte het zweet en angsten, onrust, eindeloos geduld van telkens opnieuw beginnen, moordende spanning der zenuwen, teleurstelling op teleurstelling en werd het tot een goed einde gebracht in gestadige slaafse arbeid, waarvan alleen de schilder de kwelling èn de weldaad kende. Maar na het werk schoot een helle lichtzinnigheid los, een dolle, drieste vrolijkheid, die overal elders uiterst ongepast geoordeeld zou worden. In bange onwennigheid wou hij de oren sluiten voor de ongebonden taal van de jonge kunstenaars, die onder Badens' leiding de Italiaanse wijze van schilderen leerden of op bezoek kwamen, hun rauwe grappen en gekruide verhalen over avonturen van minnen en drinken, baldadige straatschenderij en vechtpartijen, die hem wel aantrokken door hun komieke verwikkeling, maar ook vrees inboezemden door hun onbetwijfelbare zondigheid, en waarover hij thuis met geen woord durfde reppen, bang dat hij op staandevoet zou worden weggenomen uit zo oneerbaar en rabauws gezelschap. David Vincke-

boons en Stalpart waren jonge mannen, die zelf al opdrachten hadden, maar zich bij Badens bekwaamden in de Italiaanse manier. Zuid-Nederlanders als de meester zelf, vrolijk en open van aard, maar los in de mond en van bedenkelijke zeden.

Een vreemd opgewonden leven, gejaagd door woeste arbeidsdrang en allerhand onberekenbare driften, een bont, luidruchtig, speels en dodelijk ernstig leven, dat vermoeide en verschrikte, een blos naar de wangen joeg, omdat het zo fel en brutaal in tegenspraak leek met de zachte eerbaarheid van moeders vermaningen en de fulminante predikatiën van den rechtzinnigen dominee Ursinus. Een gevaarlijk leven, dat door zijn wulpse jacht naar alle werelds vermaak je onsterfelijke ziel bedreigde en dat je toch met elke dag meer aantrok omdat er zo veel in je eigen aard was, dat er heen neigde, omdat er zo'n gulle, argeloze vrolijkheid in was, zo'n snaakse kwajongensgeest, zo'n hevige innerlijke gespannenheid, al leek die soms bijna ondragelijk en op vele wijzen onduldbaar verkeerd gericht. Maar die zelfde luchthartige, onverschillige, brutaal er op loslevende jonge schilders konden zo ontzaggelijk ernstig worden, als zij spraken over hun werk, hun kunst, hun plannen voor de toekomst, de wonderwerken van grote meesters. Dan was alle wildheid uit hen weg, er kwam een wijding over hun wezen, een zacht en heilig vuur glansde in hun ogen, en het leken plotseling heel andere mensen, levend uit een lichtende gedachte, die gans hun bestaan een hogere betekenis gaf. Zij waren moeilijk te begrijpen misschien, maar slecht waren zij zeker niet.

Lang en rustig kon hij over dit alles nadenken onder de saaie geduld arbeid aan de zware werktafel, waar de verf gewreven moest worden, de rulle, diep gekleurde poeders met hun zachte glans gemengd tot een groezelige pap met zoetig stinkende lijnolie en zerpe terpentijn - en o, hoe werd in korte tijd die wee-scherpe verflucht tot een dierbare geur, opwindend als een feestelijke belofte! - linnen geolied en geprepareerd, ramen getimmerd, doek opgespannen, palet en penselen gereinigd..... alles noodzakelijk routinewerk voor de jongste leerlingen, de eerste stap op de lange, moeilijke weg naar de roem. Weinig spannend werk, waar hij toch geestdriftig van vertelde thuis en tegen Steven, dien hij trouw op de hoogte hield van zijn belevenissen.

De eerste aarzelende tekeningen van dode voorwerpen, het moeilijke copiëren van kunstig gesneden platen, de verslagenheid bij

hopeloze mislukking onder de ongenadige spot van de meergevorderden en de afkeurende blik van den meester. De verwonderde vreugde bij onverwacht welslagen en een prijzend woord. De schaamte, als een tekening stuntelig uitviel, zo weinig in overeenstemming met wat hij er zich van had voorgesteld en zonder een greintje echt leven. Zijn oog scherpte zich en wende aan de prachtige raakheid van de lijnen der schilders om hem heen, en hij kon zich bloedig ergeren, omdat hij zijn onzekere hand met geen mogelijkheid dwingen kon neer te schrijven wat zijn ogen zagen; het was maar een verre benadering met aarzelende, rafelige lijnen, het sprak niet tot hem zoals het werk der anderen. En als Badens dan met een speelse beweging van zijn lange, blanke hand met één lijn kracht en leven in zijn suf geknoei bracht, konden hem de tranen in de ogen springen van drift en narigheid om zijn onmacht. De meester lachte, als hij een mislukte tekening woedend in flarden scheurde of verfrommelde, en zei goedmoedig:

'Niet zo driftig, Gerbrandt!..... Als je niet duizend maal een lijn gezet hebt, kan die niet lukken. Oefen je in geduld..... kunst is meer geduld dan talent.....'

Het was moeilijk je daar bij neer te leggen, al stemde Steven ook nog zo hartelijk met deze uitspraak in..... Hij *wist* immers hoe het zijn moest; als hij zijn ogen sloot, kon hij de tekening precies zien, zijn hand had de lijnen maar zo na te trekken, doch wanneer het gedaan moest worden, faalde hij jammerlijk, de onbedreven hand gleed uit, beefde, kon de juiste loop niet volgen.

Weken, maanden vol tegenstrijdige gewaarwordingen.

De goedheid van zijn groeiende kameraadschap met zijn medeleerling Hendrik Avercamp, een stille, zwijgzame jongen, even oud als hij; een geduldig, aandachtig en zorgvuldig werker met veel aanleg en die plotseling onverwacht geestig uit de hoek kon komen, als hij belaagd werd door de spot der ouderen. Hij was kort vóór Gerbrandt op het atelier gekomen en zij konden het aanstonds goed samen vinden. Hij tekende vlotter en met vaster hand en was altijd bereid tot helpen.

Het prille ontwaken, de snelle groei van het gevoel voor de schoonheid, dit plots als met een blijde schok opspringend begrip voor de oorzaken van de bekoring, de ontroering, door mooie dingen gewekt. Uren van ademloos luisteren naar de vurig geestdriftige gesprekken der jonge schilders over het werk van de grootmeesters

der kunst, gesprekken waaruit het begrip wijder voor hem openging en een beklemmend gevoel van ontzag zijn sneller kloppend hart bedrong. Het stamelend napraten met Hendrik of Steven in een poging om rekenschap te geven van het laaiend enthousiasme, dat hem bewoog.

De telkens groeiende diepe verbazing om de zwier, waarmee de meester zijn gereedschap hanteerde, het gemak, waarmee hij op het doek toverde wat hij zag of zich enkel maar droomde; de feilloze zekerheid, waarmee hij de vieze papperige verf op het doek uitstreek, waardoor de oorspronkelijke kleur van de glanzende poeder in zuiverder gloed terugkwam, doorschijnend, en werd tot zijde of hout, tot fluweel of bont, tot aarde of vlees of parelmoerige luchten; zijn hart sprong op van blijdschap dat hij dit wonderwerk leren mocht en eenmaal ook zo zou kunnen toveren met penselen en doek, en leven oproepen met lijn en kleur. En onder die verrukking de kwellende angst, dat hij nooit iets goeds zou kunnen doen, dat Meester Badens op een kwade dag zou ontdekken hoe deze onhandige Gerbrandt gespeend was van alle talent en hem zou wegsturen met de raad, liever een brave schoenmaker te worden.....

Zorgeloze middagen, waarop Vinckeboons de luit van de muur nam en vrolijke, ondeugende liedjes zong, waarvan zij de refreinen allen meejoelden, lachend in borrelende vreugde. De meester liet de ernst varen, haalde een kan Rijnse wijn, zong ongedwongen mee, werd spraakzaam en begon te vertellen van het schone, lichte leven in Italië, waar alle kleuren feller waren, precies als het gemoed der mensen; waar fabelachtige weelde heerste en een kunst bloeide als nooit tevoren ergens ter wereld gezien was, waar de steden vol palazzi stonden, glanzend van marmer en porfier, gesierd met beeldhouwwerken van de grootste meesters. Hij sprak van Michelangelo's sombere grootheid, het stralende genie van Leonardo da Vinci, de zachte gloed van Raphael, de onaardse schoonheid van Fra Angelico, het wilde leven van den reus Benvenuto, de zinnelijke pracht van Titiaan en van zovele anderen nog, schitterende geesten op elk gebied van wetenschap en kunst. Rome, de stad van pausen en kardinalen, beroemde krijgslieden, beruchte vrouwen, geleerden en kunstenaars; Florence, La Bella, dromend aan de groene Arno, in de helle gloed van de rijkdom en prachtlievendheid der Medici; Venetië met zijn in de kanalen spiegelende

paleizen, zijn gondels en schoon gesierde galjoenen, zijn waterfeesten en vreemde tradities, de Serenissina, de Verheven republiek, waar de edellieden koophandel dreven en een leven bruiste, wild en weelderig en gevaarlijk als in een slangennest; Italië met zijn beroemde hogescholen, waar stoutmoedige geleerden de oude wetenschap op haar kop zetten, de onfeilbaarheid van Aristoteles aanvochten, de wereld in verbazing brachten met hun ontdekkingen en de kerk tot razernij tartten door zijn gevaarlijke theorieën omtrent de regionen der sterren en planeten; Napels aan zijn blauwe golf, waar het leven loom en lui en sensueel bewoog in de dreigende schaduw van de rookpluimen uit de vervaarlijke Vesuvius, waaronder het rumoer rommelde in de onderaardse smidse van Vulcanus, den god des vuurs..... Welk een wereld vergeleken bij het trage bestaan in dit kille, dampige noorden, dit land van mist en regen, donkere luchten en donderende dominees, voor wie een lach en een vrolijk lied al zonde waren, een belediging van Gods mistroostige majesteit..... ach, waarom waren ze niet allen geboren onder de lichte hemel van dat gezegende Zuiden vol bloemen en sprankelend leven, waar het bloed als wijn door je lijf liep en elke voetstap een opwindend avontuur betekende..... Zijn broer Jan zat er nog, was een gezien meester met meer werk dan hij aankon en die verdiende wat hij wou..... En die vermaledijde zot begon ook alweer te schrijven over heimwee naar het vaderland en plannen om terug te keren..... Met een gloeiend hoofd en een hart vol dromen overwoog Gerbrandt, wanneer hij naar Italië zou kunnen gaan en of vader en moeder ooit toestemming zouden geven voor zo'n verre, hachelijke reis..... Steven meende van wel..... misschien konden zij samen gaan, want zijn vader wilde hem er heen sturen om te studeren.....

De grote, nooit vergeten schrik, toen hij op een middag het atelier binnen kwam en daar op een verhoging een jonge vrouw stond, glanzend naakt in het stille licht van het grote venster op het noorden. Zij leunde tegen een opstand van paars fluweel, het ene been over het andere geslagen, een hand op de heup, de andere boven het hoofd gebogen alsof zij een boomtak vasthield. Het donkere haar viel los om de schouders in zware golving. Onverschillig keek zij naar den binnenkomenden jongen, glimlachte toen zij zag hoe hij schrok, maar bleef onbeweeglijk staan. Allen waren bezig haar te tekenen, ook Hendrik, die blijkbaar zenuwachtig

was en rode oren had. Badens wenkte hem, dat hij een vel papier zou nemen en meetekenen. Werktuigelijk gehoorzaamde hij..... Maar de schrik maakte zijn benen zwak, in de stilte bonsde het bloed in zijn hoofd, een benauwenis van misselijkheid kropte in zijn keel..... Hij schaamde zich ontzettend, had het gevoel voor goed verworpen te zijn en moest toch met al zijn aandacht kijken naar dat zilverblanke lijf met zijn ivorige schaduwen, zijn ronde vormen en al dat heimelijke, dat verhuld moest blijven op straffe van doodzonde. Het hielp niet of hij zich voorhield, dat dit bij het vak hoorde - hoe vaak had hij met de grootste gelijkmoedigheid horen praten over studies naar het naakt model - hij voelde het als een onvergeeflijke misdraging, dat hij naar een naakt meisje zat te kijken. Zijn handen beefden en van zijn tekening kwam niets terecht. Telkens keek het meisje hem aan met een eigenaardig, spottend glimlachje en een bijna onmerkbaar knippen van haar ene oog. Hij haatte haar en vond haar onbeschrijfelijk mooi..... Toen zij weg was sprak Badens lang en geestdriftig over het tekenen en schilderen naar naakt model, het moeilijkste en mooiste van de schilderkunst en waarin je nooit bedreven genoeg kon zijn, en Gerbrandt kreeg zijn eerste les in anatomie. Hij bleef dagenlang van streek, de naakte jonge vrouw verscheen hem in zijn dromen, wenkte hem naar zich toe en zweefde weg naar de verte, als hij haar met uitgestoken handen naderde. Er was een grote ontreddering in hem en hij sprak er met niemand over, zelfs niet met Steven..... Er kwamen meer naakte vrouwen poseren, van allerlei leeftijd en Gerbrandt leerde zich beheersen en onverschillig doen, maar het gaf hem altijd weer een schok, en als hij later een van haar op straat ontmoette, kreeg hij een kleur en wendde snel het hoofd af.

2

Gerbrandt stond op zeer goede voet met Vinckeboons en Stalpart. Hij moest een beetje lachen om hun Vlaams accent en hun kleurige manier om zich uit te drukken. Zij spraken de a uit als o, de o soms als oe of eu en zij gebruikten veel Franse woorden en uitdrukkingen, waarvan de betekenis hem niet altijd duidelijk was. Zij hadden zo iets guls en opens, iets uitbundigs ook, dat vaak te ver ging voor zijn begrippen omtrent het geoorloofde, maar dat hem toch onweerstaanbaar aantrok. Als zij iets vertelden, raakten zij gemakkelijk in vuur, hun gezicht weerspiegelde elke bewogenheid van het verhaal en hun taal was kleurig en fris als de beelden, die zij opriepen. Zij zaten vol streken, hadden bedroefd weinig respect voor massa's dingen en mensen, die Gerbrandt als eerbiedwaardig had leren beschouwen, bedreven kattekwaad als volwassen kwajongens en hadden een geweldig, kinderlijk plezier, als hun opzet slaagde.

De jeugdige leerlingen moesten het vaak genoeg ontgelden, werden geplaagd en in de maling genomen en met een onbewogen gezicht op wonderlijke boodschappen uitgestuurd, waarvan zij niet altijd onbeschadigd terugkwamen. Hendrik Avercamp was door een verstoorden Vinckeboons, die een groot doek opspande en grimmig vloekte, omdat op dit verwenste atelier altijd net het materiaal ontbrak, dat je het hardste nodig had, naar den smid gestuurd om een pond baardnagels. De arme Hendrik, die in vliegende haast zijn opdracht uitvoerde, geschrokken van Vinckeboons' donker gezicht en driftig gefoeter, was door den lachenden smid en zijn gezel met hun ruwe handen in een moriaan veranderd en had een half uur nodig gehad om zich van de baardnagels te reinigen onder de uitbundige vrolijkheid en de spottende raadgevingen van de anderen. Gerbrandt moest enige tijd later gauw even het zwiepend schietlood gaan lenen bij den timmerman en was met een buigzaam panlatje de winkel uitgeranseld. Maar een andere bedriegelijke opdracht gaf hem eerder stof tot dankbaarheid, hoewel hij aanvankelijk genoeg in verlegenheid kwam.

Toen hij na het middagmaal op het atelier kwam, vertelde Stalpart hem met een volkomen ernstig gezicht, dat Meester Badens, die juist was uitgegaan, de opdracht voor hem had achtergelaten naar den schilder Cornelis Ketel te gaan en de penselen te leen te

vragen, waarmee deze de tronie van den lachenden filosoof geschilderd had. Hoewel Gerbrandt het even vreemd vond, dat de meester, die zo vele penselen had, er nog van anderen bij moest lenen, ging hij toch zonder achterdocht op weg. Hij vond Ketel alleen in zijn grote atelier in een oud huis aan het Water, lezend in een zware foliant aan een tafel bij het open raam. De levendige bruine ogen keken met een doordringende en weinig vriendelijke blik naar den onbekenden jongen, die een boodschap zei te hebben van Francisco Badens, die gladde windbuil. De schilder had een opvallend donkere gelaatskleur, baard en hoofdhaar grijsden sterk en kroesden in dikke krullen rond het scherp getekende gezicht. Een vreemd saterachtig gezicht, spotziek en ongemeen levend, met fijngekerfde groefjes langs de even opgewipte neus en in de hoeken van de nu onderzoekend kleingeknepen ogen. Boven de neuswortel stonden twee scherpe voren, door aandachtig turen en zwaar gepeins er in gegraveerd. Gerbrandt herinnerde zich nu, dat Meester Ketel de naam had een opvliegend en ongemakkelijk man te zijn en voelde zich eensklaps een beetje bezwaard door zijn vreemde boodschap. Toen hij, onzeker zwijgend, bleef staan aarzelen, vroeg de schilder op korzelige toon:

‘Nou? Wat kan de Italiaanse schilder van de ouwerwetse Hollander te vragen hebben?’

Het klonk niet precies aanmoedigend. Verlegen haperend bracht Gerbrandt er uit:

‘Hij wou graag de penselen van u lenen, waar u de tronie van den lachenden fliosoof mee geschilderd heeft.....’

Ketel stond met een ruk overeind en sloeg kletterend met de vlakke hand op de tafel. Het bloed was hem naar de wangen gevlogen en de ogen flikkerden van drift. Gerbrandt schrok geweldig en knipperde angstig met de oogleden tegen de storm, die over hem ging losbarsten..... Daar had je 't gaande!..... Er stak natuurlijk wat achter met die penselen en hij, ezel, was er weer eens ingevlogen!.....

Maar Ketel scheen zich te bedenken. Kalmer dan de jongen had durven hopen, kwam de vraag:

‘Heeft Sinjeur Badens je die boodschap zelf opgedragen?’

‘Nee, meester..... Pieter Stalpart zei, dat ik.....’

‘Zozo..... zei Pieter Stalpart dat?..... Ook zo'n Brabantse blaaskaak, is 't niet?..... Zeg 'em maar, dat ie liegt als een dief.....’

De drift week uit zijn gezicht. Hij streek eens over zijn baard en lachte.

‘Jij bent daar zeker in de leer, hè?’

‘Ja, meester, al een half jaar.....’

‘Kijk es aan!..... al een half jaar schilder en nòg laat je je op zulke boodschappen uitsturen..... Hm..... toch zie je d'r niet uit als de grootste botterik van de stad..... Wil je die penselen eens zien?’

‘Eh..... graag, meester.’

‘Kom maar mee.’

Ketel liep naar een andere hoek van het atelier, waar bij een groot raam een bijna voltooid schilderij op een ezel stond, een blonde vrouw met lange haren en blote schouders, die met een smartelijk vertrokken gelaat de grote, bedroefde ogen omhoog geslagen hield, de gevouwen handen met een vroom gebaar voor de borst.

‘Magdalena,’ dacht Gerbrandt.

De schilder nam zijn palet van het bankje naast de ezel en begon tot grote verbazing van den jongen inplaats van penselen te grijpen met zijn vingers te schilderen. Het was een vreemd gezicht.....

Ketel kijkt glimlachend naar Gerbrandts open mond en ogen. Dan schildert hij verder. Zijn blik wordt allengs strakker. Een wonderlijke gespannenheid komt over zijn bruin verweerd gelaat, snel tippen de lenige vingers in de verven op het palet en wrijven de kleuren aarzelloos en behendig over het doek, elke vinger draagt zijn eigen kleur en alle werken zij met verbazingwekkend gemak, vlug en zeker. De man schijnt vergeten, dat hij niet alleen is en raakt geheel verdiept in zijn werk..... Gerbrandt ziet, hoe onder de wriemelende vingers het licht op het gelaat der vrouw verandert, stilaan begint het te lijken of het geen licht vangt, maar het zelf uitstraalt, en de ogen worden zwaar van onzichtbaar wellende tranen. Ketel gromt binnensmonds onverstaanbare woorden, af en toe lacht hij even diep in de keel, dan glijdt er een smartelijke uitdrukking over zijn trekken, als probeert hij juist zo te voelen en te kijken als de rampzalige vrouw, die hij schildert. In groeiende verbazing en bewondering kijkt de jongen toe, zwijgend, de adem inhoudend, bang den kunstenaar te storen. Plotseling, als hij een paar stappen schuin achterwaarts doet, om het effect van zijn werk nader te beschouwen, stoot Ketel tegen den stillen toeschouwer. Verbaasd kijkt hij naar hem, de strakheid van zijn gezicht ontspant

zich en hij glimlacht verlegen als iemand, die uit een spannende droom ontwaakt en zich verbluft terugvindt in vertrouwde omgeving.

Met een diepe zucht nam hij een vuile lap, goot er wat terpentijn over uit een besmoezelde fles en wreef de verf van zijn vingers. Toen zei hij:

‘Zo, maatje, nou heb je de penselen gezien, waar ik de lachende filosoof mee schilderde. 't Spijt me, maar ik kan ze niet uitlenen. Zeg tegen Stalpart, dat ik hem met die penselen de oren zal wassen, zodra ik hem ergens tegenkom.....’

Gerbrandt keek strak naar het schilderij en gaf geen antwoord, als had hij in 't geheel niet gehoord wat de schilder zei.

‘Waar kijk je zo naar?’ vroeg deze. ‘Is 't je niet Italiaans genoeg?’

‘Dat licht,’ stamelde Gerbrandt. ‘'t Is nou net, of 't uit 't gezicht naar buiten komt.....’

‘Dat zie je dus?’ riep Ketel blij en zijn lach had een klank van diepe tevredenheid. ‘Zo moet 't ook, maar ik kon 't niet gedaan krijgen en nou ineens is 't gelukt.....’

‘Maar hoe doet U dat?’

‘Dat heb je toch gezien: met mijn vijf vingers.....’

Hij liep terug naar de stoel bij de tafel en ging zitten. Er kwam een peinzende en gekwelde uitdrukking in zijn ogen, toen Gerbrandt hem vragend aankeek, niet tevreden met het ontwijkend grapje. Dan zei hij met stille stem, als sprak hij tot zichzelf, langzaam zoekend naar zijn woorden:

‘Ja..... hoe doe je dat nou?..... Wel..... zie je, knaap..... dat kan ik je niet uitleggen..... Mijn leermeester Dirk Crabeth, de grote schilder van de kerkramen in Gouda, waar ik vandaan kom..... die zei eens tegen me: ik kan je alles leren, wat tot het ambacht hoort..... maar God alleen kan een kunstenaar van je maken..... het allerlaatste kan niemand je leren, dat wordt je geschonken door de genade..... En als je er duizend jaar over nadenkt, weet je nog niet, hoe..... Precies dat ene, weet je..... dat kleine elementje..... waardoor een werk zijn eigen, onvergankelijk leven krijgt..... dat valt, jammer genoeg, niet uit te leggen of te leren..... Ja, je kijkt mistig, en je hebt gelijk..... Maar dat wil ik je wel zeggen,’ ging hij met plots veranderde, nijdig uitschietende stem voort, ‘die meester van jou, zo knap

schilder als hij is, ontbeert precies dat ene, dat kleine mysterie in zijn wezen, en hij zal nooit.....'

Onverwacht zweeg hij en keek verstoord naar Gerbrandts rood geworden gezicht. Met iets als verlegenheid in zijn stem ging hij dan voort:

'Nou nou nou..... al goed..... Let er maar niet op..... Je moet je aanwennen om nooit te geloven wat de ene schilder van de andere zegt..... al klinkt 't nog zo aannemelijk en al wordt 't met nog zulke..... verheven argumenten toegelicht..... De afgunst is zo duivels scherpzinnig, dat weet je niet half, maatje..... en we hebben er allemaal een staartje van..... Nou, je bent bij die gladde vogel in ieder geval in een goede leerschool..... en als je de genade hebt..... wel, glibber dan maar een wijltje vrolijk over al dat Italiaanse kandij-ijs..... 't zal je geen kwaad doen..... Mijn groeten aan Meester Badens en vertel die Stalpart maar, dat ik binnenkort ook met mijn tenen ga schilderen.....'

Hij lachte daverend en zijn oogjes flikkerden van jeugdig plezier.

'Floris Pietersz. heeft me op die gedachte gebracht, de penseelmaker,' ging hij voort. 'Die arme kerel zag zich al tot de bedelstaf gebracht door mijn noodlottig voorbeeld en hij wenste me toe, dat ik eksterogen mocht krijgen op al m'n penselen!..... Hahaha! Hij was zo nijdig als een spin..... En nou ga ik met mijn tenen schilderen..... ik zal het IJ leegslobberen als ik 't niet doe!..... En goed ook, voor den weerlicht..... of denk je van niet?'

Sprakeloos keek Gerbrandt naar zijn lachend gezicht. Dit was weer een heel andere man..... bijna een kwajongen..... Hij gaf geen antwoord en Ketel sloeg hem vriendschappelijk op de schouder, grinnikend:

'Nou, ga maar terug naar je meester..... En als je je eerste werkstuk gemaakt hebt, waar je zelf erg blij mee bent, kom het me dan eens laten zien. Als ik er wat op aan te merken heb, mag je gerust in heel Amsterdam rondvertellen, dat ik een jaloerse ouwe gek ben..... Maar wat deksel, wie ben je eigenlijk?'

'Ik ben Gerbrandt Adriaansz., meester, uit Brederode.'

'Ach, dat zoontje van de brave Adriaan Cornelisz.'

Hij schudde hem aan zijn schouder.

'De leerling van Pikneus Jongerius, wat?..... Veelbelovend heerschap!..... Goeiendag!'

Hij schoof den verlegen Gerbrandt de deur uit..... Hoe wist die man nou van dat versje?.....

Verward en met een kleur als vuur stond hij op het Water en haalde diep adem om een beetje tot zichzelf te komen. Het lag er vol lossende en ladende binnenscheepjes, maar hij zag niets van het bonte gewemel der wimpels, zeilen en tuigage in de zon, de vele rumoerige geluiden waren maar een vaag gemurmel in zijn gonzend hoofd. Werktuigelijk liep hij voort tussen de vele mensen, bonkte herhaaldelijk tegen iemand op en had geen oren voor de schilderachtige scheldwoorden, die hem naar het hoofd gesmeten werden. Wat een man had hij daar leren kennen! Hij had de zonderlinge gewaarwording, dat hij nog nooit zo'n levend mens gezien had, en toch had die grijze haren en een verweerd gezicht. Hoe oud? Vijftig..... zestig..... in ieder geval heel oud, anders was je niet zo grijs..... En ogen als van een baldadig vrolijke jongen, en die even later vol peinzende wijsheid waren, dan weer waakzaam als die van een vos, slim en achterdochtig..... En hoe hij schilderen kon!..... Heel anders dan Badens, niet zo fijn, zo doorschijnend, zo glad en helder..... ruwer, donkerder, zonder die zwier en die los golvende lijnen....., maar toch ook mooi..... anders mooi..... het maakte een diepe indruk op je..... er ging zo iets..... zo iets wonderlijks van uit, er was iets aan, waardoor je het niet licht vergeten zou..... En dan schilderen met de vingers..... wat gek..... Maar wat kwam het erop aan, hoe je 't deed, als je 't zo kon?..... Wat moest het heerlijk zijn dat te kunnen..... dat wat je volgens Ketel niet leren kon..... wat je van God moest krijgen door een bizondere genade.....

Zou hij ooit.....

Een huivering liep over zijn ganse lijf.

Er zat iets angstwekkend mysterieus aan..... Je mocht er nauwelijks op hopen..... En toch moest je erop hopen en vertrouwen, want zonder dat werd je hoogstens een knap vakman, maar geen kunstenaar, zei Ketel zijn meester Crabeth na..... Een schilder moest kunstenaar zijn, anders..... nou ja, wat was hij anders meer dan een goed schoenmaker of schrijnwerker? Alleen de echte kunstenaars werden beroemd..... en had hij geen rekening te vereffenen met een zekere protsige joffer, waarvoor hij zijn naam met roem moest vergulden?..... De bizondere genade..... Dominee zei: om de genade moet je bidden..... Zou je deze genade

ook door bidden kunnen verwerven?..... Hij moest het maar proberen..... Hoewel vader beweerde, dat dominee Arminius er voor waarschuwde, dat je God niet als een zaakwaarnemer beschouwen mocht en Hem lastig vallen met alle mogelijke wereldse kwestietjes..... Moeilijk was het leven toch.....

Stalpart trok een lang gezicht, toen Gerbrandt hem vertelde, hoe vriendelijk Ketel hem te woord gestaan had en welke boodschap hij voor hem meegekregen had. Badens, die het hoorde, keek ontevreden en viel knorrig uit:

'Waarachtig, Stalpart, je wordt een beetje te oud voor die grappen! En laat er in ieder geval mensen als Cornelis Ketel buiten. Hij mag een zonderling zijn en een ouderwets schilder zonder begrip voor de moderne school, maar hij blijft een belangrijk meester..... en lang niet zonder invloed.....'

Stalpart grinnikte, trok een grimas en bromde:

'Een belangrijk meester, die met vingers en tenen schildert..... a maaie m'n botte..... 't Lijkt wel een aap!'

Maar Vinckeboons zei:

'Als ik een lachende filosoof kon schilderen met de fijnste penselen zoals Ketel het met zijn blote vingers doet, zou ik meer dan content zijn.'

'Oh, ongetwijfeld een goed werk,' viel Badens in, maar.....'

En hij begon haarfijn, in uitgezochte technische termen en met veel overtuiging uiteen te zetten, wat de fouten van dit werk waren en hoe het had moeten zijn om aanspraak te mogen maken op een zekere graad van volmaaktheid in overeenstemming met de onafwijsbare eisen van de nieuwe tijd..... En er bleef ten slotte eigenlijk niet veel heel van het zo geprezen schilderij.....

Gerbrandt zat naar hem te luisteren en te kijken naar zijn fijn, opgewonden gezicht met de zwierige blonde knevel en puntbaard. Hij dacht aan de woorden van den wonderlijken man met de levendige, van geest sprankelende ogen en het spottende faunengezicht..... De afgunst is zo duivels scherpzinnig..... Voor het eerst voelde hij iets als twijfel aan de onfeilbaarheid en volstrekte superioriteit van zijn leermeester en dat was uiterst onaangenaam en verontrustend..... Maar nu begon Badens Ketel weer te prijzen als een geestig man, die even vaardig met de pen omging als met het penseel. Hij zocht in een lade van zijn kast, kwam met een papier terug en zei:

‘Luister es naar dit gedicht, dat hij maakte bij zijn schilderij Der Kunsten Boom..... elke leerling moest dat van buiten kennen:

‘Drie dingen zijn 'er, die den Leerling meest bewegen;
Geld, Eer en Liefd' tot Kunst en eedle Wetenschap;
De gierigheid komt hem, die Geld zoekt, altijd tegen,
Zij dreigt en zet den voet hem dwars op eiken stap;
Die roem of Eer bejaagt, zal wel wat verder treden,
Want ijd'le Eerzucht leidt tot der Kunsten Boom,
Doch wijl deez' op 't gezicht van vruchten is tevreden,
En tot het klimmen zelfs veel t'angstig of te loom,
Zal hij slechts onder aan d'onrijpe vrucht afplukken;
Maar wien de Liefde voert het edel Kunstpad op,
Dien zal zijn arbeid ook gewis op 't eind gelukken
Wen hij, door Naarstigheid geschraagd, raakt in den top,
Geduld reikt hem de vrucht, daar Geld en eer hem wachten
En bij zijn afkomst al zijn arbeid doen verachten.

Gulden woorden..... Schrijf ze over, Gerbrandt, voor jou en Hendrik, en span je in om er naar te doen.’

‘Schrijf dan deze regels er ook bij,’ zei Vinckeboons met een spotachtig lachje. ‘Ketel maakte ze voor een ander symbolisch schilderij van 'em en er valt voor oud en jong uit te leren:

De Haat en maag're Nijd met schelmschen Achterklap
Vereenen zich om Faam in hare vlucht te plagen;
Ze ontvliedt nochtans 't gespuis; de roem der wetenschap
Wordt op haar wieken noch de Wereld rond gedragen
De Waarheid, door den Tijd ter Graf-cel uitgejaagd,
Volvoert het werk; de Nijd, door Wanhoop aangedreven,
Haar eigen boezem rijt, en 't hart aan stukken knaagt.
De Spin braakt niet dan Gif, daar Bijen honig geven.’

Gerbrandt keek een beetje angstig naar Badens, maar tot zijn verbazing betrok deze het vers, dat Vinckeboons op snijdende toon had voorgedragen, volstrekt niet op zichzelf. Hij klapte integendeel in de handen en riep geestdriftig:

‘Treffelijk gezegd!..... Wijze woorden!..... Ware woorden!..... Ach ja,’ voegde hij er met een zucht achter, ‘nijd en achterklap.....

zij kunnen het mooiste leven bederven en de grootste naam verkleinen en naar beneden halen. Ik weet er van mee te praten en niet tot mijn genoegen..... Als de mensen eens wat minder ijverzuchtig waren op elkaars verdiensten, zou het leven heel wat mooier en gemakkelijker worden!'

'Gulden woorden,' bauwde Vinckeboons de uitroep van Badens na, maar hij knipoogde er bijna onmerkbaar bij tegen Gerbrandt, die een kleur kreeg en het hoofd afwendde, omdat hij niet in een complot tegen den meester betrokken wou worden.

'Laten wij er ons van vandaag af allemaal aan houden!' gilde Pieter Stalpart en toen Badens knikte en bemoedigend rondkeek, voegde hij er op deemoedige toon aan toe: 'Ik weet niet, Meester Badens, of u het laatste werk gezien hebt van Gillis van Conincxloo en Cornelis van der Voort, maar ik zeg, dat het een schande is, zulke knoeiers en beunhazen hun gang te laten gaan.....'

Badens keek hem verbluft aan. Toen kon Stalpart zich niet langer goedhouden en schoot in een luide lach, waarmee het hele atelier instemde. Dirk wees op Pieter en hikte: 'De lachende filosoof!'

3

Adriaan Cornelisz. was trots op zijn zoon, die opgeleid werd in de edele kunst van het schilderen. Hij liet hem graag vertellen van het leven op het atelier, de grappige gebeurtenissen, de onderlinge plagerijen, de ontmoeting met allerlei andere schilders, de werken, waaraan Badens bezig was, de opdrachten, die hij kreeg, de plannen voor doeken van eigen vinding, waarover hij mogelijk iets losliet. Gretig luisterde hij naar Gerbrandts verhalen, af en toe zuchtend van spijt, omdat hij zelf nooit de kans gekregen had zich in de kunst te bekwamen. Steeds meer raakte hij overtuigd, dat hij eigenlijk geboren was om kunstenaar te zijn: alleen de kwade luim van het lot had hem in armoedige omstandigheden in de wereld gezet en hij was schoenmaker geworden. Gerbrandt had het, gantsbloed, beter getroffen!..... Niet dat Adriaan jaloers was op zijn eigen kind, God beware! Hij voelde alleen, dat hij zijn roeping gemist had. Maar nu stelde hij zich tevreden met zijn bescheiden rol in de Oude Kamer, zijn vriendschappelijke omgang met schilders en de gedachte, dat zijn zoon tenminste een echt kunstenaar zou blijken.

‘Hoe ga je je schilderijen signeren?’ vroeg hij.

‘Dat weet ik nog niet, vader..... G. Az. Bredero, denk ik..... Of zou Bredero-de voluit, beter zijn..... Wat denkt u?’

Adriaan schudde het hoofd.

‘Je moet “Gerbrandt” tekenen,’ ried hij met een slim gezicht. ‘Alleen Gerbrandt, je voornaam. Dat doen de grote Italianen ook: Leonardo, Michelangelo, Benvenuto..... allemaal alleen voornamen. 't Is hier niet zo gebruikelijk, dat geef ik toe, maar jij zou 't kunnen invoeren.....’

Gerbrandt keek zijn vader aan. Zat die hem voor de gek te houden?..... Zijn gezicht stond ernstig genoeg, maar er twinkelden verdachte lichtjes in zijn ogen. Toen lachten ze allebei tegelijk. Ze wilden het niet ernstig gemeend hebben..... Maar was ten slotte niet alles mogelijk in de toekomst?..... De tijd lachte hun toe. De voorspoed groeide, Amsterdam prospereerde, de Zeven Provinciën zonden vloten uit naar de verste streken, Olivier van Noort verkende de zeeweg door Straat Magelhanes naar de Indiën, Prins Maurits drong diep in het land der aartshertogen..... Rijkdom stroomde toe. Er kwam een gouden tijd, die voor de kunsten grote bloei beloofde.....

Prins Maurits sloeg de Spaanse legers bij Nieuwpoort.

Een wonder van taktiek, drieste vastberadenheid en heldenmoed. Hij had zijn schepen naar Zeeland teruggezonden. Het achtergebleven leger moest overwinnen of reddeloos ondergaan. Het overwon, ondanks vijandelijke overmacht. Weer had God een teken gegeven, dat Hij Zijn beschermende hand over het kleine, rechtzinnige volk in de lage landen hield. In de kerken bewees het Hem eer-in dankdiensten, gaf Hem de palm der overwinning en maakte zich gereed tot nieuwe krachtsinspanning. Nooit was het zelfvertrouwen, rustend in het geloof aan hoger bescherming, zo groot geweest.

In Amsterdam gonsde feestelijke stemming. Na de dankdiensten stroomden de taveernen vol. Weer en nogmaals werden de bizonderheden van de grote slag verteld. Eindeloos werd geklonken en gedronken op Prince Mauring, zijn veldheersgenie, de overwinning, de ondergang van alle Spekken en hun heersers en aanvoerders. Gerbrandt en Hendrik Avercamp werden meegenomen door Vinckeboons en Stalpart, taveerne in, taveerne uit. Overal was vrolijk vertier, muziek, opgewonden gepraat, rumoer van geschreeuw en gezang. Bier en wijn gulpten in stromen de dorstige kelen binnen. Zij waren in de deftige herberg van De Waard in de Luyt, waar statige burgers hun vreugde vierden bij kannen Rijnse wijn en krachtige taal, zij waren bij Moer Huygen en in 't Verguld Serpent, waar ambachtslieden stoop na stoop bier verzwolgen onder opgewonden gepraat en gepeperde dreigementen aan het adres van den vijand, op de Zeedijk werd een als matroos gekleed man afgerost, dien men voor een spion hield, tot de rakkers van den schout hem meer dood dan levend naar de wacht sleepten, bloedend uit neus en mond en oren, waarna bleek, dat hij juist binnengevallen was met een schip uit de Levant en zo onschuldig als een pasgeboren kind. Ze waren in de slecht befaamde kroeg van Bram in 't Hondje, waar gespuis van allerlei slag danste en stampte rond de bemorste tafels, brulde als bezetenen, zoop als walvissen en elkaar in overmaat van vaderlandsliefde en overwinningsroes te lijf ging met bierkannen en vuisten, tot iemand een mes trok en er moord, en doodslag dreigde. Gerbrandt deed niets dan lachen om de dwaze tronies en het spektakel en werd door Vinckeboons van een tafel gesleurd, waar hij opgeklommen was om de belhamels aan te moedigen en alles beter te kunnen zien. Hij verzette

zich, maar zij trokken hem mee naar buiten, waar hij nog harder moest lachen om een deftig gekleed heer, die met een morsebel van een meid aan de arm het hoogste lied uitzong, zwaaiend als een schip in de storm en dan plotseling languit in de goot viel, de jonkvrouw meesleurend met de benen in de lucht.

In de taveerne van Meyn met de Vlek vonden ze Schoppen-één-oog op de bierbank in gezelschap van een vierkanten, zwaar en grof gebouwden man met een korte, ruige baard, een paar helderblauwe kinderogen en een paar handen als slagplanken. Zijn gezicht was doorploegd van littekens, leek op eerste aanschouwing woest en onheilspellend, maar als hij even lachte, werd het de goedmoedigheid zelf. Schoppen-één-oog stelde hem voor als zijn oude vriend Jurriaan Claasz. de Dikkop. Hij had als scheepsjongen onder de Watergeuzen met Schoppen gevaren en zich toen al danig geweerd. Onder het zeevolk gebleven, was hij als bootsman gevangen genomen, had drie jaren als slaaf op een galei moeten roeien en was met de zweep geranseld, tot geen handbreed van zijn huid meer ongeschonden bleef. Ten slotte was hij uitgewisseld tegen een Spaanse krijgsgevangene en diende nu op de Staatse vloot als stuurman. Hij was, tot zijn grote spijt met de schepen van Nieuwpoort teruggestuurd en vandaag in Amsterdam gekomen en tegen zijn ouden vriend en krijgsmakker Schoppen-één-oog opgelopen. Wat een weerzien! Ze waren het nu degelijk aan het besproeien onder het ophalen van niet minder dierbare dan bloedige herinneringen.

Gerbandt had met afschuw naar het verhaal over de galeien geluisterd. In zijn opgewonden stemming riep hij in wraakzuchtige verwondering:

‘Waarom hebben wij ook geen galeien om er die vervloekte Spanjolen als slaven op te laten roeien?’

Jurriaan Claasz. keek hem met zijn heldere ogen aan en schudde het hoofd:

‘Beter van niet, maat.’

‘En waarom niet?’

‘Dat zou je niet vragen, hoop ik, als je 't gezien had. Zoiets beestachtigs mag een mens niet op zijn geweten nemen, en een christen zeker niet..... D'r is vaak genoeg een balletje over opgegooid, maar de mensen, die wisten wat 't was, hebben 't altijd van de baan weten te krijgen.’

‘Maar waarom?..... Als zullie 't toch ook doen!’

‘Zou jij met een leren zweep tussen de geketende galeislaven door willen lopen om ze de lappen vel en vlees van hun blote ruggea te slaan?’

‘N-nee..... dat niet.....’

‘Vin je 't dan mooier om een ander zover te brengen, dat ie 't wel doet?..... Nee, borst, niet meer smeerlapperij dan nodig is..... 't Is al braaf mooi genoeg zo..... Wij, Hollanders, zullen nooit galeien bouwen.....’

De dronken tranen schoten Gerbrandt plotseling in de ogen voor zoveel edelmoedige braafheid en hij stak Jurriaan de hand toe, die deze drukte alsof er een bankschroef omheen sloot.

Toen begon Schoppen-één-oog een oud Geuzenlied te zingen, waarvan het hoogtepunt gevormd werd door de op de Spanjaarden doelende regels:

> ‘Laat ze maar moorden en branden en smijten,
> Wij zullen ze toch hun doodstront doen schijten!’

De zachtmoedige Jurriaan had daar niet het minste bezwaar tegen, zong het uit volle borst mee met een stem waar de wanden van dreunden en sloeg er met zijn enorme vuisten bij op de tafel, dat de stenen bierkannen opsprongen.

‘Ik heb er genoeg te pakken gehad,’ zei hij met een weemoedige blik op zijn handen, ‘en ik hoop van harte, dat ik nog lang niet aan mijn laatste toe ben, God help me!’

Waarop David Vinckeboons plotseling begon te huilen.

Snikkend stotterde hij.

‘Ze hebben mijn familie zoveel kwaad gedaan en ik heb er nog nooit een in m'n vingers kunnen krijgen.....’

Jurriaan gaf hem een klap op zijn schouder, dat hij dacht door de bank te zakken, en zei troostend:

‘Stil maar, fijnman, dat is geen werk voor zulke smalle handjes..... De eerste drie, die ik in m'n knuisten krijg, zal ik naar den duivel, hun patroon, sturen uit jouw naam..... Is dat gecontracteerd?’

David viel hem om de hals, terwijl de tranen hem nog over de wangen liepen en zei ontroerd:

‘Je bent een broer voor me..... Je weet niet, hoe goed je me doet..... Hola! Meyn!..... breng een kan wijn hier, van je beste!’.....

Gerbrandt kon er niets aan doen, maar hij moest zo verschrikkelijk lachen, dat hij er de hik van kreeg. Schoppen-één-oog keek hem ontevreden aan: wat viel er te lachen bij zo'n plechtige overeenkomst, op waardige wijze met kostelijk vocht beklonken? Maar Gerbrandt kreeg opnieuw de slappe lach en toen begon Hendrik Avercamp ook.

'Die snotvegers zijn stombezopen,' bromde Schoppen. 'Ik moet zien, dat ik Gerbrandtje veilig thuis krijg zonder last met de meester.....'

Maar het was een te hard gelag, de kan wijn in de steek te laten, en Gerbrandt kreeg er ook zijn deel nog van, waarna hij soezerig begon te kijken en zoetjes aan tegen de schouder van Schoppen-één-oog zakte.

'Ik mot met 'em weg,' zei deze bezorgd, 'daar komt niks van terecht..... Wie neemt nou ook zulke blagen mee naar de taveerne?'

'Ze moeten 't toch ééns leren,' lachte Stalpart. 'En we verslaan de aartshertogen niet alle dagen bij Nieuwpoort.....'

Brommend stond de schoenmakersgezel op en trok Gerbrandt overeind, doch de jongen had geen lust om weg te gaan en verzette zich. Maar de ander nam hem onder de arm en sleepte hem mee, straf vermanend:

'Stil nou, dekselse dwarskop, schaam je je niet?!'

Juist kwam er een luidruchtig troepje zeelui binnen met een paar halfdronken meiden bij zich, lachend een liedje brallend. Een van de meiden zag Gerbrandt worstelen aan de arm van den ouden watergeus en kwam er lachend op af.

'Laat die jongen met rust, oude zuursnuit!' riep ze en trok aan Gerbrandts andere arm.

'Poten thuis,' commandeerde Schoppen grimmig.

De meid lachte harder, sloeg de arm om Gerbrandts hals en vroeg:

'Wil je niet liever met Aafje meegaan, m'n zoete brok?..... Je zal 't goed bij me hebben, hoor!'

Zij boog zich over hem heen en zoende hem plotseling, heet en gulzig op zijn mond.

Schoppen, woedend, greep haar bij de arm en slingerde haar tussen haar gezelschap in.

'Vuile sloerie, hoe durf je?'

Een paar van de zeelui namen een dreigende houding aan, maar Jurriaan Claasz. kwam er tussen gelopen. Kalm zei hij tegen zijn ouden makker:

'Ga je gang maar, maat, en neem dat kalf mee.'

Half versuft liet Gerbrandt zich meetrekken. Achter hem was plotseling een hels rumoer van gegil, geschreeuw, bonkende slagen, gekraak van splinterend hout en gekletter van brekende kruiken en glazen.

'Jouw kwaje aap,' zei Schoppen afkeurend, 'nou mot die goeie jongen de halve taveerne afbreken om vrede te maken..... Ik ken 'm toch..... Als ie eenmaal begint, is de duivel los.....'

Zachtjes grinnikend begon hij een verhaal van verwoede schermutselingen, waarbij Jurriaan de hoofdpersoon geweest was..... Maar Gerbrandt luisterde niet.....

De zoen van die welige meid brandde hem nog op de mond en het vuur ervan vloog door zijn bloed. Hij wou naar haar terug, meer van haar hebben, wat wist hij niet, hij wou haar bij zich, haar gezicht over hem, de zachtheid van haar borst tegen zijn handen net als daareven..... maar er was een loomheid in zijn leden gevallen, die alle verzet onmogelijk maakte..... 't kwam er ook niet op aan..... hij ging toch naar haar terug, later..... hij zou haar wel vinden..... Nu moest hij maar meegaan..... zijn benen zwabberden zo los en eigenwijs aan zijn lijf, en als die goeie Schoppen-één-oog hem niet zo stevig gesteund had, zou hij zeker links en rechts tegen de muren opgezwabberd zijn..... Die goeie?..... die gemene Schoppen..... die fielt, die dat arme Aafje weggeslingerd had als een vuile verflap..... Hij wou niks met hem te maken hebben, rukte zich plotseling los en zette het op een lopen. Maar hij kwam niet ver, struikelde op onverklaarbare wijze over zijn eigen benen en viel voorover. Schoppen-één-oog trok hem aan zijn schouders op.

'Jou, dwarse rekel!' foeterde hij. 'As je nou niet stil meegaat, sla ik je op je kop en ik gooi je as een voddenbaal over m'n schouer, versta je dat?'

Gerbrandt verstond het best. Hij vond het een grappige voorstelling en begon dwaas te grinniken. Maar hij pleegde geen verzet meer. Schoppen slaagde er in hem naar zijn kamertje te loodsen zonder dat iemand het merkte. Hij hielp hem zich uitkleden en stopte hem in bed. Daar lag Gerbrandt op zijn rug en begreep,

dat hij nu met den dood of den duivel lag te worstelen. Er rolde iets zwaars heen en weer door zijn schedel en het bed zwaaide met hem en de hele kamer in woeste cirkels rond..... Een zure pijn brandde in zijn keel en zijn hart bonkte tegen zijn ribben met zware, benauwde slagen..... En in al die narigheid kwam telkens het verhitte gezicht van Aafje op hem toegeschoten met de vurige ogen en de volle rode lippen en wou hem zoenen, maar dan zwaaide het bed weer weg en zij verdween in de duizeling van die wilde vaart..... Tot hij met bed en al plotseling weg zakte in het zwarte gat van de bewusteloosheid en hij zijn eerste roes begon uit te slapen.....

4

Er was heel wat te doen geweest om Gerbrandts uitspatting van die avond. Vader had te keer gegaan, moeder had geschreid, Pieter had minachtend gekeken, Hilletje had haar mond smal geknepen van afschuw en alleen Stijntje had verholen troostwoorden en blikken van verstandhouding en gulle vergiffenis. Het was een schande voor zo'n kwajongen om dronken als een kartouw thuis te komen. Vinckeboons en Stalpart hadden er van Badens van langs gekregen, want ook Hendriks ouders hadden zich beklaagd over de toestand, waarin hun jongen naar huis gezwalkt kwam. Dagenlang hadden de jongens groen gezien van ellende en geen stuk houtskool kunnen vasthouden, en ze hadden gezworen, dat ze nooit meer een druppel bier of wijn zouden drinken. De twee verleiders hadden hen met schijnheilige gezichten aangemoedigd in hun goede voornemens.

Moeder Marrigje was er diep door geschokt. Zij zag er de eerste openbaring in van de zucht tot losbandigheid en verweet Adriaan Cornelisz., dat hij het pad naar de ondergang voor zijn kind geopend had. Ook hij voelde zich bezwaard, maar hij kon er niet toe komen den jongen uit de gevaarlijke omgeving weg te halen en afstand te doen van de glorie een kunstenaar te hebben voortgebracht. Hij sprak haar bemoedigend en verzoenend toe, wees op de bijzondere omstandigheden en op Gerbrandts oprecht berouw, toonde haar met voorbeelden aan, dat losbandigheid waarachtig niet alleen onder schilders voorkwam en wist haar zoetjes aan tot berusting te brengen. Ze kende immers de goede ondergrond van Gerbrandts karakter en met Gods hulp zou alles wel terecht komen.....

Voor Gerbrandt zelf bleef de herinnering aan die avond een vage verschrikking met toch ergens een klein vonkje van bekoring. Er was zo overstelpend veel gebeurd, er waren ogenblikken geweest van zo helder klaterende vrolijkheid, ogenblikken ook van echte vervoering, maar de gevolgen waren zo brandend benauwd, vernederend en verschrikkend geweest, dat de voorstelling van een herhaling hem het koude zweet al naar het voorhoofd dreef. Nee, dat zou hem niet meer overkomen.....

De gedachte aan de wulpse kus van Aafje beschaamde hem het diepst. Hij was de betekenis ervan pas goed gaan beseffen, toen

Stalpart hem met een sardonisch lachje gevraagd had, hoe die hoerenzoen hem eigenlijk gesmaakt had?..... Hij had een kleur gekregen tot achter zijn oren en zich omgedraaid zonder antwoord. Vinckeboons had Stalpart een vuilbek genoemd en aangeboden hem door het raam te gooien, maar daar was Gerbrandt niet mee geholpen. Hij wist heel goed wat een hoer was en een diepe schrik greep hem aan bij de gedachte dat zo één hem gekust had. Hij vond het afschuwelijk, voelde zich besmeurd met gruwelijke zonden en verloren, bedorven voor Gods alziend oog. En toch, het ergste was, hij voelde zich niet alleen maar beledigd, vernederd en bezoedeld..... Diep in zijn hart, verborgen onder de afschuw en de angst, beefde een zachte bekoring, een huiverend verlangen naar die zachte, warme mond en dat welige, liefkozend over hem gebogen lijf..... Het schroeide hem dagen lang, hij vocht er mee in de broeierige bedstee, het kwam hem plagen onder het werk, tot zijn handen stil vielen en hij voor zich heen staarde, verloren in verward gedroom en met een schok van schrik tot de werkelijkheid terugkeerde door een hard gesproken woord van een der anderen.

Hij sprak er over met Steven, op een lauwe zomeravond in de tuin, toen een honinggele maan uit de doorschijnende lucht naar hem stond te kijken. Met aarzelende woorden, met afschuw voor zijn eigen slechtheid, zijn schuldig heimelijk verlangen, en het gevoel van onwaardigheid verstikte hem bijna..... Hij moest wel een verdorven inborst hebben.....

Steven glimlachte vaag.

‘Waar maak je je zo beroerd over?’ vroeg hij, nogal onverschillig. ‘Je verlangt niet naar die snol, maar naar een meisje, een vrouw..... dat doen we toch zeker allemaal. Laat je niks wijsmaken..... de dominee zo goed als de kaailoper.....’

‘Jij dan ook?’

‘Dacht je, dat ik karnemelk in m'n lijf had?’

‘Maar het mag niet, Steven..... niet voor je getrouwd bent.....’

De ander lachte spottend.

‘Klets,’ zei hij hard. ‘Geloof jij maar alles wat ze je voorkauwen, ik heb ze allang door met 'er schijnheiligheid..... het vette der aarde is zomin voor de dommen als de grote genoegens..... als je wilt leven als de stommeriken, moet jij dat weten, maar ik pas er voor.’

‘Maar durf jij dan..... doe jij dan wel es.....’

‘Wat ik durf en wat ik doe, hang ik jou niet aan je neus, Gerbrandt..... je bent mijn biechtvader niet..... Trouwens,’ voegde hij er lachend aan toe, ‘ik wil de naam niet hebben, dat ik je slechte raad gegeven heb of je overgehaald tot kwaad..... Vecht het maar uit met je eigen aard, hoor..... Maak 't je alleen niet te moeilijk door het onmogelijke van jezelf te vergen, anders verval je van kwaad tot erger..... Die wijsheid is van een oude Griekse filosoof, niet van mij, hoor..... Maar ik geloof, dat ie gelijk had en ik doe er voorlopig maar naar.....’

In nog groter verwarring dan hij gekomen was, ging Gerbrandt naar huis. Het was een warme zomeravond. Onder de luifels van de huizen zaten de mensen in groepjes bijeen te genieten van de koelende lucht. Overal was gepraat en gelach, in donkere zijsteegjes stonden de paartjes in innige omstrengeling, fluisterden met de hoofden dicht bijeen, giegelden onderdrukt of hadden de monden opeen in een lange kus. Hij vond het naar, vies en belachelijk en had toch wel kunnen huilen van jaloezie.....

Kort daarop mocht hij een week gaan logeren in Vinkeveen. Hij had de kennis met Arend Pieter Gijzen aangehouden. Deze bracht verse eieren, kippen en fris geplukte groenten bij hem thuis en van tijd tot tijd kwam Gerbrandt eens op bezoek bij Arends ouders, die een boerderij hadden met wat koeien, veel kippen en een grote warmoezerij.

De boerse mensen waren erg hartelijk voor den door hen beklaagden stadsjongen, tegen wien ze toch ook wel een beetje opzagen, omdat hij de zoon was van den welgestelden Adriaan Cornelisz. en bovendien voor schilder leerde, een raar ambacht, maar waar deftige mensen met veel respect over spraken. En Gerbrandt ook mocht hen graag lijden. Ze waren zo recht en slecht onder elkaar, en ook luisterde hij graag naar hun typische boerentaal, waarin woorden voorkwamen, die een Amsterdammer niet kende en de meeste andere op een heel verschillende manier werden uitgesproken. Hij oefende zich dapper in het zorgvuldig napraten van hun dialect en schreef de woorden, die hij niet kende, in een zakboekje. De Gijzens lachten zich tranen om zijn gehaspel en verbaasden zich, omdat hij de dingen zo goed kon nazeggen. Zij begrepen niet, waarom een stadsjongen boers wou praten, hadden eerst het vermoeden, dat hij het deed om hen voor den gek te

houden en waren tenslotte gevleid, omdat hij er zo'n ernst mee maakte en zei, dat hij hun taal veel aardiger en mooier vond dan het Amsterdams.

Arend Pieter had een paar broers, grote, schonkige kerels, die werken konden als beren, maar weinig zeiden en de indruk maakten niet half zo snugger te zijn als hun jongste broer. Verder waren er drie zusters, een getrouwde, twee nog thuis. Trijn was in de twintig, had een reus van een vrijer en zou volgend voorjaar trouwen. Lijsje was iets ouder dan hij, slank en fijn van bouw, met schel, geelblond haar, porseleinblauwe ogen en hoogrode blinkende koontjes, precies een poppekop met een grappig verschrikte uitdrukking.

Gerbrandt werkte mee in de tuin, probeerde de koeien te melken, boomde de punter met de melkkannen door de sloot, onophoudelijk in de kanten terechtkomend tot groot vermaak van den grinnikenden Gijzen, hielp de kar met groenten opladen en was 's avonds zo moe, dat hij in zijn op de zolder afgeschoten kamertje aanstonds in slaap duizelde, net nog even genietend van de lekkere geur van zijn met vers haverstro gevulde kussen en matras. Hij droomde niet. De bezwaarlijke gedachten van de laatste weken woeien uit zijn hoofd, zijn jonge veerkracht herstelde zich, hij lachte en maakte grappen heel de dag en was de lieveling van de oude vrouw en de vrijende dochter, die aldoor met lekkere kostjes achter hem aanzaten. Hij tekende de boerderij, je kon er elk venstertje op zien en elke scheur in de kalk en de kleine ruiter, die als windwijzer op de nok van het dak stond, zelfs Bruno, de hofhond, stond erop, liggend bij zijn hok. Het was een wonderwerk, waar de familie versteld van stond en ze waren verbaasd en ontzettend vereerd, toen ze het ten geschenke kregen. Overmoedig begon hij toen aan een portret van Lijsje, maar die wou er niets van weten en sloeg verschrikt de schort over het hoofd. Maar zij moest er toch aan geloven en werd bij het venster op een stoel gezet in de houding, die de tirannieke jonge schilder voorschreef, zo, dat hij haar precies vol in het gezicht kon zien. De anderen gingen aan hun werk en Gerbrandt bleef alleen met haar in de lage kamer met de zware, berookte zolderbalken, het blinkende koper op het pannenrek, het smeulende haardvuur onder de zwartgebrande kookpot, waarin de soep zachtjes pruttelde.

Hij werkte ijverig en moeizaam aan de moeilijke tekening. Ze had

werkelijk een grappig gezicht met die grote, helblauwe, blinkende ogen, de rode wangetjes, de ronde kin en de zachte mond. Het witte kapje sloot er zo aardig omheen. Ze had een mooie mond. Ze had bepaald een mooie mond, een ernstige mond..... Monden waren het moeilijkste in een gezicht. Als de mond niet goed uitviel, kwam er van het hele portret niets terecht..... Kreeg ze eigenlijk kuiltjes in haar wangen, als ze lachte?..... Ze keek zo verschrikkelijk ernstig. Bijna bang keek ze.....

'Lijsje, lach eens tegen me?'

'Hè?'

'Je moet lachen..... ik wil je lachend tekenen.'

Maar in plaats van te lachen sprong Lijsje van haar stoel op en liep huilend de kamer uit..... Wat was dat nou?..... Hij gooide papier en tekengerei in de vensterbank en liep haar achterna. Ze stond bij de pomp onder het afdak, waar de schotels gewassen werden met de schort weer over het hoofd, te huilen als een klein meisje.

'Wat is er nou, Lijsje?'

Geen antwoord. Zij keerde zich naar de muur.

Gerbrandt ging op haar toe en trok aan haar schort, maar zij verzette zich. Toen nam hij haar handen, trok die met de schort naar beneden en keek vragend naar het van tranen overstroomd gezicht met het rood geworden wipneusje. Hij lachte even, vroeg dan vriendelijk:

'Waarom doe je zo gek, Lijs?'

Zij snikte en stamelde nokkend:

'Je zit me aldoor kwaad aan te kijken..... en dan mot ik nog lachen ook..... Ik wil niet getekend worden en dat weet je best.'

'Kwaad aankijken!..... Hoe kom je d'rbij.'

'Ik zie et toch..... Je bent kwaad op me, en ik heb je niks gedaan.....'

Gerbrandt schoot in een luide lach.

'Wat een malle meid ben je, Lijsje..... Ik ben helemaal niet kwaad! Ik teken je juist, omdat je zo'n aardig gezicht hebt..... omdat..... eh..... omdat ik je zo lief vind.....'

Er kwam een verwonderde uitdrukking in haar poppenogen.

'Je staat zeker te jokken?'

Hij schudde ernstig het hoofd. Een glimlach vertrok haar mond..... Waarachtig, ze kreeg kuiltjes in haar wangen als ze lachte.....

Een onverklaarbaar blij gevoel kroop in hem op..... Ze was werkelijk lief, nu ze hem zo onzeker vragend aankeek..... Plotseling trok hij haar bij de armen naar zich toe en kuste haar vlak op de mond..... Verschrikt duwde zij hem weg.

'Ben je zestig, zeg..... dat mag je niet doen!'

'Nee?' zei hij lachend.

En zijn arm om haar weerstrevend lijf slaand, drukte hij haar tegen zich aan en kuste haar opnieuw. Ze wrong om los te komen, maar hij liet haar niet gaan. Dan verslapte haar verzet en hij voelde, hoe ze hem terug kuste met harde, gespitste lippen. Zij kusten elkaar weer en weer. Toen liet hij haar los. Verward, licht hijgend, stonden zij tegenover elkaar. Nog waarde een lichte schrik in haar ogen en haar mond stond strak. Gerbrandt probeerde te lachen, maar het klonk schril en onecht. Met zijn neusdoek veegde hij de tranensporen van haar wangen.

'Kom,' zei hij, 'ga nou mee terug.'

Gehoorzaam kwam zij achter hem aan en ging in haar vroegere houding op de stoel zitten.

Gerbrandt hervatte zijn werk. Ze keek heel anders nu. Haar ogen hadden niets schrikachtigs meer en om haar mond lag een schelms en tevreden glimlachje..... Ze had een mooie mond..... Een wonderlijke opwinding doortrilde hem. Zijn handen beefden. Hij had helemaal geen zin in tekenen. Hij had zin om zijn armen om haar heen te slaan en haar tegen zich aan te houden en haar te kussen en door haar gekust te worden. Anders nergens in. Maar natuurlijk ging dat niet. Dus tekende hij door, bedwong zijn neiging om op te staan en haar te omhelzen. Gelukkig kwam kort daarop haar moeder binnen. Toen kon hij rustiger werken. Het portret viel zo goed uit, dat iedereen haar dadelijk herkende. Ze kwamen er niet over uitgeroepen.

'De mond is 't precies,' zei de oudste broer.

'Natuurlijk,' antwoordde Arend, 'de mond is toch 't voornaamste.'

'Waarom?'

'Nou, wat doe je met de mond?'

'Eten,' veronderstelde de broer.

'Zoeoenen!' riep Arend met een komieke uithaal en een lach, die overging in een schreeuw van pijn, want zijn vader gaf hem een klaterende muilpeer.

Lijsje en Gerbrandt kregen allebei een bloedrode kleur. Er werd wat gelachen en toen repte niemand er meer van. Waarom ook? Niemand wist er iets van. Niemand wist, dat Gerbrandt en Lijsje elkaar achter gesloten deuren en in donkere hoekjes bij elke gelegenheid stonden te kussen, de armen om eikaars hals, de lippen stijf opeen gedrukt. Ze wisten allebei, dat ze verboden dingen deden, en dachten, dat ze zeker zwaar zondigden, maar ze deden het toch, omdat ze het nu eenmaal niet laten konden. De avond voor Gerbrandt terug ging naar Amsterdam ontmoetten zij elkaar in de schemerige boomgaard en zaten hand aan hand op een bankje onder de overhangende takken van een oude appelboom, die zwaar beladen met vruchten was. Zij spraken niet, zij kusten elkaar en keken naar het nauwelijks zichtbare ovaal van elkaars gezichten en kusten elkaar weer. Er loeide ergens een koe, verweg blafte een hofhond, een late kar kroop krakend over de landweg, een paard in de stal rammelde met zijn halsketting, soms was er een doffe plof van een wormstekige appel, die in het gras viel of in de vaart het zachte geplas van een vis, die boven water sprong. Stille geluiden, die de zoele avond dierbaarder maakte aan hun bevangen harten..... Lijsje liet haar hoofd op zijn schouder zakken. Vlak bij zijn oor zei haar bevende stem:

‘Morgenavond ben je d'r niet meer, Gerbrandt.....’

‘Stil,’ fluisterde hij, ‘nu ben ik er nog.....’

‘Ja.’

Hij kuste het warme plekje onder haar oor, dat vlak bij zijn mond was en vond, dat zij lekker rook, een zalig dronken makende geur..... misschien kwam het ook uit de lucht rondom.....

‘Ik zal je portret op mijn kamertje hangen en er alle avonden om deze tijd naar kijken.....’

‘Ja..... en dan zal ik kijken naar je tekening van het huis.’

‘Ja..... ik vin je zo lief, Lijsje.....’

‘Ik jou ook.....’

‘Ik kom gauw weer terug.....’

‘Vergeet 't niet Gerbrandt..... ik zal op je wachten.....’

‘Dat is goed..... hou je veel van me?’

‘Ja..... en jij van mij?’

‘Zo veel..... zo veel..... kon ik 't maar zeggen.....’

De stille avond werd zo wijd en liep vol van een zacht verdriet, dat tegelijk een weelde was. Hij voelde haar tranen op zijn wang

en glimlachte in het donker. Hij voelde zich zo groot en sterk, dat hij haar wel zou kunnen dragen van hier naar Amsterdam. Zij streelde zijn gezicht. Haar hand was hard van het buitenwerk, droog en warm. Dan kusten zij elkaar weer..... Toen riep haar moeder aan de achterdeur. Verschrikt sprong hij op en liep naar het huis. Hij zag haar donkere schaduw tussen de bomen verglijden en hoe zij in de zachte lichtschijn kwam, die door de open deur naar buiten viel. De moeder zei wat, haar heldere stem antwoordde..... de deur viel dicht

Nu wist Gerbrandt, wat geluk was..... Iets heel stils en teers, zo onvatbaar groot en tegelijk zo klein en lief, dat je het koesterend in het holletje van je hand kon houden..... Een boerenmeisje met een wipneus en een grappig poppengezicht kon het je geven..... Als je het had, was alles geluk, de avond, de bomen, en zelfs, dat je morgen hier wegging..... Je kon er bij lachen, je kon er de warme tranen bij over je wangen laten lopen, het was meer dan vreugde of verdriet, iets geheel aparts, met van beide wat, iets zo innigs, dat je hart er bijna pijn van deed..... maar ook in die pijn was het geluk..... Nu moest hij er toch een vers over kunnen schrijven.....

Zij zagen elkaar niet meer alleen. Hij vertrok de volgende morgen te voet met Arend. Pieter en zij wuifden hem allen na, behalve Lijsje..... Alleen zag hij haar gezichtje door het dakvenster en de hand, die naar hem uitgestoken werd..... De hele wereld leek nieuw en een nieuwe Gerbrandt liep er met blinkende ogen, het hoofd uitdagend opgericht, een vrolijk lied zingend uit volle borst..... En Arend Pieter Gijzen zong even hard als Gerbrandt, maar erg vals.....

5

Iedereen vond, dat het uitstapje Gerbrandt buitengewoon veel goed gedaan had. Hij was opgewekt, werkte hard, was thuis behulpzaam, liet Stijntje met hem sollen en het lelijke avontuur van zijn dronkenschap raakte vergeten en verloor zijn afschuwelijk aspect: het was niet meer dan een van zijn vroegere wilde streken en de jongen had een goede inborst en eigenlijk een stille, ingetogen aard.

Alleen Steven van Vredesteijn kreeg iets te horen over het boerenmeisje van Vinkeveen. Hij zag Gerbrandts stralende blijdschap, die tegelijk iets ontzaglijk ernstigs had en vroeg niet meer dan zijn vriend wou loslaten. En deze liet het bij wat vage aanduidingen: over dit hele mooie kon hij niet uitvoerig en luchthartig spreken.....

Het was wonderlijk stil in Gerbrandts hart. Een zacht en zoet heimwee naar de nabijheid van Lijsje, haar warme mond, haar strelende, harde hand aan zijn wang. Maar tot zijn eigen verwondering vloog er geen wild verlangen in hem op, geen dolle begeerte om alles in de steek te laten en naar Vinkeveen te vliegen om bij haar te zijn. Het denken aan haar, aan hun kussen, hun weinige, onsamenhangende woorden, was een zo grote bevrediging, dat er bijna geen plaats was voor verlangen. Ook dacht hij soms met bevreemding, dat niets in hem getrokken werd naar de voorstelling van Lijsje-zonder-kleren-aan. Uit de gesprekken op straat en het atelier had hij de indruk gekregen, dat dit het eerste zijn moest, waaraan je bij kussen en stoeien dacht. Hij was niet onnozel meer, wist bij benadering wel wat er tussen jongens en meisjes gebeurde. Het had hem vaak genoeg opgewonden en soms was hij jaloers geweest op de brutale ervaringen, die kameraden met heimelijk gegrinnik uitwisselden. Hij wist ook, hoe een naakt meisje er uit zag van de uren model-tekenen en hij kon er nòg net gans zonder opwinding, een met afschuw vermengd begeren, naar kijken. Maar het was hem onmogelijk zò aan Lijsje te denken. Het was geen schroom. Het kòn eenvoudig niet. Hij moest er zachtjes en minachtend om glimlachen als zijn gedachten om die mogelijkheid speelden. Al wat die kant uit ging, al wat gemeen was, had tot hem en Lijsje en hun gevoel voor elkaar, geen toegang.

Er bleef een klaar, doorschijnend geluk in hem wonen en uit zijn

voorstelling van Lijsje week allengs het lichamelijke. Nu begon hij het hoge gevoel te verstaan, dat de dolende ridders bezielde voor een dame, wier vingertoppen zij nauwelijks mochten beroeren en terwille van wie zij over de wereld zwierven en zich in de gevaarlijkste avonturen stortten. Dat was de ideale liefde ver boven het stof der aarde, ver buiten de besmetting der zinnelijkheid, waarvan zo vele profane minneliederen zongen. Wat hem en Lijsje verbond, was de ideale liefde. Die had genoeg aan mijmeren en dromen, die even veel wijding hadden als een innig gebed. Het was een week gevoel, dat je goed maakte en stil..... Hij schreef er 's avonds in de warme stilte van zijn kamertje vele verzen over, die nooit zoet genoeg wilden vloeien naar zijn zin, maar waarin Lijsje werd tot een edeldame, een prinses, die van hoge tinnen uitkeek naar den geliefden ridder en een witte sluier droeg over haar goudblonde haren..... en hij kreeg tranen in de ogen om haar schoonheid en eenzaam wachten. Maar het vers hokte altijd hier of daar, een rijm klonk vals, regels wilden zich niet voegen naar het gevoelde rhythme..... gelaten scheurde hij het papier in snippers..... het was niet goed genoeg voor de hoge zuiverheid, die glansde in zijn verdroomde gevoelsstaat.....

In de herfst zag hij haar weer. Het waren winderige dagen met kille regen. De blaren vlogen door de lucht, kletsten in de modderige grond, lieten de bomen kaal en zwart in de groezelige dag. Lijsje deed schichtig, durfde hem nauwelijks aan te kijken en ontweek het met hem samen te zijn. Toen hij haar even alleen had in het schotelhuis, trok hij haar tegen zich aan. Zij beefde in zijn armen, kuste hem terug, giechelde schaapachtig, maakte zich haastig los en liep weg. Hij liet haar gaan en keek haar peinzend na. Ze was veranderd. Haar glasachtig blauwe ogen keken nog verschrikter dan vroeger en haar opgewipte neus was voortdurend rood van de kou..... Was ze ook nog zo lief?..... Een kleine teleurstelling kroop zijn hart binnen..... Hij bezag haar critischer..... Ze was eigenlijk niet mooi..... Een grappig gezicht, waar je om zou lachen, als je het onverwachts in de stad voor je kreeg..... Ze miste een hoektand en ze praatte een beetje door haar neus..... En haar wangen waren veel te rood, de huid leek te barsten op de jukbeenderen..... Een boerendeerntje, waar het atelier zich ziek om zou lachen, zelfs Hendrik Avercamp..... Maar zijn hart wou de droom niet loslaten..... En toen zij de

volgende morgen juist de zolder opkwam op het ogenblik, dat hij zijn kamertje uitstapte, vloog ze hem uit eigen beweging om de hals, kuste hem heftiger dan ze ooit gedaan had, en fluisterde hem in het oor, dat ze er zo'n spijt van had.

'Waarvan?'

'Dat ik niet aardig tegen je was.'

'En waarom was je dan niet aardiger?'

'Dat kan ik je niet zeggen.....'

Het hoefde ook niet. Het grappige hoofdje, dat zich beschaamd tegen zijn schouder drukte, had al weer zijn oude bekoring. Hij kuste haar in de nek. Zij rilde, lachte en stak hem haar lippen toe. Zij was liever dan ooit. Toen hij weg ging, stond ze met de anderen op de werf en wuifde hem lachend na.

Tevreden kwam hij thuis en hervatte het werk. Hij dacht niet meer zoveel aan haar en de behoefte om gedichten te, maken op hun ideale liefde werd minder en minder. Tenslotte gingen er weken voorbij, dat hij niet meer aan haar dacht, tot dan plots haar gezicht hem voor de geest kwam en hij glimlachte als bij het zien van iets liefs.

Hij zag haar weer op een Zondag in Januari, toen hij met zijn broer Pieter, Hendrik en Steven bij een tocht op de schaats in Vinkeveen terecht kwam. Zijn hart sloeg warm van verrassing. Zij reed op de vaart, hand in hand met een groten boerenslungel. Ze gaf een kreetje van blijde schrik, toen Gerbrandt op haar toekwam. Ze praatten wat en reden samen een baantje. Dan dronken ze een kom hete saliemelk in een koekezopie. Daar kraste de boerenjongen weer op hen toe en toen ze haar melk leeghad, nam hij haar mee het rieten tentje uit en schoot met haar de baan op, de handen op haar heupen, met grote, woedende streken, in ijlende vaart; zij had amper de tijd gehad Gerbrandt goedendag te zeggen. De vent had hem uit zijn groene oogjes dreigend aangekeken en haar meegevoerd of hij alleen recht op haar had..... Zo'n veenpuit!..... Gerbrandt moest erom lachen toen hij hen nakeek en in de lichte nevel over de vaart zag vervagen..... Hij voelde geen jaloezie. Zijn rust werd niet gestoord..... Dat was vreemd, maar hij verdiepte er zich niet in, zocht zijn vrienden op en reed met hen weg.

'Dat was een zuster van Arend Pieter Gijzen,' zei hij tegen zijn broer.

En dat was alles.

Steven keek hem even verwonderd en onderzoekend aan, maar hij lachte onbevangen, greep de lange, groen geschilderde rijstok en nam de leiding.

Zo gleed Lijsje uit zijn leven weg. Soms dacht hij nog even aan haar en verwonderde zich erover, dat het hem geen pijn deed..... Ze was hem toch zo lief geweest in die maanden vóór de winter..... Of niet?..... Hij wist het niet meer..... Het was een herinnering, die hem vertederen kon tot een bekoorde glimlach..... Maar het was voorbij..... Een licht heimwee naar de verheerlijkte stemming van die dagen was alles wat er overbleef..... Een zachte dankbaarheid, dat zij er de oorzaak van was geweest..... Maar geen verlangen om het terug te hebben, om haar weer te zien en te kussen..... Het was voorbij, het was zo mooi en lief geweest, maar hij kon het niet eens jammer vinden, dat het niet meer was.

Er was zoveel anders.

Er was het werk, dat hem steeds meer boeide. Hij leerde goed, zijn hand werd vaster. Hij kon met plezier naar zijn eigen tekeningen kijken. Er ontbrak nog genoeg aan en het leek nog niet op het werk van den meester of van de twee jonge schilders. Maar je begon toch al iets te zien, dat op het werk van een vakman leek, die wist waar het op aan kwam en iets durfde. Hij hoefde niet meer onder te doen voor Hendrik Avercamp en thuis waren ze telkens verbaasd over wat hij meebracht en verrukt over de lof, die Badens hem toezwaaide en zijn voorspelling, dat Gerbrandt nog wel eens van zich zou doen spreken. De minst geestdriftige was Steven. Hij keek vrij onverschillig naar de tekeningen, knikte verstrooid, zei een leeg complimentje en sprak er verder niet over. Het hinderde Gerbrandt, dat hij meer belangstelling had voor de kreupele versjes, die hij hem af en toe voorlas dan voor zijn ernstig werk. Misschien was hij wel jaloers?..... Er kwam van zijn kant een verkoeling in de verhouding, die hem zelf het meeste pijn deed, want Steven scheen het koeltjes te aanvaarden zonder naar de oorzaken te vragen. Hij was een wonderlijke vent, ondoorgrondelijk en beheerst, veel te oud en wijs voor zijn jaren, en Gerbrandt kon niet nalaten met de oude innigheid van hem te houden, al was hij kwaad om het gebrek aan waardering voor zijn teken- en schilderwerk.

Want hij was ook begonnen met olieverf te schilderen. Hij

had er lang naar gehaakt, eer Badens het hem toestond. ‘Geduld!’ zei die. ‘Als je niet voldoende tekenen kunt, laat ik je niet schilderen. Het penseel heeft de gevaarlijke eigenschap, dat het de slechte tekening kan verdoezelen door de bekoring van de kleur en de vlakken tegenover elkaar. En ìk vind, dat een slecht tekenaar nooit een goed schilder kan worden, al denken sommigen daar anders over..... Oefen je maar vlijtig..... Je hebt nog een heel leven voor je om te schilderen.....’

Maar in de vroege zomer van het tweede jaar vond de meester hem ver genoeg gevorderd en mocht hij een doekje opzetten. De tekening moest hij maken met een fijn penseel en donkerbruine, dun aangelengde verf..... Het viel niet mee. Ondanks alle waarschuwingen en aanwijzingen werd het een vormeloze smeerboel, groezelig en grauw, krijtachtig droog, zonder glans of gloed. Met tranen in de ogen en de tanden in de onderlip gebeten stond hij naar zijn goor, mislukt schilderij te kijken en had lust zijn vuist door het hatelijke doek te slaan.

Badens lachte hem goedmoedig uit.

‘Ja, wat dacht je nou, Gerbrandt?’ zei hij. ‘Dat het zo gemakkelijk ging?..... Je eerste proef. 't Ziet er nog niet eens zo beroerd uit. Als je goed kijkt, kun je ongeveer zien, wat het voor moet stellen, en dat is al heel wat.’

Gerbrandt keek verbitterd.

‘Kijk es,’ ging Badens voort, ‘je moet zowat voor duizend gulden penselen, verf en doek verknoeien, eer je een schilderij kunt maken, waar een gek een ducaat voor geeft..... Maar dan gaat de rest ook vanzelf.’

‘Prettig,’ bromde Gerbrandt, meer dan ooit wanhopend aan zijn talent.

Maar hij moest doorgaan en beet de tanden op elkaar. Hij klodderde en knoeide, smeerde en borstelde, krabde de drab weer weg met het tempermes, begon van voren af aan en leerde geduld oefenen, wachten tot de eerste couche droog was, eer hij er weer aankwam. Langzaam aan begon hij nu te begrijpen wat hij de anderen zag doen, niet meer alleen het hoe, maar ook het waarom en waartoe. Uren lang kon hij achter Vinckeboons of Stalpart staan en kijken naar hun schilderen, hen vervelend met duizend vragen, tot ze razend werden en dreigden hem het palet om zijn oren te slaan, als hij zijn mond niet hield.

Spoedig ging het beter. Er kwam wat kleur en glans in. Hij was erg blij en Badens knikte goedkeurend en prees hem om zijn vorderingen. Maar toen wees hij hem er op, dat er toch nog veel aan ontbrak om het levendig en levend te maken. Rood hout ziet er anders uit dan rood fluweel, al heeft het dezelfde kleur, blauw doek anders dan blauwe lucht, bruine aarde anders dan bruine zijde, rose vlees anders dan rose bloembladen, schors anders dan huid..... Gerbrandt begreep het heel goed..... Maar hoe ter wereld zou hij dat ooit geleerd krijgen?

'Geduld!' zei Badens weer lachend. 'Geduld, geduld en nog eens geduld..... Leren en weer leren en altijd weten, dat je nooit uitgeleerd komt.....'

'Is u dan nog niet uitgeleerd, meester?'

'Ik kan niet schilderen zoals Rubens,' antwoordde Badens en Gerbrandt zag iets van zijn eigen nood in de ogen van zijn leermeester.

'En Rubens dan?'

'Ik weet waarlijk niet, wat Rubens nog zou moeten leren,' zei de ander peinzend. 'Maar ik weet zeker, dat hij zelf lang niet tevreden is met zijn werk. Geen kunstenaar is dat ooit..... Het kan in zijn eigen ogen altijd nog beter..... Alleen God is volleerd..... wij bootsen zijn schepping maar na zo goed 't gaan wil..... en dat is meestentijds beroerd genoeg.....'

Gerbrandt hield van Badens, als hij zo nadenkend sprak over de kunst in 't algemeen en zijn zwierige zelfbewustheid allengs plaats maakte voor een eenvoudige nederigheid, waarin hij rustig toegaf, dat ook hij nog lang niet aan het eindpunt was.

'Er is afstand tussen jou en David,' ging Badens voort, 'er is afstand tussen David en mij, tussen mij en Badens, tussen Rubens en Michelangelo, verschil in graden, in trappen van hoogte. Eerlijk streven naar het hoogste, waartoe zijn talent reikt, dat is de taak van iedere kunstenaar. Maar het begin van dit streven ligt aan het eind van zijn leertijd: als hij zijn vak door en door verstaat..... Leer je vak, Gerbrandt en laat de rest aan het lot over..... De stofuitdrukking, waar ik het over had, behoort tot het vak..... Ik zal je voordoen en uitleggen, hoe je de indruk van glanzig fluweel kunt wekken en hoe die van glanzende zijde..... Kijk.....'

Hij zag het heel goed, maar nadoen was nog iets anders.....

Rondom bruiste het leven verder. De admiraal Olivier van Noort

kwam in Augustus weerom van een drie jaar lange reis. Hij was naar het Westen uitgevaren en uit het Oosten teruggekeerd na een reis om de hele aarde. Met vier schepen was hij vertrokken, met een kwam hij terug, nog vijf en veertig gezonde mannen aan boord, allen gekleed in kostbare oosterse zijde, omdat zij niets anders meer hadden. Een zware reis met veel strijd en tegenspoed. Maar de sombere, zwijgzame admiraal had onderweg twee en dertig Spaanse en Portugese schepen overwonnen en verbrand, waaronder een galjoen met vijfhonderd koppen. Twee van zijn eigen schepen had hij tot zinken moeten brengen, omdat de bemanning te zeer geslonken was door ziekte en verliezen in de slag. Eén was door den vijand overmeesterd. De vaart door straat Magellanes was een hel geweest en alleen door Gods genade eindelijk geslaagd. De verhalen omtrent de bizonderheden van deze reis werden fantastischer naarmate zij meer monden passeerden. Ieder vertelde met een trots en een voldoening, alsof hijzelf de heldenfeiten volbracht had of er tenminste een groot aandeel in gehad. Het was toch prachtig tot een volk te behoren, dat zulke grote daden bedreef - al bleef men zelf in een leunstoel bij de haard in de pap zitten roeren..... een beetje van de glorie straalde af op de kleinste straatbengel, op de wrakste mummelgrijsaard.....

In het laatste van September kwam er een neef van vader Adriaan op bezoek. Hij was kapitein in het Staatse leger en droeg de linkerarm in het verband. Hij kwam uit Ostende, waar hij gewond was tijdens het beleg door de legers van de aartshertogen. Hij vertelde van de onversaagdheid der stad en de standvastigheid, waarmee zij de helse bombardementen doorstond. De wal van het Zandbolwerk zat zo vol kanonskogels, dat het een wal van ijzer geworden was en nieuw aansuizende projectielen tientallen meters terugsprongen. De vreemdste, gruwelijkste en grappigste dingen gebeurden met die onophoudelijke beschieting. Een ieder raakte er aan gewend en vergat op zijn hoede te zijn. Een soldaat van zijne compagnie had een brood gekocht en stak het omhoog om het een kameraad te laten zien; een kanonskogel sloeg er de helft af; lakoniek zei de man: ‘Dat is het schot van een brave soldaat: hij laat mij nog de helft houden!’..... Een bakker ging in het heetst van het bombardement elke dag zijn luchtje scheppen. Op een kwade keer werd hem het hoofd afgeschoten. Toen men hem ging begraven schoot een andere kanonskogel hem uit de kist zon-

der een der dragers te treffen, en men kon weer van voren af aan beginnen. Het was een geweldig beleg met felle storm en vurige uitvallen. De Spanjaarden en Italianen vochten dapper genoeg, waren wreed als woedende honden, maar zij kregen Ostende niet, ondanks al hun gebluf en hun tienduizenden kanonskogels.

Gerbrandt zat met gloeiende wangen naar de verhalen van den neef te luisteren. Hij was een statig krijgsman met borstelige knevels en wenkbrauwen en een goedmoedig gezicht en hij vertelde goed, zonder zichzelf in de hoogte te steken..... Het was toch wel mooi zo voor je land te vechten..... Wat een leven!..... Te paard aan het hoofd van een afdeling ruiterij op den vijand in te stormen..... Waaiende veren, vliegende vaandels, slaande trom, flikkerende zwaarden, vuur en kruitdamp overal, het geweld van de veldslag..... iets anders dan op een atelier proberen met verf fluweel na te bootsen.....

'Dat zou mij wel lijken!' riep hij eensklaps geestdriftig, vervoerd door de gedachte aan het avontuur.

'Wel,' antwoordde de kapitein, 'de Prins kan jonge kerels met een stevige arm en een welgesnoten kop in overvloed gebruiken..... Goede plaatsen genoeg..... Ik ben ook als gewoon ruiterman begonnen.'

Moeder Marrigje was krijtwit geworden. Ook vader verbleekte.

'Gerbrandt,' riep zij. 'Jou dolkop! ben je van zinnen?'

Hij keek naar haar bestorven gezicht en in schrik verstarde ogen.

'Komt niets van in,' zei Adriaan Cornelisz. bars. 'DV zijn huurlingen genoeg te krijgen.'

'Met huurlingen hebben we ons niet vrijgevochten, neef!' viel de kapitein met donker gezicht in.

'Dat weet ik' antwoordde Adriaan rustig, ''t was ook niet op jou bedoeld. En je weet, dat ik me niet aan 't gevaar onttrokken heb, toen dat nodig was..... ik heb in Amsterdam m'n deel gedaan..... Maar de tijden zijn veranderd. Laat Gerbrandt waar ie is..... Een goed man kan zijn land dienen ook zonder zwaard in de vuist.....'

'Dat wil ik niet tegengesproken hebben,' zei de soldaat gul en hief het glas Rijnse wijn naar zijn neef op: 'A vous!'

'Dat wacht ik van harte!' gaf Adriaan lachend bescheid.

En het gesprek ging voort, als was er niets gebeurd. Toen Gerbrandt zijn moeder goeden nacht kuste, voelde hij haar wang koud

aan zijn lippen en haar schouders beefden onder zijn handen. Ze was danig van streek. Berouwvol fluisterde hij haar in 't oor:

‘Wees maar niet bang, moeder, ik ga niet van je weg.’

Ze streelde zijn wang.

‘Bedwing dan je wild gezicht wat, jongen.....’

Getroffen keek hij haar aan.

‘Ja, moeder.’

Onder het naar bed gaan dacht hij aan de uitdrukking: bedwing je wild gezicht..... Moeder kon onverwachts zoiets zeggen, dat je nooit van een ander hoorde..... Bedwing je wild gezicht..... Wat een vreemd en mooi woord..... Hij zou het onthouden.....

6

Het werd een vroege en harde winter.

Prince Mauring sloeg op Allerheiligen onverwacht het beleg voor 's Hertogenbosch. Alles was er vol van. Dat was goed. De stad met zijn garnizoen onder den roerigen Grobbendonck was een voortdurende bron van onrust. Hadden ze nog niet pas geleden geprobeerd met behulp van een Fransen verrader Geertruidenberg te verrassen? Het complot was ontdekt, de valse Fransoos terechtgesteld. Maar het veiligste was die haard van onrust en verraad uit te trappen. De prins wist, waar hij moest toeslaan!..... Doch hij had geen geluk, de vorst viel onverwacht in en met zodanige felheid, dat tientallen soldaten doodvroren in de loopgraven. De zevenentwintigste November hief Maurits het beleg op, begrijpend dat hij door een ramp bedreigd werd, als hij koppig doorzette. Het leger betrok zijn winterkwartieren, de spanning week, het land sneeuwde onder, de barre winter vertraagde en verstilde alle leven.

Voor Gerbrandt was het een goede tijd.

Hij had bij Badens kennis gemaakt met Karel van Mander, een gezien schilder en dichter, kunstenaar en geleerde tegelijk. Gerbrandt had zich dadelijk aangetrokken gevoeld door de welluidende stem en het milde wezen van Van Mander, die hem aan den Heer van Vredesteijn deed denken, maar zonder diens onbewuste aristocratische hoogheid, die alle echte vertrouwelijkheid uitsloot, hoe vriendelijk en tegemoetkomend de oude heer ook was.

Badens prees hem, behalve als een goed vriend en beminnelijk, opgewekt mens, als een voornaam kunstenaar. Van Mander woonde in Haarlem en in het laatst van November nam Badens Gerbrandt op de schaats mee naar deze stad. Onderweg vertelde hij hem een en ander uit het veelbewogen leven van dezen merkwaardigen man. Hij was in het Vlaamse dorp Meulebeke geboren en had als kind al opvallende bewijzen van zijn schilder- en dichttalenten gegeven. Als jonge man had hij gereisd en gewerkt in Italië, Zwitserland en Oostenrijk. Teruggekeerd in Vlaanderen hadden hij en zijn familie veel te lijden gehad van de plunder- en moordbeweging der Malcontenten. Karel had er ternauwernood het leven afgebracht, want hij stond al in zijn hemd met de strop om zijn hals om aan een boom te worden opgeknoopt, toen hij gered werd

door een Italiaanse ruiter, dien hij in Rome gekend had en voor wien hij vriendelijk en goed geweest was. Hij had het verder nog hard genoeg gehad, was herhaaldelijk tot op het hemd uitgekleed, maar zijn levenslust had er niet onder geleden en door alle kommer en gebrek heen had hij het hoofd omhoog gehouden. Nu stond hij in hoog aanzien, had leerlingen en opdrachten genoeg en geen nood meer. Onder tegenslag en voorspoed was hij zichzelf gebleven, wat het beste bewijs is voor een vast karakter, een waardevolle menselijkheid.

In Haarlem werden ze met grote gulheid binnengehaald. Van Mander was zo blij alsof hij dierbare familieleden na lange afwezigheid terugvond. Er werd een degelijk en smakelijk middagmaal opgedragen en daarna gingen de mannen naar het atelier, waar een goed vuur brandde. Zij vonden er een leerling, die ijverig stond te schilderen en even ijverig van een stuk koek hapte, dat op een knipmes gestoken bij hem lag, een jongen, die iets ouder mocht zijn dan Gerbrandt. Van Mander lei een hand op zijn schouder en zei:

‘Dit is mijn leerling Frans Hals..... de grootste schelm van Haarlem..... de verschrikkelijkste zot en onberekenbaarste kwidam, de wanhoop van mijn leven.....’

‘Welbedankt, meester,’ zei de knaap en maakte een koddige kleine buiging.

‘Er is maar één ongeluk,’ zuchtte Van Mander, ‘de schavuit moet schilderend geboren zijn..... Hij knoeit natuurlijk beestachtig, maar ik heb nog nooit iemand gezien, die zo origineel knoeit als deze onverbeterlijke dwaas. Hij luistert naar niets, hij heeft nergens eerbied voor, hij wil geen raad aanvaarden, niet naar de geldende tradities leren, hij is een wild veulen in ieder opzicht, maar hij schildert op zijn gekke manier beter dan al mijn leerlingen bij elkaar..... 't spijt me, dat ik het zeggen moet..... Frans, hou op met je geklodder en laat deze jonge vriend maar eens het een en ander zien, hij heet Gerbrandt Brederode, een leerling van Badens, en luistert naar de raad van oudere mensen.’

‘Jammer,’ grinnikte Frans.

De mannen gingen bij de haard zitten praten.

Frans stak Gerbrandt op het mes de koek toe.

‘Happen?’

Gerbrandt nam een flinke hap, de ander propte de rest in zijn

mond en al kauwend keken zij elkaar lachend aan. Frans nam hem bij de arm en trok hem mee naar een tafel bij het raam. Uit een kast haalde hij een grote leren portefeuille, sloeg die open en zei:

‘De lievelingen van meester Van Mander..... Maak er geen vlekje op, want hij vermoordt je, zeg er geen scheef woord van, want hij slaat je dood, laat je mond open zakken en je ogen uitpuilen van bewondering en je kunt zijn laatste stuiver van hem losmaken.’

Maar Cerbrandt behoefde zich niet in te spannen om mooi te vinden wat hij zag, en na een paar minuten bladeren was ook de snaaksheid van Frans Hals verdwenen en had plaats gemaakt voor diepe aandacht. Het was een verzameling kopergravuren en houtsneden van oude en jongere meesters, Lucas van Leiden, Albrecht Dürer, Hans Holbein, veel bladen van Goltzius, die een persoonlijke vriend van Van Mander geweest was..... De hoofden dicht bijeen zaten de jongens over de platen gebogen, praatten er zacht over, verwonderden zich over de geweldige knapheid van deze plaatsnijders, de wonderlijke voorstellingen, het verbazingwekkende uitdrukkingsvermogen, de zekerheid van hand, waarmee het graafijzer door koper, staal of hout gedreven werd..... het leek onbegrijpelijk voor wie wist, hoe moeilijk het al was te tekenen met houtskool, krijt of potlood.

‘Wat een tekenaar!’ riep Gerbrandt. ‘Ik wou, dat ik 't ook zo kon!’

‘Ik vind tekenen vervelend,’ zei Frans: ‘Ik doe 't haast nooit.’

‘Niet tekenen?..... En vindt meester Van Mander dat goed?’

‘Nee, daarom doe ik 't ook af en toe.’

‘Maar, wat doe je dan?’

‘Schilderen. Ineens schilderen. Dan komt de tekening er vanzelf in.’

‘Da's vreemd..... Dat zou ik nooit mogen van Meester Badens.’

‘Ik mag 't ook niet, maar ik doe 't toch.’

‘Wordt ie dan niet kwaad?’

‘Jawel, maar daar trekken we ons geen van beiden iets van ann.....’

Gerbrandt keek hem vragend aan.

‘Nee,’ lachte Frans. ‘Hij vindt toch altijd mooi wat ik maak.

Dus als ie uitgeraasd is, lachen we allebei en dan gaan we weer verder.'

Gerbrandt lachte mee. Hij vond het maar een rare verhouding. Nieuwsgierig liep hij naar de ezel, waar Frans Hals had staan werken. Het was een grote kop van een grimmig kijkende boer met een paars aangezwollen komkommerneus en een paar zwemmende varkensoogjes. Het was heel los geschilderd met brede vegen. Gerbrandt moest lachen om de kwade uitdrukking van de botte tronie, maar hij vond het ruw en slordig gedaan.

'Zeker pas opgezet?' vroeg hij onzeker.

'Bijna klaar,' lachte Frans.

De ander keek naar de penselen, die uit het duimgat van het palet staken.

'Wij mogen voor een kop zulke brede penselen niet gebruiken.'

'Wij ook niet. Maar ik kan niet met andere werken.'

'Ja maar,' begon Gerbrandt.

Frans gaf hem een stoot met zijn elleboog en lachte vrolijk.

'Hou maar op!..... Ik weet alle maren van jouw en mijn meester, maar ik kàn het niet anders, man..... Als 't zo niet gaat, leer ik 't nooit, en dan heb ik er geen zin in ook.....'

Gerbrandt vond hem onbegrijpelijk eigenzinnig en brutaal. Hij keek weer naar den boer en schrok bijna van de giftige blik uit de toegeknepen oogjes. Dat was toch wel duivels goed getroffen. Ook het verweerde van de wangen en het verbrande rood op de jukbeenderen kwam hem plotseling ongemeen levend voor. Maar de wilde penseelstreken, die je zo brutaal naast elkaar zag staan, bleven hem hinderen.

'Ga d'r een beetje verder af,' ried Frans.

Nu leek het waarlijk beter, de kleurvegen liepen dooreen, het was niet meer zo onsamenhangend en onaf..... Maar dat was de schijn, door de afstand..... Het was toch niet goed zo, het kon niet goed zijn..... Frans trok zich van zijn bedenkelijk gezicht niet veel aan. Hij bleef maar lachen.

'Ik heb er nou eenmaal plezier in om het zo te doen,' zei hij. Als 't niet goed is, in godsnaam..... maar ik vind 't wel goed..... En als niemand vindt, dat 't goed is, dan word ik maar bierbrouwersknecht en ik knoei 's avonds voor mijn eigen plezier.'

Het klonk verwonderlijk resoluut.

'Hoe oud ben je?'

‘Zeventien.’

‘Een jaar ouder dan ik.’

En hij dacht erbij: ‘Hij doet 't slordig en gek, maar hij kan schilderen..... Hij zou het op de manier van Badens en Van Mander ook kunnen.....’

Er hing een Bathseba van Badens aan de tegenoverliggende wand. Gerbrandt liep er op toe en bewonderde de gave, preciese schilderwijze, de zwierige tekening, de heldere toon. Frans was hem gevolgd.

‘Vind je dit nou niet mooi?’ vroeg Gerbrandt hem.

‘Jawel,’ antwoordde de ander, strak kijkend naar het doekje.

‘Wel mooi..... Reusachtig knap..... Mooi is 't.....’

‘Waarom wil je 't dan zo niet doen?’

‘Van Eijck en Memlinc en Matsijs vinden zij ook mooi,’ zei Frans, ‘en toch doen ze 't anders, niewaar?’

‘Wat bedoel je daarmee?’

‘Niks jongens!..... Alleen, dat ik ook schilderen wil zoals ik het mooi vind..... Ik heb ook helemaal geen verstand van schilderen..... Daar moet je voor bij Meester van Mander zijn..... Weet je, dat ie een boek schrijft over de schilders en hun leven en werk? Van de Van Eijcks af, man, tot nou toe..... Als ie oud genoeg wordt, komen jij en ik er ook nog in, let op. Gerbrandt Brederode, die nog beter Italiaans kon schilderen dan zijn meester Badens, en Frans Hals, die z'n leven lang een knoeier bleef, omdat hij niet naar goeie raad wou luisteren..... jammer van dien man, want hij had een gelukkige aanleg..... Ja, dat heeft de meester meer dan eens gezegd, heus waar!’

Hij lachte onbekommerd en trok hem mee naar een paar schilderijen van Goltzius en Van Mander zelf.....

Op de terugweg vroeg Gerbrandt of Badens die kop van den jongen Hals gezien had en wat hij er van dacht. De meester haalde de schouders op.

‘Een wild veulen,’ zei hij misprijzend. ‘Ik heb al meer wat van hem gezien. Een sloddervos, die niet in het gareel wil. Ik begrijp niet, dat Van Mander hem houdt. Maar ja, die is veel te goed en ziet overal nog iets verdienstelijks in..... Hij beweert, dat die jongen iets geniaals heeft, alleen wat discipline moet leren..... Nou ja..... Geniaal..... een groot woord, waar een hoop onzin en kwakzalverij mee goed gepraat wordt..... Wees jij maar niet

geniaal, leer je vak en werk hard, en je zult 't verder brengen dan Frans Hals..... Zogenaamde genieën plegen op stro te sterven.....'

Gerbrandt nam zich voor, die gulden woorden niet in de wind te slaan. Toch moest hij telkens met iets als afgunst aan dien vrolijken en vrijmoedigen Frans denken. Hij stelde zich voor, dat het heerlijk moest zijn je zo onafhankelijk en los van je meesters te voelen en je niets aan te trekken van al hun wijsheid. Het leek hem benijdenswaardig, hoewel ook bedenkelijk, want je wist nooit waar je belandde op die manier. En schilderen kon Frans, al gooide hij er kwaadwllig met de muts naar..... Hij zag nog die vinnige varkensoogjes, de verweerde wangen, dat stenige rood op het jukbeen..... je kon er je zo het heldere bloed onder verbeelden.....

De zon ging onder. De hemel stond in gouden vuur, dat verdofte tot roestrood met purperen gloed op de weinige wolken. Zij moesten er een schepje opdoen om op tijd thuis te zijn.....

Het was een heerlijke dag geweest.....

7

Steven van Vredesteijn luisterde belangstellend naar Gerbrandts verhaal over zijn bezoek bij Van Mander en zijn kennismaking met den jongen Frans Hals. Hij glimlachte om het verslag van hun gesprek en vroeg hem tot in bizonderheden uit over de tronie van den ouden boer en de manier, waarop die geschilderd was.

‘Kan je me niet eens meenemen?’ vroeg hij. ‘Ik ben dol op gravures, het lijkt me een prachtige en kostbare collectie, naar wat je me ervan vertelt. En 't werk van die dolle leerling zou ik ook graag eens zien. 't Is in ieder geval een originele knaap.’

‘Van Mander zegt, dat ie iets geniaals heeft.’

‘Hij schijnt er eigenwijs genoeg voor.’

‘Meester Badens zei, dat 't woord geniaal vaak een dekmantel is voor onzin en kwakzalverij en dat genieën op stro plegen te sterven.’

‘Dan hoeft hij niet bang te zijn voor zo'n armoedig sterfbed,’ zei Steven met een onaangename lach.

Gerbrandt keek hem onderzoekend in het gezicht.

‘Jij kunt Meester Badens niet uitstaan.’

‘Nee, dat kan ik net niet.’

‘Waarom niet?’

‘Hij lijkt me te veel op een kikvors.’

‘Op een kikvors?’ vroeg Gerbrandt verbluft.

‘Zo glad, en zo kil en zo kaal..... en net zo interessant in z'n conversatie.....’

Gerbrandt begon te lachen.

‘Ik kan wel zien, dat je 'm niet kent,’ riep hij. ‘Hij is juist helemaal anders, warm, geestdriftig, en hij kan wat een goede en mooie dingen zeggen. Dat zou je tegenvallen!’

‘Ik ken alleen z'n werk en ik heb hem een paar keer ontmoet bij jou thuis.’

‘Wat valt er op zijn werk aan te merken?’

‘Niets..... dat is 't em juist..... Volmaakt..... glad, en net zo leeg..... Die man zal een voorspoedige loopbaan hebben onder de Amsterdamse parvenu's, die zich met kunst bemoeien, omdat het zo deftig staat. Maar over honderd jaar zal niemand meer weten, dat er een meester Francisco Badens bestaan heeft.....

Tenzij jij een genie blijkt..... dan blijft hij bekend als jouw leermeester.....'

Het ergerde Gerbrandt geducht, dat er zo over zijn meester gesproken werd, maar Steven had zeker weer zo'n dwarse, hooghartige bui. Daarorti lachte hij maar eens en zei:

'Dan heeft ie weinig kans op onsterfelijkheid, want waarom zou ik een genie zijn?'

'Waarom jij niet en Frans Hals wel?'

'Je zeurt!' riep Gerbrandt en toen lachte Steven op zijn beminnelijke, jongensachtige manier en zij waren weer verzoend.

Gerbrandt schreef een brief naar Van Mander. Zij werden gul uitgenodigd. Steven stal onmiddellijk het hart van den meester en zijn vrouw. Hals bekeek hem wat achterdochtig in zijn eenvoudige, maar kostbare kleren en was aanvankelijk terughoudend op het onbeleefde af. Ook hij echter kon de charme van den innemenden jonker niet weerstaan en was na een uur met hem op de vertrouwelijkste voet. Steven was trouwens alleen gekomen om hem te veroveren en er waren weinig mensen, die hem konden weerstaan, als hij het op hen voorzien had. Tot zijn verbazing bemerkte hij, dat de zelfbewuste en eigenzinnige jonge schilder toch niet zo veel zelfvertrouwen had als hij meende. Hij spotte een beetje met zichzelf en er was een onmiskenbare toon van verbittering in zijn gepraat over zijn zonderling geknoei en zijn tegenzin in tekenen; hij leek het zelf een beetje onnatuurlijk te vinden en zijn geklad van weinig betekenis; hij tekende, hoe hij soms dacht, dat de anderen het beter wisten en konden en dat hij maar moest proberen in hun lijn te komen. Steven glimlachte en zei:

'Dat doe je toch niet, en ik zou het je ook niet aanraden.....'

Verrast keek Hals hem aan.

'Vind jij het dan goed?'

'Beter.'

'Beter?..... Werkelijk?'

'Heel apart en persoonlijk. Als je gaat proberen te schilderen zoals de anderen, zul je gauw vooraan staan onder hen. Maar dat zou je ondergang zijn. Je moet apart blijven staan. Je kunt iets, dat zij niet kunnen en nooit zullen leren. Je moet je zelfvertrouwen niet verliezen..... Ga maar dwars tegen alles in, dan komt het wel goed.....'

Frans keek hem aan met glanzende ogen. Dankbaar vroeg hij:

‘Meen je dat?’

‘Natuurlijk, waarom zou ik het anders zeggen?’

‘Ze denken, geloof ik, dat ik een beetje gek ben.’

‘Een echt kunstenaar moet een beetje gek zijn.’

Hals lachte.

‘Ik geloof, dat jij ook een beetje gek bent.’

‘Ik hou tenminste van dingen, die buiten het gewone, het algemeen erkend verstandige, uitgaan..... Ik wil graag de kop van den boer van je hebben.’

‘Ik zal hem voor je het atelier uitsmokkelen..... 't Mag eigenlijk niet van den meester, zie je.’

‘Ik heb niet meer dan vijf ducaten..... Is dat genoeg?’

Verbaasd keek Frans hem aan. Begerigheid lichtte in zijn ogen op, trots ook. Vijf ducaten was een geweldig bedrag voor hem..... Toen verstrakte zijn gezicht, dan glimlachte hij en zei vastbesloten:

‘Nee..... ik wil geen geld van je hebben..... Je bent de eerste, die zo over m'n werk gesproken heeft..... Je krijgt 'em van me..... Goed?’

‘Je bènt een beetje gek,’ antwoordde Steven. ‘Dank je. Kom 'em zelf es brengen.....’

‘Best.....’

Later zaten ze bij het vuur en Steven vroeg Van Mander naar zijn boek over de schilders. De meester ging er graag op in. Hij was een smakelijk en vlot verteller en riep voor de aandachtig luisterende jongens de ene figuur na de andere op, met anecdotische bizonderheden en fijn onderscheidene ontleding van hun werk. Frans Hals zat er met schitterende ogen bij en bracht hem door vragen op bepaalde dingen, die hem het meest amuseerden. Van Gillis Mostaert, die een laatste oordeel geschilderd had, waarop hij zichzelf en een vriend van hem had afgebeeld, gezellig triktrak spelende in de hel; hij had ook een fraaie klucht uitgehaald met een Spanjaard in Antwerpen, die een Madonna bij hem besteld had en deze niet betalen wou, hoewel hij er toch telkens naar kwam kijken; op een dag vond hij de Madonna geheel veranderd, half naakt en wulps lonkend als een meisje van plezier; de Spanjaard liep naar den Markgraaf om zich over deze heiligschennis te beklagen en kwam na enige tijd met dezen terug; maar Mostaert, die de verandering met lijmverf had aangebracht, had het

stuk inmiddels weer afgewassen, gedroogd en in zijn oorspronkelijke staat op de ezel gezet; de Spanjaard stond met beschaamde kaken en Gillis deed toen over hèm een boekje open tegen den Markgraaf en werd glorieus in het gelijk gesteld; nu drie jaar geleden was hij gestorven; in een plechtig beschreven testament liet hij zijn kinderen de gehele wereld als erfenis na: daar was overvloed van rijkdom in te vinden voor wie de handen uit de mouwen wist te steken, zij moesten ze nu zelf maar zien te veroveren..... een laatste wil vol olijke wijsheid, zoals de hele Gillis Mostaert was. Dan waren er kostelijke verhalen over Jannijn van Mabuse, een groot schilder, maar volleerde deugniet en doordraaier. Toen hij in dienst stond van den Markies van Veere, kwam daar bezoek van Keizer Karel V, en alle leden van de hofhouding kregen een lap kostbaar wit damast om zich een kleed van te maken. Jannijn verkwanselde zijn damast en vierde danig feest van het geld. Op de dag van de intocht droeg hij een costuum van wit papier, dat hij zelf met damastbloemen beschilderd had; de keizer vond, dat Mabuse het fraaiste damast droeg en zo werd hij aangewezen om den hogen gast aan tafel te bedienen; bij die gelegenheid betastte de keizer het wondermooie damast en kwam tot de ontdekking, dat het papier was; de oplossing van het raadsel amuseerde Karel zodanig, dat hij zich tranen lachte. En Mabuse werd nog beloond voor zijn schelmstuk. Overigens een voortreffelijk schilder, die het eens bestaan had, een onthoofding van Johannes te schilderen in wit en zwart, maar zo dun in de verf en fijn gedaan, dat het doek kon worden opgevouwen en verkreukeld zonder het schilderij te beschadigen.

De dag vloog om. Op de terugweg sprak Gerbrandt vol enthousiasme over alles, wat zij gehoord en gezien hadden. Hij was opgewonden en geheel in de ban van een grote blijdschap: dat hij onder zulke mensen als Meester van Mander mocht leven, deel kreeg aan de rijkdom van hun kennis en geest, van hen mocht leren. Steven was eveneens onder de bekoring van Van Manders levendige en wijze persoonlijkheid, maar sprak met nog veel meer vuur over den jongen Frans Hals, van wien hij grote dingen verwachtte, als hij doorging zoals hij begonnen was. Gerbrandt begreep zijn geestdrift niet, meende dat Frans beter zou doen met te luisteren naar de raad van volleerde meesters en te schilderen zoals zij deden. Maar Steven hield vol, dat Frans een grote toe-

komst had en alle dementen om een meester te worden, waarvoor de anderen, die hem nu voortdurend betuttelden, hun hoed zouden mogen afnemen. Hij beweerde ook, dat Van Mander daar heel goed oog voor had, al probeerde hij hem te remmen en een beetje binnen de perken te houden. Had Gerbrandt niet opgemerkt, wat een plezier de meester had in zijn weerbarstige leerling?..... Hij kon hem zitten aankijken of het zijn eigen zoon was en als hij brutale dingen over schilderen zei, glimlachte Van Mander, sprak hem tegen, zoals het behoorde, maar werd nooit echt kwaad of verontwaardigd en moedigde hem zodoende meer aan dan hij hem afschrikte..... Gerbrandt verwonderde zich over de grote aandacht van Steven voor Frans en de driftige voorkeur, waarmede hij over hem sprak. Er stak een angeltje van jaloezie om de grote aandacht van zijn vriend voor dezen vreemden jongen...

Binnen de Haarlemmerpoort stond Steven plotseling stil.

'Wacht even,' zei hij.

Hij liep naar de overzijde, waar hij een goed geklede vrouw aansprak, die hem lachend de hand toestak. Zij praatten samen. Het was een kleine, jonge vrouw, donker van uiterlijk, met een fris, blozend gezichtje en witte tanden, die schitterden tussen haar rode lippen, als zij lachte, wat zij bijna voortdurend deed. Het gesprek duurde niet lang. Zij knikte en toen Steven buigend zijn muts afnam, gaf ze hem een tikje met haar handschoen op zijn wang. Hij kende haar blijkbaar heel goed.

'Wie was dat?' vroeg hij toen Steven bij hem terugkwam.

'Ken je haar niet?..... Ze woont dicht bij jullie, in de Warmoesstraat. Joffer Fijtsma, een jonge weduwe. Ze heeft een winkel van fijne herengoederen, "In de Zijdeworm".'

Gerbrandt herinnerde zich de winkel. Je kon er van alles kopen, zijden kousen, passementen, rozetten met of zonder linten voor aan de hozen, hoeden, pluimen, kanten kragen, blinkende knopen, geborduurde gordels en bandeliers..... een dure zaak. Er hingen altijd wel een paar fatterige leeglopers om.

'Ze is niet in de rouw,' zei hij.

'Nee,' lachte Steven, 'de rouwtijd is zeker om, of ze vindt, dat rouwkleren haar niet staan..... Er wordt ook verteld, dat er nooit een Sinjeur Fijtsma bestaan heeft..... of dat hij nòg bestaat, maar Kuilenburg een rustiger woonplaats vond.'

'Een bankroetier?'

‘Of erger.’

‘Stakker van een vrouw.’

‘O, wat dat betreft, ze houdt zich kranig, hoor,’ vertelde Steven meesmuilend. ‘Bovendien, 't kunnen best allemaal fabeltjes zijn..... Ik weet ook niets met zekerheid.’

‘Hoe ken je haar eigenlijk?’

‘Ik koop er wel eens wat.’

‘O..... had je haar iets te bestellen?’

‘Ja..... iets dat me net inviel.....’

Plotseling proestte hij het uit. Ongeduldig voer Gerbrandt uit:

‘Wat grinnik je nou, idioot?’

‘Ik mag je zo vervloekt graag lijden, Garbrande Breêro!’ riep Steven en sloeg hem stevig op de schouder. ‘Je naam moest Joseph zijn..... Ik moet hier rechtsaf..... Buon giorno!’

Gerbrandt keek hem na, hoe hij in de schemering verdween. Een slanke gestalte, een hoofd langer dan hij, de mantel zwierig geplooid om de schouders, een kwieke veer in de muts gespietst. Op en top een jonker. Zijn vriend Steven. Zijn vriend en vertrouwde, waar hij nooit uit wijs werd. Dubbend liep hij voort. Een vreemde vent was Steven. Soms een baldadige kwajongen, vrolijk als een vink, het hart op de tong; soms een veel oudere man vol vreemde, glimlachende wijsheid, die over honderd dingen verbluffend zeker kon oordelen en hem het gevoel gaf een onwetende schooljongen te zijn, een andermaal een volkomen onbegrijpelijk wezen, gesloten, vol achterbaksheid en ondoorgrondelijke geheimen met iets kwijnends, dat je korzelig maakte en helemaal niet bij hem hoorde..... Wat was dat nou weer met die zogenaamde weduwe?..... En waarom moest hij Joseph heten?..... Hij moest toch zien uit te vinden wat daar achter stak..... Misschien kon zijn vader hem meer omtrent de vrouw vertellen..... Adriaan Cornelisz. kende alle neringdoenden van haver tot gort..... Maar hij vroeg zijn vader niets: een heimelijk instinct waarschuwde hem, dat het beter was dezen er buiten te houden.

Van nu af lette hij op haar.

Hij zag haar in de winkel, vrolijk babbelend met klanten, opgedirkte modepoppen, koopmanszoons, wier kleren nooit mooi of kostbaar genoeg konden zijn. Eens liet zij een deftigen ouden heer uit, die als een gek voor haar boog en zijn hoed afzwaaide als een saletjonker in de comedie; zij boog gracieus terug en toen hij zich

omkeerde en als een haan zo parmantig wegstapte, hield zij de hand voor de mond, stikkend van het lachen; toevallig keek ze Gerbrandt even aan, haar ogen schitterden van pret, zij knikte tegen hem, draaide zich om en liep hard, met wapperende rokken de winkel in. Waarom had ze tegen hem geknikt? Ze kende hem toch niet?..... Of zou ze hem onthouden hebben van die ontmoeting met Steven?..... Een weduwe?..... Ze zag er helemaal niet als een weduwe uit..... Ze leek eerder een jong meisje..... Maar een kittig ding was het..... Ze hield die ouwe vent gewoon voor den gek..... Hij moest er om lachen en iets als een kleine vertedering bewoog in hem..... Ze was zo klein en kwikzilverig..... Eens liep zij in de Nes vlak achter hem met een andere dame. Ze lachte zo helder en haar pratende stem klonk zo zilverachtig en vrolijk, dat hij omkeek, recht in haar gezicht, dat omsloten werd door een donker bonten mutsje. Hij kreeg een kleur, toen hij haar herkende en ging opzij om haar te laten passeren, bracht onwillekeurig de hand aan de muts. Lachend knikte zij naar zijn blozend gezicht en ging voorbij. Even verder draaide zij het hoofd om en hij dacht, dat hij nog nooit zulke schitterende ogen gezien had.....

Zijn gedachten begonnen zich op vreemde wijze met haar bezig te houden.

Ze was wel iets heel moois. Net een kostbaar kleinood. Zo iets sierlijks en vrolijks. Je moest glimlachen als je haar zag of enkel maar aan haar dacht..... Hij moest veel aan haar denken. Meer dan goed voor hem was. Hij werd er onrustig van en kribbig in huis. Zijn moeder keek hem onrustig aan. De jongen had zo lang ernstig en opgewekt gewerk..... Nu werd hij weer zo ongedurig..... Kwamen er weer moeilijke dagen?..... 't Was misschien de leeftijd..... Hij groeide zo..... Een donker dons kwam op zijn bovenlip en naast zijn oren..... Zijn schouders werden breed, hij had al een mannenstem..... De Heer weet, waar zo'n jongen van droomt..... wat er allemaal omgaat in zo'n krampachtig gesloten hart..... Misschien zat er een meisje achter....., En dat kon ze hem toch niet vragen..... Ach, als de kinderen groot werden..... Waarom bleven ze niet klein en onzelfstandig?.....

Toen was plotseling de winkel van Joffer Fijtsma enige dagen gesloten, en daarna was er een ander in, een oudere vrouw met een zorgelijk gezicht en Gerbrandt kreeg de vrolijke kleine weduwe

niet meer te zien, ook op straat niet. Hij begreep er niets van en durfde ook niet te informeren waar zij gebleven was. Steven, dien hij ernaar had kunnen vragen, was naar zijn oom in Gelderland en zou een maand wegblijven.....

Hij had een paar treurige dagen. Dan verzette hij zich tegen dat dwaze verdriet om een vrouw, die hij verder niet kende en wou haar vergeten. Het ging niet zo glad als hij gedacht had, maar de pijn verloor de scherpte van de eerste schok en zou wel uitslijten.....

8

Toen, in de eerste dagen van April kwam zij plotseling bij Badens op het atelier in gezelschap van den deftigen ouden heer, waarvan zij zo spottend aan de deur afscheid genomen had. Het was de Sinjeur Caspar de Loecker en Gerbrandt wist, dat zijn meester een portret moest schilderen van diens nichtje. Dat nichtje was de weduwe Joffer Fijtsma uit ‘de Zijdeworm’..... Hoe kon dat?..... Niemand buiten Gerbrandt scheen zich daarover te verbazen. Allen behandelden haar met de eerbied, die het nichtje van zo'n rijk man toekwam. Zij droeg kostbare kleren van zijde en fluweel, een Italiaanse hoed met wuivende witte pluimen en fonkelde van de juwelen. Maar haar gezicht was hetzelfde gebleven, fris en blozend, met schitterende grijze ogen en een lachende mond met verblindende witte, kleine tanden, het vrolijkste, tintelendste wezen, dat iemand zich kon voorstellen.

Zij moest geschilderd worden als Flora in een slepend, los, wit gewaad, dat de borst ver ontbloot liet, een been tot ver boven de knie; bloemen in de los om de naakte schouders krullende zwarte haren, bloemen in de schoot, bloemen stromend uit de geopende handen.

Badens had in een kamer naast het grote atelier een podium opgeslagen, waarop een lage leunstoel stond met een fraai gedrapeerde lap groen brocaat er over. Daar zou Joffer Fijtsma in bevallige, half liggende houding op plaats nemen en op het schilderij zou de stoel een bemoste rots worden waaruit een bron schoot, die het uitgestoken voetje met springende druppels oversprenkelde, de achtergrond zou een zondoorschenen bos zijn en in de verre doorkijk moest een Venustempeltje blinken als symbool van de galante bedoelingen des heren Caspar de Loecker tegenover zijn aardige nichtje. Tijdens het schilderen mocht niemand de kamer betreden, uitgezonderd Gerbrandt, die den meester met allerlei kleine handreikingen moest assisteren. De jaloerse opdrachtgever zat terzijde in een leunstoel en bekeek het ganse geval met uitpuilende kikkerogen, de mondhoeken nors neergetrokken, hoorbaar snuivend door zijn grote neusgaten, waaruit bosjes gele, stijve haren naar buiten groeiden.

Gerbrandt had nog nooit iemand gezien, die zo hatelijk lelijk en zo monsterachtig belachelijk was als deze schatrijke koopman

Caspar de Loecker, die bekend stond als een roekeloos, gevaarlijk en onmeedogend ondernemer van alle denkbare zaken, waaronder ‘de vrije nering’ - het uitrusten van kaperschepen, die met of zonder vrijbrieven zeeroverij pleegden - de voornaamste en winstgevendste was. Hij was gezwollen van geld en hoogmoed en bekeek de wereld met de rustig impertinente ogen van een eigenaar. Rond zijn naam weefden zich verhalen van fabelachtige voorspoed, koelzinnige wreedheid, daverende, maar steeds met gereed goud gestopte schandalen. Onverzadelijkheid scheen de hoofdtrek van zijn karakter te zijn, hij was onmatig in alles, in zakenenergie, in eten en drinken en in de liefde. Nu was hij boven de zestig en zijn twee zoons wachtten ongeduldig op de onvermijdelijke hartverlamming, die hen bevrijden zou van de harde despoot onder wiens dwingelandij en norse plaagzucht zij nauwelijks konden ademhalen.

Hij was veel te jeugdig gekleed in heibruine rok met schuimige Spaanse pijpkraag, waar zijn rood-en-paarse kop op lag als een monsterlijke, overrijpe vrucht op een kunstig bewerkte schotel. Over zijn schouder hing een zware gouden keten met een grote medaille, een onderscheiding, eens van de Staten ontvangen voor bewezen diensten, die hem ook overigens geen windeieren gelegd hadden. Zijn machtig gewelfde buik spande onder een rijk versierde, brede gordel van Oosterse zijde, de fluwelen broek had paarse rozetten, met een juwelen gesp gesloten, naast hem op de grond lag zijn kostbare bruin vilten hoed met brede, aan een zijde opgetoomde rand en een zwaar golvende groene struisveer, die met een vonkenschietende speld was bevestigd. Zijn grove handen met de behaarde bovenste kootjes der vingers rustten op de fraai geciseleerde en onmatig grote gouden knop van een ebbenhouten stok. Hij droeg verscheidene ringen, die oogverblindend flonkerden. Onder de zware, als vermoeid neerhangende leden keken de bolle bruine ogen vermoeid en wantrouwig rond met een ietwat slaperige blik, waardoor niemand bedrogen kon worden, die enige kennis had van het menselijk gelaat. Baard en hoofdhaar waren te donker om niet geverfd te zijn. De dikke onderlip stak onder de sierlijk gekrulde knevel naar voren en voltooide de indruk van een door wilde hartstochten gedreven Silenus, die tot zijn laatste ademtocht onverzadelijk zou blijven, heerszuchtig, inhalig, wreed en gewetenloos.

Gerbrandt moest aldoor naar hem kijken en als zijn ogen toevallig de luie en onverschillige blik van die des heren de Loecker ontmoetten, voelde hij een rilling over zijn lijf lopen, alsof hij de kille huid van een slang beroerd had. Hij wist niet goed weik gevoel deze vreemdsoortige man het sterkst in hem wakker riep: vrees, afkeer, lachlust of haat. Dat hij hem haatte stond vast. Waarom?..... Om heel zijn wezen en omdat hij naar de kleine joffer Fijtsma keek als een hond naar een smakelijk kluifje, dat hij gaat kraken. Hij moest ook om hem lachen, omdat hij oud was en zich kleedde en aanstelde als een fleurige vrijer. Maar hij was bang voor hem onder de onverklaarbare gewaarwording, dat deze man hem, zodra hij het in de zin kreeg, rustig vermoorden zou en onbewogen over zijn lijk zou stappen en naar zijn zaken terugkeren. Hij walgde van afkeer, omdat hij daar zat als een gezwollen padde, lui, giftig en vol broeiende gedachten van onheil..... Op de eerste zitting had hij nauwelijks oog voor de bekoorlijke Flora, hoe verleidelijk zij er ook uitzag. Al zijn onrustige aandacht was voor de vreemd fascineerende afstotelijkheid van haar begeleider.....

Toen hij thuis van dç ontmoeting met de Loecker vertelde, klakte zijn vader met de tong en zei vol ontzag:

‘Een geweldig man, jongen!..... Zie dat je zijn gunst wint..... Een ware steunpilaar van de staat, de kerk en de kunst..... Zulke mannen maken het land groot..... een ontzaglijke energie, een diep inzicht, een snelle hand om toe te grijpen..... en ware burgerzin..... Een groot man, waar ieder een voorbeeld aan nemen mag.....’

‘D'r gaan anders nogal rare verhalen over hem,’ viel Hillegond vrij snibbig in. ‘Schandalige dingen worden van 'em verteld.’

Adriaan Cornelisz. keek haar bestraffend aan.

‘Het zijn de slechtste vruchten niet, waaraan de wespen knagen,’ citeerde hij. ‘Kletspraat van af gunstigen, gekef van straathondjes tegen een reus..... Bovendien..... zulke mannen mag je niet meten met de gewone maat..... grote deugden, grote feilen..... best mogelijk..... Sinjeur de Loecker heeft meer millioenen dan jij op je vingers kunt aftellen.....’

‘Als dat zijn grootste deugd is,’ zei Pieter met een sneer.

‘Verdien ze eerst en smaal dan, Pieter,’ snauwde Adriaan, kwaad omdat zijn kinderen hem tegenspraken.

‘Nou,’ riep Stijntje met haar hoge kinderstem, ‘ik heb 'em gezien en ik vin 't een nare, vieze papzak.’

Vader keek haar verbouwereerd aan en begon toen te lachen.

‘Eigenwijs nest!..... Mag jij zo over grote mensen praten?..... Waar heb je hem gezien?’

‘Op de Dam..... Trijntje Hendriksz. heeft 'em me gewezen. Hij liep gearmd met een kleine joffer..... Die was lief, maar hij was een echte engerd..... En alle mensen keken naar hem..... Een kaasdrager zei, dat ie zeker weer een nieuwe bijzit had..... Wat is dat, een bijzit, vader? Trijntje wist het ook niet.....’

Moeder schudde het hoofd. Hillegond keek op haar bord. Pieter grinnikte ingehouden en Gerbrandt had moeite met een taai stukje vlees, dat hij niet door kon snijden. Adriaan Cornelisz. werd rood van inspanning om zijn lachen te bedwingen, nam een grote slok bier, veegde zorgvuldig het schuim van zijn snor en antwoordde toen:

‘Een bijzit?..... Dat is een bediende, die bij hem moet zitten op zijn kantoor om hem te helpen bij het rekenen, begrijp je?’

‘O,’ snoof Stijntje. ‘Puh! dat malle Trijntje zei, dat ze geloofde, dat 't iets heel ergs was!.....’

‘In ieder geval,’ besloot vader met onredelijke strengheid, ‘moet je niet luisteren naar de ruwe praat van allerlei straatvolk en die zeker niet napapagaaien.’

Verbaasd keek Stijntje hem aan en wou zich verdedigen, maar Adriaan zei kortaf:

‘Dooreten. Kleine meisjes moeten aan tafel haar waffel houden.’

Met weik paedagogisch argument het debat gesloten was. Er biggelde een traantje langs Stijntjes neus. Gerbrandt gaf haar onder tafel een bemoedigend stootje en zij keek hem dankbaar aan. Toen zag hij, dat ze op Joffer Fijtsma leek.....

Spoedig was er veel te veel Joffer Fijtsma in zijn gedachten. Er was zelfs bijna niets anders. Het was niet helemaal zijn schuld. Het was allemaal de schuld van het portret, dat meester Badens schilderde en waarop hij Joffer Fijtsma langzaam geboren zag wor den met al haar schoonheid en verwonderlijke volmaaktheden, die hij veel scherper en doordringender waarnam, nu hij ze geleidelijk op het doek zag ontstaan en naar de bloeiende volkomenheid groeien. Had iemand ter wereld ooit zo'n blanke, als matte zijde glanzende huid gehad?..... Zulke ronde schouders, uitdagend en

kinderlijk tegelijk? Zulke schitterende ogen vol uitdrukking, zo'n zoet en welgevormd mondje, zo'n slanke en malse hals?..... Meester Francisco overtrof zichzelf..... De gelijkenis was zo sprekend tot in elk detail, dat het Gerbrandt scheuten van jaloerse pijn gaf, als hij Badens' zachte penselen zag aaien over al die vervoerende bekoorlijkheden..... het kon hem bijna beschamen, als hij er lang naar stond te kijken en de gewaarwording onweerstaanbaar werd, dat die borsteltjes over een levend wezen streken..... Sinjeur de Loecker scheen trouwens een gelijksoortig onbehagen te ondervinden, want hij werd vaak onrustig en er kon een somber vuur gaan gloeien in de troebele ogen, die traag en laatdunkend, zonder werkelijke belangstelling gekeken hadden in het begin.

Maar het was niet alleen het schilderij. Ook het model begon steeds meer en heviger op zijn verbeelding te werken. Ze had niet laten merken, dat ze hem van aanzien kende, maar bij de tweede zitting had ze hem eenzelfde knipoogje gegeven als toen in de deur van de winkel en tegen hem gelachen als toen ze op straat naar hem omkeek. Zij was hem vast niet vergeten en gaf hem dat op deze heimelijke wijze te kennen. Het schiep een soort verholen verstandhouding tussen haar en hem, die des te opwindender werd, omdat niemand er enig vermoeden van had..... Hij was er overigens zelf niet zeker van, dat deze verstandhouding werkelijk bestond, maar stelde het zich gaarne voor. Hij keek er haar ook op aan en meende aldoor bevestiging te vinden in een plotselinge, sterke blik, een olijk lachje, zijn warme, hartelijke toon..... Dat hoefde alles nog niets te betekenen, want ze was vriendelijk tegen iedereen, ze had ondeugende lachjes en woordjes ook voor anderen, als een speels en onbevangen meisje zonder bedoelingen. Maar het kwam Gerbrandt toch voor, dat zij hem de voorkeur gaf boven anderen.....

Hij verbeeldde het zich misschien, omdat hij het zo graag wou.....

Hij wou het graag, o, met elke nieuwe dag wou hij het liever. Hij werd rustelozer onder de spanning van de verwarrende gevoelens, die hij met alle geweld wou onderdrukken, omdat zij nutteloos en uitzichtloos waren, en een hoon voor Joffer Fijtsma. Men mocht dan van haar vertellen, dat zij De Loeckers bijzit was en niet zijn nichtje - hij geloofde dat niet. Hoe of wat hun verhouding was, wist hij niet, maar dat zij in zonde leefde met die afzichtelijke ouwe tiran wou hij eenvoudig niet aannemen..... Ze was lucht-

hartig, vrolijk, spotziek, plagerig, maar niet slecht, niet gemeen..... uitgesloten..... Zo ze al een weduwe was, ze leefde argeloos als een gelukkig kind, dat van alles een spelletje maakt zonder kwaad te menen. Tegen de praatjes van iedereen in hield hij haar in zijn gedachten hoog. Hij begreep ook, dat zij te ver van hem af en boven hem verheven was, om aan haar maar te mogen denken met een gelijksoortige tederheid als aan Lijsje, die hij gekust en tegen zich aangedrukt had..... al dreef juist alles in hem tot deze gedachten.....

Tot het redeloos verlangen alle weerstand brak en hem overleverde aan krankzinnig makende voorstellingen, die hem vervolgden tot in de zwoele slaap. De uren in het atelier werden een marteling, die bijna niet te verdragen was. Zijn ogen wilden hem niet meer gehoorzamen, zogen zich vast aan haar stralend gezicht, haar lachende mond, haar ronde schouders en armen. Het schilderij interesseerde hem niet meer, hij zag alleen haar. Niets anders dan haar. Het was een helse kwelling, waaronder hij het wel uit had willen schreeuwen. Zijn verlangen spande zo hevig, dat hij zich met alle macht moest beheersen om niet op haar toe te vliegen, voor haar neer te vallen haar knieën te omhelzen en haar te vragen..... Wat?..... Om net zo van hem te houden als hij van haar?..... Om hem te kussen zoals hij het haar wou doen?..... Zijn brandende blik ontmoette de hare. Zij scheen even te schrikken. Een licht rood vloog over haar wangen en voorhoofd..... Snel wendde hij de ogen zijwaarts..... Als van ver hoorde hij haar praten en lachen tegen Badens..... klingelende klokjes in een parelmoeren avond..... Toen hij weer naar haar keek, vloog haar schitterende blik recht zijn ogen in, hij had er op kunnen zweren, dat zij hem bemoedigend toeknikte met een lachje van heimelijke verbondenheid..... In dolle opwinding liep hij naar het grote atelier, waar hij blindelings in een kast begon te morrelen alsof hij iets kwam zoeken. Zijn wangen brandden en zijn ogen voelden of zij uit hun kassen wilden springen. Hij had zich natuurlijk vergist. Alles was verbeelding geweest of argeloos toeval zonder betekenis..... Hij was nogal iemand om zo onderscheiden te worden!..... En toch..... hij zou erop kunnen zweren..... en nooit zou hij er zeker van kunnen zijn..... nooit zou hij het haar kunnen vragen..... noch aan iemand anders..... Het was om gek te worden..... Nu stond hij bij de werkbank en speelde met een hamer,

die hij werktuigelijk van de ene hand in de andere liet glijden. Vaag hoorde hij de spottende stem van Stalpart:

‘En hoe gaat 't met ons aller lieveling?’

Gerbrandt keerde zich met een ruk om, de hand krampachtig gesloten om de steel van de hamer.

‘Wil je die hamer naar je kop hebben?’

De lach stokte Stalpart in de keel, toen hij het van woede witte gezicht van den jongen zag met de dolle ogen, en onwillekeurig dook hij weg achter zijn ezel.

Gerbrandt lachte minachtend, gooide de hamer op de werkbank en liep terug naar Badens. Hij durfde zijn ogen niet meer naar haar opheffen en keek strak naar het schilderij..... Daar zag hij dezelfde schitterende blik, hetzelfde bemoedigende, dartele lachje..... alleen het knikje ontbrak..... Illusie!..... Het was haar pose voor het portret..... meer niet..... Gek, die hij was!..... Waarom sloeg dat hart nou zo stormachtig?..... Waarom brandden er tranen achter zijn oogleden?..... Wat was dat allemaal?..... Waarom deed hij zich al die beroerjng aan?..... Was hij bezeten?..... En toch had ze tegen hem geknikt..... Hij was er zeker van..... Toch was er een heimelijke verstandhouding, waarvan niemand wist dan zij tweeën..... Of - wist hij het toch maar alleen..... dwaas, die hij was?

9

Op een dag in het laatst van April vertelde Sinjeur De Loecker plotseling, dat de zittingen onderbroken moesten worden, daar hij voor een of twee weken naar Den Haag moest om enkele zaken te regelen en zijn nichtje meenam. Badens betuigde zijn spijt: het ging juist zo goed, nog een dag of wat en 't was gereed.

'Smeer d'r intussen het bos maar op,' gromde De Loecker. 'Ik heb er m'n buik vol van..... Poeh?..... wat een beweging.....'

'U hòeft er niet bij te zijn, als het u verveelt, Sinjeur De Loecker,' antwoordde Badens gepiqueerd.

De oude koopman keek hem aan met een blik, die hem even koud maakte en zei:

'Dat zou jullie misschien passen, maar mij niet, Badens.'

Hij lachte erbij met een gemoedelijkheid, die hem nog vreeswekkender maakte. De schilder boog zwijgend.

Gerbrandt sliep die nacht slecht en had de grootste moeite de tranen te bedwingen, die telkens uit zijn ogen wilden springen. Weg was ze..... In hoeveel tijd zou hij haar niet zien? Misschien nooit meer..... Ze konden op reis verongelukken..... Die weerwolf van een De Loecker kon haar ergens anders wegstoppen..... Ze had hem bij het afscheid vriendelijk aangekeken, hem een hand gegeven en hard in de zijne geknepen. Haar lippen hadden bewogen, alsof ze iets prevelde, dat hij niet had verstaan..... Hij kon de druk van haar hand nog voelen..... Maar hoe kwam hij de tijd door tot haar terugkomst?..... De tijd leek een donkere tunnel met in de verte een onzeker flakkerend lichtje..... de mogelijkheid van een weerzien.....

Toen hij twee dagen later 's middags het atelier van Badens verliet, werd hij aangesproken door een kittig dienstmeisje met een geplooide kornet en een wit voorschoot.

'Gerbrandt Adriaansz. uit Brederode?'

'Ja. Wat is er?'

'Een boodschap van mijn joffer, het nichtje van Sinjeur de Loecker.'

Het bloed sloeg in zware golven naar zijn hoofd. Het meisje glimlachte, maar sloeg de ogen neer om zijn blos niet te zien: hij

was een aardige, groene jongen en zij wou het hem niet moeilijk maken.

‘Zij heeft een ring laten liggen op het kozijn van het raam in de kleedkamer. Of je haar die vanavond even terug wilt brengen. Weet je waar ze woont?’

‘Op de Nieuwezijdsburgwal.’

‘In het huis De Kaper.’

‘Ik zal 't wel vinden.’

Hij rende terug naar het atelier en vond de kostbare ring in een hoekje van het kozijn achter een plooi van het gordijn..... alsof ie er met opzet weggestopt was..... Nu eerst bedacht hij, dat ze op reis wasi..... Zijn gekke vreugde viel met een smak aan stukken..... Hij zou de ring afgeven aan een meid of een knecht, die het huis bewaarden, en dat was al zijn weelde..... Hij bekeek de ring. Wat een dun vingertje!..... Hij rook er aan..... Verbeeldde hij het zich of hing er nog een flauwe geur aan als ook uitstroomde van haar kleren?..... Ach, allemaal onzin..... als het haar betrof verbeeldde hij zich altijd wat..... die ring rook helemaal niet..... en dan nòg!..... Korzelig stak hij de ring in zijn zak.

Thuis heerste een gedrukte stemming. Er werd gesproken over geruchten van een kwade ziekte en sterfgevallen in de stad. Gerbrandt zat over zijn eigen gedachten te broeden. De woorden gleden aan zijn bewustzijn voorbij. Na de boterham greep hij zijn muts en zei, dat hij naar Hendrik Avercamp ging. Buiten verwonderde hij zich erover, waarom hij onwaarheid gesproken had: hij was immers over een half uur weer thuis.....

De avond viel over de stad. Tegen de nog lichte hemel stond de brokkelige lijn van de kopgevels scherp afgetekend. Achter sommige vensters begon het zachte kaarslicht te glanzen. In de zoele lenteavond troepten op de Dam hier en daar wat mensen bijeen. Maar er klonk nergens geluid van een lach of opgewekt gepraat. Er werd op gedempte toon onderdrukt gesproken, maar er was opwinding in de bleke gezichten en sommige ogen stonden schril in grote schrik. Gerbrandt merkte het wel op en verwonderde zich vagelijk, maar zijn innerlijke ontreddering was te groot om er verder aandacht aan te schenken: wat gingen hem de opwinding of de noden van anderen aan?..... Hij had genoeg te stellen met zijn eigen verdriet.....

Het huis De Kaper had een hoog bordes met een fraai gesmeed

hekwerk en een brede deur, sierlijk gebeeldhouwd. De bronzen klopper stelde een leeuwenklauw voor, die een bol tussen de tengels klemde. Op zijn eerste klop ging de deur open en hetzelfde meisje van die middag stond glimlachend voor hem.

‘Hier is de ring van de joffer,’ zei Gerbrandt, haar een klein pakje toereikend.

Maar het meisje stak de hand niet uit om het aan te nemen. Zij ging een weinig opzij en antwoordde beleefd:

‘De joffer heeft bevolen, dat ik u zelf bij haar zou brengen.....’

‘De joffer?..... Is de joffer dan niet op reis gegaan?’

‘De joffer had koorts en is thuisgebleven. Wilt u mij maar volgen?’

Met een zachte slag viel de deur dicht. Het meisje liep vlug de marmeren gang door voor hem uit. Struikelend over zijn eigen voeten volgde hij haar in de grootste verbazing en verwarring. De dwaze gedachte hield hem bezig: waarom heb ik mijn Zondagse fluwelen wambuis niet aangedaan!..... Een stormachtige vreugde vocht in zijn hart met een onbeschrijfelijke angst. Hoe zou hij haar aanspreken? Zou ze erg ziek zijn? Hij zou zich verschrikkelijk belachelijk maken. Hoe moest je zo'n voorname dame naderen? En als ze in bed lag?..... Het zweet brak hem uit.....

Maar ze lag niet in bed. Ze zat in een hoge zetel bij de haard, waarin een klein houtvuur brandde. Ze stond op om hem tegemoet te gaan. Ze droeg een witfluwelen kleed, dat lang achter haar aansleepte en om de smalle taille bijeengehouden werd door een ceintuur van goudleer, met een juwelen gesp gesloten. Het meisje had de deur achter hem gesloten. Sprakeloos bleef hij staan en keek naar haar met wijd gesperde ogen. Zo stralend en mooi had hij haar nog nooit gezien..... Aarzelend lei hij de ring in de naar hem uitgestoken hand. Zij lachte. Dat was haar bedoeling niet. Zij greep hem bij de hand en trok hem mee naar de haard, waar een lage leunstoel tegenpver de hare stond en drukte hem daar lachend in neer.

‘Welbedankt, dat je mijn ring teruggebracht hebt, Gerbrandt Adriaansz.’

Ze ging tegenover hem zitten, een voet in een scharlakenrood muiltje met zwart bont afgezet op een gesneden bankje.

‘Is u..... is u ziek?’ vroeg hij haperend.

‘Vreselijk ziek..... Zie je dat niet aan me?’

Hij keek haar strak aan. Haar ogen schitterden, haar wangen bloosden, haar mond lachte.

‘N-nee,’ antwoordde hij hulpeloos.

Zij leunde verder in haar stoel naar voren.

‘Kijk me dan eens goed aan!’

Hoe kon hij haar nog beter aankijken?..... Hij at haar met zijn ogen op.....

‘Zie je 't nog niet?’

‘Ik..... ik zie niets..... Wat scheelt u dan?’

Zij begon parelend te lachen, liet zich uit haar stoel op de knieën glijden, pakte zijn hoofd tussen haar warme handjes en riep:

‘Ik ben ziek van verlangen..... naar jou..... Dom schaap!..... moet een vrouw je zoiets zeggen? Schaam je je niet?’

Zij sloeg de armen om zijn hals en kuste hem op de mond met zoveel geweld, dat hij alle bezinning verloor, de armen om haar heen sloeg en haar naar hem omhoog trok. Ze kreunde van behagen in zijn woest knellende greep.

Een stroom van hartstocht sloeg in hem op. Een wildheid, die hij nooit gekend had. Zijn bedwongen zinnen verbraken alle boeien. Het opvliegende bloed verblindde zijn ogen. Hij trilde over heel zijn lijf, kuste en kuste haar, gulzig, verslindend. Haar scherpe tandjes boorden zich in zijn lip, hij proefde het wellende bloed, pijn werd tot lust en heftiger knelde hij het zacht welige lijf tegen zich aan, tot zij naar adem snakte en machteloos tegen zijn borst lag. Van dichtbij keek hij in haar lachend, rood geworden gezicht, de bedwelmende ogen, de half open mond, de vochtige lippen, waar een rood kringetje vlekte van zijn bloed. Het witte kleed was van boven opengesprongen, hij zag haar kleine witte borsten en stak er in een dolle duizel van begeerte zijn hand naar uit. Ze gleed achterover in zijn arm en gaf zich met gesloten ogen, de tandjes in de onderlip begraven, aan zijn zoekende handen prijs.....

Toen hij twee uur later op de stille gracht stond in de schemering van vaag maanlicht achter wolken, haalde hij diep adem, trok zich de muts van het hoofd en liet de koele nachtwind langs zijn gloeiende slapen spelen. De zware Spaanse wijn, die zij hem geschonken had, roesde in zijn hersens. Hij was dodelijk vermoeid en op vreemdsoortig uitgelaten wijze en in nooit gekende volmaaktheid tevreden. Een hoge trots zwol in zijn hart..... Hij was een man.....

zij had het gezegd, een sterke man en nu wist hij in volle omvang, wat dat betekende. Hij wist nu ook wat een vrouw was en voor een man zijn kon..... Hij wist nu alles van het leven..... In de bedrukte halfschemering was een licht opgeslagen en alles was hem helder geworden..... Nora heette ze, Noortje..... Lieve God, wat was het heerlijk een man te zijn en een vrouw lief te hebben en door een vrouw bemind te worden..... Nu was het een feest te leven..... Hoe het geluk over hem gevallen was!..... Ach hij had in kinderachtig gedweep wel eens gedacht, dat hij wist wat het geluk was..... Nu wist hij het pas..... Het was een vuur waarin je verging van zaligheid..... een hemel, die opensloeg en waarin je opzweefde..... een diepe afgrond van heerlijkheid, waarin je duizelend verzonk..... Nu..... nu zou hij het kunnen zeggen in gedichten..... nu kregen de woorden veerkracht, gloed en muziek..... nu zouden ze vloeien naar zijn wil..... Want nu eindelijk wist hij, was een man, een compleet mens..... Hij was een Zondagskind, voor het geluk geboren..... Hij dacht, dat hij lelijk was, onaantrekkelijk, een afstotend iemand voor vrouwen..... De mooiste vrouw had hem gezegd, dat ze van hem hield, tot krankzinnigheid toe dol op hem was, dat hij een mooie jongen was, gebouwd als een Herkuul en dat hij alle vrouwen kon overwinnen..... Bah! deze ene was hem genoeg..... Hij zou naar haar terug gaan..... ze zou helemaal van hem worden, hij zou haar weghalen bij de weerwolf, die haar trouwen wou..... stel je voor: een oom, die met zijn nichtje trouwde..... Nee, wat weerga! hij zou met haar trouwen!..... Hij zou leren schilderen zoals Badens, het zou nu snel met hem omhoog gaan, en opdrachten krijgen en grote prijzen maken en haar met weelde overstelpen..... onder de weelde begraven..... niets was te mooi of te kostbaar om aan haar kleine voetjes te leggen.....

Haastig liep hij voort, de brug over, de steeg door langs het stadhuis. Dàn struikelde hij en moest een sprong maken om op de been te blijven. Wat duivel was dat?..... Een dronken vent, dwars over de straat?..... Hij stiet het slappe lichaam aan met de voet:

'Hola, maat, sta op..... je ligt nog niet in je bed!'

Geen geluid, geen beweging.....

God!..... Een dode?..... Een, die neergestoken was en leegbloedde?

Verderop zwaaide een lantaren en klonk gekletter van wapens.....

De wacht.....

‘Hola!..... Hierheen!..... Er is iets gebeurd!’

Haastige stappen, donkere gestalten naderden..... Hij riep nog eens..... Nu kwamen zij recht op hem toe..... De man met de lantaren boog zich over de donkere gestalte. Een ander knielde er bij neer, keerde het hoofd naar de lantaren. In het rosse licht staarden de gebroken ogen in verkillende schrik omhoog..... Het gelaat was blauw opgelopen en afschuwelijk verwrongen van pijn en angst..... De mannen sprongen achteruit, het visioen van dat vertrokken, blauwe gezicht vervaagde in het donker..... De man met de lantaren zei met bevende stem:

‘God zij ons genadig..... de plaag!.....’

Gerbrandt voelde zich verkillen tot op het gebeente. Met een onderdrukte kreet sprong hij weg uit de nabijheid van het lijk en rende, naar adem snakkend, de Dam over, naar huis.....

10

De plaag had Amsterdam besprongen.

De zwarte ziekte.....

De vreselijke pest.

Het gerucht sloop al dagen door de stad. Ieder had ervan gehoord, niemand wilde het zeker weten. Er werd over gefluisterd met aarzelende, verschonende woorden: wie durfde de gevreesde naam uitspreken? Een onbekende ziekte. De chirurgijns onderzochten, wisten nog niet wat het was..... Er waren zoveel doden, dan zoveel en nu al zoveel. Schrikbarende getallen gingen feselend van mond tot mond, groeiden op hun snelle rondgang tot duizelingwekkende hoogte. Iemand kreeg het ineens, viel neer, kromde zich in pijnen en krampen, was na uren al dood, soms na minuten, als door de bliksem geveld..... zijn lijk werd zwart..... Wat kon het zijn?..... Wat kon het anders zijn dan..... Stil!..... spreek het woord niet uit, dat erger verschrikt dan de gruwelijkste vloek!..... Roep het noodlot niet aan!..... Zeg het niet.....

Het was de schrikkelijke plaag.

De zwarte ziekte.

De pest.

Het viel niet meer te ontkennen..... De plaag had Amsterdam besprongen.

Een rijkbeladen schip had het meegebracht uit het geheimzinnige Oosten, een onzichtbare, lugubere passagier..... een gluipende verwoester, een zwarte worger, die geen genade kende, die oud en jong, arm en rijk, magistraat en bedelaar het leven afwrong. Eerst had hij het schip ontvolkt. Nu was hij aan wal gesprongen, sloop op onhoorbare voeten door de stad, onzichtbaar, blies de mensen zijn dodelijke adem in het gezicht, waarde rond langs grachten, pleinen en stegen, glipte de huizen binnen, dwars door muren, gesloten deuren en luiken, vergiftigde de lucht, en waar hij langs gegleden kwam, verschrompelde het leven als een wassen pop voor het vuur. De pestilentie, de plaag, waarvoor niemand veilig was, die geen nog zo voornaam huis ontzag, geen nog zo schamele stulp versmaadde..... Niemand kon hem ontlopen..... Gods toorn woog op het onstuimig levende Amsterdam.

Gerbrandt was lijkbleek thuis komen binnenstormen, de haren klevend over het natbezwete voorhoofd, de ogen verwijd in stuip-

achtige schrik, sidderend over al zijn leden. Moeder had geschreeuwd van ontsteltenis en hem gauw een glas water gebracht, zijn tanden rikketikten tegen de rand. Dan, met haperende woorden, had hij verteld hoe hij onverwacht de pest in het wreed misvormde gezicht gekeken had..... Sprakeloos staarden zij elkaar aan..... De gruwel viel niet meer te ontkennen..... van nu af moest men er rekening mee houden, dat men ieder ogenblik door den onzichtbaar rondsluipenden vijand geveld kon worden, die erger was dan brand en oorlog en door geen wallen, geschut of wapengeweld te keren.....

Gerbrandt lag te beven in zijn bed. Af en toe trokken convulsieve schokken aan zijn verkilde ledematen. Hij kon niet warm worden, de slaap ontvluchtte zijn brandende ogen, zijn hart lag als een blok ijs in zijn borst, hij moest de kaken vast opeenbijten om het klappertanden te voorkomen. Koud van angst was hij..... Misschien had de ziekte hem al aangeraakt en zouden ze hem morgen dood in zijn bed vinden, blauw gezwollen en krom verkrampt..... Hij was zeventien jaar en had juist het grote geheim, de grote schoonheid, de verlammende lust van het leven ontdekt in de armen van een aangebeden vrouw. Trillend van kracht en trots was hij bij haar weggegaan en het gevoel, dat hij bergen kon verzetten en dat niets hem zou kunnen weerstaan, had vleugels gegeven aan zijn verbeelding..... Toen was de pest hem tegemoet getreden en had zijn overstromende kracht gebroken als een riethalm, zijn bruisende vreugde verijsd onder zijn stille, stinkende adem, hem vernederd tot een bevend, van doodsangst jammerend diertje..... In zijn overspannen liefdesdroom was niets tot hem doorgedrongen van de rond hem groeiende vrees voor de plaag, en op het hoogtepunt van zijn geluk stond hij plotseling voor de gruwelijke werkelijkheid.....

De pest was hem tegemoet getreden?.....

Sidderend stonden zijn gedachten stil voor de vraag.

Zijn geweten formuleerde het anders, schrikkelijker nog.....

God was hem tegemoet getreden..... De pest was niet anders dan een walmende fakkel in Zijn hand.....

God..... de alziende, almachtige, wraakgierige.....

God, dien hij beledigd had door de afzichtelijkste aller zonden.....

Wat had hij gedaan?..... Waartoe had hij zich laten vervoeren

door zijn verliefd gemoed en opgezweepte zinnen?..... Hij had gehoereerd met een vreemde vrouw..... het was niet te ontkennen..... het was niet goed te praten met vloeiende dichtregels..... hij moest de waarheid onder het oog zien, de gevolgen overwegen en aanvaarden..... Gehoereerd met een vreemde vrouw..... Een vreemde vrouw is een groot gevaar, en een hoer is een diepe put..... Zo stond het geschreven in de toornige taal van de Bijbel, die het woord Gods is..... Hij had toegegeven aan de bekoringen des vleeses en zich de verdoemenis op de hals gehaald..... God had hem dadelijk na de zonde van aangezicht tot aangezicht met de pest gesteld..... Wat was de zin hiervan?..... Er viel niet aan te twijfelen: straf of laatste waarschuwing..... God, laat het een waarschuwing zijn..... een waarschuwing, geen straf..... geen onherroepelijk oordeel..... Uw knecht bekent zijn zonde en berouwt haar uit een oprecht hart..... Geen straf..... geen dood..... nu nog niet, o Heer, ik zal het kwaad ontvlieden, luisteren naar Uw stem en niet meer zondigen..... geen dood, God, ik ben nog zo jong, spaar mij voor de plaag en de pijnen der hel..... Hij bad, lang en dringend, de tranen stroomden hem uit de ogen, heilige voornemens doorlichtten zijn donker en benauwd hart..... zoetjes aan kwam de verlichting, een klein vertrouwen kiemde in zijn ziel..... God was toch ook barmhartig en bereid een verloren schaap naar de stal terug te brengen..... Had hij niet gezondigd in onervarenheid, jeugdige onbezonnenheid, onbegrip?..... Het zou niet meer gebeuren, hij zwoer de zonde af, hij wou die vrouw niet meer zien, hij bekende, dat zij het verderf was en vroeg vergiffenis, en of hij mocht blijven leven, en als het Gods wil was, dat hij nu al stierf, of hij dan mocht worden aangenomen in Zijn genade..... Zo oprecht en diep was zijn nederig berouw, dat hij zich berustigd voelde..... hij mòcht hopen op genade als hij zich overgaf in Gods hand..... Moegekweld sliep hij in en werd wakker, gezond en fris, met de gewaarwording, dat hem vergiffenis geschonken was..... Nu had hij niets anders te doen dan volharden bij zijn goede voornemens, en dat zou zo moeilijk niet zijn..... Hij was sterk in het bewustzijn te zijn schoongewassen van de smet der zonde en hij zou er wel voor zorgen zich niet opnieuw te bezoedelen.....

Toen hij de deur uitkwam om naar het atelier te gaan, stond een stralende lentemorgen over de stad. Maar hij zag niets dan zorge-

lijke gezichten en ogen hol van angst. De schrik voor de plaag dempte het leven af tot een drukkende dofheid; vele vrouwen hielden een in azijn gedrenkt doekje voor neus en mond en liepen haastig voort als vluchtend voor een onzichtbaren achtervolger..... de vrees in haar schrille ogen sprak van haar bewustheid, dat deze gruwelijke vijand toch niet te ontlopen viel.....

In de Nes kwam plotseling Nora hem tegemoet gelopen, deftig en ingetogen gekleed. De meid liep achter haar met de boodschappenmand. Zij ging inkopen doen in de hallen. Aan haar was niets te zien van angst of gedruktheid. Onbekommerd kwam zij aangetippeld, de ogen stralend van levenslust en pleizier in de mooie ochtend. Zij lachte al uit de verte tegen hem en hij voelde nu, hoe het bloed naar zijn wangen vloog. Hij was bang, dat zij hem zou aanspreken, maar zij liep hem met een kort knikje voorbij. Toch zag hij duidelijk, dat haar lippen zich even spitsten als tot een kus en onhoorbaar zeiden: vanavond.....

Zijn ziel schreeuwde neen, zijn zinnen riepen ja. Heel de dag duurde de strijd. Het ene uur overheerste de ziel en wist hij met rustige zekerheid, dat hij niet gaan zou, dat zijn vurige belofte aan God niet gebroken zou worden. Het volgende uur toverden de zinnen hem visioenen voor van Nora's onvergelijkelijke bekoring, haar hartstochtelijke omhelzing, haar glanzende naaktheid en hij wist niet wat te doen om aan de jagende drang te ontkomen..... Zou hij vallen en toch tot haar gaan?..... Neen!..... dat was ondenkbaar!..... Dood dreigde rondom, dood voor het lichaam, dood voor de ziel..... Misschien had hij vergiffenis gekregen, omdat hij gezondigd had zonder nadenken..... Maar nu wist hij, wat hij op het spel zette.....

Toen hij bij haar binnenkwam, uitsluitend om haar te vertellen, waarom hij afstand van haar moest doen, droeg zij een helderrood fluwelen jakje met grijs bont afgeboord en wijde mouwen, die terugvielen van haar naar hem opreikende ronde armen. Al zijn berouw en tweestrijd waren vergeten. Hij lachte tegen haar lach, greep haar als een kind van de grond, droeg haar tegen zijn borst naar haar stoel en was over haar als een storm van kussen. Geluk bedwelmde hem tot vergetelheid. De tijd vervloog in een wilde roes. Hij ontwaakte eerst uit de diepte der bekoring toen zij, weer gekleed, op zijn knie zat bij de lage tafel, hem de beker wijn aan de lippen hield, waaruit zij pas gedronken had en met haar peuterige

vingertjes hem lekkere hapjes tussen de tanden schoof van de zilveren schaal, die voor hem stond. Schuldgevoel maakte zijn hart zwaar, zijn gezicht versomberde, de gloed in zijn ogen doofde. Verwonderd keek Nora hem aan. Vleiend Jei ze haar hand tegen zijn wang en vroeg met grappige bezorgdheid:

‘Waar peinst mijn sterke man zo bezwaarlijk over?’

Hij ging rechterop zitten, zodat ze snel beide armen om zijn hals moest slaan om niet van zijn knie te glijden.

‘Nora..... weet je wel dat de pestilentie in de stad heerst.’

‘Niet over praten, Brandtje.....’

‘Dat helpt niet, Nora..... Gisteravond struikelde ik over een man, die dood op straat lag..... zijn ogen stonden wijd open en z'n hele gezicht was blauw.....’

Even leek het, of ze van zijn schoot wou springen, maar dan klemde zij haar armen vaster om zijn hals en lei haar hoofdje tegen zijn schouder.

‘Je bent zo lief, Brandtje..... zeg niet zulke akelige dingen.....’

‘Nora..... ik was zo verschrikkelijk bang.....’

‘Dat geeft niet, Brandtje..... als je de ziekte krijgen moet, krijg je 'm toch.....’

Ontsteld keek hij neer langs haar gezicht. Ze hield de ogen gesloten. De schaduw van haar lange wimpers beefde op haar donzige, rozige wang. Haar mond glimlachte..... Kende ze geen angst?..... ‘Nora..... ik heb erover nagedacht..... 't Is vreselijke zonde, wat wij doen..... het roept de wraak van God over ons af.’

‘Doet het, Brandtje?’

Sprakeloos keek hij op haar neer. Haar gezicht was niet veranderd. Het was rustig en glansde van geluk en tevredenheid.

‘Hou je van me, Brandtje?’

‘Ja.’

‘Ik hou ook van jou..... echt en helemaal..... Dan is 't ook geen zonde.....’

‘Het is zonde.’

‘Het is liefde.’

‘Ongeoorloofde liefde.’

Zij lachte zacht, zonder de ogen op te slaan.

‘Domme kleine dominee..... er bestaat geen ongeoorloofde liefde..... Als God de mensen de pest stuurde, omdat ze van

elkaar houen zoals wij, was de wereld allang leeg..... Wist dominee dat niet?'

Lasterlijke praat, die hem verschrikte en toch ook bekoorde..... Verwijtend, maar met een vertederde glimlach zei hij:

'Zo mag je niet praten.'

Ze zag zijn glimlach en hield vol:

'God houdt van verliefde mensen.....'

'Stil toch!'

Het werd hem bang om hef hart bij dit lichtzinnig gepraat. Hij kon alleen niet boos op haar zijn. Ze was zeker ouder dan hij, maar ze leek hem nu jonger, een zorgeloos, van geen kwaad bewust meisje.

'Hoe oud ben je, Nora?'

'Dat vraagt men niet aan een dame.'

Het klonk nuffig en komiek.

'Je bent nog maar een meisje en geen dame. Zeg het maar.'

'Tien jaar jonger dan jij.'

'En hoe oud ben ik dan?'

'Dertig!'

Ze schaterden het beiden uit. Nora probeerde het dons op zijn bovenlip tussen haar nageltjes te pakken.

'Zo'n ruige knevel..... 't lijkt wel een borstel.....'

'Wees nou eens ernstig, Noortje.'

'Ik wil niet ernstig zijn..... nog lang niet.....'

'Ook niet als je aan de plaag denkt?'

Ging er een dofheid van angst door haar lachende ogen?..... Hij had zich zeker vergist, want zij antwoordde zorgeloos:

'Nee, Brandtje, dan juist niet. Ik heb nog nooit gehoord dat ernst een goed geneesmiddel is tegen de ziekte..... Jij?'

Zij lachte en streek met haar vingers over zijn voorhoofd.

'Weg met die rimpels daar!..... Die mogen pas over tien jaar een beetje komen.'

Ze beet hem zachtjes in zijn oor.

'Au!'

'Brandtje?'

'Ja.'

'Hoeveel hou je van je vrouwtje?'

Hij knelde haar vast in zijn armen. Zijn hart liep over.

'Zoveel, dat ik er krank van word.'

‘Ik zal je wel cureren.....’

Hij kon er niet tegenop. Er ging zoveel bekoring van haar uit, een kinderlijke liefelijkheid en tegelijk omstrikte zij hem met al het raffinement van een zo laaiende hartstocht, dat hij er alles bij vergat en ook niet tot bezinning kwam, als hij alleen was. Hij leefde naast de anderen, op een ander plan, in een andere wereld, een rode roes, gespannen als een veer, geheel en alleen vervuld van haar. Geen zondegevoel, geen schuldbesef kon hem in deze gloeiende dagen naderen. Hij had geen begrip van de nood en angst om hem heen, hij schreed over de wolken en het gewoel van de wereld beneden kon hem niet bereiken. Vier dagen en nachten duurde de roes. Vier dagen en nachten van bedwelmende heerlijkheid in het gevoel met de goden te leven.

Toen hij de vijfde avond kwam, vond hij het huis met neergelaten gordijnen.

Op zijn kloppen kwam het meisje opendoen. Ze had een roodbekreten gezicht en een bundeltje kleren in de hand.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg Gerbrandt met witbestorven gezicht en trillende stem.

‘De Joffer..... ze is dood..... de plaag heeft haar gehaald.....’

Snikkend en in jagende angst sprong zij de treden van het bordes af en rende met haar bundeltje in de hand de gracht op, zonder de deur te sluiten.

Gerbrandt wankelde achteruit en moest zich aan de balustrade van het bordes vasthouden om niet door zijn knieën te zakken. Nora dood?..... De pest had haar gehaald?..... De zeepbel spatte uiteen..... Wat moest hij doen?..... Naar binnen gaan?..... Hij wou haar niet zien met schril verstijfde ogen en blauw gezicht..... 't Was zijn schuld ook..... God had toegeslagen en haar verpletterd..... Kwam nu de beurt aan hem?..... Met moeite dwong hij zich overeind, trok zachtjes de deur dicht en wankelde weg, gebogen als een grijsaard, onzeker op zijn beyende benen als een dronken man, ijskoud van ontzetting, half verlamd van schrik en moordende angst..... Dit was het oordeel..... Voor zulken als zij en hij was geen genade in der eeuwigheid..... Hij had het altijd geweten..... Hij had zich verloren gegeven aan de begoocheling en dit was het einde..... de dood..... de eeuwige dood.....

Zijn moeder schreeuwde van schrik, toen hij binnenwankelde en op een stoel neerzakte met krankzinnig voor zich uitstarende, naar voren puilende ogen. Zijn lippen beefden, de armen hingen slap langs zijn lijf..... Met veel moeite werd hij naar zijn bed gebracht en door de buurt ging de schrikmare, dat bij de Bredero's de zwarte ziekte binnengeslopen was.....

11

Maar Gerbrandt had de zwarte ziekte niet. Hij had koorts en prevelde onsamenhangende woorden, waar niemand uit wijs kon worden. Soms lag hij uren lang alsof hij dood was, dan schoot het leven in hem terug, hij gaf een schreeuw en worstelde om uit bed te komen, maar viel spoedig afgemat terug in de kussens, tranen liepen onder zijn oogleden uit en hij mompelde onbegrijpelijke wartaal, herkende niemand, viel in een onrustige sluimering en kreunde als in ondragelijke pijnen. De chirurgijn Meester Jan Smeerteborst trok een bedenkelijk gezicht en vreesde, zoal niet voor zijn leven, dan toch voor zijn verstand. Moeder Marrigje zat bedroefd naast zijn bed, gaf hem zijn medicijn, voerde hem lichte en versterkende kostjes, die hij zonder bewustzijn mechanisch doorslikte..... Haar zorgenkind..... Moest dit het einde zijn?..... Zeventien jaren..... Wat was er toch gebeurd?..... Haar instinct zei haar, dat er iets gebeurd was, waaruit deze vreemde koorts moest zijn voortgekomen..... Ze deed haar best iets te verstaan van wat hij ijlende prevelde, maar slaagde er niet in..... Moest hij sterven of het verstand verliezen, haar lieveling, die ze met zoveel eindeloos geduld in zijn prilste jaren telkens weer voor de poorten van de dood had weggehaald?..... Uren zat zij te bidden, dat God deze bittere beker aan haar zou doen voorbijgaan..... Adriaan Cornelisz. sloop somber door het huis, kwam op zijn tenen de ziekenkamer in, lei zijn koele hand op Gerbrandts voorhoofd, voelde de droge gloed aan zijn huid en schudde het hoofd..... De arme jongen..... Hoe kwam hij aan die vreemde ziekte, waar de Meester naam noch raad voor wist?..... Met de rug van zijn hand veegde hij de onmannelijke tranen uit zijn ogen en ging naar beneden om in een kroes wijn troost te zoeken. Zou zijn glorie hem ontvallen juist nu hij tot ontwikkeling begon te komen?..... Alles ging zo goed en voorspoedig..... Hij had juist een nieuw huis gekocht, waar een heel aardig atelier voor den jongen in was..... die omstandigheid had eigenlijk zijn keuze bepaald..... Ach!..... als..... als het ergste gebeurde..... dan verkocht ie het ding weer aanstonds, al moest hij er de helft op verliezen!..... Een mens wist toch nooit waar hij aan toe was.

Maar het ergste gebeurde niet.

Na drie weken in zware koortsen geworsteld te hebben met waanzin en dood, kreeg het sterke, gezonde lichaam de overhand.

Op een zonnige morgen in de laatste helft van Mei sloeg hij de ogen op, knipperde tegen het licht en keek met verbazing naar zijn moeder, die bij zijn bed zat. Met zwakke stem maar helder en verstaanbaar zei hij:

'Moeder..... wat is er?..... Ben ik ziek geweest?.....

Met een onderdrukte kreet van blijdschap pakte zij z'n hand, hield haar andere op zijn mond en fluisterde:

'Ja, maar nu moet je stil zijn..... niet praten!'

Hij glimlachte, kuste de palm van haar hand, zuchtte diep en strekte zich behagelijk tussen de lakens. Een leegte roesde in zijn hoofd, hij voelde zich moe als na lang en zwaar werken, maar hij had nergens pijn. Stil lag hij te kijken naar zijn witte vermagerde handen, die als vreemde diertjes voor hem op de blauwe deken lagen. Het was eigenlijk wel behagelijk om ziek te zijn en niets te doen en verzorgd te worden en zo maar soezend te liggen genezen. Ze kwamen allemaal bij hem en waren hartelijk en lief en bezorgd, Stijntje zoende maar telkens hard op zijn hand en huilde en lachte tegelijk. Hij hoorde vader beneden brommend zingen en vrolijk bulderen tegen de knechts, die lachend antwoordden. Hij at met smaak, wat hem werd voorgezet en vroeg telkens om meer. Meester Jan Smeerteborst wreef zich in de handen en verklaarde het altijd wel gezegd te hebben, dat hij den rekel er door zou halen en dat de laatste kruidenaftreksels precies geweest waren, wat hij nodig had. Maar nog geen week later kwam zijn dochter schreiend vertellen, dat haar vader niet komen kon: hij was zelf ziek geworden en leed schrikkelijk. 's Avonds was hij dood: de plaag.....

Toen Gerbrandt het hoorde, verbleekte hij onrustbarend. Hij keek zijn moeder angstig aan en vroeg met schorre stem:

'Moeder... heb ik ook de ziekte gehad?'

'Welnee, kind..... hoe kom je erbij..... Je had koortsen en die zijn voorbij.....'

'Wat dag is het vandaag, moeder?'

'De vijfentwinstigste Mei, Gerbrandt..... een maand geleden werd je ziek.....'

Een maand geleden..... Het verbaasde hem..... Hij dacht, dat het hoogstens een week kon zijn.....

'En is de plaag nog niet over, moeder?'

‘O nee, jongen.....'t wordt steeds erger.’

Nadenkend staarde hij voor zich heen. Er was iets waar hij zich op bezinnen wou en altijd voor de greep van zijn gedachten wegweek.

Maar toen hij aansterkte, begon langzamerhand de herinnering zijn bewustzijn binnen te vloeien en vervulde hem met angst en schrik en onduldbaar verdriet. Nora, kleine Nora, door de pest weggeslagen temidden van haar zonnig, lachend gespeel met het leven. Zij wist zo zeker, dat God van verliefde mensen hield, en toch was zij opgeroepen om verantwoording af te leggen voor hun beider grote zonde..... Hij had een klap meegekregen, maar was gespaard gebleven voor het ergste..... Welk een les!..... Als hij beter werd, zou hij zich tot het uiterste inspannen om te leven naar Gods strenge wet en niet hervallen in het kwaad, waaruit zo schrikkelijk onheil was voortgekomen.

Arme Noortje..... Hij kon toch niet in boosheid aan haar denken..... O, zij had hem tot de zonde gebracht, dat was zeker, maar ze had het uit liefde voor hem gedaan..... en ook hij had haar lief gehad, dat voelde hij nog wel aan het brandend verdriet, dat zijn hart verschroeide, als hij aan haar dacht..... en wanneer dacht hij niet aan haar?.....

De volledige genezing naderde. Hij werd met de dag sterker en mocht al enige uren per dag opzitten en in de kamer rondlopen. Vrienden kwamen hem bezoeken, Badens, die hartelijk blij was, dat zijn leerling spoedig weer terug zou komen, de anderen van het atelier, Arend Pieter Gijzen en zijn vader met verse eieren en een brok van de allerlekkerste kaas.

Zijn gedachten werden levendiger, heftiger, rumoerden rond het vreselijke gebeuren en voegden zich niet immer naar zijn berouwvolle stemming. Vaak kwamen zij in opstand tegen de wreedheid van het gericht over kleine Noortje en hem. Er gebeurden zoveel erger dingen rondom, getrouwde mensen, die hoereerden met de vrouwen van anderen of jonge meisjes verleidden en ze met een kind lieten zitten..... waarom werden die niet gestraft, maar leefden vrolijk voort en werden algemeen geacht en als steunpilaren van Staat en Kerk geprezen, zoals die Sinjeur De Loecker, waarvan iedereen wist wat een zwijn het was..... Later wist hij wel weer, dat deze gedachten hem niet pasten, dat hij niet mocht oordelen over Gods bestier en het ook niet kon, hij had berouw en vroeg

God vergeving, schold zichzelf voor een dwaas en opstandig element en besloot te berusten in de harde les, die toch rechtvaardig moest zijn geweest..... Schele Wiebert, de zwierbol, was ook als slachtoffer gevallen, gestraft voor zijn zedeloos leven.....

Een paar dagen vóór hij voor 't eerst op straat mocht, kwam Steven van Vredesteyn hem bezoeken. Met een kreet van vreugde sprong hij hem tegemoet. Toen zag hij, dat zijn vriend rouwkleren droeg.

‘,Steven..... wat..... waarom ben je in de rouw?’

‘Vader,’ antwoordde Steven zacht.

‘God,’ mompelde Gerbrandt verslagen, ‘dat is erg..... ik..... ik wist er niets van.’

De tranen sprongen hem uit de ogen.

‘Ze hebben 't je niet verteld om je te sparen. Ik kreeg de tijding in Gelderland. Oom is met mij meegekomen..... er is natuurlijk veel te regelen, want de oude heer was niet al te precies op zijn zaken..... Hij was al een week begraven eer ik hier kon zijn.....’

‘Wat..... eh..... waaraan is hij gestorven?’

‘De plaag.....’

‘Ook al.....’

De plaag..... de plaag!..... Je hoorde niet anders meer..... Moest de hele stad dan uitsterven?..... Je werd er gek van!.....

‘En jij, Gerbrandt, hoe gaat het jou?..... Ik hoorde pas in de stad, dat je erg ziek geweest was.’

‘Ik ben beter..... koortsen..... weet ik 't..... een maand lang..... Maar 't is over..... Alleen.....’

Hij stokte en keek naar de half openstaande deur.

‘Wacht even..... Ik moet je wat vertellen.....

Hij sloot de deur en schoof er zacht de kleine grendel voor.

‘Ga zitten, Steven..... Ik heb er zo naar verlangd om met je te kunnen praten..... Je hebt nu wel je eigen verdriet..... maar ik wou 't je zo graag vertellen, jij begrijpt alles altijd zo goed..... Ik..... ik kan er met niemand over spreken, maar met jou wel..... 't Blijft toch een geheim tussen jou en mij, nietwaar?’

Hij sprak gejaagd. Tranen maakten zijn stem onzeker. Zijn vingers frutselden zenuwachtig aan de knopen van zijn wambuis.

‘Bedaar toch,’ zei Steven rustig. ‘Je maakt je helemaal overstuur..... Ga zitten en vertel wat er aan de hand is. Natuurlijk blijft het tussen ons.’

Op gedempte toon vertelde Gerbrandt, wat er tussen de Joffer Fijtsma en hem gebeurd was en de fatale afloop van hun liefde. Aanvankelijk speelde er een ironisch glimlachje om Stevens smalle lippen, maar tegenover de dodelijke ernst van zijn vriend bedwong hij zich en luisterde ernstig. Hij onderbrak hem geen enkele maal en liet hem ook rustig doorspreken, toen Gerbrandt met dweepzieke ijver begon uit te leggen, hoe heel dit ontzettende gebeuren was terug te brengen tot een straf, hen door God opgelegd voor hun ongeoorloofd verkeer en in welke strijd en zielenood hij sindsdien leefde. Toen hij uitgesproken was, lei hij het hoofd op de armen en snikte het uit.

Steven zat naar hem te kijken en vroeg zich af of hij schreide om zijn zondig gedrag dan wel om het verlies van zijn dolle minnares. Hij vroeg zich ook af, hoe Gerbrandt zo naïef kwam om de dame in kwestie dermate te idealiseren. Er waren toch zelfs voor een onervaren schildersleerling aanwijzingen te over voor de werkelijke kwaliteit van deze overbekende Joffer Fijtsma. Maar hij begreep heel goed, dat hij beter deed deze onthullingen nog wat uit te stellen. Eerst moest hij dat ontzettende schuldgevoel zien te sussen..... O, hoe deze fel rekenende Hollandse calvinisten de boekhouding van hun Schepper op hun manier bijhielden!..... Al zouden ze erbij te gronde gaan.....

'Gerbrandt,' zei hij ernstig, toen deze wat bedaard was en het hoofd van zijn armen ophief, 'waarom, denk je, heeft God mijn vader aan de pest laten sterven?'

'Je vader?' vroeg Gerbrandt ontdaan en niet begrijpend.

'Wel, als Hij Joffer Fijtsma heeft gestraft met de plaag om haar verhouding met jou en jou zo'n hardhandige waarschuwing gaf om jouw aandeel in de misdaad..... welke reden kan Hij dan gehad hebben om mijn vader te treffen en al de andere voorbeeldig levende mannen en vrouwen, die eraan bezweken zijn?..... Heb je daar wel eens over nagedacht?'

Gerbrandt keek hem aan, dacht na, stamelde:

'N-nee..... Wat bedoel je eigenlijk?'

'Ik bedoel je te vragen eindelijk eens op te houden met jezelf te zien als een voorwerp van speciale en altijddurende aandacht van je Here-Here..... Ik denk zo, dat die wel wat anders te doen heeft dan zich kwaad te maken om het verliefde gespartel van een paar onnozele sprinkhaantjes uit zijn schepping, en ze daar bloedig

voor te straffen..... Hoe kom je aan de hovaardige gedachte, dat jij of enig ander mens belangrijk genoeg is om zich tegenpartij te voelen in een geschil met God?..... Ik moet om jullie lachen..... Joffer Fijtsma is door de plaag geraakt, zoals honderden anderen..... omdat ze besmet werd, maar niet omdat ze lief was voor jou en jij voor haar..... En jij bent ziek geworden van schrik en verdriet en van angst om je zonderlinge combinaties in verband met je kinderachtig dwaze begrippen omtrent een boeman-god, die je dag en nacht op de vingers kijkt..... Dat is alles..... Toeval en omstandigheden..... Menselijke drift en wat daaruit voortkomt..... Laat God in Zijn hemel en leef zelf op aarde, waar je thuis hoort.....'

Hij zweeg, trommelde met zijn vingers op de tafel en glimlachte om zijn eigen lange peroratie. Gerbrandt zat naar hem te kijken, verbaasd en ontsteld. Alles wat Steven daar zei was zuivere ketterij, taal van een opstandeling tegen de dogma's van de leer..... O, het klonk aantrekkelijk en bemoedigend genoeg, maar was het niet het verleidelijk gesijfel van de Slang? Verontrust en wrevelig zei hij:

''t Lijkt er veel op of je de zonde ontkent.....'

Steven lachte kort en antwoordde:

'Ik neem aan, dat sommige dingen veel meer spanning en smaak krijgen, als ze zondig genoemd worden..... Als ik koning was, zou ik een massa dingen verbieden, die ik graag had, dat de mensen deden..... Nee, Gerbrandt, ik vind een boel handelingen zonde, maar dat maakt alleen mijn eigen geweten uit.....'

'Mijn geweten zegt mij.....'

'Wat dominee Ursinus je heeft ingestampt..... Vechten de Nederlanden niet voor vrijheid van geweten?..... Betekent vrijheid dan alleen: los van Rome en gehoorzaam bukken onder Genève?..... Ja?..... Dan blijf ik liever aan de kant staan en hou m'n geweten in eigen hand..... Precies zoals mijn vader deed.'

'Je vader was toch een vroom man!'

'Een zeer vroom man..... daarom boog hij noch voor den paus, noch voor Calvijn.....'

'De paus laat de hervormden verbranden.....'

'Calvijn verbrandde Servet..... Maar daar hadden we 't niet over..... Je moet leren begrijpen dat Joffer Fijtsma niet de pest gekregen heeft voor haar omgang met jou, je moet je losmaken van die

mallotige gedachte..... Straks ga je je nog voorstellen, dat God de pest alleen voor dat speciale doel over Amsterdam gebracht heeft, en dat al de andere doden onschuldige slachtoffers zijn van jouw gericht met God.....'

Zonder verder antwoord af te wachten stond hij op.

'Kom je me een beetje gezelschap houden, als je uit mag?'

'Goed.'

Gerbrandts hoofd duizelde. Kon het waar zijn wat Steven zei? Er was veel in, dat hem aantrok, al was het alleen maar, omdat vele dingen er gemakkelijker door zouden worden..... Maar de mens wàs blijkbaar niet geschapen om het gemakkelijk te hebben..... Toch stroomde er een zachte troost uit van Stevens hartelijke aandrang om niet alles in de zwartste kleuren te zien..... Steven was een echte vriend, en hij wist een geweldige massa dingen, waar Gerbrandt nooit van gedroomd had..... Hoe ellendig, dat zijn vader aan de vreselijke ziekte gestorven was..... Waar zou Steven nu heen gaan? Hij kon toch niet alleen in dat grote huis blijven wonen?.....

12

Een paar dagen later mocht hij voor 't eerst een wandelingetje maken.

Hoe had hij zich daarop verheugd en hoe droef was de teleurstelling.

Hij vond een stad, die hij niet kende en die hem diep verschrikte. Een Amsterdam zoals je zou kunnen zien in een benauwde droom.

Een drukkende stilte van vrees en ontzetting lag over de stad. In de ogen van de schaarse voorbijgangers spiegelden sombere doodsgedachten, waaraan niemand ontkwam. Het leven in de hallen en op de markten, eertijds zo luid en vrolijk, was afgedempt tot een dof gemurmel. De altijd levendige Dam lag verlaten. De weinige mensen zochten angstig, dicht langs de huizen gaand hun weg, een neusdoek of de slip van hun mantel voor de mond. Op de Oude Brug, waar immer gedrang en drukte was van kooplieden en makelaars en hun volk, werkzoekende ambachtslieden en nieuwtjesjagers, leek het leven vergleden in bedrukt zwijgen; een magere hond met kale schurftplekken, verbaasd en beangst door de ongewone stilte, snuffelde, telkens schichtig opkijkend, de staart tussen de benen geknepen, naar voedsel in de goten.

Door de Warmoesstraat keerde Gerbrandt terug naar huis, gehaast en met van ontsteltenis hevig kloppend hart. Dagen lang daarna weigerde hij naar buiten te gaan. Het visioen van een stervende stad vervolgde hem tot in zijn dromen. Maar het herstel zette zich krachtig door, zijn wangen werden weer gevuld en kleurden zich, het lichte beven in handen en knieën hield op, zijn gedachten keerden in normaler gang, werkdrift begon in hem te woelen en midden Juni ging hij weer naar het atelier van Badens.

De plaag luwde niet, maar woedde heviger in de broeiïng van een ongewoon warme zomer. De mensen stierven. Een akelige, snelle, moordachtige dood, in een atmosfeer van afgrijzen en bange verwachting rondom. Er stierven er steeds meer. Aldoor luidden er klokken, een lugubere galm in een lucht, die dik was van vrees en opgehoopte smart. Heel de dag trokken begrafenisstoeten door de straten, de kerkhoven werden vetgemest. Soms stuikten rouwdragenden achter de baar voorover en stonden niet meer op, getroffen door de bliksem van de ziekte.

Biddagen brachten geen verlichting. Een doffe wanhoop sloeg over de verlamde gelovigen neer: wat hadden zij gedaan om de toorn des Heren in deze mate te verdienen?..... Wolken van innig gebed stegen uit benarde zielen naar de troon van den Allerhoogste, opdat hij zich mocht erbarmen over zijn arm, geteisterd volk. Maar hij hield zijn oren voor hun stem gesloten..... Waarom?..... Waarom toch?.....

Bij sommigen mengden vrees en verbijstering zich met vroomheid tot een vreemde waan: zij hoorden stemmen en hadden gezichten van een toornende god, die in donderende bijbeltaal dreigde met algemene ondergang, de stad aan het IJ zou verwoest worden om haar zonden, gelijk hij Sodom en Gomorrha van den aardbodem verdelgd had met hemels vuur. Maar ook voor deze profetische figuren hield de meedogenloze pest geen halt: voor de Waag viel er een midden in een bezeten predikatie van de kist, waarop hij geklommen was, werd zwart in het gezicht en onder geringe plechtigheid weggeschoffeld met tien anderen in een gemeenschappelijk graf.

Velen sloegen om naar het andere uiterste. Hun jagende vrees dreef hen naar de kroeg en de lichte vrouwen, zij wilden tot elke prijs hun angst en druk vergeten. Fluisterend werd gesproken van woeste gelagen, ware orgieën, beestachtig en walgelijk van verdorven gemeenheid, bij nacht en ontij gehouden in afgelegen, slechtbefaamde taveernen. Er werd gebrast en gehoereerd in afgesloten kamers, blauw van tabakswalm, door rijke lieden en hun klaplopers, de ogen schril van doodsangst. Niet zelden verliepen de feesten in bloedige vechtpartijen, waarbij de opgekropte ontzetting zich ontlaadde in woeste gewelddadigheid. Er werden namen genoemd, die niemand hardop durfde uitspreken en waarin de oorzaak moest liggen, waarom de overheid niet strenger ingreep.

De scheepvaart minderde, de handel dreigde te verlopen. De peststad werd gemeden.

De gehangenen op de Volewijk werden steeds talrijker, want de misdaad tierde weliger dan ooit in de verschuwde stad en sloeg driest zijn slag. De overheid sloeg hard terug, wou tot elke prijs de orde handhaven en stelde afschrikwekkende voorbeelden, die weinig hielpen: de van hun laatste evenwicht beroofde rabauwen waagden het uiterste, en wat betekende de keuze tussen de galg en de pest voor wie niets te verliezen had dan het naakte leven alleen? De

gehangenen op het galgenveld draaiden aan hun koorden in de zoele zomerwind en leken met hun leeggepikte oogholten triomfantelijk uit te kijken over de sombere stad, waar hun rechters en beulen het leven voortsleepten in verwoestende angsten of in krampen stierven op straat als ratten in hun holen..... Zij waren van alle ontzetting bevrijd, ook een dief en moordenaar was maar één dood schuldig, zij hadden de laatste tol betaald en grijnsden uit hun ontvleesde koppen naar de nood en de ellende der arme levenden.

Op het atelier was het leven stil geworden. Er werd weinig gesproken, nog minder gelachen, moeizaam en zonder vreugde gewerkt. Gerbrandt, vol afschuw voor wat in de stad gebeurde, verdoofde zich door hard en ononderbroken werk. Het leek of hij tijdens de gedwongen stilstand gedurende zijn ziekte bijgeleerd had in plaats van achteruit te gaan. Badens verbaasde zich over zijn vorderingen. Zijn lijn werd vaster, er kwam gloed en leven in zijn kleuren. Hij gaf hem een moeilijk mannenportret te copiëren en stuurde hem vaak met Hendrik naar buiten om landschappen te maken en vlugge krabbels van werkende boeren, paarden voor de kar, koeien en schapen in de wei. Hij kon nu met Hendrik gelijk op en Badens was tevreden, voorspelde hun een schone toekomst en een onbezorgd bestaan.

Toen Gerbrandt op een middag op het atelier kwam, was het huis in rep en roer: de broer van den meester was uit Italië teruggekeerd. Jan Badens, over wiens kunst en voorspoed meester Francisco zoveel glorieuze verhalen verteld had. Gerbrandt vond een verslagen man, in lompen gekleed, met lappen om de doorgelopen voeten, een ingevallen, groezelig bleek gezicht, een pas geheeld litteken op het voorhoofd, een half verlamde linkerarm, doffe ogen en een verwarde, vuile baard. Hij hing amechtig in een stoel en schreide als een kind. De meester stond er bleek en ontdaan bij, trachtend hem met goede woorden te bemoedigen. Eindelijk was hij genoeg gekalmeerd om een enigszins samenhangend verslag te geven van zijn wederwaardigheden. Een lamentabel verhaal.

Hij had in Italië alles te gelde gemaakt en behagelijk gereisd tot in Kortrijk, al zijn bezit aan goud en juwelen in zijn zadeltassen, een welgesteld man, die in zijn vaderland ging genieten van zijn roem en welvaart. Een gelukskind, dat zo goed als nooit tegenslag gekend had. In de Zuidelijke Nederlanden was hij overvallen door

een troepje stropende soldeniers van de Aartshertogen, die vergoeding zochten langs de heerbaan voor hun achterstallige soldij. Jan Badens was niet bang, noch onbedreven in het gebruik van het rapier en had zich dapper geweerd. Maar tegen de overmacht kon hij niet op..... De rauwe gezellen hadden hem van alles beroofd en hem deerlijk gewond voor dood aan de kant van de weg laten liggen in zijn enkele hemd. Medelijdende landlieden hadden hem gevonden, opgenomen en liefderijk verzorgd. Maar zij waren niet rijker dan hij en zodra hij weer gaan kon, had hij de staf opgenomen en was te voet naar het Noorden getogen, zijn teerkost bedelend langs de weg..... En daar was hij, een gebroken man, geruïneerd tot de laatste duit, ziek en moedeloos, naar zijn broer gevlucht om een rustig hoekje te vragen en daar te sterven. Hij begon weer te snikken en zakte tot een zielig hoopje ellende in zijn stoel in elkaar.

Meester Francisco slikte zijn ontroering weg, klopte hem op de schouder en zei opgewekt:

‘Kom, kom, Jan,..... niet zo moedeloos!..... De rovers hebben je één ding moeten laten: je kunst, je talent..... We zullen je wel opknappen, en als de pestilentie geweken is, zul je eens zien, hoe het leven hier opveert en wat een werk er is voor een goed schilder, vers uit Italië weergekeerd..... Ik beloof je meer opdrachten dan je kunt uitvoeren..... Kom, het hoofd omhoog!.....’

Maar Jan schudde het hoofd en steunde:

‘Nee, Frans, met mij is het uit..... Ik kom hier niet weer van bovenop.’

Zijn broer lachte zo onbevangen als het gaan wou, troostte hem en bracht hem toen naar de woonkamer, waar de huishoudster bevel kreeg een goed maal gereed te maken en schone kleren klaar te leggen voor den teruggekeerden verloren zoon.

De ongelukkige thuiskomst van Jan wekte sensatie. Alle vrienden beklaagden hem om het grote verlies, dat hij geleden had. Maar allen ook spraken hem moed in met dezelfde argumenten als zijn broer: er was hier werk in overvloed voor een goed meester en hij kon het verlorene best terugwinnen..... Jan Badens echter was niet te overtuigen. Met een pijnlijk, melancholiek glimlachje dankte hij voor de goede bedoeling, maar hij wist waar hij aan toe was: naar huis gekomen als een verloren man..... om dood te gaan..... niemand kon zo'n ongeluk overleven.

Nu hij goed gekleed was en verzorgd, leek hij veel op zijn broer, alleen was hij smaller en bleker. Aanvankelijk mocht Gerbrandt, die zeer met hem te doen had, hem gaarne lijden, praatte veel met hem om hem op andere gedachten te brengen en vroeg hem uit over Italië en zijn reizen. Maar altijd weer eindigde hij met lange weeklachten over zijn ongeluk, het verlies van zijn fortuin en dat hij deze ramp niet zou overleven. Uren lang zat hij in een hoek van het atelier donker voor zich uit te kijken zonder een woord te zeggen, af en toe zuchtte hij diep en schudde meewarig het hoofd in weerloos zelfbeklag. Hij keek niet naar het werk der anderen en weigerde zelf een penseel in de hand te nemen: zijn linkerarm was nog te zwak voor het palet, hij zou in zijn leven niet meer schilderen, dat was voorbij..... Hij irriteerde iedereen met zijn eeuwigdurend geklaag en hulpeloosheid en ook Gerbrandt liet hem spoedig links liggen, zich verbazend om de ongelofelijke verzonkenheid in zichzelf van dezen man, die om een enkele zware tegenslag, meende met het leven te hebben afgerekend. Hij was nog geen dertig jaar. En voor hem bestond niets dan het verlies van zijn geld en goed en zijn geschokte gezondheid. Van alle rampen om hem heen trok hij zich niets aan. Dat in Amsterdam de pest heerste, scheen niet tot hem te willen doordringen.

De stad was een hel van laaiende zomerhitte. Af en toe barstte een ongekend onweer los, met kletterende, wolkbreukachtige regen, maar dadelijk kwam de zon terug en zoog uit de modder der straten een duffe damp op, droogde het vuil uit tot pulver, dat bij het minste koeltje in wolken opstoof, stonk naar ziekte en verrotting en onbegraven lijken en het ademen tot een kwelling maakte. Steeds meer mensen stierven. In de hondsdagen werden er zevenhonderd per week begraven.

Buiten ging het leven voort. Prins Maurits voerde zijn legers door Brabant en Limburg, zoekend den Admirant te bewegen tot de slag. Maar deze ontweek hem, probeerde hem steeds verder van zijn bases weg te lokken. De Prins doorzag het spel, zakte de Maas weer af en sloeg het beleg voor Grave, de toegangspoort naar het Zuiden. Het was een uiterst belangrijke veldtocht en er werden hoge offers gevraagd. Maar Amsterdam leefde in duistere voorgevoelens. De plaag breidde zich langzaam uit over Holland. Er vielen slachtoffers in Haarlem, dan in Leiden, den Haag, in Delft. Gods wraakzucht was nog niet gestild. Zou de altijd zegevierende

prins niet geslagen worden, nu de Heer het aangezicht had afgekeerd van het volk, dat in Zijn naam en dienst goed en bloed had veil gehad, al veertig jaren en langer?..... Als de pestilentie doordrong tot het leger, was alles verloren, zouden de benden van de Aartshertogen de landen overlopen en uitroeien wat door de zwarte ziekte gespaard was.

In het midden van Augustus kwam Meester Gillis van Conincxloo het atelier binnenlopen, toen Badens en Gerbrandt er alleen aan het werk waren. Na wat heen en weer gepraat over de toestand in de stad en de verstikkende hitte, vroeg Conincxloo naar het portret van die arme gestorven Joffer Fijtsma. Gerbrandt kreeg een schok, verborg zich verder achter zijn ezel.

''t Is geheel voltooid,' antwoordde Badens, 'de figuur was zo goed als af, toen de zittingen werden afgebroken..... de rest kon ik uit het hoofd doen. Ik wacht op de terugkeer van den Sinjeur De Loecker om het af te leveren.'

'Dan wacht je tevergeefs, Badens,' zei de ander ernstig. 'Sinjeur De Loecker is voor de plaag uit Amsterdam gevlucht. Maar hij is er in den Haag door achterhaald..... Voor enige dagen is hij aan de pest gestorven.'

Badens werd rood. Geërgerd zei hij:

'Er schijnt een vloek op dat werk te rusten.....'t Is een van mijn beste doeken geworden, Conincxloo, dat mag ik vrij zeggen..... en daar ligt 'et nu..... Model en opdrachtgever allebei door de ziekte gehaald..... Corpo di Baccho!.....'

'Heb je geen voorschot genomen?'

'Ik begin nooit zonder..... Maar wie betaalt me de rest?..... De erfgenamen zullen me zien aankomen met de bijzit van hun vader..... die hem en dus hun toch al zoveel geld gekost heeft..... Denk alleen maar eens aan dat huis op de Nieuwezijdsburgwal..... en de inboedel.....'

'De ouwe gek wou haar trouwen, zegt men..... Ze moet een merkwaardig wijfje geweest zijn..... ik heb haar, jammer genoeg, niet gekend.'

'Als ze in Rome geleefd had, was ze de hele lijst van cardinalen afgegaan en als geliefde van de paus geëindigd, geloof me..... Een courtisane van ongewone stijl..... zeldzaam mooi en vol beminnelijke grillen, de gratie zelf, lustig en haar voordeel kennend..... Daarom wou ze den Sinjeur De Loecker ook niet trouwen.....

zo hield zij alle macht en de koorden van de beurs, en bleef toch vrij..... Een geslepen truante, al zag je het haar niet aan.....'

Conincxloo schudde het hoofd.

'Vrouwen zijn merkwaardige schepsels..... Mag ik het portret eens zien?..... Ik kom namelijk in opdracht voor een koper..... Hij wil zijn naam liever niet genoemd hebben..... een hoog achtenswaardig en gezien man en goed voor elk bedrag..... Hij heeft ook een tijdlang de gunsten van de Joffer genoten..... Blijkbaar is hij de bekoring nooit te boven gekomen, want hij wil het schilderij hebben en is graag bereid de overeengekomen som te voltooien.....'

'Daar krijgt hij het niet voor,' zei Badens gedecideerd.

Conincxloo glimlachte.

'Er valt met hem te praten..... Met verliefde mensen valt altijd te praten..... Noem je prijs, maar hak er niet té diep in.....'

Ze stonden met hun rug naar Gerbrandt gekeerd. Op zijn tenen sloop de jongen het atelier uit, liep zacht de trap af en de straat op.

Nora..... kleine Noortje.....

Zo een was zij geweest!.....

Een courtisane had Badens haar genoemd.....

Ze was werkelijk De Loeckers bijzit geweest en had hem niet willen trouwen, omdat het zo voordeliger voor haar was.....

Een andere rijkaard, al even achtenswaardig en gezien als De Loecker, had ook haar gunsten genoten, en de hemel weet hoeveel anderen nog..... Die winkel was de pui geweest, waarachter ze haar eigenlijke bedrijf verborg..... Al die opgeprikte rijkeluiszoontjes kwamen nog iets anders bij haar kopen dan modeartikelen..... Een geslepen truante, al zag je het haar niet aan..... Wat een poel van zonde en smerigheid was voor hem open gegaan!..... Hij duizelde ervan.....

Nora..... kleine Noortje..... met haar maniertjes als van een vrolijk kind.....

Waarom had ze hem aangehaald?..... Hij had geen huizen of fortuinen weg te geven.....

Steven van Vredesteyn zat te lezen in de bibliotheek van zijn vader, toen de knecht Gerbrandt binnen liet. Met gebogen hoofd bleef de jonge Breêro voor hem staan. Verwonderd keek Steven hem aan.

‘Steven?’

‘Ja, wat is er gebeurd?’

‘Was Joffer Fijtsma een hoer?’

‘Ja..... zo moet je het wel noemen.....’

‘Heb jij..... Kwam jij ook bij haar?’

‘Ja.’

Even leek het alsof Gerbrandt op hem toe wou springen, maar hij bedwong zich en vroeg toonloos:

‘Waarom heb je me dat niet gezegd?’

‘De eerste keer was het te vroeg..... de tweede keer te laat..... Je bent in sommige opzichten zo..... zo onnozel, Gerbrandt.....’

Zo onnozel..... Zo onnozel..... Onnozel..... een vreemd woord..... Wat betekende het ook weer..... O ja..... onnozel..... Jaja:..... hij was onnozel geweest..... belachelijk onnozel.....

‘Dus..... dus ik heb bij een hoer gelegen.....’

‘Ik ook.....’

‘Ja, jij ook..... God zal je d'r voor vervloeken..... Maar voor jou heeft 'et geen betekenis, denk ik.....’

‘Niet veel..... Voor jou ook niet.....’

‘Dat denk je maar.....’

Zonder verder iets te zeggen, ging hij naar huis. Op zijn kamer zocht hij in de kist onder zijn kleren een kleine schrijn. Er zaten twee knopen in, die Noortje hem gegeven had voor de mouwen van zijn wambuis. Gouden knopen, fraai bewerkt. Hij had ze bewaard als een reliquie. Er zaten flonkerende stenen in, als twee druppels dauw..... Het waren misschien wel diamanten..... Courtisanes schitterden van de juwelen..... Hij stak ze in zijn zak en liep de deur uit. Aan het IJ gooide hij ze in het water. Voor ze verdwenen in de troebele golfjes zag hij de stenen blinken als twee tranen..... als de tranen, die brandend heet over zijn wangen rolden.....

13

Eindelijk begon de plaag te luwen. Er stierven minder mensen, de doodsklokken klepten niet meer zo ononderbroken, de begrafenisstoeten trokken niet meer in zo lange reeksen de straten door. Een vroege herfst viel in, met koele, heldere dagen, de lucht was fris en weldadig aan de longen. De stad herademde. De hoop leefde op in de ogen van de mensen, die zich vrijer en levendiger begonnen te bewegen. Nog stierven er abnormaal veel mensen, maar het getal was niet meer zo haarstreuvelend en slonk met de dag. Even onverklaarbaar en geheimzinnig als de plaag zich over de stad gespreid had, ebde zij nu weg. De vloek scheen weggenomen, de ban was gebroken. De mensen openden de luiken, kwamen weer naar buiten, de markten leefden op, de stemmen klonken helderder in de frisse lucht, een lach klaterde op, een schertsend woord ontsprong aan een bevrijd hart. Nog wat aarzelend eerst, maar elke dag luider hernam het leven zijn oude loop, de spankracht herstelde zich, het vertrouwen kwam terug, de toekomst was niet meer enkel somberheid, het einde van de ramp was in zicht..... de Heer wendde Zijn gelaat weer naar Zijn trouwe volk, Zijn toorn was geluwd.....

Schepen zwierven binnen. Het IJ herleefde. Vlaggen en wimpels woeien vrolijk tegen de koelblauwe lucht. Blijde tijdingen van welgelukte, onversaagde daden werden rondverteld. Twee koopvaarders hadden bij Sint-Helena een zwaar bewapend en rijk beladen Spaans galjoen of caraque, dat hen aanviel, bevochten, op de overmacht buitgemaakt en binnen gebracht in Zeeland. Van de eerste opbrengst werd tienduizend gulden voor de armen bestemd. De Spaanse reders schreeuwden moord en brand, voerden een proces om hun eigendommen terug te krijgen, maar werden uitgelachen en mochten met een lange neus aftrekken.

Dezelfde koopvaarders hadden een gezantschap meegebracht van een sultan op Sumatra, die vriendschap wilde sluiten met de Hollanders, en de Portugezen uit zijn land weerde. De vreemde boden hadden Prins Maurits bezocht in zijn kamp voor Grave en het vriendschapsverbond bezegeld. Nu bezochten zij Amsterdam in September, trokken met veel pracht en praal van nooit geziene klederdrachten en sieradiën naar het Stadhuis om plechtig ontvangen te worden door Burgemeesteren en Vroedschap, de Schuttersvendels

trokken mee als erewacht met vliegende vaandels en slaande trom, geschitter van blinkend wapentuig en uniformen, het volk liep te hoop en juichte van vreugde en bewondering voor het kleurige schouwspel, de koninklijke paarden der afgezanten, het geschitter van de zon op wapenen en juwelen, het juichte om zijn eigen gevoel van bevrijding uit de druk en beklemming der angsten van dit schrikkelijk jaar.....

Later in September vloog de mare rond, dat Grave gecapituleerd had. Prince Mauring, als een wijs staatsman, gaf het milde voorwaarden, tevreden met de overwinning, nooit uit op wraak.

Gerbrandt had moeilijke, bittere dagen gehad na de beschamende ontdekking van de ware staat der vrouw, die hem in de strikken van haar verleidingskunst gevangen had. Steven had lang met hem geredeneerd, gepoogd zijn walging en verachting weg te praten, Nora moest toch om een of andere reden werkelijk van hem gehouden hebben. Ze had De Loecker alleen laten weggaan, ze had geen voordeel te verwachten van Gerbrandt, ze tartte de mogelijkheid verraden te worden en haar rijken beschermer te verliezen..... misschien was haar gevoel voor Gerbrandt haar eerste echte liefde geweest, al was het mogelijk ook maar een wilde bevlieging van haar onberekenbare natuur. In ieder geval zou menigeen Gerbrandt hartelijk benijden en graag in zijn plaats geweest zijn, want Noortje Fijtsma, ze mocht dan een laakbaar leven gevoerd hebben, was een ongewone vrouw geweest, schitterend van geest, een liefelijke schoonheid en onweerstaanbaar van zorgeloze vrolijkheid.

'En och, Gerbrandt, het leven is nu eenmaal geen kloosterschool, en je zult gauw genoeg merken, dat je oordeel over zulke dingen een beetje erg straf en wereldvreemd is..... Hou je ogen maar goed open.....'

Al die dingen waren misschien niet geheel en al onwaar. In een verborgen hoekje van zijn hart zong misschien een heimelijke stem een zacht deuntje van ijdelheid. Misschien bleef ook ergens in zijn ziel een kleine vertedering voor de warme minnares, die hem de weelde der liefde geopenbaard had en een verholen heimwee naar de gloeiende uren met haar doorgebracht. Maar ze had hem toch bedrogen en in de val gelokt. Ze was een vrouw geweest van schandelijke zeden en de omgang met haar had een zwarte veeg gelaten op zijn ziel. Zijn zonde was groot genoeg op zichzelf,

maar hij mocht blij zijn, dat hij niet geweten had wie en wat zij was.....

Het was voorbij en overleefd. Steven had hem veel rustiger gemaakt, hoe dan ook. Hij begreep, dat hij er niet eeuwig bij stil kon staan. Het drukte hem nog en bij tijden trok een brandend rood naar zijn wangen, als de herinnering eraan plots fel in hem opschoot, maar hij wou het vergeten. Hij moest het maar beschouwen als een goede les en zich voortaan beter in acht nemen. Een ding wist hij in ieder geval zeker: met de vrouwen had hij afgedaan!..... Hij had er schoon genoeg van..... Er waren andere dingen genoeg, die je dagen konden vullen: de schilderkunst, boeken, de natuur, vrienden, de kunst van rhetorijken..... Vrouwen waren onrust, gejaagdheid, wuft rumoer, onvrede en verderf..... hij moest er niets meer van hebben.....

Zij verhuisden naar de nieuwe woning op de Oudezijdsvoorburgwal bij de Varkenssluis. Adriaan Cornelisz. was er den koning te rijk mee. Hij straalde van trots, kracht en levenslust. Zijn stem dreunde door het huis, hij lachte om alles, zijn ogen blonken en keken triomfant de wereld in. Hij had nieuwe meubels laten maken, zware gebeeldhouwde kasten en stoelen, een machtige bolpoottafel, waaraan plaats was voor vele gasten, en in het venster van zacht paars glas gloeide een prachtig geschilderd medaljon met het oude wapen van Brederode en de zinvolle spreuk: ‘'t Kan verkeren’.....'t Was verkeerd..... en zeer ten goede..... De schoenmaker was een gegoed zakenman geworden, pachter van de bier en wijnimpost, officier in zijn schuttersvendel, een man van aanzien en overal bemind om zijn open en gul karakter..... Gerbrandt was gered en beloofde een goed schilder te worden. De plaag was voorbij, hij was vooraan in de veertig, het leven lachte hem toe als een welige, willige meid.....

De schoenmakerij bleef in de Nes, achter had hij zijn kantoor, Pieter hield er het toezicht en was vertrouwd met alles, boven had hij verhuurd aan een zeekapitein, wiens vrouw en kinderen er rustig woonden en trouw betaalden..... wat bleef er te wensen?.....

Gerbrandt was overgelukkig met zijn nieuwe kamer, ruim en met een groot venster, een echt atelier, waar plaats genoeg was voor zijn ezel en gerei, zijn boeken en paperassen en achter een gordijn stond zijn ledikant, veel frisscher dan de oude, bedompte

bedstee. Hij leefde met de dag meer op, de zwarigheden verdampten, een nieuw leven begon, ook voor hem..... 't Was goed uit een oude huid te kruipen en te voelen hoeveel ruimer de nieuwe zat..... Toen alles op zijn plaats stond en hij de rommel had opgeruimd, waste hij zijn handen, sloot de deur, ging midden in de kamer staan en keek met schitterende ogen zielstevreden rond..... Dat was nu zijn atelier..... wat zouden daar een prachtige schilderijen gemaakt worden..... In de hoek stond een stevige tafel met twee driearmige candelabers er op en een gemakkelijke, hooggerugde leunstoel ervoor..... daar zou hij zitten lezen en schrijven. Op planken tegen de muur stond zijn kleine boekenschat. Een grote, ouderwetse kast met gothisch snijwerk bood overvloed van ruimte voor papieren en alles, wat hij uit het gezicht wou hebben, er bovenop stond het afgietsel van een lachende satyrkop, een geschenk van Badens voor zijn nieuwe werkplaats: het origineel had hij uit Rome meegebracht, een marmer van tweeduizend jaar oud.

Zo..... dit was een nieuw en glorieus begin..... Om het te vieren sloeg hij de handen rond de armleuningen van zijn stoel, zwaaide de benen in de lucht, stond daar met zijn hoofd op de zitting en zong luidkeels het schone lied van ‘Het was een rijk burgers kind’..... Toepasselijker kon het niet.....

Op een avond in het laatst van October ontmoette hij Schoppen-éénoog arm in arm met een figuur, die hem bekend voorkwam. Zij liepen druk te praten, allebei tegelijk, schenen enige moeite te hebben met hun benen, die telkens op de vreemdste manier onder hen weg zwikten, zodat zij elkaars steun hard nodig hadden. Plotseling herkende Gerbrandt den kameraad van Schoppen: het was stuurman Jurriaan Claasz., de Dikkop..... Hij sprak hen lachend aan en vroeg, waar ze op af laveerden.

‘Met volle zeilen naar het Grote Wijnvat,’ lalde Schoppenéén-oog. ‘En als je een mooi verhaal wilt horen, zeuntje, mot je meekomen..... Je vertelt 'et toch nog eens voor hem, nietwaar, Jurriaan, m'n jongen, je vertelt 'et 'em toch?’

‘Vast, hoor,’ stemde Jurriaan geredelijk toe, ‘beslist..... Wie is die snoeshaan?’

‘Die ken je toch..... de zeun van den meester uit Bredero..... Gerbrandt Adriaansz.’

‘Vergeten,’ bromde Jurriaan, ‘maar dat doet er niet toe.....

Kom maar mee, jonker.....'

In een pakhuis aan de Oudezijdsachterburgwal lag een enorm okshoofd, ingericht als tapkamer. Rechtopstaande tonnen dienden als tafels en kleine biervaatjes als zitplaats. Er was weinig volk. Jurriaan liet een paar stopen bier aanrukken en schonk de kroezen vol.

'Eerst een dronk op het weerzien,' stelde hij voor. 'We hebben mekaar toch al es eerder gezien, of niet?'

'Zeker..... na de slag bij Nieuwpoort immers.'

'Zie je wel..... Nou, de moord aan al 'et Spanjolenvolk..... en santé à vous!'

'A vous,' deden de anderen bescheid, en Schoppen vertoonde zijn gewone kunststuk: hij liet de kroes in zijn keelgat leeglopen zonder te slikken en schonk zich toen onverstoorbaar weer in, zeggend:

'Gooi de trossen los, Jurriaan, steek van wal, zeun!'

Jurriaan veegde het schuim uit zijn knevel met de rug van zijn hand, droogde deze aan de zijkant van zijn broek, haalde diep adem en vertelde zijn verhaal. Zijn stem werd spoedig vaster, in zijn goedmoedige ogen lichtte een hel vuur op, zijn grote handen maakten trage, maar welsprekende gebaren. Het was een indrukwekkend verhaal van een nachtelijke zeeslag tegen de galeien van Don Federigo Spinola. Zes galeien waren er met negenhonderd man Spaans en Portugees krijgsvolk aan boord en vijftienhonderd slaven. Er was overdag jacht op gemaakt onder de Engelse kust, maar zij waren in de mist weggeslipt en probeerden naar Sluijs in Vlaanderen te komen, wat hun haven van bestemming was. Jurriaan diende als stuurman op het schip Den Samson, vierhonderd vaten metende, onder bevel van kapitein Gerbrandt Jansz. Sael van Hoorn, kruisende met drie andere voor de kust om de galeien op te vangen. Om tien uur 's avonds, bij windstil weer, werden de vijandelijke schepen gemeld. Gevaarlijk genoeg, want de galeien konden zonder wind manoeuvreren met hun roeiers en de Hollandse schepen van oorlog lagen stuurloos te drijven. En juist toen de galeien voor de aanval kwamen opzetten, zond God de Nederlandse bodems wat zij nodig hadden: een stijve bries. Dadelijk werd alles zeilree gemaakt, de Samson wendde, ving vol de wind en liep als een briesende leeuw over het water op den vijand toe, schietend uit alle poorten. Een der galeien, pogend weg te komen, maakte een verkeerde manoeuvre, kwam dwars voor de Samson

te liggen en Jurriaan herkende de galei de Lucera, waarop hij drie jaren als slaaf had moeten roeien met kaal geknipt hoofd en bloot bovenlijf, erger behandeld dan een schurftig beest. Zijn hand beefde geen seconde. Hij joeg de Samson met volle zeilen op de galei in en ramde haar midscheeps. Sael liet twee twintigponders tussen de misericorde schreeuwende opvarenden schieten, die een ontzaglijke ravage aanrichtten. Toen moest er hard gemanoevreerd worden om los te komen van de zinkende galei en het ging niet zonder wat gescheurde zeilen. Onder de geredden van de galei was een man in fluwelen wambuis met een gouden ordeketen om de hals. Beide benen waren hem afgeschoten. Hij stierf onder de strenge ogen van stuurman Jurriaans Claasz. Het was de kapitein Calliado, die hem drie jaren lang met de zweep geslagen had, een man wreder dan een beer of tijger. Jurriaan had de hand Gods gezien in deze wonderbare gebeurtenis en het hoofd ontbloot bij de ondergang van dit tot beest verworden mens, dat ten slotte op nadrukkelijke wijze in zijn hand gegeven was..... Twee galeien zonken, de vier anderen liepen zwaar gehavend hier en daar op de kust, maar Don Federigo ontsnapte naar Duinkerken, jammer genoeg..... Hij was met acht galeien uit Spanje vertrokken om de Nederlandse kust te bestoken..... Twee ervan waren op de Portugese kust door de Engelsen in brand geschoten..... Geen enkele zou meer gevaar opleveren voor de Hollandse zeevaart. En Jurriaan Claasz. was voor al zijn lijden ruimschoots gewroken..... was hier Gods hand niet duidelijk?.....

Gerbrandt knikte. De ontroering kropte hem in de keel. Wat er allemaal gebeurde in de wereld daarbuiten. Wat een kerels dat waren, varend door ijzer en vuur, onverschrokken en altijd weer uittijgend op nieuw avontuur om te zorgen dat het leven achter hen in het vaderland zich rustig kon ontplooien..... Schonk iemand daar eigenlijk genoeg aandacht aan?..... Hij drukte Jurriaan de hand en dankte hem voor zijn verhaal.....

Peinzend liep hij langs de donkere gracht naar huis..... Het was een grote tijd, waarin hij leefde..... Er werd gevochten en gebouwd allerwege..... Wat zou zijn bijdrage zijn in de gouden eeuw, die over de Zeven Provinciën aangloorde?.....

In de open poort

Kon ick eens recht bedwingen
Mijn vliegend' wilt gezicht!
Maer ick misbruyck dees dingen,
Daarom is't hart so licht:
J'lust altijt nae wat varsch,
Verandering is goet,
J'nieuw maackt my t'oude warsch,
J'verand'ren is so soet,
Voor een die't doet,
Dat werd ick vroet
Door wanckelbaar gemoet.

1

De lange winteravonden zat Gerbrandt graag in de ruime kamer. Hij tekende, las of schreef de brokstukken van verzen op, die hem ingevallen waren en in zijn hoofd blijven hangen. Vaak ook zat hij bij het vuur, behagelijk op zijn stoel ineengedoken, luisterde naar het rommelen van de wind in de schoorsteen, het ritselen van de sneeuwjacht tegen het venster, de bekende geluiden van het huis. Hij verzonk in gedachten, overzag de gebeurtenissen van het laatste jaar of mijmerde over de toekomst. Steeds dwaalden zijn dromen terug naar het vroege voorjaar, toen zijn onbestemd verlangen was uitgevlogen naar het bevallige figuurtje van Joffer Fijtsma en in hoe schrikkelijk somber avontuur dit was verlopen. Zijn herinnering doorliep al de fasen van bekoring en ontzetting, die hij in die wild bewogen dagen doorleefd had. Lang was zijn gemoed verhard gebleven tegen de slechte vrouw, die hem ter bevrediging van haar ritsige wulpsheid in haar verdorven leven gehaald had en zijn ziel besmeurd. Maar stilaan neigde zijn hart naar zachtere gevoelens. Stevens veronderstellingen, dat ze hem moest hebben liefgehad met onbaatzuchtige gevoelens, kreeg in zijn herinneringsdroom allengs meer schijn van waarheid. En misschien was hun zonde inderdaad minder gruwelijk, als zij beiden gezondigd hadden uit liefde. Hij had haar niet zó mogen liefhebben, dat was duidelijk en zij had hem niet alles mogen toestaan..... maar dat was gemakkelijk gezegd zolang je redeneren kon en het bloed niet als vuur door je lijf joeg..... Hij kende nu die meeslepende wildheid en moest zich vol schaamte bekennen, dat hij niet voor zichzelf durfde instaan, wanneer de gelegenheid hem weer voor de bekoring zou plaatsen als toen..... Hij zou zich verzetten en proberen de verleiding te ontvlieden, maar hij voelde hoe hachelijk hij er aan toe zou zijn..... En als hij luisterde naar de gesprekken en toespelingen en grappen om hem heen, van jongeren en ouderen..... wie stond er eigenlijk vast in zijn schoenen en kon deze gevaren met standvastig gemoed ontwijken?.....

Het verre beeld van kleine Noortje verloor meer en meer zijn verschrikking. Wel bleef rond haar het gevoel van zondigheid aarzelen, maar toch zag hij haar meer en meer als een meisje, dat hij bemind had en de droefenis om haar dood overwon de schrik

en afschuw voor alles wat haar tot een verworpene gemaakt had. Het werd zachter en menselijker in hem, hij kon nu over haar dood klagen zonder gekweld te worden door onoverwinlijk schuldgevoel.

Reden om met recht te claghen
Heb ick, eylaes! deur groot verdriet;
Doch menich weet die oorspronck niet,
Waerom ick ben dus seer verslaghen
In dese daghen.

Wullipsche Jeucht, vol dartel zeden,
Waent niet dat hij dan zijt i'n rust
Als ghij door liefde boet uw lust:
Een blijen schijn, die kan u hede
Bedrieghen mede.

Ay, wreede doot! heel moortdadich,
Heerscht ghij noch met soo groot ghewelt?
Ghij hebt soo menich mensch ghevelt:
Hadt ghij haer maer gheweest ghenaedich,
Mijn lief ghestaedich.
O korte blijdschap, 's werelts vreughde!
Begheerte, wellust, en dat meer
Tegen de deucht strijt, schuw ick seer
En volch mijn voorbeeld vande deuchde
De bloem der jeuchde.

Spieghelt u aen mij, ghij Minnaren,
Denckt dat het u oock mocht gheschien,
't Bedroeft wesen, drijf ick door dien,
Om dattet met mij dus is ghevaren,
't Welck ick verclare.

Nadenkend las hij het gedicht over. Toen schreef hij er, getroffen door de toepasselijkheid, de zinspreuk der Brederode's onder: *'t Kan verkeeren*, en het viel hem in, dat hij dit devies wel als lijfspreuk en dichterteken kon aannemen. Voorzichtigheidshalve schreef hij er als titel boven: ‘Een beclach-Liedt, ter Eeren een

welbekende, over 't verlies van sijn Alderliefste.' Nu zou niemand kunnen vermoeden, dat het op een eigen ervaring van hem steunde..... Een mooi lied was het geworden..... het stemde zo krachtig aan, en voor wie wist, waarom het handelde, zat alles er kort en met gevoel in uitgedrukt..... Dat was het heerlijke, als je een gedicht maakte. Je werd er zo rustig van. 't Was net of een zwaarte van je werd afgenomen..... Het leed, waarover je een gedicht geschreven had, verzachtte en nevelde weg..... de vreugde, die je beschreef, werd zoveel te groter en intenser..... Vreemd was dat..... Nog eens las hij het over, vóór hij het wegsloot in een lade van de kast, waarvan de sleutel hem nooit verliet..... er lag al een aardig stapeltje..... de overgeblevene van heel wat meer.....

Hij was zeer tevreden. En benieuwd wat Steven er van zeggen zou. Hij liet alles aan Steven lezen, hij had een onbeperkt vertrouwen in diens oordeel al kon hij zich bitter verongelijkt voelen door zijn openhartige critiek. Hoe driftig hij soms ook werd, later, bij rustig overdenken en vergelijken, moest hij altijd erkennen, dat er waarheid school in wat Steven had aangemerkt. En als Gerbrandt soms uitbarstte en hem nijdig toebeet:

'Als je 't zo goed weet, waarom dicht je dan zelf niet?' antwoordde Steven, onverstoorbaar glimlachend:

'Er zijn koks en er zijn fijnproevers, Gerbrandt, en die kun je niet van plaats doen verwisselen..... Mag een fijnproever geen lelijk gezicht trekken als de beste kok de patrijs heeft laten aanbranden of de bot vergald?'

Het minst had hij aan te merken op de boertige liedjes, waarin Gerbrandt in een vrolijke bui een of ander straattoneeltje beschreef, zo maar gewoon in de taal van de mensen op straat. Daar kon hij zich tranen om lachen, hij prees ze hemelhoog, beweerde dat Gerbrandts grote gave op dit gebied lag, moest een afschrift hebben en kende het zo van buiten..... alleen kon hij het juiste accent niet nabootsen en Gerbrandt moest ze tot vervelens toe voor hem zingen of opzeggen..... De jeugdige dichter vond die geestdrift maar half prettig. Hij hield zelf veel meer van deftige verzen in ietwat plechtstatige woordkeus en met fijne zin. Die andere beschouwde hij meer als een vermakelijk spelletje, een beetje ruw, en een behoorlijk dichter eigenlijk onwaardig..... al had hij er inwendig nog zo'n pleizier over en al keerde hij er altijd

weer toe terug..... Maar op de keper beschouwd waren het niet veel meer dan een soort straatliedjes en hij geneerde er zich een beetje voor. En zo ergerden de twee vrienden zich voortdurend aan elkaar en redetwistten tot ze geen adem meer hadden..... Hij hoorde al wat Steven zeggen zou van het nieuwe gedicht.

'Een meesterwerk is het niet, Gerbrandt..... een goeie inzet..... mooie regels..... aardig beeld..... maar dit en maar dat..... en doe niet zo pruikerig met die moraal, een dichter is toch geen dominee.....'

Hij had speciaal iets tegen de moraal, Steven, maar daarin liet Gerbrandt zich niets gezeggen: een waardig gedicht had een moraal, dat hoorde zo, daar oefenden de rederijkers zich juist met bijzondere ijver in..... Ze zouden weer ruzie krijgen, maar waarschijnlijk zou Gerbrandt toch het een en ander veranderen en ze zouden scheiden als de gezworen kameraden, die ze nu eenmaal waren.

Maar tot zijn verbazing oefende Steven ditmaal volstrekt geen critiek. Hij zat ernstig voor zich uit te kijken, nadenkend en met iets blijs in zijn gezicht. Hij begreep heel goed, waar het vers op sloeg en verheugde zich er over, dat Gerbrandt eindelijk op deze wijze reageerde op wat hem zo diep en zo langdurig geschokt had en bijna tot een obsessie was geworden. Hij vond het gedicht inderdaad nogal gebrekkig, vol onvolkomenheden en aanwijzingen, dat hij nog niet helemaal los stond van zijn oud berouw en zijn oude schrik, maar hij wou het proces van genezing niet remmen door er over te gaan redekavelen: de gevoelsuiting was hem daarvoor een te diepe voldoening.

'Een goed lied, Gerbrandt, je gaat vooruit.....'

'Vind je?' vroeg de dichter, gevleid, maar toch op zijn hoede.

'O, dat is buiten twijfel.'

Gerbrandt lachte verheugd. Plagend vroeg hij:

'En niet te veel moraal?'

'Veel te veel,' glimlachte Steven. 'Breek nou m'n mond niet open, ongelukkige!'

'Daar doe je me toch niks mee,' grinnikte de ander. 'Alle dichtkunst heeft zijn moraal..... Stil es.....'

Buiten op de gracht stond een straatzanger in de sneeuw met zijn vrouw. Ze hielden een bundel liedjes over de arm en zongen met stemmen als gescheurde testen een liedje op een lijzige melodie.

Dan prezen zij het aan met voor de vrienden onverstaanbare woorden. Er stonden wat kinderen omheen te trappelvoeten van de kou. Een bierdrager kwam uit een kelder gekropen en kocht een exemplaar, een paar dienstmeisjes wenkten uit de vensters van een onderhuis en de vrouw kreeg een stomp van haar echtvriend en haastte zich om de klanten te bedienen.

‘Wedden, dat die man z'n lied ook een moraal heeft?’ vroeg Gerbrandt.

‘Goed..... om een kan muskadel.’

‘Hoe moet ik daar aankomen?’

‘Dat moet je zelf maar zien..... Haal nou dat lied.’

Het was op ruw papier gedrukt en er stond een hele verklaring boven. Steven kek het in en schoot in een lach.

‘Wacht even,’ zei hij, ‘ik zal het je even voordragen!’

En op de gezwollen toon van een ouderwetse rederijker declameerde hij.

‘In de stadt van Colefans in Limousin is een Smit Jehan Balam geheeten, die bij sijn huysvrouwe Lucretia Cambella gewonnen heeft een dochter Jehanna Balam genoemt. Dese is in 't elfste jaer haers ouderdoms bevangen geweest met een geduerige coortse, met veel overgevens ende andere accidenten ondertusschen gequelt. Als sy nae ses maenden weder van haer sieckbet opstont, dan en hat sy noch kracht noch appetyt om yet te swelgen, eten noch te drincken, noch oock niet lieffelyks, waerdoor de liesse ende ghehelen buyck gantsch verwelckt en in ghevallen is, daerdoor bewysende, dat oock de darmen geheel toe-gecrompen moeten sijn. Oock en ontgaet haer nederwaerts generley vochtigheydt ofte vuiligheydt, noch eenigh sweet, snot, oorsmeer, ofte eenigh excrement, alleenlyck bij tijden eenighe tranen, haer borst is noch breet, armen ende beenen redelyck gevleescht, ende gaet noch ter Marckt, veeght het huys, spint mede, en dierghelycke wercken, en is oock wel ter Talen. Sy is omtrent veertien jaren oudt en nu in het derde jaer aldus levende. Veel Edelen ende andere statelycke Lieden, hebben uyt curieusheydt haer in hun Huysen ghenomen, om de Waerheydt daervan seeckerlycken te ondersoecken. Dit wonder is seer wel van een Geleerde in weynige veersen op Latynsch beschreven, dewelcke, overgeset synde, aldus luyden:

Hoe vele wonderen groot hier komen voor ons' ooghen,
  waervan men reden vast u geensins geven kan!
Siet! eene maecht gesont, volwassen, kan gedoogen
  Te vasten twee jaer langh, gheen voetsel neemt sy an.

Sy is ghenomen waer van d'Heeren en Ghebueren
  Der Stede Confelans, aen de Viensche Vaert.
Sy levet sonder spijs en dranck tot aller ueren.
  Haer kele is so nauw, dat sy den kost wel spaert.

Het is seer vreemt om sien, hoe den buyk is vervallen,
  Hoe dat ghesloten sijn de wegen over al,
Sy kryght niet in het lyf, sy leuset niet met allen.
  Beyd' haer schaem-steden zijn gantsch suyver van uytval.

Nochtans so voelet sy, spreeckt, siet, en wandelt mede
  (Wij hebben 't selfs gesien met voordacht twyfelt niet)
De Geest door Toover-konst, een Lichaem so aendede,
  Of eene kleyne vlam van binnen brandet yet:

Of ('t welck ick best geloof) natuere met dit wonder
  Leert, dat al 's Werelds loop van Gode ingestelt,
Moet buygen onder God, en halen het hooft onder.
  Godts Wysheidt ende Macht al ons vernuft versnelt'.

Met een paar komiek verschrikte ogen keek Steven zijn vriend over het papier heen aan.

Gerbrandt zat scheefgezakt in zijn stoel en lachte, dat de tranen hem over de wangen biggelden. Steven trok z'n witzijden neusdoek uit zijn zak en veegde het denkbeeldige koude zweet van zijn voorhoofd.

'IJselijk!' zuchtte hij.

'Dat meisje met haar gesloten wegen overal?'

Steven schudde het hoofd.

'De verzen zijn veel verschrikkelijker dan alle meisjes met gesloten wegen van de hele wereld..... En dan te denken, dat ze eerst nog in 't Latijn geschreven waren.....'

'Maar de muskadel ben je kwijt.'

'Toegegeven..... 't Schijnt dat het met de poëzie niet zonder

moraal kan..... Zelfs niet als 'et gaat om meisjes, die - laat eens kijken - generley vochtigheidt ofte vuyligheidt, noch eenig sweet, snot, oorsmeer ofte eenig excrement nederwaerts ontgaet.....'

'Hou op!' gilde Gerbrandt. 'Dat moet vader meenemen om op de Oude Kamer voor te dragen!..... Zeg, Steven, dat is een goed wijf voor gierige Sijmen Knol..... ze werkt en ze eet niet.....'

'Maar zij leuset ook niet met allen..... dat zou hij haar kwalijk nemen, Gerbrandt..... Ik durf hem haar adres niet te brengen.....'

'Ik wel!' gierde Gerbrandt, 'en ik doe het ook. Geef hier dat ding!'

Hij nam zijn pen en schreef er onder:

'Gierige Sijmen, wil je trouwen?
Hier is het puik van alle vrouwen:
Zij drinkt geen spoog, zij eet geen hap,
Geen kruimel brood, geen lepel pap!
Zij veegt en spint en kost je niets,
Zeg, Gierige Sijmen, is dat iets?'

Steven keek over zijn schouder en las mee. Hij lachte luid, duwde Gerbrandt weg van zijn stoel en zei:

'Wacht even, dat kan ik ook!'

En met zijn sierlijk, dun handschrift schreef hij er naast:

'Z'is een fortuin waard voor een vrek!.
Bedenk toch eens, Jan Hoddebek:
Je spaart je zelfs je manbaarheid,
Want zij gesloten wegen heit!'

Gerbrandt schreeuwde het uit van 't lachen. Zij rolden tegen elkaar aan van de pret. Daarna gingen ze samen het fraaie pamflet bij Gierige Sijmen onder de deur schuiven. Hij woonde in de Servetsteeg, waar hij een woekerzaakje dreef. Het giftige mannetje was zo razend, toen hij het geschrift vond, dat hij er zich onder hevige scheldwoorden bij zijn buren over beklaagde. Maar hij vond weinig meegevoel en heel de buurt kende in een paar dagen de spotversjes van buiten. En niemand twijfelde eraan, wie de dichter ervan was.....

2

De koude winter had de laatste vonken van besmetting weggevroren en toen de eerste zoele winden van de naderende lente liefkozend over de zo zwaar geteisterde stad streken, was de plaag totaal verdwenen. Het leven had zich geheel hersteld, schepen krioelden op het IJ, de handel wierp zich energieker dan ooit op zijn zaken, de stad ronkte van werkdrift, het vertrouwen in heden en toekomst had zich snel hersteld, de pas gevormde bestuursraad van de Oost Indische Compagnie roerde zich om stoutmoedige plannen. Amsterdam haalde diep en bevrijd adem en spande de spieren tot een vernieuwde wedloop naar fortuin en macht. De monsterachtige nachtmerrie van het pestjaar raakte snel vergeten. Met het gelukkige vermogen van al wat jong is om het voorbije uit het bewustzijn te laten verglijden en met lachende ogen naar de toekomst te kijken, het heden met alle zinnen genietend, viel het leven van de stad terug in het oude spoor en stormde voorwaarts.

In Gerbrandt woelde een blijde onrust, die groeide naarmate de dagen lengden, de aarde zich losworstelde uit de klemmen van de winter, de lucht zoeler werd, de hemel zachter blauw en doorschijnender, de wolken wit en hoog uitzwierven naar het noorden en westen. Elke dag keek hij naar het zwellen der knoppen aan de zwarte bomen en het gekwieter der glanzende spreeuwen, het driftig gesjilp der opgewonden mussen, de smeltende strofen van een verliefde merel in de tuinen..... het waren ál voortekenen van een nabij geluk. Al het zwarte gleed uit hem weg, een ondragelijke en toch heerlijke spanning dreef hem tot grote wandelingen buiten de poorten, dooltochten door de velden, waar boeren en warmoezeniers over akkers en tuinen stapten en het felle zomerwerk voorbereidden. Hij tekende wat hier en daar, kleine dingen, een speenkruidbloem, een wilgentakje met zilverige katjes, een zingende vogel op een twijg, een boerenhoefje met een verzakt en bemost rieten dak. En op de bladen van zijn schetsboek noteerde hij zijn invallende gedachten, losse versregels, een jolig begin van een zangerig liedje op de wijs van een oude deun, die hem door het hoofd spookte.

Liefst was hij alleen. Er was zoveel om over te denken, nog meer om naar te verlangen, en een groot avontuur kon hem elk ogenblik

tegemoet treden. Hij wist in de verste verte niet, wat hij verwachtte en bekommerde er zich ook niet om zich daar meer omlijnde denkbeelden over te maken. Het zou allemaal wel komen zoals het moest. Het kon ieder ogenblik komen en het zou hem bereid vinden, wat het ook was.

Plotseling hing er dan een doorzichtig waas van pril groen te wolken in bomen en hagen en een warme zon stoofde je de mantel van de schouders. Bloemen sprongen te voorschijn overal en het water in polders en poelen werd zo blauw als de hemel, met een metaalachtige weerschijn. De lente was er en wekte een dolheid in je bloed, waarmee je niet goed raad wist.

Op het atelier was het niet uit te houden. Meester Badens was voortdurend in een slecht humeur. Er werd verteld dat hij een blauwe scheen had opgelopen bij een rijke koopmansdochter, wier vader hij geconterfeit had, en die aanvankelijk den knappen schilder welgezind genoeg leek. Maar 't kon even goed zijn om het eeuwige gezanik met zijn broer Jan, die als een spook met holle ogen en ingevallen wangen door het huis waarde en nog niet uitgeklaagd was over zijn ongeluk, volhoudende, dat hij deze ramp niet te boven zou komen.

Hoe de anderen er ook op aandrongen, dat hij werk zou ondernemen, hoe ze ook praatten om hem tot andere gedachten te brengen, wat ze ook uitdachten om hem af te leiden en op te vrolijken, het was alles tevergeefs. Jan Badens scheen niet meer te kunnen leven zonder de sombere voorstelling, dat hij niet alleen geruïneerd, maar ook een wrak en ten dode opgeschreven was. Niemand kon hem meer luchten of zien. Zijn stompzinnige melancholie drukte op het leven in het huis als een loden gewicht, overal hoorde je hem zuchten en zijn klaagliederen uitstenen. Zijn broer was de wanhoop nabij en dreigde hem de deur uit te zetten, waarin Jan hem met bittere ironie aanmoedigde: was er schoner taak voor een broeder dan zijns broeders noodlot te voltooien en hem het armhuis in de kaken te gooien?

Op een middag, toen Gerbrandt terugkwam van een lange wandeling, de buurt van Ouwerkerk uit, vond hij Meester Badens, afscheid nemend van een deftig, jong heer met een dunne blonde puntbaard, met zorg en geraffineerde eenvoud gekleed. Hij had geestige, tintelende ogen en iets zeer voornaams in heel zijn verschijning. Onder het heengaan knikte hij vriendelijk tegen

Gerbrandt, die zich haastte een correcte buiging te maken. ‘Weet je wie dat was?’ vroeg Badens. ‘Pieter Cornelisz. Hooft, de zoon van den burgemeester.’

‘De dichter!’

‘De dichter, ja.’

‘Moet U hem conterfeiten?’

‘Nee. Maar wij hebben gemeenschappelijke vrienden in Italië, waar hij ook gereisd heeft, dat weet je toch? Wij spreken elkaar af en toe. Ik had hem afschrift gevraagd van wat gedichten en die heeft hij mij gebracht. Hij wil nooit iets laten drukken, zie je.’ Pieter Cornelisz. Hooft. Een paar maal was Steven met een gedicht van hem aangekomen en zij hadden het zeer bewonderd, maar Gerbrandt had het wat moeilijk gevonden, ingewikkeld, boven zijn bevatting. Toch waren ze hem bijgebleven door een wonderlijke helderheid, een atmosfeer van voornaamheid, die hem sterk had geïmponeerd. Hij was lid van de Oude Kamer en Adriaan Cornelisz. gaf hoog op van de algemene eerbied, die men daar had voor zijn zeldzame gaven, hij noemde hem ‘een klaar vernuft’ en voorspelde, dat de jonge Hooft een der eerste kunstenaars van zijn tijd zou worden..... Badens gaf hem de gedichten mee, hij mocht ze overschrijven, als hij ze mooi vond.

Of hij ze mooi vond.....

Ze werden hem een openbaring.

Het waren minneliederen, een paar sonnetten, speelse fragmenten uit een toneelspel, waaraan hij werkte en dat ‘Granida’ zou heten.

Met een gloeiertd hoofd las en herlas Gerbrandt de verzen, schreef ze over en kende ze van buiten eer hij het zelf wist..... Zulke verzen!..... Dat was dichten!..... Lieve God, als je zo schrijven kon..... dat was pure muziek, en hoe dierbaar je taal je werd, als je zag, dat je er deze dingen mee doen kon!.....

Windeken daer het Bosch af drilt
Weest mijn Brak, doet op het Wilt
Dat ik jaghe,
Spreydt de haghe,
En de telgen van elkaêr,
Moghelijk schúylt mijn Nymphe daer.....

Hoe dat zong en hoe uit de klank het beeld en de ontroering oprees..... Hoe teder en zuiver alles was.

> O hemelgoôn, hoe komt de schijn zoo naer aen 't weezen,
> Het leven droom en droom het leven zoo gelijk?

Het klonk zo diep en verwonderd om de vreemde ontdekking en het sprak uit wat zo vaak als gereed lag in je hart en waarvoor je geen woorden kon vinden.

En dat heerlijke, slaperige liedje, waarin Galathea zo node afscheid neemt van haar minnaar bij het gloren van de dageraad, die zij niet herkennen wil, met dat onvergetelijke begin:

> ***Min.***
> Galathea, ziet, de dagh komt aen.
>
> ***Gal.***
> Neen, mijn lief, wilt noch wat marren,
> 't Zijn de starren.
> Neen, mijn lief, wilt noch wat marren, 't is de maen.....

De smartelijke heerlijkheid van de verliefde klacht:

> Waerom duurt de nacht tot t'avondt niet,
> Dat wij bleven met ons beyden,
> Zonder scheyden;
> Bleven vrolijk, tot dat ons de doodt verriedt?

O Galathea! die hij gekend had onder de naam van Noortje..... hoe Hooft met zachte, simpele woorden wist uit te drukken wat de ziel bewoog op de momenten van de hoogste tederheid, de diepste ontroering..... Hoe verzadigd van slaap en liefde was dit lied en hoe eenvoudig en puur de zangerige taal.....

De tranen liepen hem uit de ogen, zo sterk herleefde hij de verdwaasde uren met de kleine Nora, die hij hier verbeeld zag, op hoger plan geheven, en zonder bittere bijsmaak, zo natuurlijk en zuiver en heilig van onweerstaanbaar dringend gevoel.....

Plotseling leken zijn eigen verzen hem stuntelig, houterig, stotende probeersels zonder zin. Hoe moeilijk het was, rhythme en rijm te dwingen zo, dat alles natuurlijk kwam aangestroomd, dat elke gedachte gedragen werd door de golving, waardoor zij het best tot haar recht kwam. Hoe onoverkomelijk moeilijk..... En hoe

eenvoudig leek het, als een waarachtig dichter zich de woorden uit de ziel liet vloeien en zij zich rangschikten als met bloemen gesmukte kinderen in een reidans en werden tot gedichten zo liefelijk en van zo tedere bewogenheid als die van Hooft..... Kwam het, omdat Hooft een aristocraat was, de zoon van een zo voornaam man als de vereerde hoge magistraat van Amsterdam?..... Ach wat!..... hij wist zo goed als iedereen, dat die aristocratie van uiterst recente datum was: de vader van den burgemeester was een schipper, zijn moeder een gewone boerin uit West-Friesland..... De jonge Hooft had gestudeerd, vreemde talen en rechten, sprak en schreef Latijn en Grieks, Frans en Italiaans en misschien nog meer. Hij was wat de Heer van Vredesteijn een humanist placht te noemen, een geleerde met een vrije en ruime geest. Het was bekend, dat Burgemeester Hooft misschien wel aan God geloofde, maar zich nimmer had willen aansluiten bij een kerkgenootschap. Zo dacht ook zijn zoon, de dichter erover..... Een eigenaardige opvatting moesten die soort mensen hebben van God en zijn geboden..... Steven was als zij!..... Die ging ook met een luchtig woord en een onbekommerd lachje over de zonde weg..... In Hoofts gedichten was geen spoor van zondegevoel merkbaar, hoewel hij duidelijk genoeg over zondige, wulpse minne schreef..... het scheen hem niet eens in te vallen, dat in die minne iets laakbaars zou kùnnen schuilen..... Wonderlijk!..... een onbegrijpelijke, eigenlijk toch heidense geestesgesteldheid..... Mensen waren toch geen redeloze diertjes, ook geen nymphen en faunen, maar onderworpen aan strenge zedelijke wetten. Je kon het draaien hoe je wou, maar je geweten waarschuwde je toch, dat je maar niet kon doen wat je wou!.....

Hij zuchtte.....

Dat er zulke mensen bestonden als Hooft en Steven..... Waarschijnlijk waren zij verloren, geoordeeld volgens de normen van dogma en belijdenis. Maar..... eigenlijk waren ze toch wel te benijden..... werelds beschouwd dan..... Ze leefden zo vrij en breed en zonder druk en innerlijke tweespalt..... Hij mocht hen niet benijden, want zij waren dwaalgeesten..... en toch was iets in hem afgunstig op hen en hun onbegrijpelijke gelijkmoedigheid tegenover wat zo zwaar op je leven en natuur drukken kon..... De machtige bekoring van de stralende, zilverheldere stem van Hooft verwarde hem. Zijn jeugd sprong die bekoring tegemoet, zijn

dichterlijke natuur zwelgde in de schoonheid van deze bloedwarmmenselijke minne-poëzie, de ontroering om de losse volmaaktheid der verzen kropte in zijn keel, maar hij aarzelde ervoor terug om er zich met heel zijn hart aan over te geven..... Hij dacht aan verzen, die hem een huivering van eerbied en bewondering gegeven hadden en die hij beschouwde als het grootste, wat een dichter kon scheppen, stichtelijke poëzie, geweldige verzen uit een vroom en rechtzinnig gemoed, wegend van de zwaarste levensernst, machtig verwoord..... Wat was deze waterklare poëzie van Hooft, daarbij vergeleken, anders dan speels gestoei met de taal en de zinnen?..... En toch - ach, wat was het menselijk hart onberekenbaar en wispelturig! - toch vloog zijn jeugd en z'n onstuimige natuur deze vlinderachtige schoonheid tegemoet met onweerstaanbare drift..... hoewel de andere zijde van diezelfde natuur waarschuwde voor de gevaren, die de ziel in deze luchtige, wufte regionen bedreigden.....

Langzaam en aandachtig herzei hij de pas ontdekte verzen en hun gloed warmde zijn hart..... verrukt keek hij in een wijde voorjaarshemel, arcadische landschappen vol jeugdig leven en borrelende liefdedrang en hij kon niet verhinderen, dat hij Hooft verkoos boven zoveel ernstiger dichters, al bleef zijn immer waakzame conscientie weten, dat hij verkeerd deed..... Het was zo verleidelijk schoon, zo overweldigend jong en vrij, dat het hem meesleepte in een kolk van driftige ontroeringen en hij ten laatste maar één wens meer had, zo te kunnen schrijven als Hooft, zulke levende, bevende, lachende en lievende verzen te kunnen dichten, zo te kunnen neuriën uit een onbevangen hart, zo glijdend en dansend en dromerig, in zo diepe mijmering rond leven en ziel, ontheven aan alle zwaarte van zichzelf verscheurend zondebesef.....

Dagenlang kwam hij er niet over uitgepraat en gejuicht en met Steven samen zwelgde hij in de nieuwe schoonheid van deze verfijnde poëzie, in de zachte bekoring van deze vertederde erotiek, die zich drijven liet op haar bedwelmende ontroeringen als een grote vogel op zijn uitgespreide wieken door een eindeloos wijde, van zon verzadigde lentehemel, een verliefde vlucht door de oneindigheid.....

3

Op het atelier werd het stil. Vinckeboons en Stalpart hadden zich apart gevestigd, Hendrik Avercamp was bij Pieter Lastman in de leer gegaan. Badens had een straatschooiertje als leerjongen aangenomen, dien ze Pietje Morsebel noemden en hij was de enige, die nog wat vertier bracht. Het nooit eindigend geweeklaag van Jan Badens, die als een sombere schim van zichzelf door het huis schommelde, schrikbarend mager en bleek, verjoeg alle vrolijkheid en was oorzaak, dat iedereen het atelier meed. Gerbrandt moest in ieder geval nog tot het eind van het jaar blijven. Het kon hem niet veel schelen. Hij leefde in zijn eigen sfeer en had geen prikkel van buiten nodig om opgewekt door zijn dagen te gaan. De nieuw ontdekte schoonheid in Hoofts liederen lag nog steeds als een soort bedwelming over zijn zinnen en geest.

En spoedig kwam daar nog iets bij.

Dieuwertje Jansd. kwam erbij, het oudste meisje van Jan Hamer, de timmerman uit de Halsteeg. Hij kende haar al van zijn jongensjaren af. Ze was een paar jaar ouder dan hij en leefde in zijn herinnering als een mager meisje met een hoekig gezicht en sprietige haren, verlegen en onhandig, met schuwe ogen en schichtige bewegingen.

Op de eerste Zondag in Mei had hij de uitnodiging aangenomen van een gewezen buurjongen uit de Nes en was meegegaan voor een rijtoer buiten de stad. Een grote open tentwagen vol vrolijk jong volk, vrijers en vrijsters. Een uitgezochte dag vol warme zon, snelle witte wolken hoog in de hemel, weiden vol bloemen en een Meilucht, die als wijn werkte op ziel en zinnen. Tegenover hem zat Dieuwertje Jansd. en met verbazing hoorde hij haar naam.

Kon dat Dieuwertje zijn?.....

Een rijzige jonge vrouw met een zacht rond gezicht, een geestige mond, welig donker haar en een gevuld figuur. In haar ogen was misschien nog de oude schuwheid, maar ze was zo mooi geworden, dat dit een prikkelende bijkomstigheid leek, een uitdaging om die schuwheid te overwinnen.....

Naast hem zat Nel Schaars, uit de lakenwinkel ‘De Dolfijn’, een kittig blond ding met een wilde schittering in haar te grote blauwe ogen, een lachende rode mond en een gulzige uitdrukking in haar blank-en-rose gezicht, dat hem van het eerste ogenblik af een

gevoel van onbehagelijkheid gaf. Zij zat van het begin af dicht tegen hem aangekropen, lachte en kwetterde ononderbroken, keek hem schelms en belovend in de ogen, een en al leven en hinderlijke bewegelijkheid. Ze was lief en prikkelend genoeg, maar hij voelde een onverklaarbare tegenzin voor haar oorlogszuchtige maniertjes en bevend ongeduld. Zij paste zo helemaal niet in zijn stemmingen van de laatste dagen. Hij vond haar laag-bij-de-gronds en vulgair in haar blikkerend mooi en begerige opwinding. En met een mechanische glimlach liet hij haar onbeduidend gesnap langs zijn oren waaien en keek naar Dieuwertje, die telkens bloosde als haar dwalende ogen de zijne ontmoetten. Zijn hart werd warm, zo mooi vond hij haar en zo aandoenlijk lief.

Toen zij buiten waren en het eerste bruggetje over een vaart passeerden, steeg er een vrolijk geroep op:

'Heul!..... Heul!'.....

Dat was het sein: nu hadden de jongens het recht de meisjes te kussen. Vóór hij het wist hing Nel aan zijn hals en perste haar hete lippen op de zijne en lachte schel. Verbouwereerd had hij haar terug gekust, zonder zijn ogen van Dieuwertje af te wenden. De jongen aan haar linkerkant, die aldoor net deed of hij een zeker recht op haar had, sloeg de arm om haar hals, trok haar hoofd naar zich toe en probeerde haar mond te zoenen, maar zij wendde het gelaat en de kus kwam op haar wang terecht. Ze werd rood, de jongen lachte, maar was zichtbaar ontstemd.'

'Geen kans, man!' dacht Gerbrandt, en een joelende blijdschap liep zijn hart binnen.

Luidruchtig stemde hij een vrolijk Meilied aan en allen zongen geestdriftig mee, zwaaiend met de armen in overdaad van vreugde. Alleen Dieuwertje had moeite, haar verlegenheid te boven te komen en bloosde hoger, toen hij haar diep in de ogen keek en tegen haar lachte.

Bij het volgende 'Heul! Heul!' trok hij haar plotseling aan haar handen naar voren en gaf haar een klinkende kus op haar mond. Het bloed vloog brandend naar haar wangen, de tranen sprongen haar in de ogen. De jonge man naast haar keek niet minder verbluft en verbolgen dan Nel Schaars, maar Gerbrandt had ten slotte niet meer gedaan, dan waarop hij recht had: een meisje uit het gezelschap kussen bij het passeren van een bruggetje. Nel

en de verschalkte jongen kozen de wijste partij, lachten en zoenden elkaar dat het klapte.

In Ouderkerk aten ze de meegebrachte koeken en boterhammen op en dronken er schuimend bier bij. Twee speellui vedelden een dans en achter de herberg sprongen en dansten zij in het malse gras, Gerbrandt voelde de zachtheid van Dieuwertjes lijf tegen zich aan, drukte even zijn wang tegen de hare, zij beefde in zijn armen en een olijke overmoed spartelde in zijn bloed. Iets zo liefs en vervoerends als het verlegen Dieuwertje had hij nog nooit gezien..... Toen ze weer instapten, schoof Gerbrandt op de plaats van den jongen man, alsof het zo hoorde en deze kwam naast Nel te zitten. Beiden waren kwaad en begonnen uit balorigheid verliefder tegen elkaar te doen dan voor de gelegenheid eigenlijk paste en hun voorbeeld wekte het vrolijke gezelschap op tot uitgelaten opwinding.

Gerbrandt fluisterde verliefde woordjes in Dieuwertjes hals, drukte af en toe stilletjes haar hand en zorgde wel, dat bij het passeren van een brug niemand hem voor was. Zij zat meest met neergeslagen ogen, maar lachte soms verholen naar zijn opgewonden gezicht en haar lippen kusten hem telkens vrijmoediger terug.

‘Zing nog wat, Gerbrandt Adriaansz.!’

Hij liet zich niet noden. Liederen kende hij genoeg, oude minneliedjes, ondeugende verhaaltjes van vrijen en kozen en hij droeg ze voor met een overmoed en olijkheid, die de grootste bijval wekten. Hij zong ze voor Dieuwertje en al de lieve woordjes, die erin voorkwamen, waren voor haar bestemd.

Op de terugweg reden ze langs den Overtoom, waar de Zondagse palingmarkt gehouden werd. Het was er druk van uitgezworven Amsterdammers. In het tolhuis siste de paling in de pan en sudderde in de stoofpotten. Ieder wou paling eten, overal werd gekloven en gesmuld, de smakelijke waar werd aangeprezen in plastische en drastische bewoordingen, het bier stroelde gul de dorstige kelen in, deze maal omdat vis zwemmen moet en er heerste een echte kermisstemming. Muzikanten, goochelaars, toekomst voorspellende zigeunerwijven, kreupele, lamme en blinde bedelaars scharrelden rond kopers en eters en zochten elkaar te overtreffen in zegenwensen en het tentoonstellen van hun ellende..... In de tuin van de herberg, toen hij even zonder Dieuwertje was, trok de teleurgestelde vrijer Gerbrandt terzijde en vroeg nijdig wat hij voorhad

met dat gescharrel rond z'n buurmeisje. Gerbrandt keek hem aan, de vent was bijna een hoofd groter dan hij en zeker vier of vijf jaar ouder. Maar hij was niet bang voor hem en vroeg spottend:

‘En als ik 'et je zeg, wat wil je dan met die wetenschap, Dirk Segersz..... zo heet je immers?’

‘Ik verkeer met Dieuwertje.’

‘Zo?..... En zij ook met jou?’

‘Wat bedoel je daarmee?’

‘Of ze ja tegen je gezegd heeft.’

‘Dat niet..... maar dat zal ze zeggen.’

‘Zal ze dat?’ vroeg Gerbrandt opgelucht.

‘Dat zal ze.’

‘Heeft de waarzegster je dat verteld?’

‘Nee, maar dat weet ik zeker. En ik waarschuw je: kom er niet tussen, want ik ben niet van plan om dat op me te laten zitten.’

Gerbrandt lachte luid.

‘Kom es terug, als je een boodschap van Dieuwertje hebt,’ zei hij schamper. ‘Ik lach om je waarschuwingen en dreigementen. Als je me hebben wilt, kun je me altijd vinden, al was 'et nou dadelijk.....’

Zijn stem had een donkere klank gekregen. Een doffe vechtwoede maakte zijn ogen troebel. Uitdagend keek hij Dirk Segersz., een zadelmakersgezel, in de flikkerende ogen. Even scheen het of deze op hem los zou springen, maar juist kwam Dieuwertje er aan en een verwensing mompelend trok hij zich terug.

‘Wat was er?’ vroeg Dieuwertje met angst in de ogen.

‘Niets,’ zei Gerbrandt, diep ademhalend om tot kalmte te komen. ‘Wij praatten over de prettige dag.’

Zij keek hem onderzoekend in de ogen en vroeg ongerust:

‘Jullie hadden toch geen ruzie?’

‘Hoe kom je d'rbij?’

‘Dirk loopt aldoor achter me aan..... hij is zo driftig en zo jaloers.’

Lachend nam hij haar bij de hand en trok haar mee.

‘Laat hem..... Kom, de wagen staat al ingespannen.....’

Het gezelschap was wat vermoeid van de lange dag, het zware eten en de gulle slokken dubbel bier, die de paling als zwembassin moesten dienen. Er werd meer gefluisterd dan luid gepraat. Dirk

zat met de arm om Nels middel geslagen en zij leunde het hoofd behaagziek tegen zijn schouder, maar hij loerde giftig onder de rand van zijn klepmuts uit en bespiedde Gerbrandt en Dieuwertje voortdurend. Het meisje was zenuwachtig en wist met haar houding geen raad. Gerbrandt lachte onbekommerd, keek af en toe recht in de kwade ogen tegenover hem en probeerde Dieuwertje gerust te stellen door onbevangen gepraat. Maar zij bleef angstig en nerveus en Gerbrandt had die mokkende zadelmaker het liefst de wagen uitgesmeten..... Hij bracht haar naar huis van de stal, waar ze allen uitstapten..... Met een duistere blik in hun richting was Dirk met Nel meegegaan.

Ze spraken niet, stapten dicht naast elkaar de schemerige Halsteeg binnen. Een paar huizen voor het hare zei ze:

'Hier moet je teruggaan, Gerbrandt..... 't Is beter dat vader ons niet ziet.'

'Goed..... Morgenavond om half zeven wacht ik op je buiten de Sint-Antoniuspoort.'

Haar hand beefde in de zijne.

'Dat kan niet, Gerbrandt.'

'Zul je d'r zijn, Dieuwertje?'

'Ik..... ik zal 'et proberen.....'

Hij liet haar hand los. Er bleef een stukje papier in achter, waarop hij gekrabbeld had:

> Dieuwertje, mijn dievertje
> Wat staen jouw oogjens schou!
> Jij bent mijn zoetelievertje,
> En wat ben ick van jou?

Snel liep hij terug, ging met een omweg naar huis. Zijn hart zong in zijn borst..... Dieuwertje, gonsde het in zijn hoofd, Dieuwertje..... Dieuwertje..... Een lieve naam, die precies bij haar hoorde..... Verliefd herhaalde hij het woord en met elke maal werd het hem dierbaarder..... Zo iets moois en liefs..... Ze zou komen..... o ze zou wel komen!..... Ze zou wel iets verzinnen om van huis te geraken..... Hij moest alleen met haar praten, haar zeggen, hoe lief hij haar vond en hoe veel hij van haar hield..... O wat hield hij van dat Dieuwertje!..... Hoe was het mogelijk, dat hij haar niet eerder opgemerkt had?..... En die

Dirk Segersz.?..... Hoe kon zo'n platbek zich verbeelden, dat hem iets toekwam zo schoon en liefelijk als dit Dieuwertje?..... Die had hem durven dreigen!..... Ah!..... als ie hem hier had, zou hij hem met zijn stomme kop tegen de straatstenen slaan, al was ie nóg twee hoofden langer!.....

Adriaan Cornelisz. vroeg hem naar de rijtocht Opgetogen vertelde Gerbrandt van al het plezier en hoe lekker de paling aan de Overtoom gesmaakt had.

'Goddeloos gedoe,' knorde moeder. 'Markt op Zondag..... dat de overheid zoiets toelaat.....'

''t Is een ouwe gewoonte, Marrigje,' suste vader. 'Wat steekt er voor kwaad in, kom, kom!..... En, Gerbrandt, veel heulen gepasseerd?'

'Massa's!' lachte de jongen. 'Ik had werkelijk niet gedacht, dat er zoveel bruggetjes in heel Holland waren als we vandaag gepasseerd zijn.....'

'Gelukkige jeugd!' zuchtte Adriaan, daarop riep hij hard: 'Heul!..... Heul!' en kuste zijn vrouw hartig op de mond. 'Wij kunnen 'et ook nog, wat wijf?'

Hij schaterde, toen zij hem wegduwde en blozend mopperde:

'Foei, hoe schaam je je niet, Adriaan?'

Gerbrandt lachte mee, riep op zijn beurt: 'Heul!..... Heul!' en kuste haar op beide wangen. Zij sloeg naar hem, maar snel sprong hij weg en rende naar boven.

En die avond schreef hij bij het licht van de kaarsen, terwijl door het open venster de geurige zoelheid van de Meinacht binnen stroomde, een amoureus liedje:

Soo haest als ik u (lief) aensach
Soo sloopt ghij in mijn sinne,
Daer ghij vermeucht, wat ick vermach,
Ghij sijt mijn vreucht en mijn geclach,
O wonderlijcke Minne!

Het huys daer ghij, vriendin, in sat
'k Sach van boven tot onder,
O, dacht ick, dit vervallen gat,
Bevanght soo hooghen, schoonen schat:
O wonderlijcke wonder!

Ghij sijt, mijn liefste, die mij doet
In mijn ghepeyns bedelven,
Besitster van mijn hart en goet,
Bestuurster van mijn jongh ghemoet,
Ick min u als mijn selven.....

Hij ondertekende: ‘'t Kan verkeeren.’ Peinzend keek hij naar de spreuk. Toen schudde hij glimlachend het hoofd..... Nee, dit kon zeker nìet verkeren!..... dit zou blijven, want zó mooi en warm en zuiver had het er in zijn hart nog nooit uitgezien..... Nu eerst begon hij te vermoeden wat de liefde was en spoedig zou hij het wéten!.....

4

Dieuwertje kwam.

Zij was onrustig, keek aldoor angstig rond of zij niet gezien werd door kennissen. Zwijgend liep zij naast hem. Soms raakte haar arm even de zijne en dan voelde hij hoe ze beefde. Hoe kwam ze toch zo bang?..... Ze pleegden toch geen misdaad?..... Hij moest er zachtjes om lachen.

‘Dieuwertje,’ zei hij, ‘heb je mijn briefje gelezen?’

Ze keek hem even van terzijde aan met een ongelukkig gezicht en antwoordde bedrukt:

‘Ik kan toch niet lezen..... Ik mocht nooit naar school van vader.’

‘Waarom niet?’ vroeg hij teleurgesteld.

‘Meisjes hoeven niet te kunnen lezen en schrijven, zegt hij..... Dat brengt ze maar op verkeerde gedachten.’

Gerbrandt schoot in een lach, maar die klonk boosaardig.

‘Zo'n stomme kneukel!’ schold hij. ‘En nu heb je niet kunnen lezen wat ik je geschreven heb.’

‘Nee..... en ik dorst het niemand te vragen.’

‘Da's maar goed ook!’ riep hij met een kleur van schrik.

‘Wat staat er dan?’ vroeg ze wantrouwig.

‘O, niks bijzonders, maar 't was alleen voor jou bedoeld, zie je.....’

Ze kwamen in een smal laantje. Aan weerszijden stonden knotwilgen in een brede grasband voor de sloot. De moestuinen daarachter lagen verlaten. Er was in geen velden of wegen iemand te zien.

‘Laten we hier wat gaan zitten.’

Gehoorzaam liet zij zich naast hem neer.

Hij trok haar dicht tegen zich aan, keek in haar beschaamde, groengrijze ogen, waarover aanstonds de wimpers zich neersloegen, lachte zacht en kuste haar op de mond. Zij wou zich dadelijk terugtrekken, maar hij hield haar lippen vast. Even verslapte zij in zijn arm, dan kropen haar armen om zijn hals, zij drukte hem vast tegen zich aan en gaf hem zijn kus hartstochtelijk terug. Toen zei ze, zwaar ademend:

‘O Gerbrandt!’

Haar gezicht veranderde. Alle vrees gleed eruit weg, haar ogen

straalden, een bevend lachje trok haar mondhoeken omhoog. Een gelukkig gezicht was het.

‘Ben je niet nieuwsgierig, wat er op dat briefje stond?’

‘Wat stond er?’

Hij zei het, met vleiende stem, vlak bij haar mond.

Zij verbleekte licht.

‘Meen je dat, Gerbrandt?’

‘Dat mag je toch niet vragen!..... Geef liever antwoord: wat ben ik van jou?’

Zij sloeg weer haar armen om zijn hals, drukte zijn hoofd tegen haar schouder en fluisterde langs zijn oor:

‘Alles..... alles.....’

Er klonk zo'n jagende hartstocht in haar stem, dat een verbazing in hem opsteeg.

‘Sinds gisteren?’ vroeg hij zacht.

‘O nee..... al zo lang, jongen..... al toen je nog bij ons in de buurt woonde..... altijd.....’

Vreemd klonk dat. Vreemd en onwerkelijk. Kon dat dan? Een meisje dacht zo aan je, en je wist er niets van, je had het nooit opgemerkt.....

‘Dieuwertje..... dat heb ik nooit geweten.....’

‘Hoe zou je dat geweten hebben?.....

‘Maar..... waarom?.....

‘Waarom?’

Zij keek hem peinzend aan met een heimelijk, gelukkig lachje.

‘Ja, waarom?..... Wie kan dat zeggen?..... Dat weet je toch niet..... Zo maar.....’

‘Dat ik daar nou nooit iets van heb geweten.....’

Zij schoof nog dichter op hem toe.

‘O Gerbrandt, ik schrok zo, toen ik Zaterdag hoorde, dat jij ook meegevraagd was..... Ik was zo blij en doodongelukkig ook..... Ik heb de hele nacht haast niet geslapen..... Ik moest met Dirk mee van vader..... En toen jij me kuste op de brug, dacht ik, dat ik flauw zou vallen..... en later, toen je naast me kwam zitten en zo lief was..... o jongen, ik kon het gewoon niet geloven..... Ik kan 'et nou ook nog niet geloven.....’

‘Toch is 'et waar, Dieuwertje.....’

‘Ja.....'t is waar..... zolang je bij me bent is 'et waar..... maar straks..... morgen..... later.....’

‘'t Zal altijd waar blijven, Dieuwertje.....’

‘Nee, Gerbrandt, dat zal 'et niet.....’

‘Maar lieve meid, je weet niet wat je zegt..... Je weet niet, hoe ik van je hou..... Ik ben helemaal stikvol van je en ik heb me nog nooit zo gelukkig gevoeld..... Weet je, dat ik gisteravond een liedje voor je gemaakt heb?’

‘Voor mij?..... Echt waar?’

‘Ja, luister maar.....’

Hij zei het voor haar op, ontroering en liefde maakten zijn stem week. Aan haar lippen zag hij, dat ze woord voor woord nasprak. Verbazing kwam in haar ogen, ongeloof, verrukking.

‘Voor mij, Gerbrandt?..... Echt voor mij?.....

‘Voor jou alleen..... Begrijp je nou, dat ik echt van je hou?..... Anders zou ik toch zo'n lied niet voor je kunnen maken!’

Tranen liepen over haar wangen.

‘Zeg 'et nog es op, Gerbrandt?’.....

Hij deed wat ze vroeg en weer prevelden haar lippen de woorden mee.

Toen zei ze zelf het gedicht. Zij maakte geen enkele fout.

‘Knap!’ lachte hij bewonderend. ‘Maar morgen ben je 't vergeten.’

‘O nee..... nooit..... dat staat nu hier,’ zei ze en drukte zijn hand op haar hart, ‘en ik kan het horen en nazeggen, al word ik honderd jaar.’

‘Maar ik zal nog honderd gedichten voor je schrijven.’

‘Dan zal ik er honderd onthouden.’

‘Ik zal je leren lezen en schrijven, Dieuwertje, dan hoef je ze niet te onthouden.’

‘En hoe zou ik ze kunnen vergeten?’

Hij kuste haar ontroerd. Wat een engel was ze. Wat een gelukskind was hij, dat zo'n meisje van hem houden kon. Ze was zo eenvoudig en doorzichtig als helder water. Opnieuw steeg de verbazing in hem aan: hoe het mogelijk was, dat Dieuwertje al lang van hem hield en dat hij er nooit iets van vermoed had..... Nu waren ze toevallig in een tentwagen bij elkaar gekomen..... Het leek wel een bestiering..... ja..... zoiets noemde je een bestiering.....

Zij hielden elkaar omsloten en konden er niet genoeg van krijgen elkaar te kussen en in de ogen te kijken, elkaars naam te zeggen

en te glimlachen bij de klank ervan..... Wat zo'n naam heel iets anders was, als er een geliefd wezen mee genoemd werd.....

‘Nu moet ik gaan,’ zei Dieuwertje, op haar knieën overeind komend. ‘'t Is al laat.’

‘Blijf nog wat, Dieuwertje..... 't is zo heerlijk samen.’

‘Vraag 'et me niet, Gerbrandt, want dan moet ik 'et doen, en 't is verkeerd, gevaarlijk.....’

Aarzelend bleef zij zitten. Verwonderd vroeg hij:

‘Waarom zou je blijven, als het verkeerd en gevaarlijk is?’

Zij schudde even het hoofd en sloot de ogen. Met iets smartelijks in haar stem zei ze:

‘Dat is 'et juist, Gerbrandt, dat weet ik ook niet..... Ik ben nu eenmaal zo..... Ik hou van je, en nou jij ook van mij houdt, moet ik alles doen, wat je van me vraagt..... Begrijp je dat niet? Al is het nog zo verkeerd en nog zo gevaarlijk..... ik zou je nooit iets kunnen weigeren.....’

Verbazing stond groot in zijn ogen. Maar voor hij iets zeggen kon, had ze de armen om hem heen geslagen en kuste hem, dat de adem hem verging. Hij voelde haar tranen op zijn gezicht. Toch hoorde hij haar gelukkig lachje. Dan sprong ze overeind, streelde nog met haar handen zijn wangen, als kon ze niet van hem loskomen.

‘Nou ga ik..... Dag!’

Snel liep ze het laantje uit, de weg naar de stad op.

Recht zittend keek hij haar na. Zijn verbazing was zo groot, dat hij vergat haar achterna te lopen, en toen hij daaraan dacht was het te laat, ze was nog maar een verdwijnend donker figuurtje op de landweg in de verte..... Hij zuchtte diep en liet zich achterover vallen in het gras. Was dat het bedeesde, vreesachtige Dieuwertje van gisteren, dat niet uit haar woorden kon komen en nauwelijks de ogen durfde opslaan?..... Wat een vuur leefde er in dat stille meisje..... Wat zei ze?..... Ik hou van je en nou moet ik alles doen wat je van mij vraagt..... Toen had ze hem gekust en tegelijk gelachen en geschreid..... Arme Dieuwertje!..... Die hield al heel lang van hem, en als meisje mocht ze niets zeggen of vragen..... was dat eigenlijk niet mallotig?..... En onrechtvaardig ook?.....

Dieuwertje..... Lieve hemel! wat een geschenk was hem daar in de schoot gevallen!..... Een gewoon meisje, de dochter van een timmerman uit de Halsteeg..... ze kon niet eens lezen en schrij-

ven..... maar hoe onuitsprekelijk lief was ze!..... Wat straalde er een zachte warmte van haar uit..... Een mooie stem had ze ook..... En hoe verstandig ze praatte..... en zonder grofheid of rauw accent, als een welopgevoede burgersdochter..... ze was wel een heel bizonder meisje..... En die was op hem verliefd geworden..... Hoe was het mogelijk?..... Wat was er aan hem?..... Hij was toch geen mooie jongen met z'n vierkante kop, z'n stompe neus, z'n dikke, stugge haarbos..... Best mogelijk! Maar al was hij zo lelijk als de droes, het mooiste, het liefste meisje hield van hem..... of je de hemel verdiende of niet..... als je d'r maar in was! O zo!..... Van pure gelukzaligheid duikelde hij een paar keer over z'n kop in het gras, tot hij met zijn beide voeten in de sloot belandde en een schreeuw gaf van schrik, die weer overging in een luide lach om zijn eigen gelukkige dwaasheid.

Op zijn kamer zat hij mijmerend bij het open venster, zonder licht. De nacht was helder, zonder maan, maar vol van het sprankelende licht der sterren, die als juwelen in de hemel hingen. Een zoele wind fluisterde tedere dingen in de jonge blaren van de bomen op de gracht. De stappen van een late wandelaar klonken hard op het plaveisel..... Hij glimlachte tegen de duisternis, die vol was van zijn overstromende liefde, gelijk zijn hart vol was van stromende muziek, zijn hoofd van gedichten, die geschreven wilden worden. Dit was de gelukkigste avond van zijn leven..... En waarom zou het nu niet altijd zo blijven?.....'t Was zonde om naar bed te gaan en de bewustheid van dit grote gluk in de slaap te verliezen.....

De volgende dagen zag hij Dieuwertje nu en dan even, kon een enkel woord met haar wisselen op straat, maar tot een vertrouwelijk gesprek kwamen zij niet: haar vader, blijkbaar op de hoogte gebracht door Dirk, was wantrouwig geworden en liet haar niet lang onder zijn ogen uit. Gerbrandt vond het zelf vreemd, dat hij niet ongeduldiger was en woest verlangde haar bij zich te hebben, ergens voor zich alleen. Maar hij was tevreden met deze schaarse, vluchtige ontmoetingen. In hem lag zo'n schat van stil geluk om het weten van deze grote, heimelijke liefde, dat hij niet meer verlangde dan haar even te ontmoeten en in haar ogen de bevestiging te zien, dat hij niet droomde, aan haar korte handdruk te voelen hoe alles in haar naar hem uitging..... Ze had brede handen, te groot en sterk voor een meisje, maar het waren goede,

beschermende handen, waaraan je je veilig kon toevertrouwen.

Op een middag kwam hij haar tegen, toen hij met Steven over de Dam liep. Hij liet zijn vriend staan en ging op haar toe. Ze was nerveus en terneergeslagen: haar vader maakte haar heftige verwijten. Dirk wou met haar trouwen, hij had gespaard en kon voor zichzelf beginnen in het nieuwe gedeelte van de stad achter de Koningsgracht, en vader wou, dat ze ja zei.

'En wat heb je gezegd?'

'Dat weet je wel.'

Zij glimlachte triest. Hij greep haar hand en drukte die vast in de zijne.

'Dank je, Dieuwertje..... Hou maar vol..... Wanneer gaan we weer wandelen?'

'Ik weet 'et niet. Vader laat me niet gaan.'

'Dat zien we wel.....'

Met stralende ogen kwam hij bij Steven terug. Deze keek hem lachend aan.

'Compliment,' zei hij met een hoofse buiging. 'Doet je schildersoog eer aan..... Een knappe meid.'

Gerbrandts gezicht verduisterde.

'Praat niet zo over haar,' zei hij ontstemd. 'Ze is 'et prachtigste en het liefste wat er op de wereld bestaat.'

'Neem me niet kwalijk,' verontschuldigde Steven zich met ironische hoffelijkheid. 'Ik dacht dat je met het vrouwelijk geslacht afgerekend had..... Heb je me zoiets niet eens plechtig verzekerd?'

Gerbrandt lachte.

'Dat kan wel, ja..... Maar Dieuwertje heeft me tot andere gedachten gebracht.'

'Dieuwertje..... wat een aardige naam.....'

'Ja, vind je ook niet?..... Maar zijzelf, man.....'

En hij begon geestdriftig haar lof te zingen. Steven luisterde zonder hem in de rede te vallen. Hij keek naar zijn stralend gezicht. Hij dacht aan de grappige geschiedenis met Lijsje uit Vinkeveen en de tragi-comedie met Joffer Fijtsma en voelde iets als medelijden, gemengd met een onverklaarbare bewondering voor zijn vriend. Hoe dodelijk ernstig die zich onmiddellijk aan zijn gevoel verloren gaf..... Hij was wel heel echt wat hij allang in hem gezien had: een geboren dichter, een onstuimig hart, dat blinde-

lings op het noodlot instormde, gedragen door passies, die hij, Steven, misschien ook wel kennen zou, maar nooit gehoorzamen. Het was ook onbegonnen werk te proberen hem te remmen..... Hij zou altijd doorrennen tot hij zijn driftige kop stuk stiet tegen de harde onoverkomelijkheid..... Dieuwertje..... nu heette de hele wereld Dieuwertje..... Wie was die Dieuwertje..... de dochter van een timmerman..... als het ooit ernst werd, een blok aan zijn been, z'n ondergang misschien..... Maar het zou geen ernst worden, daar was hij niet bang voor..... Een lentevlaag..... een Meidroom, die in September zou wegdorren en in December vergeten zijn..... Ach..... had ze dàf gezegd en dìt gedaan?..... Niet slecht gespeeld voor een eenvoudig deerntje, dat de zoon van Adriaan Cornelisz., aan de haak wou slaan..... Verbazend eigenlijk..... Niet onbedenkelijk..... En als het allemaal eens echt was en net zo mooi als de dichter ons voorzong..... dan was ieder mens een dichter en het ganse leven een bedwelmend poëem..... Arme Gerbrandt..... En toch..... er waren een paar dingen, die hem nieuwsgierig maakten naar dit meisje.....

5

Beter gehumeurd dan in lange tijd kwam Meester Francisco Badens terug uit da stad en vond zijn leerling dromerig voor het venster staan, starend over de gracht, dis in de hete Meizon lag te blinken.

‘Hola! Gerbrandt!’ riep hij vrolijk. ‘Sta je te slapen of betreur je je pekelzonden?’

Opgeschrikt uit zijn gemijmer, keerde de jongen zich met een ruk om en verontschuldigde zich blozend:

‘Neem me niet kwalijk, meester..... ik hoorde u niet binnenkomen.....’

‘Al goed, jonkman, al goed,’ lachte de schilder, wierp zijn lichte mantel en gepluimde hod nonchalant over de hoge rug van een gebeeldhouwde stoel en ontdeed zich van zijn lang rapier. ‘Ik ben ook achttien jaar geweest, hoor!..... De droom had zeker rokken aan?’

Hij schaterde toen Gerbrandts blos zich verdiepte en plaagde voort:

‘Bemoei je d'r niet te veel mee, knaap. 't Draait er toch altijd op uit, dat ze de noten opeten, die jij betaald hebt, en je nog de doppen om je oren smijten..... Laat es kijken hoever we gekomen zijn met de copie.....’

Gerbrandt liep mee naar de ezel met het doek, waaraan hij werkte. Terzijde stond het origineel: een Italiaanse Madonna van een onbekend meester, die Badens voor een Tintoretto hield. Het fijne gezichtje glimlachte vaag, maar er was iets oneindig droefs in de peinzende ogen, als had de ziel een voorgevoel van groot onheil, waaraan de zinnen nog niet konden geloven.

Misprijzend schudde Badens het hoofd en riep tevreden:

‘Wat duivel heb je er mee uitgevoerd?..... 't Was gisteren veel beter..... Je hebt je dag niet, Gerbrandt, waar zijn je gedachten?..... De gelijkenis is er uit..... totaal..... Zie je niet, dat die meid van jou met haar ene oog lacht..... wat weerga, ze lonkt compleet!..... Zeg es, kijken de meisjes zo naar jou?..... Neem je in acht, vriendje, want dan hebben ze boze plannen.....’

Gerbrandt keek aandachtig naar het oog, waar de meester zich zo vrolijk over maakte. Hij had gelijk. Het oog was heel anders geworden dan op het voorbeeld, niet zo droevig, het lachte werke-

lijk, en eerst was het toch zo goed geweest..... Hoe had hij het zo kunnen bederven?..... Wat had hij ermee gedaan?..... Maar plotseling sloeg het bloed hem in golven naar het hoofd..... Zo had Dieuwertje hem gisteren aangekeken, toen ze bij het afscheid zijn hand nog even vastgehouden had..... Zijn hart had het zich herinnerd en zijn hand bestuurd..... Waarom had die Madonna ook dezelfde kleur ogen als Dieuwertje, zo blauwachtig groen, alsof je in diep, helder water keek. Verward wendde hij de ogen af en stamelde hulpeloos:

'Ik begrijp 'et niet, meester..... ik..... eh.....'

Badens schoot opnieuw in een lach, sloeg hem op de schouder en riep:

'Hou toch op, lummel!..... Per baccho! een mens zou zich een ongeluk lachen!..... Ik wist je zo bedeesd niet, Gerbrandt!..... Maar ik ben er nu zeker van, dat je zo'n vergiftig pijltje van Amor in je karkas hebt zitten..... ik kan je alleen maar toewensen, dat er geen al te scherpe weerhaak aan zit..... De meisjes zijn een heel aardig vermaak, maar laat ze dat voorlopig voor je blijven, jongen, en maak er geen ernst van. Een kunstenaar moet zijn hoofd vrij houden en in zijn hart moeten de muzen wonen..... Onthou dat, als je wat worden wilt.'

Zijn stem had een ernstiger klank gekregen. Schuchter merkte de jongen op:

'Maar kunstenaars trouwen toch ook, meester?'

Badens knikte, glimlachte en streek behaagziek zijn sierlijke blonde knevel op.

'Zeker,' zei hij dan bedachtzaam, 'maar als ze verstandig zijn, trouwen ze laat..... en niet met de eerste de beste. Eerst als ze de wereld en de vrouwen kennen, goed genoeg om met oordeel een keuze te doen. Daar zijn allemachtig veel meisjes en vrouwen, Gerbrandt, en heel veel daarvan zijn de moeite van een avontuur waard. Maar tenslotte kun je er maar met één trouwen..... Vrij maar dapper toe, maatje, als je bloed begint te zingen..... En als je ontdekt hebt, dat er geen noemenswaard verschil is tussen de een en de ander, kies er dan een uit, die je past, die je goed wat meebrengt, die je eer aandoet en je waarde verhoogt in het oog van de wereld.....'

'Is dat liefde, meester Badens?'

De schilder keek zijn leerling verwonderd aan. Bij alle eerbied

had er een soort driftige verontwaardiging in zijn toon geklonken en er was een vage droefenis gekomen in zijn verdroomde oogen. Half geërgerd, half geamuseerd oreerde hij:

‘Liefde?..... Wat is liefde?..... De dichters delireren er dag en nacht over..... 't Zal er wel net mee zijn als met God: de een gelooft er in en de ander niet en allebei houen ze elkaar voor idioten..... Maar ik weet wel, Gerbrandt, dat het leven van een kunstenaar vervloekt moeilijk is, en dat een vrouw in zijn jonge jaren een blok aan zijn been kan zijn. Daar zijn d'r genoeg aan ten gronde gedaan voor ze tijd hadden iets te bereiken..... Pas jij maar op voor de Trijntjes en Stijntjes en Mijntjes!..... Ze loeren op je om je in te zwelgen. Blijf ze de baas. Snoep ervan als je de kans krijgt, maar struikel niet in de val.....’

Dan moest hij eensklaps weer lachen om de gespannen aandacht in het jonge gezicht tegenover hem en de wrevelige trek om de vastgesloten mond. Hij schudde hem aan de schouder en riep: ‘Verspil je wijsheid aan de onbezonnen jeugd!..... Als dank zul je gevierendeeld worden!..... Weet je wat?..... Ga maar eens wat rondkuieren, 't is veel te mooi weer voor een verliefde brak om binnen te zitten, en bovendien verwacht ik bezoek, waar ik alleen mee moet spreken..... Neem Pietje Morsebel maar mee de weg op. Die kreukel z'n oren zijn vuurrood geworden en twee maal zo lang door het luisteren naar onze mannengesprekken. Vooruit! trek er van onder!’

Pietje, de leer- en loopjongen en duvelstoejager van het atelier, die bij de werkbank verf stond te wrijven, veegde snel zijn vette handen af aan een onnoemelijk vuile morslap, en rende na een haastige groet de deur uit. Beneden stond hij te wachten op de stoep. Hij was een ongelofelijk lelijk en armoedig jongetje van een jaar of veertien, veel te klein voor zijn leeftijd, met steil, geel piekhaar, scheel om er duizelig van te worden, een brutale wipneus, een mond als een scheur, met dikke vlezige lippen, afstaande oren en een gezicht vol zomersproeten. Hij grijnsde breed en knipoogde afschuwelijk.

‘Je ken wel zien, dat de meester een grote vis aan de haak heeft,’ zei hij. ‘De Sinjeur Repelaer komt.’

‘Hoe weet jij dat?’

‘Ik weet nog veul meer!..... Hij heb een dochter, die Hendrikje hiet!’

‘En als jij je brutale waffel niet houdt, zal ik je een klap om je oren geven, die Hans hiet!’

‘Jij wel!’ snoof Pietje, ‘ik had je allang geschept voor je zover was.’

En toen hij zag, dat de ander lachte, vroeg hij gauw:

‘Gerbrandt, leen me-n-een stoter?’

‘Waarvoor?’

‘Ik ga op 't Ouwekerksplein husselen met de jongens..... ik heb er een voorgevoel van, dat ik vandaag geluk zal hebben.’

‘Jij komt nog es in 't Rasphuis, Pietje!..... Weet je niet, dat dobbelen op straat bij keur van de Heren verboden is?’

Pietje verdraaide zijn schele ogen op erbarmelijke wijze en riep klagend:

‘Maar ik heb toch geen zak vol daalders om naar 't Herenlogement te gaan!..... Geef me nou een stoter, Gerbrandt..... as ik win, krijg je d'r twee terug..... drie!’

Lachend om Pietjes ademloze begerigheid gaf Gerbrandt hem een stoter, zeggend:

‘Hier..... en koop van je winst liever een paar hozen..... Je loopt er weer bij als een voddenzak..... schaam je je niet?’

‘Je mallemoersnicht!’ riep Pietje grijnzend en holde weg, de stoter vast in zijn kleine, vuile hand geklemd, het opwindende avontuur tegemoet.

Gerbrandt keek hem na. Hij moest altijd lachen om dien aalvluggen straatjongen vol apenstreken en ondeugden. Meester Badens, anders zo kieskeurig op alles, had hem in onberedeneerde sympathie half verhongerd van de straat meegebracht, hem eten en kleren gegeven en hem tenslotte op het atelier gehouden, bewerend, dat er wat in hem zat en dat hij een origineel talent was. Hij had een mateloos plezier in zijn radde straattaal en niets ontziende overmoed. Pietje kon een potje bij hem breken en maakte daar vaak een meer dan vrijmoedig gebruik van. Maar daartegenover amuseerde hij Badens met zijn kleurige en gepekelde verhalen over ruzies en vechtpartijen in hun buurtje en zong met zijn schelle jongensstem alle nieuwe straatdeunen en oude, wilde geuzenliederen, waarvan hij er veel kende. Een vader had hij nooit gehad, zijn moeder heette in de wandeling Mottige Neel, had een kroegje, dat de aantrekkelijke naam droeg van ‘De Vuile Vaatdoek’, was onbeperkt gastvrij voor rondzwalkend zeevolk en andere rabauwen, en kon de rauwste

matroos sprakeloos vloeken of onder de tafel drinken. Zij was berucht en gevreesd bij oud en jong, maar Pietje had haar onversaagde aard geërfd, liet zich niet door haar overbluffen, schold venijnig tegen haar gekrijs in, slipte onder haar wild grijpende handen weg en schopte haar de schenen stuk, als ze hem toevallig te pakken kreeg en afranselde. Toch hield hij op zijn manier van haar en wou van vreemden geen kwaad woord van haar horen; de straatbengels wisten het en waren voorzichtig, want in Pietjes magere karkas groeide een angstwekkende kracht, als de drift in hem begon te razen; hij vocht als een boskat met nagels en tanden, ongevoelig voor pijn, het gezicht van bloed schrikte hem niet af, scheen integendeel zijn opwinding en wrede vechtwoede nog te prikkelen. Een ietwat beangstigend kereltje, dat opgroeide voor galg en rad. Toch was hij goedhartig ook en zeer toegankelijk voor een vriendelijk woord of gebaar. Voor meester Badens ging hij door het vuur, hoewel hij brutaal genoeg de draak met hem durfde steken, als hij het in de zin had. Hij had een wonderlijk scherpe neus voor de zwakke stee in de mensen om hem heen, voelde met een vreemd instinct waar ze kwetsbaar waren en prikte ze daar met schaamteloos welbehagen. Een duivel van een jongen, maar die je altijd weer ontwapende door zijn onweerstaanbare humor en dolle invallen. Hij had de vinnige schranderheid van een fret en pok diens zenuwachtige bewegelijkheid. En Gerbrandt, die hem een paar maal bij een vechtpartij betrapt had en hem een keer van zijn bloedend slachtoffer losgescheurd, bang dat hij hem vermoorden zou, dacht soms, dat Pietje op de een of andere manier een beetje krankzinnig moest zijn. Hij wist ook, dat de snaak links en rechts kaapte wat hij maar grijpen kon; hij blufte zelfs op zijn handigheid in dit opzicht. Maar hij wist even zeker, dat Pietje op het atelier nooit iets zou wegnemen en zich vermoedelijk dood zou vechten, als er ooit een dief binnensloop om zijn slag te slaan. Een roekeloos en onbegrijpelijk wezen vol tegenstrijdigheden, levend als een wilde naar de invallen van zijn bandeloze en grillige natuur. Eigenlijk een afschuwelijke, ongebonden opgroeiende heiden, die god noch gebod kende, alleen grinnikte, als iemand hem een hoeredop noemde en geen schaamte kende, waarvoor dan ook. Een gauwdief en straatrabauw, die onvermijdelijk vandaag of morgen de rakkers van den schout in handen zou vallen.....

Maar Gerbrandt kon er niets aan doen: hij was als Badens en mocht den kleinen spitsboef lijden, luisterde vol aandacht naar zijn dolle verhalen, waar ieder ogenblik woorden en uitdrukkingen in voorkwamen, die hij nog nooit gehoord had en waarvan hij smulde om hun sappigheid en kracht.....

Arme kleine verschoppeling.....

Dan moest hij weer lachen om zijn eigen medelijden: Pietje was de vrolijkste luchthart-treurniet, die iemand zich kon voorstellen, de zorgeloosheid zelf.....

Gerbrandt haalde de schouders op, stak de handen in de zakken van zijn wijde broek en stapte fluitend de gracht op.

6

Hij hief het hoofd naar de zon.

Alle gedachten aan en over Pietje Morsebel gleden uit hem weg, alle zorg om zijn verknoeid werk, alle ergernis om de luchthartige spot van den meester vervlogen uit zijn bewustzijn.

De warmte van de zon op zijn gezicht was een betoverende liefkozing. Hij dacht: 'Dieuwertje' en dat was voldoende om vol te lopen van een dronken makend geluksgevoel. Zonder enige aanleiding lachte hij hardop, een paar voorbijgangers keken hem vragend aan, haastiger liep hij door. Zijn levendige, schitterende ogen keken geboeid en genietend naar het bonte beweeg op de gracht, zijn oren spanden zich op de geluiden om hem heen. Een vreemde roes doorzinderde heel zijn wezen. Het leek hem als zweefde hij tussen de andere mensen door, geluidloos, zonder de aarde te raken. Niets of niemand zag hij in 't bijzonder. Gestalten schoven dooreen, kleuren vlekten en vergleden in andere, onduidelijk roesde verward geraas, vlakbij en veraf en daaromheen dwaalden mensenstcmmen als verspringende lichtvlekken over een donkere ondergrond. Goudschilfers spartelden over het water, vuurgloed lag over de kanteling van sierlijke trapgeveltjes en spitse daken gevloeid, droop tussen de doorzichtige kruinen der lentebomen, hing over masten en want van de schepen als dunne, glanzende olie, een opengestoten venstertje schoot een bliksemstraal uit. Hoe glorierijk mooi Amsterdam toch was!.....

Een vage glimlach om de lippen, liep hij voort. Gedachten wilden telkens bij verrassing in zijn bewustzijn opspringen, maar hij liet het niet toe. Het was veel te mooi zo..... gedachteloos voortgaan, lui genietend van vrijheid en zon. Dit onwezenlijke, zwevende gevoel was een ongekende heerlijkheid, spannend als een vreemde droom en even onbestemd, vol wonderlijke verwachting en toch op zichzelf al volmaakt. Je voelde je lichaam niet en tegelijk was er een levendige bewustheid van kracht en gezondheid, een vreugde juist om dat sterke, lenige lijf, dat, als een schip door een woelige zee, door de roezige drukte koerste, trots en ongenaakbaar..... Maar toch niet zo ongenaakbaar of het stiet plots op een klip en stokte met een schok. Een scherpe stem schreeuwde:

'Hei je nou je gat al vol gezope, verwenste steêkat?'

Verdutst keek Gerbrandt in een kwaad, rood gezicht met stekende grijze ogen, en, ontwakend uit zijn doezelige betovering, riep hij lachend:

‘Arend Pieter Gijzen!..... Waarom vaar je me altijd aan?’

Het boze gezicht klaarde op in herkenning, de vinnige ogen lachten.

‘Gerbrandt!..... Jong, je zwaaide puur!..... Me docht, da'je van een Delfse hond gebeten was!’

Hij keek in de korf met eieren, die hij aan de arm droeg, beducht, dat de botsing zijn kostelijke waar gekneusd had. Een bierdrager hield met moeite zijn rollend vat in, dat vlak bij hun benen tot stilstand kwam. Woedend schreeuwde hij:

‘Houdaar, jullie!..... Ben je van zins hier wortel te schieten, verdulde neskebolle?’

‘Vraag dat je ouwe schoenen!’ blafte Arend terug. ‘De straat is vrij, man!’

‘Dat hei je zeker gehoord van je veenpuitse moêr, niet?’

‘En wat heit jou stilleveger van een vaêr je dan geleerd?’

Gerbrandt had veel plezier in de kernachtige conversatie, maar trok zijn boerse vriend opzij, bang dat de twee kijvende driftkoppen handgemeen zouden worden. Grommend stiet de sjouwer met de voet het zwaar rommelend vat verder over de keien, verdween er dan mee in het donkere gat van een bierkelder. Arend keek hem na met een giftige blik.

‘Die mieterse sliklaarzen hebben altemet eeuwig wat op de boeren te schempen,’ gromde hij nog na. ‘Laat ie es naar Vinkeveen komen..... maak ik van z'n lijf een dubbelde adelaar!’

Gerbrandt lachte om het bloedgierige dreigement. Hij trok Arend mee voort en zei:

‘Maak je niet zo kwaad, Arend..... Die bierbuffel meende het zo erg niet. Die gaan tegen iedereen te keer, alleen voor 't plezier van schelden..... Alles wel in Vinkeveen?’

‘Best, Gerbrandt, hoor..... Lijsje gaat trouwen.’

‘Lijsje?..... Nou al?’

‘Zeg liever: nou pas!’ grinnikte Arend,‘'t Eerste kind is al een heel eind onderwege..... Nou ja, 't is menselijk en jij hoeft er niet om te blozen, hoor.....’

Hij lachte schetterend.

‘Wanneer kom je weer es kijke?’

‘As 't kermis is, vast.’

‘Da's goed..... Ik zel een meidje voor je klaar houwe, Gerbrandt. Wat dunkt je van Webbetje van Mieuwes Malmont, een hecht van een meid, al melk en bloed wat er an is, en puur niet eenkennig ook niet.....’

‘Laat maar, Arend..... Misschien breng ik er zelf wel een mee.....’

Hij lachte gedwongen, zwaaide een groet met de hand en liep een brug op; Arend keek hem verwonderd na, grinnikte spottend, hees het korfje eieren hoger aan zijn arm en stapte verder naar zijn klant.

Gerbrandt liep met haastige schreden voort, kwaad op Arend, die hem met zijn nieuws over Lijsje en z'n gewauwel over Wabbetje totaal uit zijn droomstemming gestoten had..... grappige Lijsje met haar verbaasde poppekop..... Lijsje moest een kind krijgen..... Lijsje, van wie hij eens zo echt en zuiver gehouden had, zo stil en eerlijk..... die had dat nu al met een man doorleefd en ging trouwen. In Vinkeveen vonden ze zo'n geval niet bijzonder erg..... Ze hadden er een eigen filosofie voor. ‘Kinderen krijgen duurt negen maanden,’ zeiden ze, ‘maar 'et eerste kan komen als 'et wil.’ En de praktijk wees er uit, dat het inderdaad zo was..... Dat Wabbetje nog zover niet was, begreep niemand, want die was als schroeiend vuur.....

Jammer, dat Arend met zijn gepraat deze beelden voor dat van Dieuwertje geschoven had. Want heel die wonderlijke, glorieuze droom van daarstraks was immers niets geweest dan Dieuwertje..... Dit was nu verstoord en op de een of andere wijze bezoedeld. Er viel iets donkers over de zonnige dag. Iets van Lijsjes gedrag, iets van Wabbetjes lokkende, brutale zinnelijkheid leek overgegleden op Dieuwertje en had het stralende beeld bedorven. Onzin natuurlijk, maar toch.....

Hij liep nu in een der stegen, die van de oude zijde naar de Warmoesstraat voerden. Het leek er schemerig na de helle schatering van de zon over de gracht. De smalle trapgeveltjes der oude, vervallen huizen helden naar elkaar toe, knepen de blauwe, satijnig glanzende hemel tot een nauwe spleet. Morsige kinderen liepen elkaar schreeuwend na in een of ander luidruchtig, zelf bedacht spel. Een schoenmaker zat op zijn driepikkel aan een klein tafeltje voor zijn deur en klopte zingend een stuk zoolleer op een klinkende

kei. Een kuiper spande de hoepen om de duigen bij de ingang van zijn kelder. Uit een kroeg relde rumoer van lachende, ruwe stemmen en gerammel van bierkroezen. Alle kleuren waren verdoft in de dompe schaduw van de diepe steeg. Toen stuitte Gerbrandt op een kluitje saamgetroepte buurtjes, en een schel kijvende stem wekte hem uit zijn bezwaarlijk gepeins. Rondom werd gelachen, een grove mannenstem riep:

'Recht zo, Els, laat je niet lompen, meid..... Geef 'em z'n vet!'

Gerbrandt bleef staan en keek toe.

Een blonde vrouw, zwetend van opwinding, de haren verward om het rode gezicht, de zware borsten in het losse jak bibberend van woede en verontwaardiging, schudde de vuist naar de toegeslagen deur van een komenijswinkeltje, waar 'De Arke Noahs' uithing. Met van uitzinnige drift overslaande stem schreeuwde zij:

'Kom d'r nou eres uit, Jan Goorgat! laat je rattesnuit eres zien, dat ik 'em an mortel wrijf, vuige eerrover!..... Is mijn man een veugel?..... Ik zel jou leren, de mensen een veugel te noemen! jij, gatvink!..... Kom d'r is uit en ik zel je de veugel z'n eieren doen eten!..... Wat gaat 'et jou an, dat mijn man in z'n jeugd ingebroken heit?..... Hij is er eerlijk voor gegeseld en gebrandmerkt en heit 'et wel geboet..... Als jij alles te boeten krijgt wat je ooit miszeid hebt, zel d'r niet veel van je overblijven, ouwe hondsklink, en je zou hoog en benauwd komen te hangen!'

Plotseling ging de bovendeur van 'De Arke Noahs' op een kier open. Een mager mannengezicht vertoonde zich, een geelbleek gezicht, waarin alles spits en sluik was, met een paar kleine, kleurloze ogen, die nu van woede flikkkerden. Met schorre stem schreeuwde hij:

'Scheer je van m'n deur, jij schendig wijf! Je was een hoer van kindsbeen af!'

'En wat let jou dat, droogrekel?..... Op m'n veertiende jaar was ik mans genoeg voor een heel ander kereltje as jij!..... Waren alle mannen zo mooi, geen vrouw zou ooit aanvechting krijgen om hoer te worden, jou opgewarmd knekelhuis!..... Dat rammelt in z'n vel en durft de eer van een vrouw te na komen!..... Maar ik zeg je, je zel me m'n eer teruggeven of ik zel je met een mes naar je gat veteren, dat je heel d'Ouwe Zij bij mekaar gilt!'

'Dat praat van eer!' krijste het mannetje met van razernij bevende lippen, waar het speeksel afvloog onder het schimpen. 'Heel de

stad weet toch, dat je vaêr in Hoorn gehangen werd en dat je jongste broer naar het beulschap doet!..... Eer!.....'

De vrouw lachte luid en verachtelijk om zijn argumenten.

'En wat is daarbij, Jan Gat?..... Daar zijn vrome mannen genoeg gehangen! En jou vaêr stierf een veel schandelijker dood: hij neep op het stilletje zijn aars dicht van vrekkigheid, omdat ie nog te gierig was om z'n keutel voor niks af te geven!..... Jij slacht je vaêr wat, Sijmen zonder zoetigheid!..... Tel jij je wijf de bonen niet voor, die ze te noen mag koken?..... En waarom mag mijn broer nìet naar het beulschap doen, hè? Hij is een eerlijk burgermanskind en 't is een eerlijk ambt..... Hij dient God en de Justitie en wint er meer mee dan jij in je dievenering..... Zie maar, dat je niet in zijn handen valt voor geldsnoeien of 'et verkopen van witkalk voor tarwebloem, jij selderements valse schelm!'

'Dat zel je me waar maken, kwâtong!..... Ik breng je voor de Heren!'

'Kom d'r maar uit en ik zel 'et je zo waar maken, dat er niet meer dan een plasje van je overblijft, jij vuilbroek!'

Met gebalde vuisten vloog zij op hem af, de losgewarde haren zwierend om haar zwetend gezicht. Maar het verschrikte komenijsmannetje schoot met een vaart achteruit en knalde de bovendeur weer dicht. Een daverend gelach steeg op en Els, meester gebleven van het slagveld, keek triomfantelijk rond. Haar breed, opgewonden gezicht straalde van overwinnaarstrots en leek plotseling zo kinderlijk en goedmoedig, dat Gerbrandt nog harder moest lachen. Een buurvrouw nam haar onder de arm en zei bedarend:

'Kom nou, Els..... laat die nijpnaars!..... Ik zel je wat laten zien.'

Na een laatste, honend uitdagende blik op de gesloten deur liep zij gedwee met de andere vrouw naar de overkant van het straatje, waar een spinnewiel voor de deur stond. Lachend en pratend gingen de omstanders, die gretig geluisterd hadden naar de knetterende woordenwisseling, huns weegs, nog nagenietend van de gekruide kwalificaties, die de partijen elkaar naar het hoofd gesmeten hadden en de merkwaardige logica van de welbespraakte vrouw. Deze stond nu rustig bij het spinnewiel en Gerbrandt hoorde haar zeggen, pluizend aan een bos vlas:

'Key! dat is goed spulletje! Een garentje als een zijtje..... Waar haal je de streentjes, buur, op de Nieuwendijk of in de Hal-

steeg?..... Op de Luizenmarkt en de Burgwal is niks te krijgen..... En wat geef je voor 't pond?..... Ik heb nog wat te hekelen en te pluizen.....'

Zij was een spinster als de ander en praatte zo onbevangen en gemoedelijk over het werk, alsof ze een ogenblik tevoren nog niet met moord en doodslag gedreigd had..... In zichzelf gnuivend liep Gerbrandt voor. Even verder keek hij nog eens om en zag de vrouwen in ernstig en zorgelijk gesprek over het spinnewiel gebogen. Ze hadden rustige en moederlijke gezichten. Hij wist niet, waarom, maar hij hield plotseling van die vreemde Els, ze mocht dan zijn wat ze wou..... Zeker was ze een goede vrouw, die hard werken moest voor een schamel bestaantje..... En wat kon ze goddelijk te keer gaan!..... Waar haalde ze in 's hemelsnaam al die kletterende scheldwoorden vandaan en hoe rijmde ze de onzinnnigste verklaringen tesaam?..... De vonken spatten er zo af!..... Dat komenijskereltje zat misschien achter in zijn winkel te beven en te grienen van woede en van vrees voor het onversaagde wijf, dat voor dreigementen noch openbare schande achteruit ging..... Wat een rijkdom van beeldende taal..... Kon een dichter het beter verzinnen, als hij er behoefte aan zou hebben?..... Ach, die heerlijke, levende, spartelende taal van het Amsterdamse volk..... wat hield hij ervan!..... Wat hield hij van alles, van de stad, van de mensen, van de huizen en van het water..... En kwam dat nou alleen, omdat hij zo heel veel van Dieuwertje hield?.....

7

De broeders van de rederijkerskamer D'Eglantier, onder de zinspreuk ‘In Liefde Bloeiende’ waren er allang niet meer onkundig van, dat een hunner beproefde leden een zoon had, die de dichtkunst beoefende - daar had Adriaan Cornelisz. wel voor gezorgd. En op een avond bracht hij Gerbrandt de uitnodiging over de volgende week eens met hem mee te gaan en den broeders enkele proeven van zijn vaardigheid met de pen voor te leggen. Gerbrandt werd rood en bleek van blijde schrik. Een grote opwinding joeg door zijn bloed. Vrees maakte hem klein en neerslachtig: waren zijn versjes goed genoeg om de critiek van zo strenge en geoefende rechters te kunnen verdragen en genade te vinden in hun ogen? Wat al grote mannen met klinkende namen zaten daar bijeen! Alleen al de gedachte, dat daar een dichter als Pieter Cornelisz. Hooft zijn werk zou beluisteren, bezorgde hem hartkloppingen van angst en hield hem uit de slaap. Dan waren er nog Scriverius, de geleerde Barlaeus, Heinsius en zovele anderen, wier naam met eerbied en bewondering door zijn vader genoemd werd. En de beroemde koopman-dichter Roemer Visscher, wiens werk geprezen werd als het puik van de Amsterdamse poëzie..... Hij zou nooit in dit gezelschap durven verschijnen en hun zijn werk voorleggen.

's Avonds zat hij op zijn kamer, las en herlas zijn verzen, verbeterde waar hij kon en bleef ze wanhopig slecht vinden. Hij dacht aan de glanzende, zacht vloeiende gedichten van Hooft, zij klonken door zijn vermoeide hersens, ze waren zo volmaakt en over-schoon, dat hij er radeloos van werd. Hoe durfde hij die stuntelige, stotende probeersels van hem ook maar verzen noemen?..... Nee, hij durfde niet. Hij zou zijn vader zeggen, dat hij voorlopig toch liever maar afzag van die veel te zware proef..... hij moest nog lange tijd leren en oefenen eer hij voor de broeders dorst verschijnen..... Maar dan vond hij weer een strofe, die toch zo slecht niet klonk, een beeld dat een glimlach van voldoening om zijn lippen bracht, een regel, die zuiver vloeide in een krachtig en fris rhythme..... Misschien zou ook een streng beoordelaar toch nog wel iets goeds in die zwakke verzen kunnen vinden..... Hij was ook nog zo jong..... begon pas, ze zouden niet eisen, dat zijn werk volmaakt was..... het moest genoeg zijn, als er

talent in te ontdekken viel..... alles moest groeien..... Opgewonden en nerveus vertelde hij Dieuwertje, wat hem te wachten stond. De onderscheiding, die het betekende, de onzekerheid en de angst, die hem beklemden.

Dieuwertje keek naar hem met iets droefs in haar ogen en liet hem uitspreken. Ten slotte bemerkte hij haar terughouding en vroeg wat geërgerd:

'Begrijp je wel, wat dit voor mij betekent, Dieuwertje?..... Je zegt zo niks. Vind je het niet geweldig?'

O, ze vond het zeker veel geweldiger dan hij. Maar zij was er bang voor. Haar voorgevoel waarschuwde haar, dat wat een geluk voor hem betekende, een gevaar inhield voor haar. Zacht antwoordde zij:

'Natuurlijk begrijp ik 'et, Gerbrandt, en ik ben erg blij voor jou.'

Het klonk niet erg overtuigend en hij keek haar onderzoekend en ontevreden in de ogen.

Zij drong haar onrust terug, glimlachte en zei:

'Je bent mal om je zo ongerust te maken. Je liederen zijn prachtig en ik zou wel eens willen zien wie er wat op aan te merken had.'

Hij lachte blij en gevleid. Maar hij antwoordde:

'Ja, dat vind jij! Maar je moet denken: dat zijn daar allemaal geleerde mensen, die precies weten wat er van een dichter verlangd moet worden en hoe een vers geschreven moet zijn.'

'Je hebt me zelf gezegd, dat je naar een gedicht moet luisteren met je hart..... En mijn hart vindt die van jou zo mooi, Gerbrandt.'

'Misschien omdat je hart van mij houdt, Dieuwertje..... een hart is een vreemd ding. Een moeder vindt haar lelijke zuigeling een wonder van schoonheid.....'

Een hart is een vreemd ding..... Zeker, Gerbrandt, een hart is een vreemd ding. Dieuwertjes hart doet pijn van zorg, omdat het nu al weet, dat het je nooit zal kunnen behouden en omdat het voor altijd leeg zal zijn, als het jou verloren heeft..... Zulke harten zijn er, en mannen hebben daar weinig weet van. Mannen praten door over hun werk en hun vooruitzichten en voelen niet hoe vlak naast hen een hart krimpt van verlangen naar iets anders, van vrees voor een toekomst zonder licht..... en toch

mee moet praten en belangstellend zijn om dat noodlot nog voor een poosje te verbieden.....

'Gerbrandt?'

'Ja?'

'Zul je daar ook voorlezen wat je voor mij gemaakt hebt?'

'Natuurlijk!..... Daar zijn toch de beste bij.'

Zijn gereed en heftig antwoord doet haar nieuwe pijn.

Hoe kon hij?..... Het liefste, het mooiste, dat zo innig van hen samen is..... alleen van hen tweeën?..... Even is het haar alsof Gerbrandt haar zonder kleren aan vreemden wil vertonen. Ze bloost. Ze is natuurlijk dwaas. Een dom meisje, dat lezen noch schrijven kan..... Geleerde, geletterde mensen houden er heel andere begrippen op na.

Hij ziet haar verwarring en schroom.

Beschermend slaat hij een arm om haar schouder.

'Maar Dieuwertje, niemand weet toch, dat ze voor jou bedoeld waren!..... En dan nog!..... Weet je wel, dat sommige vrouwen beroemd geworden zijn, omdat dichters van haar gezongen hebben? Wie zou weten van Beatrice en Laura, als Dante en Petrarca haar niet verheerlijkt hadden in hun verzen?'

Dieuwertje weet niet wie die mensen allemaal zijn. Zij heeft er ook volstrekt geen behoefte aan om beroemd te worden. Ze zou met zo weinig tevreden zijn. En dat weinige zal ze wel nooit krijgen. Maar wat helpt het allemaal? Haar hart heeft zich aan Gerbrandt weggegeven en Gerbrandt heeft het genomen..... wat zal hij ermee doen?..... Hij leeft immers in een heel andere wereld. Hij is vlak bij haar en toch zo heel ver van haar weg, ergens waar zij nooit naast hem zal kunnen gaan. Hij weet het niet. Maar haar hart weet het..... Als hij haar zijn verzen voorleest, die ze onverklaarbaar mooi vindt, die ze dadelijk onthoudt en toch nooit helemaal begrijpt, voelt zij de afstand, die steeds groter zal worden naarmate hij groeit, en waarover nooit een brug geslagen zal kunnen worden..... Zij zal vandaag of morgen moeten achterblijven. Zij is te dom, te klein, te nederig voor het grote geluk van zijn durende liefde..... Maar ze dankt God, dat Hij haar dit geschonken heeft: deze tijdelijke zaligheid, het samenzijn met hem, dat haar loom en machteloos maakt van weemoedig geluk. Gerbrandt weet daar niets van..... Hij is dol verliefd. Hij is eerlijk en oprecht als hij haar bezweert, dat hij altijd bij haar zou willen

zijn, dat zij z'n prinses, zijn godin, zijn alles is en dat hij nooit van een ander zal houden dan van haar. En toch zal hij eenmaal van haar weggaan, haar alleen laten en verder klimmen op het grote pad, dat voor haar immer ontoegankelijk zal blijven. Misschien zal hij vergeten, dat er ooit een Dieuwertje bestond. Misschien zal hij af en toe met een vleugje tederheid aan haar terugdenken als aan een lieve dwaasheid in zijn jongensjaren en dat zou dan al haar geluk zijn. Nee..... meer..... Voor haar zal deze tijd nooit sterven..... De herinnering zal haar altijd gelukkig kunnen maken..... Zijn wild hart behoort haar in deze tijd toe in volle mate en oprechtheid en dàt kan haar nooit afgenomen worden.

Gerbrandt ging toch niet op de afgesproken dag met zijn vader mee.

De jaloerse Dirk Segersz. had hem betrapt op een avondwandeling met Dieuwertje. Hij had gescholden in zo smerige taal, dat het Gerbrandt rood voor de ogen geworden was. Razend sprong hij op den schimpenden man af en sloeg hem de schendige muil dicht. Een woeste vechtpartij was gevolgd en Gerbrandt, alle krachten door woede en naijver verdriedubbeld, was overwinnaar gebleven: Dirk, in panische angst voor de ongedachte bezetenheid, waarmee de ander telkens weer op hem aanviel en de vernielende kracht van zijn hamerende vuisten, was huilend op de vlucht geslagen, bloedend uit neus en mond. Maar ook Gerbrandt was deerlijk gehavend, had een gezwollen oog, een diepe schram over zijn wang, een ingescheurd oor en verfomfaaide, besmoezelde kleren. Dagenlang kon hij zich niet vertonen en de belangrijke dag ging voorbij zonder dat zijn vertoornde vader hem kon meenemen.

Hij had een verhaal verzonnen van vechtend matrozenvolk, dat ook hem aangevallen had. Vader had wantrouwig gekeken, Pieter had gesmaald, dat zulke zonderlinge avonturen hém toevallig nooit overkwamen, maar was door Stijntje afgebluft, die hem verweet veel te laf te zijn om zich te verdedigen en liever bij de eerste klap de benen onder de arm nam om veiliger oorden op te zoeken. Gelukkig was er geen gerucht tot thuis doorgedrongen over de juiste toedracht van de kloppartij.

En toen er een nieuwe datum vastgesteld was voor de ontmoeting met de kameristen, kwam er weer niets van: Jan Badens stierf.....

Het had even geleken, alsof hij over zijn ontzetting en verdriet heen zou komen; hij had een doek op de ezel gezet, zijn verven op het palet gesmeerd en penselen uitgezocht om zichzelf te gaan schilderen als de arme Lazarus aan de poort van den rijken man..... een bizarre gedachte, maar zijn broer liet hem zijn gang gaan in de hoop hem zo weer op dreef te krijgen. Doch het draaide op niets uit. Na een kwartier had Jan palet en penselen uit de hand laten vallen, een huilbui gekregen en verklaard, dat hij een gebroken en verloren man was, voor niets meer te gebruiken, tot niets in staat. Hij zou nu maar in zijn bed gaan liggen en gelaten sterven..... er was niets meer aan te doen..... Twee dagen later werd hij 's morgens dood gevonden, zonder ziek te zijn geweest. Het overmatig besef van zijn tegenspoed, het verlies van zijn zo vrolijk vergaarde rijkdom had hem uitgehold als een lege kalebas, alle leven in hem verdord en hem dan gedood. Een vreemd en onbegrijpelijk geval, waarover veel gesproken werd en gefilosofeerd. Francisco betreurde den jongeren broer, die zo briljante eigenschappen gehad had, van ganser harte en was dagenlang geheel van streek, omdat hij ondanks alles toch niet aan deze afloop had willen geloven.

Een week na de begrafenis van Jan Badens kwam Gerbrandt dan voor 't eerst in de vergadering van de kamerbroeders en werd er plechtig door zijn vader ingeleid. Het hart sloeg hem in de keel, hij was bijna misselijk van zenuwachtigheid en begreep niet waar hij ooit de moed vandaan zou moeten halen om in dit uitgezochte gezelschap zijn mond open te doen, laat staan op ietwat waardige wijze een gedicht voor te dragen. Deze mannen waren allen doorkneed in de kunst, zowel van het verzen schrijven als van voordragen.

Maar hij werd zeer gemoedelijk ontvangen en ieder deed wat hij kon om hem op zijn gemak te stellen. Tot zijn schrik was ook de jonge Hooft aanwezig, in diep gesprek gewikkeld met Roemer Visscher. Beiden wendden zich naar hem toe, Hooft met een glimlach van herkenning, Visscher met de vriendelijkste belangstelling. Er werd wat argeloos gepraat over koetje en kalfjes, over de koene vaart naar verre gewesten, het zoeken van nieuwe zeewegen, de veldtocht van Prins Maurits, die opnieuw naar 's Hertogenbosch wou, over het gevangennemen van een stoute kleine roverbende in het Brabantse, over de nieuwe heffingen door de Staten voor

de oorlogskas. Roemer Visscher vroeg Gerbrandt bijzonderheden over het merkwaardige geval van Jan Badens, luisterde aandachtig naar zijn verhaal en schudde verwonderd het hoofd over zoveel menselijke dwaasheid: het kostelijkst goed, leven en talent, op te geven voor wat voddig aards bezit. Onderwijl werd een goed kroes bier geschonken en dan was het tijd voor Gerbrandt om eens te laten horen wat hij in zijn mars had.

Bevend en met een kleur als vuur stond hij voor de kring van belangstellend bijschuivende toehoorders. Met haperende stem, telkens kuchend en plotseling midden in een zin zijn adem verliezend begon hij voor te lezen. Spoedig leek elk woord hem volkomen onbeduidend of totaal verkeerd, alles hokte en stootte, het rijm kwam hem kinderachtig voor, het zweet brak hem uit en hij begreep niet meer hoe hij zich had laten verleiden hier te komen en zich onsterfelijk belachelijk te maken met zijn karremansgerijmel. Hij zwoegde voort en durfde niet op te kijken, bang de spot en de verachting te zullen lezen van de gezichten dezer uitermate deskundige rechters. Toen, bij een liedje, dat hij kort geleden voor Dieuwertje gemaakt had, pakte de oude ontroering hem even. Zijn stem werd vaster, het rhythme leek hem vloeiender, er kwam warmte in zijn voordracht en aan het eind hoorde hij een gemurmel, dat hem hoopgevend voorkwam. Hij keek even op. Roemer Visscher knikte hem bemoedigend toe. Nu nam hij een ander. Het was eigenlijk nog niet voltooid, maar de eerste strofen bevielen hem ongemeen.

Waer dat cleyne guytje blint,
G'lijck men 't uitgeschilderd vint,
Ick leet dan in mijn siele niet
Dit lieffelijck en swaer verdriet.

Maer 't loose boefje siet seer snel,
't Onsichtbaer hertjen raeckt hij wel,
Die crijghsluy stout hij niet en vreest,
Doch d'onbesorgde treft hij meest.

Sijn boogh, zijn pijlen, sijn gheweer,
Die quetsen diep, maer doen gheen seer,
Sij coomen vaeck al lachend an,
Geen blauw litteeken blijfter van.

Nu 't pottertje mij heeft ghewond
Nu biet het mij sijn lieve mond,
Nu wil hij peys, hij looft en sweerd
Te geven wat mijn hert begheefd.

Hij schoof het blaadje terzijde. 't Was een aardig ding. Jammer, dat hij niet verder gekomen was.....

Toen zei een stem hard in de stilte:

'Bravo!'

Hij schrok op. Even had hij vergeten, dat hij niet alleen was.

Hij keek in de richting van de stem. Het was Hooft, die hem lachend toeknikte en in de handen klapte. Ook de anderen toonden bijval, bekoord door de bevalligheid van het verliefde liedje. Visscher zei tussen het handgeklap:

'Een deksels lief deuntje!'

Gerbrandt keek even naar zijn vader. Die zag bleek van opwinding. Zijn ogen schitterden van trots en vreugde. Zijn jongen had talent. Hij wist het al lang genoeg. Nu zag hij het erkend door die het het beste weten konden.

'Nu een boertig liedje, Gerbrandt,' zei hij aanmoedigend.

De jonge dichter schrok.

Een boertig liedje?..... Zo een waar hij en zijn huisgenoten en Steven om konden barsten van het lachen? Waarin hij bekende of beruchte buurtgenoten door de pekel haalde in hun eigen ongepolijst taaltje?..... Dat kon vader toch niet menen?..... In zo'n deftig gezelschap kon je toch zoiets niet ten gehore brengen? Wat zou Sinjeur Visscher er wel van zeggen? En Hooft, die fijne, voorname geest?.....

Maar 't was juist Roemer Visscher, die levendig uitriep:

'Een boertig lied?..... Dat moeten we hebben!'.....

Hulpeloos, met een hoofd als vuur keek Gerbrandt rond.

Moest het werkelijk? Zouden ze hem niet de deur uit smijten als hij met zo'n ongezouten ding voor den dag kwam?.....

Hooft stond op.

'Wacht even,' zei hij.

Hij schonk een glas fonkelende Rijnse wijn in, bracht dat aan Gerbrandt:

'Hier, Breêro', lachte hij, 'drink dit op het heil van de boertige

Muze, die veel te weinig aanbidders heeft, en laat ons dan iets horen.'

Wat beduusd nam Gerbrandt het glas aan en dronk het in één teug leeg..... Dat deed goed!..... En het maakte je warm en licht om je hart..... Dit waren goede mensen en zij meenden het goed met hem. Ze wilden iets boertigs horen? Ze zouden het hebben!..... De bevangenheid week. Zijn ogen schitterden van plezier.

'Voordragen of zingen?' vroeg hij.

'Zingen!' werd er geroepen.

'Goed.'

En op de wijze van het oude liedje: 'Daer ick gisteravond quam'..... zong hij met zijn heldere, jonge baritonstem:

'De gierige Gerrit, de lebbighe dief,
Die vrijt nu zijns ghelijck,
Die vrijt nu zijns ghelijck
Wangt hij het Modde van Gompen lief
Die leelijck is en rijck,
Die leelijck is en rijck,
Die leelijck is en rijck.

Sij het een asingt[1] ruym van vel,
Niet muysvael noch niet bongt
Nae 't rotte-graen gelijcktet wel
Maer zwart wast in de grongt.

Haer tanden zijn kastanje-bruijn
Heur lippen pimpelpaers
Se het ien veurhooft tot heur kruyn,
En hier en daer wat haers.

In haer vermaelde[2] wangen blieck
En in heur moye kin,
Daer sietmen 't leger van de Grieck
En trotsche Troyen in.

1) Gezicht.
2) Glanzende.

Se is geborst, gebuyckt, gebilt
En louter inde vangh[1)]
Prael van Rosbayer[2)] soo gij wilt
Dees het ien ander gangh.

Dit monsterum oft ongediert
Dat voert soo hooghen pracht
Daer wordt ghien snof, ghien snee[3)] versiert,
Of't is heur daeglijcx dracht.

Gerrit is wat root en wat blaeu,
Wat paers, wat kakelbongt,
Sen tanden as ien wouwe blaeu[4)]
Staen averechts in sen mongt.

Hij siet er nou soo Jongetjes uyt,
Wangt hij het corts 'ehaert[5)]
Na dat hij schoon was uyt 'eruyt
Kreech hij sen twiede baert.

Hij is soo anxtelijcken moy,
Men vreest datmen hum siet,
Syn vaer het brieven van Octroy,
Men macht na-drucken niet.[6)]

So yemandt noch een stempel vindt,
Die kaptse vrij aan twee,
En drijftse met die woeste wint
Diep inde Zuyder Zee!'

De heren hadden allang de refreinregels uit volle borst meegezongen. Zij lagen scheefgezakt in hun stoelen van het danige

1) In haar volle bloei.
2) Ros Beyaard.
3) Geen snufje, geen snit.
4) Roofvogelklauw.
5) Is pas verhaard.
6) Zijn vader heeft er patent op: niemand mag meer zo'n angstwekkend mooi kind krijgen, als dit.

lachen. Sinjeur Visscher veegde met een zijden neusdoek de tranen van zijn wangen, en kraaide:

‘Foei! foei! foei!..... die rakker zou een mens zich dood laten lachen. Wat zeg jij ervan, Pieter Cornelisz.?’

‘Ik?’ vroeg Hooft ernstiger dan verwacht werd. ‘Ik denk, dat D'Eglantier een nieuwe blijspeldichter gevonden heeft, die moeilijk te evenaren zal zijn.....’

‘Daar sla geluk toe!’ riep Visscher. ‘En daar moet een glas op gedronken worden op mijn kosten.’

Maar dat kon Adriaan Cornelisz. niet op zich laten zitten en ook op zijn kosten moest gedronken worden. En iedereen moest telkens weer met vader en zoon aanstoten: op het talent van Gerbrandt, op zijn succes voor de toekomst, op zijn glorieuze loopbaan in de Oude Kamer en op nog andere belangrijke dingen, die ze ten laatste niet juist meer uit elkaar konden houden. En zo kon het gebeuren, dat Adriaan en Gerbrandt tegen middernacht arm in arm thuis kwamen aangewaggeld, het hoogste lied uitzingend, met verhitte koppen en van bovenaards geluk stralende gezichten. Moeder Marrigje was danig ontsteld. Ze kalmeerde wel een beetje, toen ze hoorde hoe de avond verlopen was, maar waarschuwde Gerbrandt op te passen en liever de oude zegswijze: ‘Rederijkers-Kannekijkers’ te logenstraffen. Waarop Gerbrandt ontzettend moest lachen, haar om de hals viel, op beide wangen kuste en snikkend van ontroering naar bed toog.

9

Dieuwertje was altijd een volgzame dochter geweest, een opgewekt, maar stil meisje, dat haar plicht deed, geen eisen stelde en het vaderlijke gezag eerbiedigde, gelijk haar geleerd was. Haar moeder was vroeg gestorven en haar vader nooit hertrouwd. Jong al had zij geleerd het huishouden te doen. De vader trok zich niet veel van haar aan, liet haar betijen zolang hij op tijd zijn eten kreeg en het huishouden zuinig gevoerd werd, zodat hij ruim overhield om naar de taveerne en van tijd tot tijd naar een vrolijk vrouwtje te brengen. Het meisje was eenzaam opgegroeid en had alle tijd gehad het leven om haar heen waar te nemen en na te denken. Ze vond het leven, zoals zij het zag niet bijzonder mooi of aantrekkelijk. Veel zorg, veel verdriet, veel onenigheid en weinig opwekkends. Ze had geen verlangen naar een vrijer ter voorbereiding van een huwelijk en net zo'n zorgelijk bestaan als de vrouwen uit de buurt, die sloofden van vroeg tot laat, kind op kind kregen, verslonsden en alle frisheid verloren eer ze dertig waren. Beter maar het huishouden doen voor een onverschillige, in zichzelf gekeerden vader, die weinig naar haar omkeek, maar haar ook weinig last veroorzaakte.

Toen was haar aandacht gevallen op Gerbrandt Adriaansz. uit Brederode, die wilde bengel, die olijke snaak, waar allerlei gekke en schandalige dingen van verteld werden. Hij merkte haar niet op. Het bleef haar voor eeuwig onverklaarbaar, waarom ze zoveel aan hem was gaan denken, waarom hij door haar dromen begon te spoken, hoe haar hart steeds meer naar hem uitging, hoewel ze hem niet nader leerde kennen, hem zelden ergens ontmoette, bij welke gelegenheden hij nog geen aandacht voor haar had. Ze was een paar jaar ouder dan hij en beschouwde zich maatschappelijk als veel minder: iedereen wist, dat Adriaan Cornelisz. er warmpjes inzat en ijverig naar hoger streefde..... nu had hij een nieuw huis gekocht aan de Burgwal en de familie was er heen verhuisd.

Vader bracht een jongeman in huis, Dirk Segersz. een zeilmaker, die goed verdiende, wat geld had opgespaard en wel voor zichzelf zou beginnen binnenkort. Een geschikte vrijer voor Dieuwertje, op wie hij zeer gesteld was. Dieuwertje voelde er niets voor. Er

was misschien niets op hem te zeggen, maar het meisje had van het eerste oogenblik een heimelijke afkeer van hem. Zij voelde iets achterbaks in zijn aard. Iets gewelddadigs en lafs. Zij weigerde verkering met hem aan te knopen. Maar zij kon hem moeilijk de deur ontzeggen, daar hij haar vaders vriend was. Zij vermoedde, dat Dirk haar vader trakteerde om bij hem in de gunst te komen en verachtte hen beiden gelijkelijk. Ook voor haar bracht Dirk kleine geschenken mee, die zij aannam op haar vaders bevel en zonder bedankje. Maar de vrijer was hardnekkig en samen met haar vader zocht hij haar zwijgende tegenweer te overwinnen door geduldig volhouden, betoon van toewijding en behendig aangebrachte bewijzen van voortreffelijkheid. Beiden verwachtten, dat Dieuwertje wel zou bezwijken op den duur, te meer, daar zij geen kapers op de kust bespeurden en het meisje nooit neiging voor een andere jongen getoond had.

Toen was de ongelukkige Zondag gekomen van de rijtoer en plotseling was alles anders geworden. Dieuwertje, het zachte, stille Dieuwertje, had snibbig en vastberaden verklaard, dat zij niets meer met Dirk te maken wou hebben en hem verraderlijk naar Nel verwezen, waar hij immers zoveel werk van maakte. Geen vertoog, geen smeekbeden, geen tranen van den vrijer hielpen, geen heftigheid, geen dreigementen van den vader. Na de vechtpartij met Gerbrandt had ze kort en goed verklaard, dat ze Dirk niet meer in huis wou zien en een ketel kokend water te vuur hield om hem over 't lijf te gieten als hij zich ooit weer durfde vertonen. De duivel leek in haar gevaren. Ze bleef onverzettelijk tegenover alle donderpreken van haar vader, die haar schande, ondergang en eeuwige verdoemenis voorspelde voor haar ongehoorzaamheid en haar omgang met die jonge brasem van Adriaan Cornelisz., een niksnut, doordraaier, rabauw en meisjesschender, gelijk al die jonge verfkladders, een goddeloos element, die het op haar eer voorzien had.

‘Of dacht je, dat hij je zou trouwen, stomme meid?’

‘Dat moet hij weten.’

‘Z'n familie zal 'em aan zien komen!..... Die dragen de krop te hoog.....’

‘Ik vraag niets.’

‘Je gooit je fatsoen te grabbel met die slungel.’

‘Ik hou van hem.’

‘Hij heeft 't op je eerbaarheid voorzien!’

‘Hij houdt van me.’

‘Hoe lang?’

‘Dat weet God.’

‘Ik weet 't ook: tot ie z'n wil bij je doorgedreven heeft. Dan kan je naar de bliksem lopen. Moet je schande brengen over mijn grijze haren?’

Dieuwertje keek hem ironisch aan. Hij hield haar blik niet uit en wendde de ogen af.

Toen hij opnieuw begon, kreeg ze een driftbui, krijste tegen hem, verweet hem zijn luie, losse leven, waarvan zij veel meer wist, dan hij vermoedde, verschrikt en beschaamd zweeg hij en durfde er ook niet meer over beginnen. Als de meid dan met open ogen het ongeluk in wou lopen, moest ze 't zelf maar weten. Hij had zijn plicht als vader gedaan en haar gewaarschuwd..... de rest kon hij gevoegelijk overlaten aan den Heere.....

Gerbrandt kwam niet uitgepraat over zijn triomf in de Oude Kamer. Het vuur sprong hem uit de ogen van geestdrift. Hij noemde de namen van de grote geesten, die tevreden geweest waren met zijn werk. De Sinjeur Roemer Visscher had de tranen van zijn wangen moeten vegen. Hooft, de grote voorname Hooft, de fijnste kop onder de dichters van deze tijd, had ‘bravo!’ geroepen en hem voorspeld, dat hij een groot blijspeldichter zou worden. Ze hadden hem dadelijk als een echt dichter ingehaald, denk eens aan, Dieuwertje, wat een eer.....

‘Eerst ging 't slecht, meid, maar toen dacht ik bij een vers aan jou en ik voelde, dat 't beter werd en toen las ik dat van Cupido, die niet blind is, weet je wel, en toen had ik 't gewonnen..... en dat is ook een liedje voor jou..... Zonder jou zou 't nooit gegaan zijn, Dieuwke..... O, ik hou zo razend van je!’

Hij knelde haar in zijn armen en kuste haar gezicht overal. Met gesloten ogen liet ze hem begaan, verzaligd glimlachend, diep gelukkig om de welige warmte van het ogenblik, maar de aangeboren wijsheid van haar vrouwenhart wist terzelfdertijd, dat dit alles het droeve einde voor haar weer wat naderbij gebracht had. Hij was een lieve jongen en bedoelde het goed, maar hij wist niet. Hij trok haar dichter en dichter naar zich toe en wilde haar eerlijk in heel zijn leven en glorie betrekken, maar besefte niet, dat elke stap verder omhoog een stap verder van haar weg betekende. Arme

Gerbrandt!..... Het zou hem ook verdriet brengen..... maar elk einde zou voor hem een nieuw begin betekenen..... Voor haar niet..... Maar zij wou er nu niet aan denken. Zijn kussen regenden op haar gezicht, dit was een feest en zij moest er met volle teugen van genieten.....

‘Hou je ook zoveel van mij, Dieuwertje?’

‘Ik kan niet zeggen hoeveel, Gerbrandt.....’

‘Dat is heerlijk..... Ben je ook zo vliegend gelukkig?’

‘Ja..... ik ben nog nooit zo gelukkig geweest.....’

‘Vannacht zal ik een nieuw gedicht voor je schrijven, Dieuwke -.’

‘Doe dat, Gerbrandt..... en lees het de broeders voor, als je 't mooi genoeg vindt.’

Hij drukte haar teder tegen zijn schouder.

‘Vin je 't nu niet akelig meer?’

‘Nee..... als 't goed voor jou is, heb ik er vrede mee.....’

‘Weet je wel, Dieuwertje, dat je een wonder bent?’

‘Ach, mallert.....’

Hij keek nadenkend in haar gezicht, met een peinzende uitdrukking in zijn oogen.

‘Ja,’ zei hij zacht, ‘je bent een wonder..... Soms denk ik er wel eens over na, en dan ben ik verbaasd. Je hebt niks geleerd en je begrijpt alles..... veel beter dan anderen, die veel geleerd hebben..... Hoe kan dat?’

Dieuwertje lachte gelukkig.

‘Dat komt, omdat ik zo veel van je hou.’

Hij schudde het hoofd.

‘Nee.....'t is wat anders..... Je bent zo wijs, Dieuwke..... Soms denk ik, dat je veel, veel wijzer bent dan ik..... Ja, dat ben je..... Ik begrijp 't niet. Je bent werkelijk een wonder, meid.....’

‘En jij bent een mallert..... Ik luister naar jou, en wat jij zegt onthou ik en dat praat ik dan weer na, net als een papegaai, en dan denk jij, dat ik heel wat in mijn bol heb..... Ik ben immers maar een dom kind.....’

Lachend schudde hij het hoofd. Dan zei hij weer ernstig:

‘Nee, dat is 't niet..... Ik kan 't niet zeggen, maar je bent zo vreemd wijs..... Ik denk, dat ik daarom ook zo veel van je hou..... Zou je denken, dat ik verliefd zou kunnen zijn op een domme gans?’

‘Waarom niet?’

‘Vast niet! Die zou me na vijf minuten vervelen.’

‘En na hoelang zal ik je vervelen?’

Ze had het gevraagd eer ze het wist en schrok, toen ze het uitgesproken had.

Gerbrandt keek haar ontsteld in de ontstelde ogen.

‘Nooit!’ riep hij met vurige overtuiging. ‘Wil je je mond wel eens houen?..... Jij kunt me nooit vervelen, want ik hou zo veel van je, dat mijn hart er soms zeer van doet. En dat zal altijd zo blijven.’

De tranen sprongen hem in de ogen.

Zij sloeg beschermend de armen om hem heen en kuste hem op de mond, dankbaar voor zijn eerlijke geestdrift.

‘Dat weet ik toch, Gerbrandt,’ zei ze zacht. ‘Ik zei het maar om je te plagen.....’

Maar hij kon niet verhinderen, dat zij tegelijkertijd aan Jezus moest denken, die tegen Petrus zei, dat hij Hem driemaal zou verloochenen eer de haan kraaide. Zo wankel was de trouw van een mens..... van een man..... Petrus had ontkend met eerlijke tranen van verdriet om het wantrouwen..... Maar de voorspelling was uitgekomen..... Arme Petrus!..... Arme Gerbrandt..... Hij wist het ook niet..... Met een moederlijk gevoel streelde ze zijn hoofd, dat tegen haar wang lag, tot hij weer lachte en zei:

‘Ik geloof toch niet, dat je zo wijs bent als ik eerst dacht, Dieuwke.....’

‘Ik ben maar een dom meisje, Gerbrandt..... Leer me maar wat.....’

‘Ik zal je leren, altijd van mij te blijven houen.....’

‘Dat is het enige, wat je me niet hoeft te leren, jongen.....’

Ze lachten allebei en hij kriebelde met zijn vingers achter haar oor, waar ze niet tegen kon en zij stoeiden als twee argeloos gelukkige kinderen.....

9

Arend Pieter Gijzen had Gerbrandt uitgenodigd een Zaterdag naar Vinkeveen te komen en er tot Zondag te blijven. Het was er kermis en 's middags werd er gans getrokken. Gerbrandt zou er in zijn verheven stemming misschien niet veel zin in gehad hebben, maar het trof zo, dat Dieuwertje er ook zou zijn. Ze ging logeren bij haar tante, een zuster van haar moeder, getrouwd met Bouwen Sloot, een kleine boer, die woonde in de bocht van de oude Watering, een kwartier gaans van de Gijzens af. Dankbaar nam Gerbrandt de uitnodiging aan en zij hadden veel plezier bij voorbaat over het heimelijke samenzijn in het vreemde dorp.

'Zel ik Wabbetje voor je bespreken, Gerbrandt? Ik weet zeker, dat ze wel wil.....'

'Nee,' lachte Gerbrandt, 'laat maar..... ik zoek me zelf wel wat uit.'

Arend keek bedenkelijk.

'Jong,' zei hij, 'weet wat je begint. De jongens van de Vecht en Vinkeveen zijn wat kittelorig op 't stuk van de meidjes..... 't mocht es verkeerd uitpakken.'

''t Komt wel goed, Arend!..... Om dàt meisje krijgen we geen ruzie.'

Arend haalde de schouders op. Gerbrandt moest het zelf maar weten. En in 't ergste geval waren hij en zijn vrienden er nog om hem tegen de gevaarlijke wrevel van de boerenvrijers te beschermen. Hij begreep eerst wat Gerbrandt bedoeld had, toen zij samen op de kermis aankwamen en zij daar Dieuwertje ontmoetten met haar nicht Klaartje. Ay! dat was een deern!..... Gekleed als een joffer in een lichte zomerjurk met witte kantjes om de polsen en een schuimig neteldoekse kraag in het uitgesneden keurs..... Arend zette zijn bloemfluwelen hoedje extra schuin en deed zijn uiterste best om haar te behagen. Maar ze had alleen ogen voor Gerbrandt. En Arend sloot zich goedgeluimd bij Klaartje aan, die trouwens ook niet te versmaden was, al leek ze aanvankelijk wat verlegen en preuts.

Het was een rommelige boerenkermis met veel vertier van uitgelaten mensen ver uit de omtrek. Hardlopers en acrobaten hadden veel bekijks in hun zonderlinge, met belletjes versierde luchtige

kledij. Een koddige beer danste aan zijn ketting en de man, die hem leidde, droeg een vreemde punthoed met lange, kleurige linten versierd en saamgebonden lappen om zijn voeten en kuiten. Er was een groepje zigeuners, die mimische dansen uitvoerden bij de muziek van doedelzak, vedel en tambourijn, een heksachtig oud wijf onder hen met een haakneus, eierkin en ingevallen mummelmond ging rond en voorspelde de toekomst uit de lijnen van de hand voor een oortje, zij beloofde Gerbrandt en Dieuwertje een lang en gelukkig leven, voorspoed en een statig aantal kinderen. Dieuwertje bloosde tot in haar hals en Cerbrandt gaf het grijnzende wijf een oortje extra voor zoveel geluk..... Een kwakzalver in deftige doktersdracht stond op een stellage en prees luidkeels zijn geneesmiddelen aan tegen hoofdpijn, kiespijn, tandpijn, oorpijn, buikpijn en alle andere pijnen, jicht, eksterogen, kwade hoest, steenpuisten, zweerijen op alle lichaamsdelen, buikloop en verstopping, driedaagse koorts, hooikoorts, kraamkoorts, wondkoorts en verdere koortsen, hart-, nier-, lever- en maagkwralen, er was maar één kwaal, die hij niet kureren kon en dat was de dood..... die kuur moest overgelaten worden aan den Heere Heere, die hem overigens macht gegeven had over alle pijnen der lijdende mensheid..... een overdonderende woordenvloed, doorspekt met verbasterde latijnse termen, uitheemse woorden en gepeperde kwinkslagen, waar de met open mond luisterende boeren en hun vrouwen om bulderden van het lachen..... Hij had de Grote Turk genezen van de wormen en de gezwollen humeuren van de ingewanden en die had hem de titel gegeven van Doktoor Geneesal, de van Allah gezegende en een zware gouden keten, die nog te zien was in een pandjeshuis in Turijn, wie het niet geloven wou, kon er zelf naar gaan kijken. Hij trok pijnloos enkele zieke kiezen uit harde boerenkaken, waarbij zijn twee metgezellen op oorverdovende wijze de trom roerden om het gebrul der slachtoffers te overstemmen. Hij verkocht zijn pakjes kruiden en poeiers en pilletjes bij dozijnen en verschilllende mensen smeekten hem bij hen thuis te komen en een dierbare verwant, die op het uiterste lag, te redden. Hetgeen hij grootmoedig beloofde onder het nederig aanroepen van Gods hulp..... Gerbrandt had een overdadig pleizier in de brutale manier, waarop die zwendelaar met zijn radde tong de mensen stond te bedotten en de schilderachtige wartaal, die hij welbewust uitsloeg en waarbij zijn boerse toe-

hoorders duizelig werden van eerbied en ontzag. En hij was zo goed niet of hij moest voor Dieuwertje een pakje kruiden kopen, die een onfeilbaar middel waren tegen hoofdpijn..... Er stonden kraampjes met snuisterijen en kermiskoek, wier eigenaars ook al op luidruchtige wijze hun waar aanprezen als het mooiste, kostbaarste en beste wat de wereld opleverde. Hij kocht haar een doekspeld met een grote bloedkoraal: later zou ze er een van hem hebben van goud en met een diamant erin net zo groot als deze kraal. En Klaartje kreeg van Arend een sierlijk ringetje, dat na een half uur groen begon uit te slaan aan haar zwetende vinger.

Het dorp werd steeds meer van vrolijk en verward rumoer vervuld. Kinderen holden schreeuwend tussen de grote mensen door, een stukje pas verworven speelgoed of koek in de hand. 't Jong volk, feestelijk gekleed in bonte boerendracht naar de oude zede in rood en wit en groen, in grijs en paars en blauw, de met een veer gesmukte muts op drie haren, de meisjes met gesteven witte mutsen, geborduurde gordelriemen en gestreepte rokken, joelden en dansten, arm in arm, in rijen langs de straat. Oudere mensen liepen bedaard langs de kanten en keken goedgeluimd en toegefelijk lachend naar het woelige gedoe van de jeugd, pratend over de goede dagen, toen zij zelf jong waren en onvermoeibaarder rondsprongen dan deze.

Gerbrandt kwam Lijsje tegen. Zij was pas getrouwd en steunde haar gezwollen lijf op de arm van haar man, dezelfde lange kerel, waar hij haar mee had zien schaatsenrijden. Lijsje kreeg een kleur, toen zij hem zag, maar hij groette onbevangen, de man gaf hem een hand en lachte triomfantlijk als na een grote, beslissende overwinning: hij was die fijne steêman te glad af geweest.

Het wrede spel van het gans-trekken verschrikte Dieuwertje. Zij begreep niet hoe de mensen er pleizier in konden hebben een levend dier zo te martelen en daar een spel van te maken. Het beest hing met saamgebonden poten aan een touw, dat over de weg gespannen was. De deelnemers reden er in een karretje onderdoor, het paard in scherpe draf, en moesten met de vrije hand proberen de gans de kop af te trekken. Er was enorme belangstelling, de toeschouwers wonden zich op, spotten op misgrepen, schreeuwden als een grijpende hand op een haar miste en een wolkje veren uit het wringende, zwaaiende vogellijf stoof.

Dieuwertje rilde van afschuw.

‘Laten we weggaan, Gerbrandt..... ik zal misselijk worden als zo'n kinkel dat beest z'n kop afrukt.....’

Zij werkten zich uit het gedrang en dwaalden het dorp uit. Achter hen was het vage gejoel van de kermis en het opgewonden geschreeuw van de gans-trekkerij. Flarden verwarde muziek waaiden naar hen over. Een zigeunervrouw liep hen achterna en wilde hen waarzeggen.

‘Dat is al gedaan door je overgrootmoeder,’ lachte Gerbrandt. Zij stak de hand uit voor een aalmoes.

Hij keek haar aan. Ze had grote, heel donkere ogen. Ze was nog jong, maar haar mooi gezicht met de sprekende mond begon al te vervallen, de wangen waren slap, het vel over de jukbeenderen strak en gelig. In het slordige, verfomfaaide katoenen jak zwabberden kwabbige borsten. Om haar hals hing aan een stalen kettinkje een benen sieraad: op de ronde schijf was kunstig een slang gesneden, die in haar eigen staart beet; binnen de kring van het slangelijf stonden vreemde tekens. Gerbrandt wees erop.

‘Ik wil die hanger kopen.’

De vrouw greep er naar met een schrikachtige beweging van haar magere hand.

‘Amulet,’ mompelde zij..... ‘Brengt geluk.....’

‘Verkoop 'em mij.’

De vrouw schudde het hoofd.

‘Brengt geluk,’ herhaalde zij schuw.

Gerbrandt lachte spottend. Een beetje geërgerd zei hij:

‘Zo gelukkig zie je me er nou juist niet uit.’

De zigeunervrouw glimlachte, als had een kind een domheid gezegd.

‘Houdt minnaar vast,’ mompelde zij, ‘tovermiddel.’

Zij stak opnieuw haar hand uit. Maar Gerbrandt was verstoord om haar weigering en schudde het hoofd. Plotseling kwam Dieuwertje naar voren en legde een zilverstuk van tien stuivers in de uitgestoken hand. De vrouw keek haar aan, als merkte zij haar nu eerst op. Haar ogen vernauwden zich in aandacht en iets droefs als van medelijden, gleed over haar gezicht. Toen haakte zij met een snelle beweging het kettinkje los, greep Dieuwertjes hand en stopte het vreemde sieraad erin.

‘Daar,’ zei ze met een moederlijk glimlachje, ‘voor jou.....’

‘Waarom?’

‘Jij nodig hebben,’ brabbelde de vrouw, keerde zich om en liep weg; de wijde vuile rokken wapperden om haar benen bij haar snelle aftocht.

Gerbrandt keek haar ontstemd na, hij voelde neiging het ding uit Dieuwertjes hand te rukken en het de zigeunerin achterna te smijten. Dan haalde hij de schouders op en lachte.

‘Nou heb je 't toch,’ zei hij.

‘Ja.’

Haar gezicht was ernstig en er klonk iets gelatens in haar stem.

Hij nam de amulet uit haar hand en bekeek hem nauwkeurig.

‘Goed gesneden,’ prees hij, ‘kijk eens, hoe mooi die kop is met de felle oogjes..... Werkelijk goed..... heel mooi..... Je krijgt 'em toch van mij, ik zal je die tien stuivers terug geven.’

Maar Dieuwertje hield zijn hand, die naar de zak wou grijpen, tegen.

‘Nee, Gerbrandt, zo was het niet bedoeld van die vrouw.....’

Verwonderd keek hij naar de zachte ernst in haar gezicht. Het vage gevoel, dat er iets tussen die twee vrouwen gebeurd was, waar hij op geheimzinnige wijze buiten gehouden werd, verontrustte en ontstemde hem.

‘Ook goed,’ zei hij stug, ‘best.’

Maar de smekende uitdrukking in haar treurig geworden ogen ontwapende hem dadelijk. Hij haakte het kettinkje om haar hals vast en zei, toch nog met iets als ergernis in zijn stem:

‘Zo..... nou is je geluk verzekerd..... nou moet je minnaar je trouw blijven of hij wil of niet..... God weet welke vervloekingen die griezelige tekens over zijn hoofd afroepen, als hij tòch ontrouw zou worden!’

Dieuwertje rilde even.

Zij prutste het kettinkje weer los, liet de amulet in de zak van haar rok glijden en zei zacht:

‘Ik wil dat heidense ding niet dragen. 't Is zondig bijgeloof daar waarde aan te hechten.’

‘En als je minnaar je nou verlaat?’

‘Dan kunnen geen tien tovermiddelen hem tegenhouden.....’

Het klonk zo droef en gelaten, dat hij een brok in zijn keel moest weglachen, eer hij, haar bij de arm schuddend, kon zeggen:

‘Jij, malle, kleine Dieuwke!..... Je bent zelf tovermiddel ge-

noeg!..... Wie zou jou kunnen verlaten?..... Gerbrandt Brederode zeker niet!'

Hij sloeg de armen om haar heen, zij kroop dicht tegen hem aan, boog het hoofd naar zijn schouder en snikte even.

'Huil je nou, Dieuwertje?'

'Van geluk, Gerbrandt..... enkel van geluk..... omdat je zo lief bent.'

'Jij bent lief.....'

Wat verder gingen zij aan de oever van een veenplas zitten. Hier was het stil, het rumoer van het kermisdorp was maar een ver en vaag gemurmel. De blauwe hemel spiegelde in het staalkleurige water, waar de zon hier en daar op rimpelplekjes helle vonken uit ketste. De zomerlucht was als lauwe wijn. Verliefd streelde de warme wind langs hun wangen. Zij leunden tegen elkaars schouder en keken in elkaars ogen en zagen er heel de wereld in met al haar heerlijkheden. Zij kusten elkaar en vergaten de tijd.....

Toen zij terugkeerden naar het dorp, was het ganstrekken lang afgelopen. In de herbergen was muziek, gezang en het rhythmisch gestamp van de dans. Zij vonden Arend en Klaartje met een heel gezelschap in de taveerne van Kittige Piet. Het ging er vrolijk en luidruchtig toe. IJverig gingen de bierkroezen rond, er werd geschreeuwd en gelachen, de half dronken meisjes waren nog uitgelatener dan de jongens en gilden met zot-gierende uithalen als ze stilletjes gekieteld of geknepen werden. Arend was klaarblijkelijk de aanvoerder van de vrolijke bende. Zijn scherpe ogen schitterden van plezier, hij stond midden in de kring, een stenen bierpul in de hand en schreeuwde aanwijzingen naar de muzikanten, de dansende en de vrijende paartjes op de banken langs de muur. De lage, maar ruime kamer leek mistig van rook en onder de stampende voeten opwolkend stof, het was er verstikkend heet. Maar de eerste welkomstschreeuwen van Arend en andere bekenden joegen in Gerbrandt een dolle joligheid omhoog. Hij schreeuwde terug, riep om bier, en met het blozende Dieuwertje in zijn arm, dronk hij met Arend, met Mieuwes, met Klaas en Kloen en Jaap en Leen en hoe ze meer mochten heten, en prees hun meidjes en vroeg wat ze van het zijne dachten en sprong met haar in de rondedans, stampte mee als een bezetene, schreeuwde grappen naar die en gene, hief Dieuwertje bij de finale

van de grond en zwaaide haar rond, dat al haar rokken opzwierden en haar haren losschoten. Dan zocht hij een vrij plaatsje achter een tafel, trok haar naast zich, riep om meer bier, tracteerde en werd getracteerd, kuste Dieuwertje, dat het klapte en toen Klaartje kwasi verontwaardigd o! o! riep, kreeg zij ook haar deel van zijn overmoed en Arend wreekte zich door Dieuwertje te zoenen en tt waren nog nooit zulke trouwe vrienden geweest, de meisjes nog nooit zo lief, de wereld nog nooit zo mooi, dit was een dag der dagen en die moest gevierd worden en geëerd. Gerbrandt zong het lied van Gierige Gerrit, die verliefd was op Modde van Gompen en het leek of ze niet uitgelachen zouden komen. Barendje Dam liep op zijn handen over de vloer en kriebelde de meisjes in hun hals met zijn tenen, tot een hem met een speld in zijn bil prikte en hij onder vervaarlijk moordgebrul weer op zijn voeten terechtkwam. Arend riep dat hij voor den hier en gunter wijn wou drinken, dit was, bij get, geen dag voor enkel bier, ze hadden duiten genoeg op zak en wijn zou er zijn, met meiden als prinsessen moest wijn gedronken worden, wat honderdduizend seldrement. En Kittige Piet bracht glazen en kannen wijn en juichend goten ze het klare vocht door de kelen en werden nog wilder en vrolijker. Ze moesten brood hebben en ham en eieren en vette worst en smakten en dronken en zoenden om beurten, dansten op de neuzelende doedelzak en de jankende vedel van de twee haveloze speellieden, die van dronkenschap de maat niet meer konden houden en lachten, dat ze haast omvielen, omdat alles daardoor hopeloos in de war liep.

Gerbrandt klemde Dieuwertje in zijn armen. Een wilde roes joeg door zijn ganse lijf. Hij voelde zich los van de aarde, in een godenstemming. Hij kon wel bergen verzetten, niemand was zo sterk als hij, maar de spartelende vreugde in hem kon hij niet de baas worden. Zijn ogen vonkten, zijn tanden blonken in zijn lachende mond, Dieuwertje, dicht tegen hem aan, voelde zijn hart bonzend slaan, ook zij was opgewonden en aan alle bezwaarlijke gedachten ontvlogen en genoot het ogenblik met al haar zinnen, meegesleept in de algemeene roes en de schuimende hartstocht van Gerbrandt, die haar overweldigde.

En dan was er plotseling het geluid van een harde klap en de hoge gil van een meisjesstem. Er viel een stilte en alle ogen keerden zich naar de kant, waar het geluid vandaan kwam.

Er waren vreemden binnengedrongen, boerenknechts van de Vechtkant, opgewonden van kermispret en door drank verhit. Een hunner had een meisje ruw aangepakt en haar op de mond gekust. Zij had zich woedend losgerukt en hem een harde stoot voor de borst gegeven. En toen had de dronken knecht haar een klinkende klap in het gezicht gegeven.

De vrijer van het meisje sprong toe en greep den vreemden kerel aan, maar drie van diens kameraden sleurden hem van zijn slachtoffer weg en stampten hem achteruit. Kittige Piet kwam er tussen gesprongen, bezwoer de versomberde feestgenoten geen ongelukken aan te richten, doch er was niets meer aan te verhelpen. De onbezorgde kermisstemming sloeg om in doffe vechtwoede, oude dorpsveten schoten plotseling op in de benevelde koppen..... Die van de Vecht kwamen hen tarten op eigen bodem? Goed..... dan zouden ze hebben, waar ze om vroegen!..... Angstig zochten de meisjes de deur uit te komen of drongen in een hoek bijeen, bevend en schreiend, wetend dat ze niets verhinderen konden..... de vechtpartij was al begonnen met geraas van stampende voeten, gevloek en geschimp, het doffe bonken van harde vuisten op harde koppen, kreten van woede en pijn.

Gerbrandt keek om naar Arend. Hij zag hem staan, wit van drift, de lippen vaneen getrokken in een gemelijke grijns. Twee van de vreemde knechts sprongen op hem toe. Toen trok Arend het mes uit de schee, ontweek behendig de aanval, hief de arm op en haalde zijn wapen met een vinnige, bliksemsnelle beweging over de gezichten van zijn belagers. Zij brulden. Bloed stroomde over hun wangen en mond. Gerbrandt zag een ander, die met een riek van terzijde op Arend losstoof. Hij lichtte hem een beentje, liet zich over hem heenvallen, ontrukte hem de riek en sloeg hem er hard mee op het hoofd, de vent gaf een huilerige schreeuw en bleef roerloos liggen.

‘Dank je, Garbrande!’ riep Arend. ‘Kom!’

En het mes in de vuist, het hoofd als een stormram vooruit, sprong hij los op de vechtende troep. Gerbrandt greep hem in de rug van zijn buis en trok hem achteruit.

‘Steek dat mes op, Arend, je brengt jezelf in 't ongeluk!’

Arend keek hem aan, krankzinnige razernij in de ogen. Even leek het of hij zich tegen Gerbrandt zou richten. Dieuwertje greep zijn arm en zei dringend:

‘Doe dat mes weg, Arend, geef 't mij.’

Een verwondering kwam in zijn ogen. Hij lachte even, een beetje verlegen en liet toe, dat het meisje hem het brede, scherpe mes uit de hand nam.

‘Daar dan,’ zei hij, ‘maar ik kan de jongens niet in de steek laten.’

Hij rukte zich los en sprong boven op een viertal vechtenden.

De hel brak los. Bierkannen, kroezen en kandelaars begonnen door de kamer te vliegen. Vensters gingen kletterend in scherven. Er was een gebrul als van vechtende dieren..... Dan een helle gil, een lange kerel strompelde uit de vechtende troep naar voren, een heldere bloedstraal spoot uit zijn hals, hij bleef staan, strekte de handen voor zich uit en viel toen met de vreemd langzame beweging van een aan de wortels doorgezaagde boom zijwaarts om, zijn hoofd sloeg met een droge smak op de houten vloer. Het werd onheilspellend stil. De worstelenden hadden elkaar losgelaten, keken schuw naar den gevallen man, onder wiens hoofd zich langzaam een bloedplas uitbreidde..... Afgrijzen waarde door de volle kamer..... Ogen zochten naar de hand, die het mes gevoerd had, maar alle handen waren leeg, de meeste bevlekt met bloed uit stukgeslagen neuzen of lippen.....

Dieuwertje had de handen voor de ogen geslagen. Gerbrandt nam haar bij de elleboog en voerde haar weg door een zijdeur. Achter hen ging een verward weegeklaag en geschreeuw op, er werd geroepen om een heelmeester. Zij kwamen door de smalle tuin op straat, waar het vol mensen stond, die op het geraas van de schermutseling waren afgekomen en nu de fatale afloop bepraatten met opgewonden gezichten en dreigende gebaren: die van de Vecht kwamen altijd als rustverstoorders en spelbedervers..... nu lag een van hen verslagen..... was 't niet beter ze allemaal de kop in te beuken?.....

10

Dieuwertje was geheel van streek en ook uit Gerbrandt was alle jolijt, heel de tuimelende roes als weggeslagen. Hij trachtte haar met zoete woordjes tot bedaren te brengen, maar zij beefde aan zijn arm, haar ontsteltenis was zo groot, dat zij lange tijd niet spreken kon. Eindelijk zei hij:

‘Kom nou, lieve kind..... zet 't van je af..... die dingen gebeuren zo vaak op boerenkermissen..... Je kent toch die hele vent niet.....’

Hij voelde haar arm schokken.

‘Ken je hem wel?’ vroeg hij ontdaan.

Zij schudde het hoofd, slikte, zei dan met half verstikte stem:

‘Nee..... maar.....’

‘Nou, wat dan?’

‘O, Gerbrandt..... ik moet telkens denken, dat jij misschien die steek had kunnen krijgen..... Je hebt je d'r toch ook mee bemoeid..... En hoe ik jou dan ineens had zien neervallen..... Mijn hart zou stil gestaan hebben.’

Hij lachte zijn ontroering weg en zei, haar arm stijver tegen zich aandrukkend:

‘Maar, Dieuwke..... ik loop toch levend naast je, zonder een schram..... Kijk me nou es aan en lach eens tegen me.....’

Hij keerde haar gezicht haar haar toe. Zij zuchtte diep, keek hem in de ogen en glimlachte bevangen. Dan sloeg ze de arm om zijn hals, kuste hem met gesloten ogen, zuchtte weer en zei:

‘Je hebt gelijk, ik ben een mal schaap..... Waarom zouden we ons die korte tijd laten bederven?..... 't Wordt al avond..... Wil je me tot bij tante brengen?’

‘Natuurlijk, mal schaap, wat dacht je dan?’

Zij lachte alweer. En in de vallende schemer liepen zij langs de Watering, die gevuld leek met bloed in de laatste gloeiïng van het avondrood. Snel viel het licht van de westerhemel, de avondster sprong open als een bloem van vuur..... dan hier, dan daar prikte een schitterend vonkje in het verdoffend blauw..... Andere jonge mensen zagen ze, als zij, met de armen om elkaar heen, de hoofden naar elkaar toegebogen in zoet gefluister, de wereld vergeten in de betoveringen van juist ontloken liefde..... O, zo door te kunnen lopen tot het einde der wereld, samen, naar waar

geen mensen zijn, geen steden en dorpen, geen twist en moord, geen oorlog, geen verschil in rang en rijkdom, niets dat het leven beklemt en verengt, alleen de liefde in twee jonge harten..... Een rosse manesikkel stak zijn horens boven de verre kim.....

Een flauw verlicht venster glansde zacht tussen een groepje bomen aan de overzijde van de brede sloot naast de weg.

'Hier moet ik zijn.'

Zij stonden stil, de armen om elkaar heen, bevangen in de weemoed van het scheiden.

'Kon ik maar bij je blijven, Dieuwke.....'

Zij trilde in zijn armen.

'Ik zou altijd bij je willen blijven, Dieuwke, altijd.....'

'Ja.....'

Hij keek naar het huis onder zijn lage rieten dak gehurkt.

'Waar slaap je?'

Zij wees naar het venstertje, flauw glanzend in het schemerige schijnsel van de maan. Er stond een ladder dicht naast tegen de muur. Een invallende gedachte deed hem huiveren. Eer hij het wist had het haar toegefluisterd:

'Als ik straks aan je venster tik, laat je me dan binnen?'

Hij zag de ogen groot in het lichte ovaal van haar gelaat, dat hem zeer bleek scheen in het onzekere licht. Langzaam liet zij het hoofd tegen zijn borst zakken en zacht zei ze:

'Hoe zou ik anders kunnen?'

Het klonk droef en hulpeloos.

'Dieuwke.....'

'Ja.....'

'Als je niet durft..... als je liever.....'

Haar hoofd ging omhoog. Hoe fier het op haar blanke hals stond..... Nu leek haar gezicht veel donkerder, haar ogen blonken als sterren, haar mond lachte en vlak bij de zijne zei ze:

'Kom maar, Gerbrandt, ik zal op je wachten al duurt het tot de morgen.....'

Toen kuste zij hem en liep weg, het smalle, gebogen bruggetje over, naar het huis. Hij keek haar slanke, rijzige figuur na tot zij de deur was binnen gegaan. Wild sloeg zijn hart. Het plots opgevlogen verlangen bonsde door zijn bloed en sidderend van opwinding lunde hij tegen de wilg, waaronder zij gestaan hadden.

Langzaam liep hij terug. Er was een grote verwarring in zijn

gedachten, een benauwende verheuging van zijn gevoelens voor Dieuwertje maakte hem het ademhalen moeilijk. Hij had de gewaarwording, dat hij tot barstens toe vol van haar was. Hij had haar zo ontzettend lief. Niets ter wereld was zo groot als zijn liefde voor Dieuwke. Alles zou hij haar willen geven, z'n hele lijf, z'n ziel, alles wat hij had, en het zou nog maar een armzalig beetje zijn, vergeleken bij wat hij haar gunde.....

Ach, wat moest het heerlijk wezen rijk te zijn, onmetelijk rijk, een prins te zijn, een vorst, een koning, en al je rijkdommen uit te spreiden voor de voeten van een geliefde vrouw en tegen haar te zeggen: neem..... 't is allemaal voor jou..... en vergeef me, dat het zo ontoereikend is om mijn liefde uit te drukken..... Wat was een koninkrijk vergeleken bij Dieuwke?.....

Dieuwke..... Dieuwke..... Dieuwke..... Hij zei zachtjes haar naam, vele malen achter elkaar..... dat bracht haar zo dicht bij hem..... Wat zou ze doen nu? Zat ze nog te praten aan het avondmaal met haar oom en tante of was ze al boven op haar kamertje en wachtte op zijn klopje aan haar venster?

Een vrijend paartje kwam hem tegemoet: Arend met Klaartje..... Ze liepen met de arm om elkaar heen zoals hij gelopen had met Dieuwertje..... Wat was het leven vreemd, vol onbegrijpelijke dingen..... Pas nog had die driftige Arend in dolle woede het mes over de gezichten van een paar jongens getrokken en was vol moordwoede als een tijger op anderen losgesprongen..... nu liep hij hier zoetjes te fluisteren tegen een meisje..... een lam geworden, getemd door de liefde..... Hij sprak hem aan, vroeg Arend naar den neergestoken man van de Vecht..... O, die was niet dood..... de kwakzalver van de kermis had hem verbonden, het bloeden gestelpt en gezworen, dat hij hem door zijn onvergelijkelijke kunst in het leven zou houden..... Als Gerbrandt hier een beetje aan de kant wou wachten, konden ze samen terug gaan, nadat hij Klaartje had thuisgebracht.....

Zacht en zoel was de avond met de flauwe schemering van de langzaam de hemel invarende manesikkel. Gerbrandt zat in de diepe schaduw van een ruige knotwilg, kauwde op een grashalm en keek over het vage landschap..... Het zou moeilijk te schilderen zijn. De nacht was moeilijk te schilderen. Maar Meester Badens kon het. Zijn nachtmommerijen met de gemaskerde en verklede figuren in fakkellicht waren terecht beroemd. Je zag er de nacht liggen

over straat of plein en in het duister de schimmen van huizen en mensen, met hier en daar een wak van fakkelgloed..... Zoiets was een wonder van knapheid..... Zou hij ooit zo'n landschap kunnen schilderen in de flauwe schijn van de maan? Je zag eigenlijk alles, wegdonkerend naar de verte, hier en daar een even verlicht venster, alles oversluierd door een web van doorzichtige duisternis..... Hoe moest je dat doen?..... Hij wou het precies overdenken om zijn ongeduld te paaien en de ondragelijk spannende gedachte aan Diewertje naar de achtergrond te dwingen.....

Weer kwam een paartje aanwandelen. Maar het waren twee meisjes, zonder vrijer op weg naar huis. Zonder hem te zien gingen ze in het gras zitten, geen tien passen bij hem vandaan. Zij praatten over de kermis, room eten, het dansen en de bloedige vechtpartij, en onderwijl aten ze uit een papieren tuit grote suikerperen, hij hoorde het knappen, als de grage tanden een nieuw stuk afbeten. Dan strekte een van de meisjes zich lui in het gras op haar rug, de handen onder het hoofd. De ander waarschuwde:

'Fijtje, het gras wordt nat van de dauw, ga niet zo liggen.'

'Ach,' zei de eerste, 'wat hindert dat?'.....

Zij zuchtte diep en vervolgde met een stem vol verlangen:

'Hè, ik wou, dat Michieltje hier was..... dat is zo'n stoeise knecht, Jaapje!..... Gort, ik weet niet, wat ik wel met hem doen zou als ik hem bij me had'.....

'Ja, hij is hups genoeg om er verliefd op te worden, dat is zeker'..... Fijtje lachte.

'Dat zou ik maar laten, Jaapje, want Michieltje is mijn eigen goedje.....'

'Michieltje?..... jouw eigen goedje?'

'Ja, waarom dacht je, dat ik vandaag geen kermisvrijer hebben wou?..... Michieltje moest naar stad.'

'En ik dan? Wou ik een kermisvrijer? We zijn toch heel de middag bij elkaar gebleven!..... Michieltje wil met me trouwen. Hij heeft me een nieuwe bouwen beloofd, en schortedoek en eén lakens jak.'

'Jou?..... En mij heeft hij trouw beloofd!..... Hij wou bij me slapen en dat heeft hij gedaan ook..... Zeg nou eens, dat ie mij niet bemint?'

'En mij dan?..... Nee, Fijtje, je zult 'em niet hebben, al was je nog eens zo fel als je bent..... Hij is mijn'.....

Het bleef even stil. Dan zei Fijtje, overeind komend.

‘Weet je wat?..... Hier heb ik een zesthalf. We zullen er om opschieten, kruis of munt..... Wat raad jij?’

‘Kruis.’

Het zilverstukje draaide flikkerend in het maanlicht en viel terug op Fijtjes schoot. Ze bogen zich erover.

‘Kruis!’ juichte Jaapje. ‘Je hebt 'em verloren, Fij’.....

‘Dat zullen we zien!’ riep Fijtje spijtig.

Toen kon Gerbrandt zich niet langer inhouden en schoot in een luide lach.

Verschrikt sprongen de meisjes op, met een gilletje renden zij weg, af en toe omkijkend of ze niet gevolgd werden.

Gerbrandt lachte stilletjes voort..... Wat een klucht!..... Dat was waarachtig iets om een lustig liedje op te maken..... Zo'n Michieltje!..... Zo'n olijk fieltje!..... En dat noemden ze dan ook al liefde!..... Goeie genade, de mensen maakten er toch wat van!..... Die vrijde twee meisjes tegelijk, beloofde ze allebei te trouwen, en als ze het ontdekten, dobbelden ze om zijn bezit met een zesthalf..... Hij zat er nog om te grinniken, toen Arend Pieter fluitend kwam aanstappen.

Samen liepen ze terug, levendig pratend over de gebeurtenissen van de dag.

‘Hoe haalde ik mijn knijfje over de smoelen van die Vechtbaarzen?’ vroeg Arend trots.

‘Machtig mooi!’ prees Gerbrandt trillend. Maar ik was toch blij, dat Dieuwertje je je mes afnam. Je zag er uit of je ging moorden’..... ‘Best mogelijk..... Zie je, Gerbrandt,’ vervolgde hij peinzend, ‘ik ben een goeie vent..... je ken om zo te zeggen over me lopen, maar as de drift me te pakken krijgt, wor ik net gek..... Dan wil ik hakken en steken, en as ik bloed gezien heb, wordt het nog veel erger..... Heb jij dat nou nooit?’

‘Jawel, maar daar kun je je toch tegen verzetten.’

‘Ik niet..... Misschien heb ik 't van m'n grootvader. Dat was een West-Friese watergeus en hij heeft heel wat Spanjolen om zeep geholpen. In de slag tegen de Armada is hij gesneuveld..... een kanjer van een kerel..... Nou, die kon tenminste zijn drift uitleven,’ besloot hij met een zucht van jaloezie.

Gerbrandt moest er even om lachen. Ze waren nu vlak bij de boerderij. Hij bleef staan.

‘Ga jij maar door, Arend..... Ik heb onderweg een landschap gezien, dat ik nog eens bekijken wou..... Ik wil 't thuis proberen te schilderen bij maanlicht, begrijp je?..... Ik kom wel door de achterdeur binnen, die is toch altijd open.’

Wantrouwig keek Arend hem aan.

‘Je bent toch een rare kneukel, Garbrande,’ zei hij. ‘Als ik 't niet beter wist, zou ik denken, dat je uit nachtvrijen ging..... Een raar vak heb je maar, as je 't mijn vraagt.’

Bevangen lachend sloeg Gerbrandt hem op de schouders. Toen keerde hij zich om en liep fluitend weg. Arend haalde de schouders op en ging naar binnen.

Dieuwertje!..... zong het in Gerbrandt.....

Haastig repte hij zich terug naar de weg langs de vaart. Nu zou zeker alles veilig te bed en in slaap zijn..... Behalve Dieuwertje, die op hem wachtte..... Wat had het eindeloos lang geduurd! Wat duurde het nog lang!..... Wat kroop die weg traag onder zijn voeten door, of hij weerstreefde en hem niet gunde, dat hij bij zijn lief zou komen..... Lopen was een lamme manier van vooruitkomen..... Waarom had hij geen vleugels of althans een vurig paard?..... Hij begon hard te lopen, door ongeduld gespoord..... Er was niemand meer op de weg. De wereld lag stil en verlaten, geen venster was meer verlicht in heel de wijde omtrek. Het geklap van zijn voeten op de harde grintweg verschrikte hem. Hij ging op de grasberm lopen..... Daar doken de bomen rond het hoefje van Diewertjes tante op..... Zijn hart klopte als razend. Hijgend stond hij stil. Plotseling had hij geen haast meer..... Er pierde een klein streepje rozig licht tussen de gordijntjes van Dieuwkes venster..... Daar was ze en wachtte, zijn lief, zijn hart, zijn alles..... Dieuwertje..... zijn engel, uit den hemel gevallen om hem eindelijk te leren wat echte liefde was..... Minutenlang bleef hij staan en keek naar het kleine venster op, zijn hart kromp samen van een pijn, die louter zaligheid was, een verlangen, dat schreeuwde naar bevrediging en toch wist, dat dit ogenblik van wachten nog kostbaarder was..... Eindelijk sloop hij het bruggetje over en liep op zijn tenen naar het huis..... Geruisloos verzette hij de ladder..... Toen hij zacht tegen het venstertje klopte, merkte hij, dat het los stond. Hij duwde het open en zag bij het licht van de flakkerende kaars, dat Dieuwertje in bed lag. Haar ogen straalden hem groot tegen, lichtend als sterren..... Hij stapte het venster

binnen en sloot het voorzichtig achter zich. Verlangend strekten twee blanke, naakte armen zich naar hem uit..... Alles werd gloed en vuur voor zijn ogen en met een onderdrukte juichkreet vloog hij op haar toe, knielde voor het bed en voelde de gladde, warme armen om zijn hals glijden, hoorde als uit een andere, betoverde wereld de woorden, dicht aan zijn oor gefluisterd:

'Lieve Gerbrandt, waarom heb je me zo lang laten wachten?'.....

11

Die Maandagmorgen liepen zij samen terug naar Amsterdam. Zij gingen binnendoor over de landen van Botshol en de Voetangel op Ouwerkerk aan.

Zij keken naar elkaar met nieuwe ogen. Dieuwertje had een schuwe blik en de vertederde glimlach week niet van haar lippen. Zij was er zich van bewust, dat ieder, die ooit zou weten, wat er tussen haar en Gerbrandt geweest was, haar met de vinger zou nawijzen. Maar zij had geen berouw, geen spijt, ze zou het voor niets ter wereld ongedaan willen maken. Zonder schaamte bekende zij zichzelf, dat zij daar altijd naar gehunkerd had, al hadden haar gedachten het ook nooit bewust aangeraakt. Een ieder mocht het een schande noemen, zij wist, dat het integendeel de bekroning was van iets heel moois, het mooiste wat het leven haar gegeven had of nog geven kon. Zij voelde zich diep tevreden, verzadigd van geluk en onderging dit gevoel van hoge bevrediging als een weelde, die zwaar in haar lag, een verheimelijkte schat.

Gerbrandt liep als in een roes. Ze was hem zo oneindig dierbaar geworden nu, zo lief, dat hij meende al de tijd daarvoor haar nauwelijks bemind te hebben. Nu was de liefde in al haar volheid, in al haar laaiend vuur hem geopenbaard. Dieuwertje..... nu kende hij haar eerst, nu eerst wist hij, hoe ze werkelijk was, hoe onbegrijpelijk lief, hoe onbeschrijfelijk mooi, hoe overweldigend goed voor hem. Had hij er ooit een vermoeden van gehad, hoe zij was?..... Had hij ooit gezien hoe mooi haar gezicht was, hoe vol leven en glans haar ogen, hoe fijn en zuiver de tekening van haar lippen, hoe fier haar gang, hoe onvergelijkelijk haar houding?..... Geen was er zoals zij, en zij had zich in het volle van haar schoonheid zonder terughouding, geheel aan hem verloren gegeven. Waarmee had hij zoveel edelmoedigheid verdiend? Waarom had ze hem uitverkoren? Wie was hij, dat een zo groot geluk hem te beurt gevallen was?..... Een doezelige dankbaarheid dreef hem ertoe haar aldoor nederiger het hof te maken, zoodat zij bloosde en hem verweet, dat hij haar voor de mal hield. Zij was z'n koningin en hij haar toegewijde onderdaan..... Maar Diewertje wou zijn koningin niet zijn, alleen zijn lief, zijn meisje, zijn eigendom. Het was alles zo verbijsterend, het overstelpte zijn hart met bijna ondragelijke heerlijkheid. De wereld was een groot vuur van geluk

en de rode gloed ervan verblindde hem. En Dieuwertje was het stralend middelpunt van alles, de wondergave van het geluk..... Blank als een lelie, met een gulden hart van liefde.

Hij moest aldoor in haar gezicht kijken en lieve dingen tegen haar zeggen, die haar deden lachen en blozen. Er was een bevangenheid van haar weggevallen, 't was of ze nu eerst helemaal geloofde, dat hij echt van haar hield, ze zei geen dingen meer, die een verre, droeve klank van vrees en twijfel hadden, zij straalde geluk uit zoals hij voelde, dat hij zelf deed. Ze waren een, ze waren van elkaar, er was geen geheim meer tussen hen, geen onzekerheid, geen enkele aarzeling. Nu konden ze wel alles tegen elkaar uitspreken en op de bodem van hun stormachtige bewogenheid lag een diepe rust, behagelijk als een verzadigd, goed dier.....

Toch konden zij niet spreken van wat deze verrukking over hen gebracht had. Dat was ook niet nodig. Zij dachten er evenmin aan met woorden of klare beelden, maar er was niets anders in hun bewustzijn en het balde zich tezamen tot een benauwende liefde, waarvoor geen uitdrukking bestond, maar die hen elkaars wezen deed vergoddelijken in onuitsprekelijke exaltatie..... Hun gaan was een dansen door een toverwereld, ieder woord was een liefkozing, iedere blik een kus, iedere lach een omhelzing, elke beweging zwaar van herinnering en vol heimelijke betekenis. De wandeling een feest voor de ontloken zinnen. Nooit hadden de landschappen zich zo glorierijk voor hun ogen opengerold, nooit hadden de bloemen zo verlangend hun open harten naar de zon gekeerd, nooit hadden de rijpe velden zo'n geur uitgeademd, bedwelmend en opwindend als oude, milde wijn, nooit was vermoeienis in de leden een wellust geweest als vandaag.....

Voorbij Ouwerkerk trok hij haar mee in de herberg ‘'t Swarte Paert’, door de dikke weduwe Giertje van Vrieslant gehouden en welbekend om zijn goede keuken en kelder bij het Amsterdamse jonge volk. Zij aten brood met koud vlees en gestremde melk met suiker en een blinkende pannekoek met schijfjes appel kunstig versierd en dronken er een kroes schuimend blond bier bij, koel uit het vat. Zij keken elkaar in de ogen en lachten om niets en aten als uitgehongerde wolven. Giertje had pleizier in het verliefde stel, keek ernaar met vertederde ogen, dacht aan haar goeden man, die al zoveel jaren in zijn graf lag, en aan de tijd, toen zij ook nog zo'n frisse vrijster was, schudde weemoedig haar

dikke hoofd met de hangwangen boven de driedubbele kin en schonk van louter aandoening de kroezen nog eens vol op haar kosten.

Schuin achter hen zat een dom uitziende boer in druk gesprek met een mager heerschap, die zich deftig genoeg voordeed, maar meer van een gauwdief had dan van een eerlijk man. Gerbrandt ving een paar woorden van het gesprek op en wenkte Dieuwertje, dat ze luisteren zou. De lange vent zat den boer uit te leggen, dat ze familie van elkaar waren; door het noemen van een ooms naam door den ander had hij dat ontdekt. Met een onstelpbare woordenstroom en keur van dwaze argumenten, de een al zotter dan de ander, maar alle met onverstoorbare ernst voorgedragen, telde hij hem op de vingers voor welke graad van bloedverwantschap er tussen hen bestond via een scheepstimmerman in Amsterdam, een Marten de Waterlandse Boer, Teeuwis de Zeepzieder uit Abcou en de moei van Dove Jas, die een neef was van Kees-Jong-Klaas, Kees Dierten zeun, een volle neef van den boer zelf. De huisman telde hem, eveneens op de vingers, met een aandachtig gezicht na, knikte, sloeg met de vuist op tafel en zei:

'Waaratje, borst, je hei gelijk..... we benne neve zogezeid..... Geef me de vijf'.....

Zij drukten elkaar innig en plechtstatig de hand.

'Giertje, breng nog es een kan bier,' commandeerde de boer. 'En hoor nou eres, neef, je gaat mee naar m'n plaats, ik mot je met 't wijf bekend maken.'

'M'n beste neef, dat gaat niet..... Ik word verwacht in Amsterdam door een van de Heren van de Compagnie..... een zaak van duzende, zeg ik je, duzende'.....

'Nou, koman, kan dat niet tot morgen wachten?'

De ander dacht even na, sloeg dan met de vlakke hand op de tafel en riep vol gevoel:

'Wel, neef, ik zal je laten zien, dat 't bloed in me spreekt..... ik ga met je mee en ik blijf twee dagen bij je..... Weljaat!..... laat die Compagnie maar wachten..... ze kunnen zonder mij toch niet uit de voeten..... En as ik weerkom uit de stad breng ik je wijf een geschenk mee, waar je stomste koe nog ogen van op zel zetten as wagenwielen'.....

Geroerd greep de boer zijn hand en schudde die, alsof hij met alle geweld de arm van het lijf wou losrukken en een volle minuut

waren beiden te aangedaan om te spreken en begroeven derhalve hun neus in de bierkroes.

Gerbrandt zag knalrood van het ingehouden lachen en Dieuwertje kon zich niet langer bedwingen en schaterde het uit. Toen begon hij ook te lachen en ze deden maar alsof ze onder elkaar een grap verteld hadden en stapten op.

Heel de verdere weg hadden ze pret om de handige zwendelaar, die zich bij zijn zogenaamde neef had ingekwartierd, God weet voor hoe lang.

'Duzende!' riep Gerbrandt. 'Duzende van de Compagnie en hij had geen zolen onder zijn schoenen, de ellebogen staken door z'n mouwen en z'n broek was meer gat dan lap'.....

'Maar z'n neus had geld gekost,' lachte Dieuwertje. 'Zo'n janus en rood as een karbonkel!'

'Geld van anderen, denk ik,' veronderstelde Gerbrandt vrolijk. 'Onze Lieve Heer heeft toch een kostelijke kermis van de wereld gemaakt, Dieuwke!..... Je kunt zulke malle dingen niet bedenken of de werkelijkheid troeft je met nog mallere'.....

Maar bij het naderen van de stad kwam de weemoed om te scheiden hun gedachten overnevelen. Zij konden zich niet voorstellen, dat het nu voorbij was, dat zij niet bij elkaar konden blijven en ieder een andere kant op naar huis moesten. Het was alles zo mooi en licht en luchtig geweest, zo natuurlijk, alsof het niet anders kon en altijd zo blijven moest..... En nu moesten zij uiteen, elk met zijn herinnering en verlangen. Een zware schaduw lag over de zonnige dag, toen zij elkaar de hand reikten en ieder zijns weegs ging met een wurgend gevoel van ontnuchtering.

Er kwamen vreemde, opwindende dagen. De stroom van hun vrijgebroken liefde was niet meer te stuiten.

Adriaan Cornelisz. had een boomgaard gekocht buiten de Sint Anthonispoort aan het Korte Raampad. In 't begin kwam hij er bijna alle avonden een luchtje scheppen, alleen, met zijn vrouw of een vriend, trots en blij met zijn nieuwe bezit. Maar Moeder Marrigje vond het nogal ver na een vermoeiende dag in de huishouding en voor Adriaan was de aardigheid er ook spoedig af; hij had de grond trouwens meer gekocht met speculatieve bedoelingen dan uit zucht tot natuurgenot: de stad breidde zich naar alle kanten uit, hij had wel eens meer een goede slag geslagen.....

Nu had Gerbrandt zich een tweede sleutel verschaft van het

poortje en het tuinhuisje, dat achter in de boomgaard stond. Vele avonden slopen zij daar binnen onder duizend voorzorgen om niet gezien te worden.

Het werd hun kleine paradijs. Onbekommerd als kinderen leefden ze er hun liefde uit in de stervende zomer, die stovend warm en in rijpe weelde van kleuren over het land stond. Zalige uren van innigheid in de bedwelmende stroom hunner gedachteloze liefde. Zij lagen in het lange gras onder een oude appelboom, die zijn krom verwrongen takken met het zoetjes dunnende loof beschermend boven hun hoofden breidde, en keken naar de langzaam verduisterende hemel en het kleurenspel in het Westen en hoe de spettervonkjes der sterren een voor een open sprongen, altijd op dezelfde plaats en in dezelfde volgorde. Als er regen dreigde of de wind te koel was, scholen zij in het huisje, waar het tuingereedschap bewaard werd en ook een eenvoudig gemeubeld kamertje was met twee smalle venstertjes, vanwaar je de hele boomgaard kon overzien. Zij stelden zich voor, dat ze een getrouwd paar waren en in hun eigen woning zaten. Gerbrandt sprak met zware stem, noemde haar vrouw' en fantaseerde verhalen over zaken die hij ondernomen had om de toekomst van de kinderen veilig te stellen, zij prees hem als een goede vader, tot ze schaterend in elkaars armen vielen en een wild gestoei begon, waarin hun zinnen opflakkerden en zij niet uitgekust kwamen.....

Er waren ogenblikken, dat iets als bezinning in Gerbrandt zich bewust wilde maken, maar hij drong het lachend weg, hij wilde van niets horen of weten, de roes was nog te diep en te heerlijk, de liefde glansde in te zuivere en hoge gloed, er was voor niets anders plaats dan voor extase en juichend genieten van het warme, welige leven in de koestering van elkaars innigheid.

Steven wist nu van hun liefde. Soms was hij een avond hun gast in de boomgaard. Hij was zeer ingenomen met Dieuwertje. Zij was schuchter en verlegen tegenover den voornamen jongen Sinjeur, waarvan Gerbrandt haar verteld had, dat hij een edelman was, nu, na zijn vaders dood: de Heer van Vredesteyn. Hij zou spoedig een grote reis gaan ondernemen naar Frankrijk en Italië..... Steven kon aandachtig naar Dieuwertje zitten kijken, terwijl Gerbrandt praatte en zij met de handen in de schoot en neergeslagen ogen luisterde, een glimlach om de mond, alleen iets zeggend, wanneer haar iets gevraagd werd. Hij vond haar mooi en in al haar eenvoud

geheimzinnig. Er was iets in haar wezen, dat hem diep verbaasde en dat hij niet doorgronden kon, een stilte als in een groot bos op een zomerdag zonder wind. Het was alsof zij iets wist, dat voor anderen verborgen moest blijven. Hij zag haar stralen van geluk als zij de ogen naar Gerbrandt opsloeg, en toch voelde hij een onverklaarbare weemoed in haar. Zij moest een heel fijne en gevoelige natuur hebben. Er moest iets in haar leven als een voorgevoel, een waarschuwing, dat zij niet voor het geluk geboren was. Hij verbaasde zich over haar. Ze was een gewoon volkskind en leerde nu een beetje lezen en schrijven van Gerbrandt, ze had niet de minste ontwikkeling, ze sprak met het accent van haar buurt, maar ze zei nooit vulgaire dingen, ruwheden of domme opmerkingen. Ze was bepaald intelligent, maar niet daardoor trok zij allereerst aan. Er waren andere dingen. Zij moest een vast karakter hebben, een helder inzicht, een onwankelbare moed. Maar dit alles werd bepaald en gericht door een overmachtige vrouwelijkheid, die haar weerloos maakte, zodra haar hart begon te spreken. Hij had een gewaarwording, dat hij nog nooit zoiets door en door vrouwelijks gezien had..... zij kon een ideale moeder zijn, maar ook een ideale minnares, dat hing af van de man, aan wien zij zich ten slotte zou hechten met al de vrouwelijkheid van haar ziel en zinnen..... Ze was jong, twintig jaar en zeker onervaren, en toch was er een wonderlijke rijpheid over haar, iets dat moeilijk te benoemen viel, iets voltooids. Hij vond haar in alle opzichten merkwaardig en belangwekkend en was een beetje jaloers op Gerbrandt..... Wat zou er van zo'n Dieuwertje te maken zijn, als zij in bekwame handen viel..... Maar dan schrok zijn aangeboren, luchtige luiheid terug voor de gedachte..... misschien zou het de moeite lonen, maar de moeite moet eerst gedaan worden, en daar was hij de man niet voor..... Gerbrandt wel?..... Gerbrandt?..... Plotseling zag hij de oorzaak van Dieuwertjes diep verborgen weemoed. Zij wist, dat dit niet duren zou..... Maar natuurlijk zou het niet duren!..... Mijn God, was het veel meer dan een kalverliefde?..... Ze zou waarschijnlijk een prachtvrouw zijn voor Gerbrandt, maar ze zou hem niet hebben en dat wist zij..... Vandaar het droefgeestige in haar innigheid.....

Tegenover Gerbrandt prees hij haar als een parel, maar zei lang niet alles wat hij van haar dacht. En Gerbrandt was gelukkig met

zijn lof en betuigde zijn instemming met Stevens bewering, dat hij een liederlijk gelukskind was.

Toen werd zijn moeder ziek en terwijl zij worstelde met de koorts, kwam broer Pieter thuis met het fraaie nieuws, dat zijn vriend Jan Willem Oost Gerbrandt met een meid bij zich vaders boomgaard aan het Korte Raampad had zien binnensluipen. Moeder Marrigje werd wit van ontsteltenis en wrong Pieter de belofte af, dat hij dit nieuws niet aan vader vertellen zou en de regeling van het conflict met Gerbrandt aan haar overlaten. Peter verzette zich lang, vond dat vader het weten moest en de volle zwaarte van zijn straffend gezag op den zedelozen vagebond, die schandvlek van de familie, doen neerkomen. Node bezweek hij voor haar aandrang, maar alleen onder voorwaarde, dat er onmiddellijk een eind zou komen aan het schandaal: zodra hij bemerkte, dat de smeerlap voortging met zijn praktijken, zou hij vader toch nog verwittigen.

Argeloos kwam Gerbrandt 's middags aan zijn moeders bed en vroeg haar hoe het ging.

Haar wijde, koortsig glanzende ogen zagen hem bedroefd en verwijtend aan. Een gevoel van onrust bekroop hem. Er wàs iets.

Lang zweeg zij, niet wetend hoe te beginnen, gekweld door haar vrouwelijk schaamtegevoel. Dan, met aarzelende woorden, vertelde zij hem wat haar ter ore gekomen was.

In hijgende schrik, rood tot achter de oren, boog hij het hoofd. Zijn hart sloeg wild. Hij voelde, dat alles verloren was. Wie kon hem gezien hebben? Ze waren toch zo voorzichtig geweest..... Een ontzettende schaamte drukte hem neer..... Dat moeder hiervan wist..... hoe vreselijk!.....

‘Wie was het, jongen?’

‘Dieuwertje van Jan Hamer, moeder.’

Haar ogen werden nog groter.

‘Dieuwertje?..... Ik zou er een eed op gedaan hebben, dat zij een eerbaar meisje was.’

‘Dat is ze ook, moeder.’

Het klonk heftig, maar zwak. De zieke schudde het hoofd.

‘Een eerbaar meisje doet zo iets niet, Gerbrandt..... Is het bij die ene keer gebleven?’

Hij durfde niet liegen.

‘N - nee, moeder’.....

‘Zeg me de waarheid, kind..... het zal tussen ons blijven, maar

om de liefde Gods, zeg me de waarheid..... Hebben jullie..... als..... als man en vrouw met elkaar verkeerd?'

Dieper zakte zijn bloedrood hoofd op zijn borst.

Hij antwoordde niet, maar de waarheid was duidelijk genoeg.

Moeder Marrigje sloeg de handen voor het gezicht van schaamte en verdriet. Dat ze zo'n gesprek moest voeren met haar eigen kind..... Wat moest ze hem zeggen?..... Een jongen, nauwelijks volwassen..... hij had woelig bloed..... zijn vaders innerlijke wildheid..... De gruwel der zonde..... Wat moest er uit hem groeien?... Tranen welden tussen haar vingers. Bijna onhoorbaar zei ze achter haar handen, niet wagend hem aan te zien:

'Kind..... kind..... wat heb je gedaan?..... Moet je dan verloren gaan voor tijd en eeuwigheid?..... Weet je niet, dat God deze zonde straft en wreekt tot aan het derde en vierde geslacht?'.....

Haar woorden vielen als hamerslagen op zijn hart. Er stond een neiging in hem op Dieuwertje en zichzelf te verdedigen, een beroep te doen op haar gemoed, dat hun liefde moest begrijpen. Maar zij nam de handen voor haar gezicht weg en de ontzetting in haar ogen verlamde hem van schrik. Als lood zonk het schuldgevoel in zijn ziel en hij kon zich alleen maar verbazen, dat het hem eerst nu overviel. Zijn moeder vermaande hem tot inkeer te komen, te bedenken wat hij aanrichtte voor zichzelf en dat meisje. Zij nam aan, dat ze beiden in onbezonnenheid gehandeld hadden, niet uit verdorvenheid, maar hoe hadden ze Gods heilige geboden zo kunnen vergeten? Wist hij niet meer, dat er een leven na dit leven kwam, dat de mens een onsterfelijke ziel had, die behoed moest worden voor eeuwig verderf? Alleen de redeloze dieren konden hun driften uitleven zonder vrees voor straf..... De tranen liepen haar telkens langs de wangen.....

Gerbrandt zat als verpletterd en luisterde naar haar bevende stem, de angst voor Gods wraakoefening kneep hem de keel dicht..... Hoe kon hij zich tegenover Hem schoon wassen?..... Alleen door berouw en een rein leven in den Heer.....

12

Waarom kan men niet beminnen zonder zondigen?

De vraag martelt Gerbrandt heel de nacht door. Hij gaat de volgende avond naar Steven. Hij moet er met iemand over spreken. Maar Steven verstaat de dingen anders dan hij. Steven is een heiden en het woord zonde prikkelt hem tot spitse, spottende tegenspraak. Hij lacht honend en zegt: 'Men kan niet beminnen èn zondigen, want liefde zonder wat jij zonde noemt, is lauwe vriendschap of leugen.'

'Hooft maakt onderscheid tussen minne en liefde. De minne is ongedurig en betreft het lichaam, de liefde is gestadig en betreft de ziel.'

'Dat is de laatste rest van schijnheiligheid in den Renaissancemens. Als je mij een ziel laat zien zonder lichaam zal ik hem geloven.'

'Maar na de zonde haat ik.'

'Dan heb je niet lief gehad.'

'Ik heb lief..... o ja, ik heb lief, en toch haat ik na de zonde.'

'Dat ben jij niet, die haat..... dat is het duffe, in je geperste dogma.'

'Het is het geweten, Steven!'

'O nee!..... wat jij in dit verband geweten noemt is niets anders dan het duffe dogma. Geweten is oneindig veel subtieler. Geweten zegt, dat beminnen zonder..... zondigen, blasphemie is'.....

'Je spreekt als de duivel zelf!'

Dan lacht Steven weer en Gerbrandt voelt zich klein en alleen gelaten. Hij duizelt door een doolhof en weet de weg niet terug. Steven opent alleen nieuwe doolpaden, die op niets uitlopen. Hij heeft geen geweten, hij behoort tot geen Kerk, is nauwelijks een christen te noemen. Een dwaalgeest! Het zal hem slecht vergaan. Hij kent de zielenood niet, de worsteling met God, die vreeseltjk is, maar loutert en verheft en aan het eind een blanke vrede geeft, het gevoel, gereinigd en gered te zijn..... Nu moet Gerbrandt weer hevig strijden met God en twijfelen of hij zijn evenwicht nog ooit herwinnen zal, of de Heer hem na deze slag nog zal laten opstaan.....

Nu heeft hij met Dieuwertje gezondigd, zoals hij deed met Nora, en hij kan er zich niet eens op beroepen, dat hij door een slechte

vrouw bekoord is..... Deze maal valt de schuld geheel op hem..... hij heeft Dieuwertje zover gebracht.....

Onkuisheid..... ontucht..... de drang tot de duistere zonde brandt zeker in zijn bedorven bloed..... overwoekert er het goede en reine, zet alles in rosse gloed, vernielt het lichtende geluk in een stormachtige zinnenroes en laat hem uitgehold, verslagen, gebroken en wanhopig achter, alleen tegenover de aanklacht van zijn ontsteld geweten, alleen tegenover zijn toornende God..... Hoe heeft hij zo alles kunnen vergeten?.....

Steven zit te kijken naar zijn somber, boos en ontdaan gezicht..... Adam na de zondeval..... en waarschijnlijk bereid de schuld op Eva te schuiven..... Wanneer zouden de mensen zich eens verlossen van dat afschuwelijke verhaaltje?..... Gerbrandt had geen gemakkelijk leven. Schuimend bloed en een vernauwd geweten..... Kon hij hem maar helpen!..... Hij slaat de arm om de schouder van zijn vriend.

‘En Dieuwertje, Gerbrandt?’

De jongen schudt het hoofd.

‘Ik weet 't niet.’

‘Hou je niet meer van haar?’

Moeilijk komt het antwoord:

‘Hoe kan ik anders dan van haar houden.’

‘Waarom trouw je niet met haar?’

Gerbrandt springt op in verbazing en schrik.

‘Trouwen?..... Ben je gek geworden?’

‘Waarom gek?..... Ze is dè vrouw voor jou.’

‘Ik ben achttien!’

‘Wacht nog een paar jaar’.....

‘En vader?..... Dat gaat zo maar niet..... Ik verdien voorlopig niks’.....

‘Doe wat je wilt. Maar onthou, dat ik je gezegd heb met Dieuwertje te trouwen’.....

In de grootste verwarring ging Gerbrandt heen. Hij moest met Dieuwertje praten. 't Was al bijna donker, toen hij bij de Sint Anthonispoort kwam. Geduldig stond zij te wachten.

Hij nam haar mee de stad in, zocht de stilste, donkerste straatjes op.

‘'t Is uitgekomen, Dieuwke, iemand heeft ons gezien en verraden. Moeder weet alles.’

Haar arm beeft tegen de zijne. Ze staat stil en drukt de hand tegen het hart. Dan zucht ze diep en vraagt:

'En nu, Gerbrandt?'

'En nu?' herhaalt hij hulpeloos.

'Nu is alles uit?'

Het klinkt zo stil en gelaten, zo hopeloos en overgegeven. Zij heeft het aldoor verwacht. Het was zoo mooi en groot. Te mooi, te groot, dat kon niet duren, dat was voor haar niet weggelegd..... Maar het doet pijn, nu het er op aankomt afstand te doen.....

Gerbrandt begint te praten. Hij weet niet goed, wat hij zegt, haspelt alles door elkaar in zijn nerveuze ontreddering. Of zij wel goed bedenkt wat zij in hun onbezonnenheid gedaan hebben? Hij spreekt over de zware zonde van hun omgang en voelt plotseling zelf hoe zot dit klinken moet uit zijn mond in haar oren. Midden in een zin houdt hij op, trekt haar naar zich toe, houdt haar tegen zich aangeklemd, kust haar heele gezicht, zij voelt zijn tranen op haar koude wangen branden.

'Arme Gerbrandt,' zegt ze zacht. 'Ik weet wel hoe moeilijk het voor je is'.....

Hij heeft nooit gevraagd hoe moeilijk het voor haar was. Zij heeft haar strijd gestreden en gewonnen zonder hem. Nu zal zij hem moeten helpen zijn strijd uit te vechten: haar te leren ontberen. Ze weet, dat hij verliefd op haar is en misschien meer dan dat..... misschien zal hij haar nooit geheel vergeten..... maar dit is het einde van haar gelukzaligheid..... ook dat weet ze..... Gerbrandt is de man niet, die z'n kop tegen allen keert en voor een meisje lijf, leven en zekerheid opgeeft.....

Zij heeft z'n innerlijke zwakte allang aangevoeld, maar dat kan noch haar liefde, noch haar verering voor hem schaden. Ze heeft hem lief zoals hij is, ze heeft medelijden met hem in zijn zwakte, ze vindt hem aandoenlijk in zijn wankelmoedigheid, en hoe haar hart ook krimpt om eigen onheelbaar leed, zij wil hem troosten en sterken in het zijne, hem sussen en geruststellen als een bang kind, dat in kleine tegenslag onoverkomelijke hinderpalen ziet. Voor hem is het immers ook niet zo erg..... Hij heeft zoveel geestdrift voor zijn schilderen en dichten, hij wil zo graag een groot kunstenaar worden..... hij kan haar wel ontberen en na korte tijd zal hij met een ander kunnen gekken en zijn hart zal genezen zijn, misschien een klein littekentje bewaren van de pijl, waarop haar

naam geschreven stond. Ze weet met haar diep en zuiver instinct, dat hij zo is, en dat zij het hem niet mag aanrekenen..... Misschien zijn zo alle mannen, die kunstenaars genoemd worden..... zo aanbiddelijk en zo zwak..... zo groot in hun fantasieën en zo klein in hun dagelijkse menselijkheid..... zo verblindend in hun extase en zo dof als de verrukking is geweken..... zo heftig en eerlijk in hun gevoelens en even onstandvastig..... Gerbrandt is zo en zij zal er van nu af onder moeten lijden en er misschien aan te gronde gaan, maar zij moet hem liefhebben, zij kan niet anders en weet niet waarom. Misschien moest ze trots genoeg zijn om hem van zich af te stoten, omdat hij laf is en zelfzuchtig en klein in zijn gemis aan kracht en zelfvertrouwen, maar haar liefde is groter dan haar trots, zij zou hem in die liefde willen wikkelen als in een mantel, die hem zou beschermen voor alle kwaad en leed..... al zou haar eigen hart eraan verbloeden. Hij is haar afgod, haar man, haar heer..... nu is hij haar kleine jongen, haar bezeerd en angstig kind en moet getroost en gerustgesteld worden..... Hij houdt van haar. Haar smart doorvlijmt hem met scherpe pijn, ze moet dapper zijn en hij mag niet zien hoe zij lijdt..... Zij trekt al haar wilskracht samen en haar stem klinkt rustig en vast, als zij zegt:

'Stil maar, Gerbrandt..... stil maar..... Ik wist immers wel, dat het zo komen zou..... dat kon toch niet anders.'

Verwonderd luistert hij naar haar kalme toon. Draagt zij het zo gemakkelijk?

'Het is zo vreselijk, Dieuwke..... ik kan het niet verdragen.'

'Als het eenmaal moet, kun je het ook verdragen, Gerbrandt'..... Ha! dat denkt zij!..... maar zijn hart ligt in stukken en daar heeft ze geen vermoeden van.

'Dieuwertje..... ik kan je niet missen..... ik zal dood gaan zonder jou.'

'O nee, Gerbrandt..... je zult mooie verzen maken en schilderen... en dit zal voorbij gaan'.....

Verzen maken..... schilderen..... wat kunnen hem verzen en schilderijen schelen?..... O, wat kent ze hem slecht!..... Kan iemand dichten en schilderen, als zijn hart gebroken is en als een gloeiende pijn in zijn borst ligt?..... Hij schudt het hoofd.

'Nee, Dieuwke..... ik zal je nooit vergeten'.....

'Ik jou ook niet..... maar voor jou is een andere vrouw bestemd, Gerbrandt'.....

‘Een andere vrouw’.....

Hij lacht, kort en bitter.

‘Ik wil geen andere vrouw’.....

Wat praat ze toch?..... Waar hebben ze 't over?..... 't Is immers niet uit!..... Hij heeft haar in zijn armen, tegen zich aan, al het oude kruipt terug in zijn hart, het schuldgevoel zwijmt weg, de hartstocht vertroebelt zijn gedachten..... Hij wil Dieuwke niet missen, hij kan haar zo maar niet opgeven, het kan niet zo maar afgesneden worden.....

‘Ik moet je terugzien, Dieuwertje’.....

‘Als je wilt, Gerbrandt’.....

Zij beeft in zijn armen. Ze moet alle krachten inspannen om haar tranen te bedwingen..... Het zou beter zijn, hard te blijven, te breken nu, elkaar nooit meer te zien..... Het helpt allemaal niets. Het is toch voorbij. De tover is gebroken..... Maar als Gerbrandt het niet zien wil, moet zij volgen..... Als hij wil, dat haar hart verder verscheurd wordt, kan zij het niet verhinderen..... Als hij wil, dat ze sterven zal, zou ze moeten sterven..... zo is haar lot.

Gerbrandt kust haar, wild en onstuimig, alles vergeten wat hem bedwong, meegesleurd door de golving van zijn bloed, dat suist in zijn oren, zijn onweerstaanbaar verlangen, dat hem naar haar heen stuwt..... Zij is hem zo lief als nog nooit te voren..... Zij laat hem begaan met gesloten ogen. Het is zo zalig zich nog even te laten wegglijden in de illusie, ook al weet het hart, dat alles voorbij is..... Dit ene ogenblik nog, mijn God, dit ene straaltje licht vóór de nacht komt.....

Op weg naar huis kwam Gerbrandt langzaam tot bezinning. De koude herfstwind koelde zijn verhit hoofd, kille regendruppels zwiepten in zijn gezicht..... Weer was hij bezweken voor de bekoring en het lag niet aan hem, dat de zonde niet was volbracht..... Om alles ter wereld, hij moest haar mijden, ook om harentwil..... Hoezeer hij er ook onder lijden mocht..... Zij had zo kalm gesproken, net of ze het al verwerkt had en gereed was alles op te geven, zonder klagen en steunen..... Zeker zat de liefde bij haar niet zo diep..... Er stak een kleine wrok, omdat zij het zo weinig tragisch had opgenomen..... Hij verging van verdriet en zij deed, alsof het zo erg niet was en eigenlijk vanzelf sprak..... Wat waren meisjes toch wonderlijke wezens!..... Als je dacht, dat ze schreeuwen zouden van narigheid, zoals je zelf het liefst

zou doen, begonnen ze verstandig te praten en bewezen je, dat het eigenlijk toch niet zo erg was en dat het nu eenmaal niet anders kon..... De verfoeilijke zonde scheen haar ook niet bijzonder zwaar te drukken..... Vreemd, want ze was toch een ingetogen meisje, helemaal niet zo'n luchtig, wuft en mal ding, dat maar deed en met zich liet doen of er geen zedigheid bestond..... Langzaam aan werd hij wat rustiger bij de gedachte aan Dieuwertjes kalme manier van spreken..... Hij moest ook kalm worden..... Dat kon hij, als hij haar maar niet bij zich had.....

Maar in zijn bed lag hij stil schreiend naar haar te verlangen, alle berouw en zondebesef ten spijt en beschouwde zichzelf meer dan ooit als een verworpeling.

Dieuwertje lag met wijd open, brandende ogen in het donker te kijken en bedacht met ontzetting hoe lang een menschenleven duurde..... een leven zonder Gerbrandt.....

13

De schok had moeder Marrigje kwaad gedaan. De koorts verergerde, maar zij was sterk en Gerbrandts belofte van beterschap en zijn berouwvol gedrag tegenover haar, deden haar zoveel goed, dat zij spoedig aan de beterhand was, tot vreugde van heel het gezin.

Een poosje later kwam Adriaan Cornelisz. op een avond bij Gerbrandt binnen en ging zitten voor een praatje. Hij viel met de deur in huis en zei:

'Gerbrandt, vertel me eens,..... ik hoor van verschillende kanten, dat je nogal eens gezien wordt met Dieuwertje Jansd. uit de Halsteeg..... Is dat zo?'

Gerbrandt werd rood. Hij knikte verlegen.

'Ja vader.'

'Zo?..... Nou..... ik moet zeggen, je hebt geen slechte keus..... Maar..... eh..... wat wou je daarmee?'

'Niks, vader.....'

'Geen ernstige dingen dus..... nou, daar ben je ook nog rijkelijk jong voor..... Maar, jongetje, dan een beetje voorzichtiger aan..... je moet ook om de naam van dat meisje denken..... eer is teer..... 't is een alleraardigst ding..... Je merkt, dat er al over gepraat wordt.....'

Gerbrandt tekende met bevende vingers krabbeltjes op het papier, dat voor hem lag. Adriaan keek naar het verlegen, rode gezicht van zijn jongste zoon. Hij moest er heimelijk om lachen. Wat was het nog een jongen, ondanks zijn zijïg donker aankomend snorretje. Vaderlijk goedmoedig ging hij voort:

'Ik heb er niks op tegen, dat je wat ronddartelt en uit vrijen gaat, Gerbrandt..... je hebt er de jaren voor en ik ben zelf ook jong geweest..... Maar zie een beetje vooruit en zie wat je jezelf..... en ons verschuldigd bent..... Je hebt goede vooruitzichten, meen ik, als schilder en als poëet..... Bederf het niet door de onberaden keuze van een verkeerde vrouw uit te nederige stand..... Heb wat geduld en je kunt rondkijken naar een meisje van deftige familie en in goede doen..... Laat je driftig bloed je geen parten spelen, man, hou je hoofd koel..... je bent nog veel te jong voor de ketting..... De stormachtige vlagen van de jeugd zijn spoedig uitgeraasd..... zorg dat je er niet door in 't verdriet

komt voor je hele leven..... Dat Dieuwertje is een blom van een meisje, maar haar vader deugt niet veel en heeft meer schulden, dan hij betalen kan..... Ik heb je gewaarschuwd, denk er nou maar es over na..... Ik vertrouw, dat je geen dwaasheden zult uithalen..... Kan ik daarop aan?'

'Ja, vader.'

'Het klonk nogal benepen en weinig geestdriftig. Maar Adriaan Cornelisz. was er tevreden mee. Hij glimlachte stilletjes voor zich heen. De knaap zou inwendig een beetje schuimen en hem berekenend, bekrompen en op de penning schelden, maar hij zou z'n woord wel houden en over een tijdje inzien, dat zijn onromantische vader schoon gelijk had..... Pieter hoefde je zulke dingen niet te zeggen!..... Die keek al ijverig uit naar een vrijster, die goed wat mee bracht en zou zich door een aardig bekje niet uit het spoor laten brengen..... Merkwaardig, hoe die twee zoons van hem in karakter verschilden!..... 't Leek waarachtig wel of zijn eigen aard zich in tweeën gesplitst had en ieder van die twee jongens de tegenovergestelde helft gekregen had..... Hij kon Pieter gerust aan zichzelf overlaten..... maar de onstuimige, impulsieve en onberekenbare Gerbrandt was hem in zijn hart toch maar liever, al zou hij nog last genoeg met hem kunnen krijgen..... Kunstenaars waren nu eenmaal vaak moeilijke karakters, en dat Gerbrandt een kunstenaar werd, kon niemand meer ontkennen..... Het zou nog offers kosten om hem op zijn bestemming te brengen, maar de zaken gingen goed..... de pacht van de wijn- en bierimpost, die hij met zijn zwager samen verworven had, bracht goed in en er was telkens wat te doen met grond en huizen en soms met een partij goederen..... voor het laatste had Pieter een fijne neus..... Gerbrandt moest een beetje armslag hebben..... Hij zou hem wat ruimer zakgeld geven, dat hielp zo'n jongen aan zelfbewustzijn en een gezond gevoel voor onderscheid in maatschappelijke stand. Hij moest zo gauw mogelijk lid worden van een schuttersvendel en schermles gaan nemen. Daar en in de Oude Kamer kon Gerbrandt de mensen leren kennen, die kunst wisten te waarderen en gesteld waren op het gezelschap van kunstenaars in hun huizen en op hun feesten. Als Gerbrandt werken wou, zou z'n vader de weg wel voor hem effenen..... Maar, daar hoorde geen gekheid bij van een jong, onbezonnen huwelijk met een of ander mooi deerntje, dat niets meebracht dan een lekker

bekje en een hinderpaal zou blijken op de weg naar omhoog, die voor een jong kunstenaar toch al moeilijk genoeg was..... Mokkend zat Gerbrandt in zijn kamer. Die oudere mensen met hun koele wijsheid, hun nuchter overleg, hun onverdragelijk vertoon van overwicht en gelijk..... Ze praatten over de dingen, die je verstand verscheurden zoals ze spraken over aan- en verkoop, rente en aflossing, percenten en belastingen. Geld, aanzien, vooruitzichten, stand en familie. Liefde? Goed, maar daar hoorde wat bij. Dieuwertje was arm en werd daarmee weggewist uit de rij van vrouwen, die misschien voor hem geschikt zouden zijn. Ze was misschien de beste, de mooiste, met het warmste hart en het edelste karakter, maar ze was arm..... weg met Dieuwertje..... houdt de plaats vrij voor een joffer met goud in de beurs..... Het was lelijk en onrechtvaardig, maar de mensen, die macht over je hadden en wijsheid sproeiden, noemden dat goed en redelijk..... Zijn moeder had anders gesproken, had enkel naar zijn heil getracht en de vinger gelegd op de zere, rotte plek in zijn verhouding tot Dieuwertje. Vader, die de naam had zoveel verstandiger te zijn, keek zo ver niet, waarschuwde alleen voor onberadenheid, die aards nadeel brengen kon..... Vrij maar een beetje rond..... trouw alleen geld en aanzien..... Het stond hem diep tegen..... Waarom had hij op alles ja en amen gezegd?..... Omdat hij een lafaard was. Ja, een lafaard..... Hij had Dieuwertje moeten verdedigen, vader alles op moeten biechten, zeggen, dat Dieuwertje zijn vrouw al was en dat hij haar niet los wou laten..... En als hij hard gebleven was, die al te nuchtere man, dan had hij met Dieuwertje weg moeten lopen en aan haar goed maken wat hij bedorven had..... In armoede leven met Dieuwertje, leven van de hand in de tand met een gerust geweten en een zuiver hart, was beter dan het leven in overvloed op vaders kosten met de onuitwisbare smet der zonde op de ziel..... Zo was het en zo had hij het vrank en vrij aan vader moeten zeggen. Maar hij was een lafaard en had het hoofd gebogen voor een wijsheid, die hij in zijn binnenste verfoeide en verachtte.....

Bij langer nadenken kreeg hij een nog grotere hekel aan zichzelf, omdat hij ontdekte, dat hij behalve een lafaard ook nog een huichelaar was. Nu schoof hij gauw alle schuld op de harde nuchterheid van zijn vader, maar had hijzelf innerlijk Dieuwke dan al niet losgelaten?..... En waarom?..... Hij wou nu heel

eerlijk tegenover zichzelf zijn, meedogenloos eerlijk..... Waarom liet hij Dieuwertje van zich wegglijden?..... Omdat de schrik voor hun zondig samenleven als een donderslag in zijn ziel geslagen was door het gesprek met zijn moeder?..... Dat was de aanleiding geweest, maar de eigenlijke oorzaak was dieper..... Hij hield niet genoeg van Dieuwke..... haar liefde was hem lijf en ziel niet waard en dat hield ook verband met wereldse ijdele dingen..... hij schrok terug voor armoe, hij wou stijgen als kunstenaar, een gezien figuur worden onder de schilders en kameristen en hij begreep heel goed, dat zo'n arm eenvoudig meisje hem daarbij in de weg zou staan..... Als hij heel oprecht was, moest hij bekennen, dat zijn liefde te klein en zijn wereldse eerzucht te groot was om Dieuwertje heldhaftig vast te houden, dwars tegen gezag en wereld in..... Hij was niet beter, niet groter, niet edeler dan zijn vader, op wien hij gaarne de blaam zou afschuiven, omdat hij zelf laf, klein en ijdel was..... En wat hem het scheiden zo moeilijk maakte, hem bijna onweerstaanbaar naar Dieuwke terugtrok..... was het zuivere, hoge, ontbaatzuchtige liefde of de drang naar zondige lust, troebele, rokerige gloed der hartstochten, die een mensch vernederden en ter verdoemenis voerden?..... O, hij had alle reden om bescheiden te zijn en niet de staf te breken over anderen.....

Bittere uren van innerlijke strijd en zelfkastijding. Zoeken naar God, smeken om vergeving en zuivering van zijn wankel en naar de wereld neigend hart. En onder alles door toch een gevoel, dat hij onmogelijk verdrijven kon, een verlangen naar Dieuwkes nabijheid, het verlangen zijn hoofd tegen haar zachte borst te leggen, haar warme handen aan zijn wangen te voelen, door haar getroost en gerustgesteld te worden..... Hij kon er niet toe besluiten voor goed afstand van haar te doen..... Hij kon de gedachte niet verdragen, haar nooit meer te zullen zien..... en verwenste zijn eigen wankelmoedigheid, die hem verhinderde een vast besluit te nemen. Versregels dwaalden door zijn hoofd, minneklachten, opstandige gedachten tegen zijn wreed lot, smeekbeden om rust en zuiver inzicht, die alleen voor God konden komen. Hoe de mens zich ook wendt of keert, hij komt immers altijd tegenover God te staan en moet van Hem zijn heil afbidden.

Zoetjes aan werd het stiller in hem. Hij versneed zijn pen, nadenkend over wat hij schrijven wou..... En voor hij naar

bed ging, had hij de volgende strofen in het net geschreven:

‘Mijn sieltjen schreijt, dat sucht en weent,
Mits ick met aerdsche dinghen
Meer, als met Gode ben vereent;
En nimmer recht kan dwinghen
Mijn ongebonde sotte wil.
Heer, maeckt mij selve-loos en stil,
Als u verkorelingen.

Leert mij (o Godt!) mijn boose lust
Bestrijen en verwinnen.
Gheeft mij inden gemoede rust,
En christelijcke sinnen,
Die noch de werelt, noch haer vreughd
Maer die d'oprechte ware deughd
Oneyndelijck beminnen.

Hij zette er boven: ‘Aandachtig Liedeke’, las het nog eens over, knikte tevreden en borg het in de lade, waar hij zijn onvoltooide verzen bewaarde. Hij voelde zich veel beter. Het was ook goed met God te spreken: als antwoord maakte Hij je hart rustig.

Toen hij al in bed lag, stond hij weer op en schreef op een reepje papier:

Leefregel

Garbrande, wilt ghij leven recht gerust?
So lieft uyt liefd' den lieven Godt met lust:
Schuwt het misbruyck van d'algemeene lien,
Die meer op elck als op haer selven sien.

Hij prikte het papiertje tegen de wand boven zijn tafel. Tevreden kroop hij weer onder de dekens. Er was nu niets meer in zijn hart dan de liefde tot God en een wijde rust. Zo moest het nu blijven en alles zou komen gelijk was voorbeschikt. Iedere morgen zou hij deze regels lezen en er naar handelen heel de verdere dag. En alles zou goed zijn.....

14

Het was moeilijk zonder Dieuwertje uit te komen, en het ging ook niet altijd. Soms werd het verlangen hem te sterk. Dan stuurde hij Pietje Morsebel met een briefje naar de Halsteeg, hem opdragende het Dieuwertje Jansd. ongezien in de handen te spelen. Het was niet zo heel erg moeilijk zijn geweten te sussen door het voor te houden, dat hij niemand beloofd had, dat hij het meisje nooit meer zou terugzien..... Moeder had hem bezworen niet meer met haar te zondigen, vader had hem vermaand er geen ernst van te maken..... Maar hij mocht haar toch wel eens zien en spreken?

Wanneer hij riep, kwam zij op de afgesproken plaats, waar dit ook was en welk uur hij ook genoemd had. Zodra hij haar zag, begon zijn hart sneller te kloppen en alle gedachten aan gedane beloften en goede voornemens vervlogen als rook in de wind. Hij dankte haar, dat zij gekomen was en zij wees z'n dank af, zeggend dat hij allang moest weten, dat zij altijd komen zou, als hij het vroeg. Hij kuste haar en knelde haar in zijn armen en de oude hartstocht ontbrandde in zijn bloed. En ergens in een donkere hoek onder de wallen, in het lange, koele gras gaf zij zich over aan zijn vurige liefkozingen en werd weer de zijne, in zwevend geluk aan de aarde onttogcn in de harde greep van zijn heerszuchtige armen.....

Elke keer, als hij in de oude zonde hervallen was, kwam hij verslagen thuis, bang voor het kwaad, dat zo heftig razen kon door zijn heet bloed, wanhopig omdat hij het weer niet had kunnen weerstaan, vol zelfverwijt en bitter berouw. Telkens langer verzette hij zich tegen het dringend verlangen naar het meisje, dat hij wachtende wist op zijn boodschap, tot hij eindelijk weer bezweek en hij haar een briefje zond met een paar haastig gekrabbelde woorden, dat hij haar hier of daar verwachtte.

In het laatst van October, het was een wonderlijke, zacht warme avond zoals er zijn eer de ruwe herfsstormen voorgoed de zomerse stemming verjagen, zat hij ontzenuwd naast haar in het gras, starend in de halve duisternis van een zwakke maan achter nevelige wolken.

‘Dieuwertje,’ zei hij na een lang zwijgen, gejaagd en met bevende stem, ‘ben je nooit bang?’

‘Waarvoor, Gerbrandt?’

‘Voor wat wij doen, Dieuwke..... Het is..... het is verkeerd..... het mag niet..... het is een gruwel in Gods ogen’.....

Hij keek naar haar op. Zij staarde naar de bleke lucht, waarin nevelslierten langs de maan gleden. Haar gezicht was onbegrijpelijk rustig. Een glimlach plooide haar lippen. Dan schudde zij langzaam het hoofd.

‘Dat heb ik ook wel eens gedacht, maar nu niet meer.’

‘Nu niet meer?’

‘Nee..... het kan geen zonde zijn..... Ik hou zo veel van jou, dat het nooit zonde kan zijn..... en als het wel zonde is, dan neem ik die getroost op me, omdat ik er jou zo blij en gelukkig mee maak.’

Ontzet wendde hij het gelaat af en zei met zwakke stem:

‘Je maakt er mij niet blij en gelukkig mee, maar diep rampzalig.’

Een tijdlang zweeg ze. Hij hoorde haar hart kloppen.

‘Dat meen je niet.’

‘Ja, Dieuwertje, het is zo.’

‘Waarom zoek je 't dan?’

‘Omdat de lust mij prikkelt en ik te zwak ben om te weerstaan..... Maar altijd daarna ben ik vol spijt en berouw..... voor jou ook, Dieuwke... want ik hou toch van je en wil alleen 't goede voor je’... Het meisje zat naar hem op te kijken met strakke ogen, maar hij sloeg de blik geen enkele keer tot haar op. Ze wist, dat ondanks hun ontmoetingen, die ook steeds zeldzamer werden, alles tussen hen voorbij was: dit waren de laatste kruimels van het kostelijke brood hunner liefde. De grote droefenis, die over haar woog en die zij voor een gelukzalig uur vergeten had, viel in volle zwaarte over haar ziel terug. Zij wist allang, dat haar liefde groter was dan de zijne. Ze begreep zijn zondegevoel heel goed, het had haar ook gekweld, maar het had haar liefde nooit kunnen ontwortelen. Er waren andere dingen, die hem van haar wegdrongen, geld, aanzien, menselijk opzicht. Zij voelde de kracht ervan, ze wist heel goed wie ze was en dat er harde noten gekraakt zouden moeten worden eer de dochter van Jan Hamer zou mogen trouwen met den zoon van Adriaan Cornelisz., die twee eigen huizen had, een boomgaard aan het Korte Raampad, pachter was van de wijn- en bierimpost, officier bij de Schutterij en elke dag rijker werd. Gerbrandt

was nog zo jong en zeker niet sterk genoeg om dat alles te braveren en vast te houden aan zijn liefde voor Dieuwertje. Zijn kracht noch zijn liefde waren groot genoeg voor die heldhaftigheid. En zij verwachtte noch verlangde het van hem..... Haar liefde vroeg zo weinig en was bereid, alles te geven. Zij voelde de grote verwarring en onrust in hem, zijn besluiteloosheid, zijn onmacht om zich met een enkel krachtig gebaar van haar los te rukken. Het vertederde haar, omdat het bewees, dat hij toch van haar hield en haar moeilijk kon ontberen..... Zij moest hem maar helpen.....

En toen Pietje haar weer een oproep van Gerbrandt bracht, kreeg hij een briefje mee terug, dat zij tevoren had gereed gemaakt en waarin zij hem met haar mooiste hanepoten en in elk woord een taalfout, vertelde, dat zij niet komen kon en wel lange tijd verhinderd zou zijn..... ‘God zegen je, Gerbrandt, en denk niet, dat ik niet meer om je geef, maar het kan niet’.....

Gerbrandt was verslagen en boos, wou naar de Halsteeg gaan, maar verhardde zich tegen zijn verdriet, vocht koppig heel de avond met zijn verlangen en had een even vreemd als onverwacht gevoel van opluchting, toen hij eindelijk in zijn bed lag.

Nog twee keer bezweek hij voor de verleiding en liet Dieuwertje weten dat hij haar 's avonds verwachtte, maar zij kwam niet. Bitter was zijn teleurstelling. Hij voelde zich gegriefd en verwaarloosd. Jaloerse vermoedens kwelden hem. Melancholie sloop zijn hart binnen. Hoe wreed het lot hem bezocht. Dieuwertje verloochende hem. Zijn zoete Dieuwke was hem ontrouw geworden en ondanks alles bleef zijn hart naar haar verlangen. Plotseling was zij onbereikbaar geworden. Die avond schreef hij:

‘Die sonder hoop moet minnen
Die isser ellendich aan,
Dien dwarlen al sijn sinnen
In idelheyt en waan.

Soumen wel sotheid vinden
Soo groot (helaes!) als mijn,
Die min en langh' beminde,
Die my niet eigen kan sijn?

Die wijslijk niet can delven
Sijn sotten yver snood;
Die martelt, laes, sijn selven
Met een langsame dood.....

Tranen van medelijden met zichzelf drupten op het papier..... Dan herlas hij het vers en de eerste strofe zong zachtjes in zijn hoofd..... Die sonder hoop moet minnen, die isser ellendich aan; dien dwarlen al sijn sinnen in idelheyt en waan!'..... Dat was goed..... dat vloeide prachtig en het drukte nauwkeurig zijn gevoel uit..... Een kleine tevredenheid stak het hoofd door zijn groot verdriet, een kleine ijdelheid ernaast..... Wat zou de Sinjeur Hooft hiervan zeggen?..... Hij sliep die nacht als een roos en voelde de kracht in zich deze smart te boven te komen, de liefde voor Dieuwertje, nu voor goed uitzichtloos geworden, uit zijn hart te rukken, heel deze verrukkelijke en heftig bewogen periode als afgedaan te beschouwen en zich de opgedane ervaring ten nutte te maken. Als een eenzaam man zou hij zich opsluiten in zijn werk, leven voor de kunst alleen, schilderen overdag en studeren en dichten in de stille avonduren. Er bleef een zware droefgeestigheid wegen over zijn ziel, maar dit was eigenlijk niet eens onaangenaam meer, hoezeer zij bij tijd en wijle de tranen naar zijn ogen drong. De gedachte aan een ongelukkige liefde koesteren kan zoet zijn aan het hart van een dichter, en langzaam verdwijnt het beeld van die deze liefde gold, uit zijn bewustzijn. Op de lome vleugelen van zijn melancholie zweeft hij boven de werkelijkheid en herkent haar nog nauwelijks voor zijn verdroomde ogen..... Waar was Dieuwertje Jansd. Hamer uit de Halsteeg, als hij gebogen zat over zijn weemoed en zijn krimpend hart welluidende woorden naar zijn lippen stuwde en ze aaneen reide tot het lied van een vereenzaamde verlaten minnaar, die galbittere klachten slaakte over het verraad van zijn godin?..... Een vaag, elke dag onpersoonlijker wordend beeld in de achtergrond zijner droeve gepeinzen..... Het verlangen naar haar ebde weg, versmolt in de stemmingen dier dagen tot een verre herinnering..... Alleen de verzen bleven, losse strofen, zwaar van heimwee en ingehouden tranen..... Hij zou ze later herlezen en naproeven, ze afwerken, voltooien, ze voorlezen of zingen op een bekende wijs..... en denken aan een vage meisjesfiguur uit vervlogen jaren, die zijn

aandacht geboeid had en waarmee hij zalige uren had beleefd.....

Eens, in de winter, die volgde, liep hij na een bijeenkomst in de Oude Kamer, met Pieter Cornelisz. Hooft, die uiterst belangstellend en vriendelijk voor hem bleef, druk pratend over de Nieuwe Dijk, toen Dieuwertje in een donkere mantel en met een wollen doek om het hoofd, vlak langs hem voorbij ging. Opkijkend herkende ze hem. Alle kleur zakte weg uit haar door de kou blozende wangen, schrik en vreugde lichtten in haar ogen en met een pijnlijk glimlachje knikte zij hem toe. Midden in een zin stokte hij en bijna was hij blijven staan om haar na te kijken.

'Duivekater, wat een zoet bekje!' zei Hooft bewonderend. 'Wie was dat, Breêro?'

Gerbrandt dacht aan de voorname dames, die de ander met een hoofse zwaai van zijn hoed placht te groeten, en stamelde met een vuurrood hoofd:

'Oh..... niemand..... een oud buurmeisje uit de Nes'.....

Hooft keek hem scherp aan, glimlachte verstolen onder zijn blonde kneveltje en vroeg niet verder.

'Duvels aardig, die Amsterdamse volksmeisjes,' zei hij, en ging toen door met het onderwerp van hun gesprek: de spelen van Plautus, waarvan hij den jongen Breêro een Franse vertaling wilde lenen.

Schaamte en spijt wrongen aan Gerbrandts hart. Plotseling was Dieuwertje weer als een hevige werkelijkheid in zijn verbeelding..... Ze had zeker niet aan hem verdiend, dat hij haar zo onverschillig tegenover Hooft verloochende..... Maar hij had geen tijd er dieper over door te denken: Hooft sprak zo enthousiast en geestig over Plautus, dat hij er alles bij vergat en zich ijverig verdiepte in het belangwekkende onderwerp.....

Even ging het hem nog door het hoofd: als Dieuwertje bij zo'n gesprek tegenwoordig was, zou ze er niets van begrijpen en hem misschien blameren door dwaze vragen of een domme opmerking. Dan was zij geheel en al vergeten tot 's avonds het pijnlijke moment hem inviel en hij weer een onaangenaam gevoel kreeg in zijn borst, omdat hij haar dit had aangedaan. Hooft had opgemerkt, hoe mooi zij was. Ze was werkelijk mooi..... Zou hij haar niet graag nog eens terugzien?..... Ja..... weer eens met haar praten..... haar zachte, diepe stem lieve dingen horen zeggen..... Nee, kom daar niet meer aan denken..... Het was voorbij en

moest vergeten blijven..... Het was goed en rustig nu, hij kon ongestoord werken en leven en zich verdiepen in de schone voortbrengselen der letterkunde..... Er was zo ontzaglijk veel, dat hij nog niet wist..... Hij moest het hoofd vrij houden en het hart rustig, anders kwam hij tot niets, ondanks de aanmoediging van mannen als Hooft..... Hij sloeg zijn boek open, stopte de duimen in de oren en begon het moeilijke Frans van de vertaalde Plautus te lezen.....

Maar Dieuwertje lag in haar smalle, donkere bedstee en schreide van schaamte en vernedering, omdat Gerbrandt, die met een deftig jong heer liep, vergeten had haar terug te groeten. Ze was niet boos op hem - wie was zij om boos te durven zijn op Gerbrandt? - maar het deed wel zeer.....

Eerste triomfen

Ghy Meesters en wyse Heeren
Neemt in danck mijn ruyge kunst,
Ick en kan U niet vereeren
Na de grootheyd van mijn gunst,
Ick hoop dat u lieden
Niet in 't quaet zult dieden
Of 't rijmen niet en vloeyt,
Laet op heden blijcken
Dat ons Reden-rijcken
Alhier In liefde bloeyd.

1

Amsterdam groeit, onstuimig, bijna onrustbarend. De snel zich uitbreidende handel en scheepvaart trekken steeds meer mensen naar de stad. Kooplui, kunstenaars en geleerden, die het onder de Spaanse heerschappij in het zuiden te benauwd krijgen, vestigen zich in de koopstad aan het IJ, waar al zoveel voorname Joden uit Spanje en Portugal, zoveel Hugenoten uit Frankrijk asyl vonden, werk, welvaart en een nieuw vaderland. De Republiek zet haar poorten wijd open, gunt ieder de vrijheid, waarvoor zij zelf de wapens voert, heet ieder welkom, die bereid is de handen uit de mouwen te steken en het tempo van het nieuwe leven in een nieuwe staat kan bijhouden. Het wordt te eng binnen de pas uitgelegde wallen. Opnieuw moeten plannen gemaakt worden voor grootscheepse uitbreiding.

De eilanden in het oosten zijn ruim genoeg, maar zij blijven gereserveerd voor de arbeid. Daar rijen de timmerwerven zich aaneen en de ververijen langs de brede kanalen. Nu moet het oog gericht worden naar de westkant van de stad, waar ruimte genoeg is, desnoods tot de Haarlemmermeer. Amsterdam zal zijn halvemaans vorm behouden en het glorieuze water van het IJ zal zijn basis blijven. Maar er zullen brede, weidse grachten komen, die in hun sierlijke bogen de nieuwe wijken zullen omsluiten, de stadswallen en hun bastions zullen ver in de polderlanden worden uitgebouwd. Een geheel nieuwe stad zal verrijzen, groter dan de oude, planmatig gebouwd, met de boogvormig uitgezwaaide grachten als de slagaderen van het bruisende nieuwe leven.

De kooplieden hadden niet meer genoeg aan het Paalhuisje bij de Oostzijde van de Nieuwe Brug, waar zij in de voormiddag bijeenkwamen en zaken deden, tot om twaalf uur het klokje begon te luiden en hen naar het noenmaal dreef. Zij wilden een koopmansbeurs hebben, die hun en hun stad waardig was. En het stadsbestuur toonde zich niet karig, besloot, dat bij deze bouw ‘niet op een cleyntje gekeken’ zou worden en Hendrik de Keyser bouwde zijn wonderwerk over de noordzijde van het Rokin, de Beurs met de winkelgalerij er boven en de krans van winkels aan zijn voet, een middelpunt van internationaal en stedelijk handelsleven in het hart zelf der stad.

Het zelfbewustzijn der burgers steeg. Ook de werkende stand voelde

zich en was niet van plan met zich te laten spelen. De lakenwerkers staakten onder aanvoering van de luidruchtige droogscheerders, hielden vergaderingen op de Oude Brug, die sinds mensenheugenis dienst deed als een soort onofficiële publieke arbeidsbeurs, verklaarden onderscheidene zaken voor 'vuil' en trokken de stad door om werkwillige zwakkelingen over te halen hun zijde te kiezen en ze desnoods met de sterke arm tot solidariteit te noodzaken. De overheid voelde zich genoopt de oproerige elementen te vermanen en ze het 'courten en complotteren' te verbieden. Maar de staking werd gewonnen, de lonen verhoogd, al bleef de werkdag op twaalf uur bepaald.

Dichters schreven achter hun naam: 'Amsterdammer', als een eretitel.

Gerbrandt voelde zich in dit roerige, zich al verder uitzettende leven als een vis in het water. Ook voor hem betekende de benaming Amsterdammer een waardigheid, waarop hij trots was. Sterker dan ooit voelde hij zich verbonden met zijn mooie, driftig levende stad, zijn gescherpte zinnen genoten er al de schoonheid van, met gespannen aandacht nam hij haar waar in al haar karakteristieke elementen en als hij korte tijd eens niet verliefd was op een aardig meisje, verliefd op zijn stad was hij altijd. Hij luisterde genietend naar haar verward geroezemoes, proefde de kruidige lucht van haar overzeese handel, snoof de zilte geuren van IJ en Zuiderzee, was verrukt van haar sappige, beeldrijke taal, haar gul en hartelijk, opvliegend en goedmoedig volk met zijn olijke wijsheid, zijn harde werkdrift, zijn hang naar huiselijke gezelligheid, zijn trouwe aard en zijn onverschrokkenheid als het er op aan kwam gevaren tegemoet te treden. Bewonderend zag hij op naar de leidende figuren, de magistraten, de grote handelsgenieën, de stoutmoedige reders, die schepen en kapitaal waagden in hachelijkst ondernemen, verlies en winst aanvaardend met hetzelfde onverstoorbaar goede humeur. Met trots dacht hij aan de roem der Amsterdamse schilders, waaraan hij ook zijn bescheiden deel had, aan de prachtige wijze, waarop dichters de taal gebruikten op geheel nieuwe wijze en de voorspellingen van sommige der besten onder hen, dat hij ook op dit gebied was voorbestemd zijn deel bij te dragen..... Het was een genot te leven en een groter genot nog was het te leven in dit heerlijke, driftige, bruisende Amsterdam, een van de hoofdsteden der wereld.....

O, het leven was geheel anders geworden sinds de droeve en dwaze dagen na zijn stormachtige verliefdheid op Dieuwertje Jansd. Sneller, ruimer, vrijer, onafhankelijker en meer in zich zelf besloten.

Steven van Vredesteyn was vertrokken naar de Franse familie van zijn moeder. Hij zou studeren aan de Parijse Hogeschool en dan doorgaan naar Italië. Aanvankelijk was het een grote leegte geweest, een trieste vereenzaming, en de weinige brieven, die hij schreef, gaven niet veel compensatie, korte epistels, kernachtig van stijl, met geringe geestdrift en veel ironische karakteristiek van mensen en toestanden. Gerbrandt schreef trouw terug, vertelde wat er in Amsterdam gebeurde, wat hij deed op het atelier, sloot een vers in, dat hij als geslaagd beschouwde. Maar dit gaf alles weinig vergoeding voor het gemis der persoonlijke aanraking met den vriend, die altijd zijn orakel, zijn grootste geestelijke steun geweest was, hoe veel zij ook in aanleg en aard verschilden.

Maar enige maanden na Stevens vertrek raakte hij bevriend met Charles Quina, dien hij aantrof op het atelier van Badens. De Quina's waren oude kennissen van den meester, rond de tachtiger jaren uit Antwerpen naar Amsterdam gekomen. Charles' vader was oorspronkelijk schoenmaker geweest, maar nu groothandelaar in Levantijns en ander leer, goudlaken en zijden stoffen en had zijn zaak gevestigd op de Nieuwe Zijds Voorburgwal.

Charles was een jaar jonger dan Gerbrandt, slank gebouwd en niet sterk van gezondheid. Er was iets zachts in zijn wezen, dat den jongen Breêro eerst ergerde en tot ruwe uitvallen prikkelde, maar dat hem spoedig begon aan te trekken, omdat het hem naderde als om steun te zoeken en toch volstrekt geen weekheid was, want hij zag spoedig, dat deze blonde jongen met zijn blauwe kinderogen een vast karakter had. Charles was in het bezit van verscheiden afschriften van Gerbrandts gedichten. Hij citeerde er een van met een paar grove afwijkingen van de oorspronkelijke tekst, waarover de dichter zich ontzettend ergerde.

‘Kom es met die dingen bij me, dan zal ik ze recht zetten’.....

Verheugd had Charles toegestemd en was de volgende avond al gekomen. En van dat ogenblik af waren zij vrienden geworden, had Gerbrandt iemand gevonden, die in zijn leven en zijn hart de plaats kon innemen van Steven. En Gerbrandt had behoefte aan

zo iemand: er was iets onzekers in zijn aard, ondanks de schijn van harde onafhankelijkheid, en hij moest iemand hebben om zich tegen uit te spreken en aan vast te houden.

Charles werkte op het kantoor van zijn vaders zaak, maar hij was goed thuis op het gebied van letteren en schilderkunst en had een fijne smaak. Zijn algemene ontwikkeling ging verder dan die van Gerbrandt, hij wist veel van allerlei takken van wetenschap, maar zijn grote liefde gold toch de kunst. Hij maakte zelf ook verzen, doch voelde, dat ze zwak waren, het persoonlijk accent misten. Maar hij hield ervan, het was een boeiend spel met woorden. Zelden of nooit liet hij er iets van zien en dan nog met de verontschuldiging, dat het broddelwerk was van een letterlievenden leek. Zijn hart echter paaide zich met de hoop, dat vroeg of laat het heilige vuur toch in hem zou aangloeien, dat zijn kleine gave de boeien zou breken en in schone verzen uitstromen tot waarachtige kunst.

De huisgenoten waren dadelijk ingenomen geweest met den beminnelijken, bescheiden en beschaafden jongeman. Hillegond bemoederde hem een beetje, Stijntje bewonderde alles aan hem, kwam niet over hem uitgepraat en vloog Gerbrandt met een vuurrood hoofd aan, toen hij haar kwasi-ernstig voorhield, dat zij niet verliefd moest worden op al de vrienden, die hij in huis bracht. Adriaan Cornelisz. praatte graag met hem over schilderijen en toneel en moeder voorzag dankbaar, dat deze rustige natuur een gunstige invloed zou hebben op haar onstuimige zoon.

Gerbrandt zelf was buitengewoon blij met dezen nieuwen vriend: nu had hij weer iemand met wien hij zijn enthousiasme kon delen. Zij verkenden elkaars geest en wezen en groeiden al dichter naar elkaar toe. Heerlijke avonden zaten ze bij elkaar en spraken over poëzie en dichters, over de merkwaardige oude ridderromans, over de grootmeesters der schilderkunst, over de onvergelijkelijke strategie van Prins Maurits, de zeldzame staaltjes van koenheid der Hollandse zeevaarders, van wie elke dag nieuwe daden van welhaast baldadige waaghalzerij gemeld werden, heel de wereld over. Zij redeneerden geestdriftig over Amsterdam en de Republiek, waar de vrijheid nu wel definitief bevochten was en onder krachtig en vooruitziend bestuur het leven zich alzijdig open plooide als bloemen ontluiken in een weelderige lusthof. Zij voelden

zich de gelukkige kinderen van een grote tijd, waren nieuwsgierig naar de glorie der toekomst en ongeduldig om die volop en welbewust te beleven.

Deze nieuwe vriendschap was anders dan die van Steven. Niet groter of dieper, maar van een andere soort. Nu gaf Gerbrandt de leiding, was onmiskenbaar de meerdere en de sterkste, de ander zag tegen hem op, voegde zich gewillig naar zijn zienswijze en invallen, en dat was een machtig pleizierig gevoel. Tegenover Steven had hij zich toch altijd een beetje onbeholpen gevoeld, kleiner, in elk opzicht de mindere, hoezeer deze hem ook aanmoedigde, zichzelf op de achtergrond probeerde te houden, zijn werk prees en hem openhartig vertelde, hoeveel hij van hem verwachtte als kunstenaar en hoe hoog hij dat stelde boven alles, wat hij zelf hebben of zijn mocht. Steven had nu eenmaal iets in zijn wezen, dat hem een onaantastbaar overwicht gaf op Gerbrandt. Deze dacht er nu vaak over na en de figuur van Steven werd hem steeds raadselachtiger en imponeerde hem meer dan toen zij dagelijks in eikaars gezelschap waren. Er was zoveel onbegrijpelijks in Steven. Waar lag de oorzaak van de spottende, laatdunkende onverschilligheid, waarmee hij door het leven ging en over de meest verschillende dingen sprak met een verbijsterende zekerheid, als had hij van nature alles, waar anderen zwaar voor moeten zwoegen om het te bereiken. Hij maakte de indruk lui te zijn, zich nooit en nergens voor in te spannen, alles te doen bij wijze van spel, en toch kon het niet anders of hij moest veel en hard gewerkt hebben om te weten en te kunnen, wat hij wist en kon. Gerbrandt was vaak overtuigd geweest, dat Steven, als hij zich even inspande, beter zou kunnen dichten en schilderen dan hij. Maar wanneer hij in een bui van hulpeloze bewondering een opmerking maakte in die richting, lachte de jonker medelijdend, zei dat hij niet besefte, waarover hij sprak en verklaarde met een komiek bedroefd gezicht, dat hij juist de dingen, die hij het liefst zou kunnen, nooit zou leren en dat hij dus als een beklagenswaardige sukkelaar door het leven zou moeten scharrelen..... En dat was de reden van zijn onoverwinnelijke luiheid: waarom zou hij zich inspannen om dingen goed te doen, die hem niet interesseerden, als hij de dingen, die hij wel de moeite waard vond, toch nooit goed zou kunnen doen?..... Maar al dat luchtig verwerpend geredeneer had Gerbrandt nooit kunnen overtuigen. Instinctief voelde hij in Steven

een hoger, fijner bewerktuigd wezen dan hij zelf was, een superieure, doordringende intelligentie, een soort wonderbaarlijke begaafdheid in alle richtingen, die hij uit onverschilligheid weigerde te cultiveren. Had Gerbrandt soms niet gedacht, dat Steven leed onder een ondragelijke vermoeidheid, waarvoor geen oorzaak was?..... Bovendien was Steven beangstigend in moreel opzicht. Ieder in zijn omgeving was het toch vrijwel eens over wat moreel al of niet geoorloofd was..... daar werd je toch van de wieg af in opgebracht, zo die dingen de menselijke ziel al niet van nature waren ingeschapen. Maar hoewel zij onomstotelijk vast stonden, met Steven viel er eenvoudig niet over te praten. Hij lachte je onbevangen uit, smaalde verachtelijk over bekrompen, het leven verengende afspraakjes onder benepen mensen, met een verstand als een erwt en een ziel als een verstopt morsgootje en die overeen gekomen waren van het leven een caricatuur te maken door als waarheid vast te stellen, dat de schaduw de ware plaats was om warm te worden en dat elk straaltje zonneschijn eeuwige verdoemenis betekende voor den onverlaat, die het waagde zich erin te koesteren. Hij was een heiden en zag een blij leven als het hoogste ideaal voor den vrijen mens. Gerbrandt had hem met al zijn ijver nooit kunnen afbrengen van deze laakbare eigengereidheid, die vroeg of laat zijn straf moest vinden, en evenmin had hij zichzelf ooit kunnen of willen voegen in deze zondige gedachtengang, hoeveel aantrekkelijks die ook overigens had voor zijn zinnelijke, naar lucht en licht verlangende natuur..... Maar o! bij alle kritiek hield hij van Steven met een hechte, vurige vriendschap, hij bewonderde hem mateloos en kende niemand, half zo schitterend en volmaakt als hij, doch er was een verschil in hoogte van hun beider wezen, dat de innigheid van hun vriendschap telkens bedreigde.

Met Charles Quina was dat alles anders. Zijn bewondering voor Gerbrandt hield geen remmend element van minderwaardigheid in. In sommige opzichten stak hij weer boven hem uit en beiden waren zich daarvan bewust. Zij sloten op natuurlijke wijze bij elkaar aan. Beiden waren opgevoed in de Calvinistische levensbeschouwing, worstelden met gelijksoortige innerlijke problemen, leefden onder de ban van dezelfde vrezen, bogen onder de zware hand van denzelfden God. Charles met zijn zachte, veel minder zinnelijke aard had er niet zoveel moeite mee als de driftige, tot

uitersten neigende Gerbrandt, die zich, als zijn bloed verhit was, gedachteloos in hachelijke avonturen kon storten, en was precies de persoonlijkheid om den rouwmoedigen zondaar te geven, waaraan hij behoefte had: een mild woord van troost met de genade Gods als reddingsboei, maar geen verwarrende, beangstigende sofismen van een spitsvondige, naar het heidense riekende filosofie, die zo volstrekt niet bij zijn aard, opvoeding en ontwikkeling paste. Charles, met een zinspeling op zijn naam, ondertekende zijn verzen met de vrome spreuk: ‘Qui n'a Dieu, n'a rien’, wie God ontbeert, heeft niets.

Zo kon er tussen hen een warmte van vriendschap groeien, wortelend in een innige en onbeperkte vertrouwelijkheid, en geheel anders dan zijn verhouding tot Steven. Er was minder flonkering in, en soms miste Gerbrandt dat ook wel vaag, maar er was ook minder rusteloosheid en raadselachtigs. Zij dachten en streefden in dezelfde richting, en al deden zij vaak verschillend, zij verstonden elkaar met een half woord en het was voor den verlaten Gerbrandt een diepe vreugde een vriend gevonden te hebben, die hem het schrijnende gemis van de omgang met Steven op zo ongedachte wijze kwam vergoeden.

Spoedig daarop vond hij in het kameraadschappelijk verkeer met nog anderen een nieuwe verbreding van zijn leven, die hem veel genoegdoening gaf.

Op de schermschool, waar de knorrige Harmen Sieuwerts, dien zij onder elkaar Het houten Aangezicht noemden, naar de oude, orthodoxe opvattingen les in de wapenhandel gaf, maakte hij kennis met allerlei jonge mannen uit de koopmansstand. Met enkelen van hen, die veel belangstelling hadden voor dichtkunst en het werk der rederijkerskamers, en van hem hadden horen spreken als van een veelbelovend jong poëet, kwam hij spoedig in nader contact en zo ontwikkelde zich een regelmatige omgang tussen hem en den vrolijken, geestigen Jacob Pauw, den goedmoedigen Willem van den Broeck, en het onafscheidelijke, nogal luidruchtige driemanschap Isaac Tentenier, Marcus Westhoff en Hendrik Hooghkamer. Zij waren allen lid van het Schuttersgilde, waarin ook hij spoedig hoopte te worden opgenomen. Zij zwoeren een man van hem te zullen maken, leerden hem kolven en kaatsen, hij ging met hen naar de taveerne, zij haalden gewaagde grappen uit, deden argeloze eerzame burgers de dampen aan, plaagden Het

houten Aangezicht tot hij zich alle donderende vloeken weer herinnerde uit de tijd, dat hij als ruitersman onder den Prins diende en ze zonder haperen, naar adem snakkend, uitbulderde, zij verschalkten de wacht bij brooddronken streken in de late avondstad, zij vierden feestjes bij iedere aanleiding en de jonge Breêro met zijn sprankelende luim, zijn snaakse uitvallen en oubollige liedjes was overal bij en een door hen graag geziene gast.

Adriaan Cornelisz. zag het aan met van genoegen stralende ogen. Met een luchtig gebaar wuifde hij de bezwaren weg van zijn vrouw, die het hoofd schudde om de ongelijke omgang van haar zoon met zo deftige en rijke jongelui, die zich konden veroorloven wat hij nooit zou kunnen en hem zeker zouden meeslepen in bedenkelijke ondernemingen, hem een weeldezucht zouden bijbrengen, waaraan hij nooit zou kunnen voldoen, hem hovaardig maken en bederven. Adriaan moest lachen om al die echt vrouwelijke bezwaren. Zij moest zich niet zo ongerust maken. Gerbrandt was van het goede hout. Vrolijk, maar arbeidzaam, hij zou zich niet van zijn werk laten afhouden. Wie een degelijk en deftig man wilde worden, moest zich in zijn jeugd flink uitvieren en leren wat er in de wereld te koop was. Met mate natuurlijk en zonder dolzinnige uitspatting, maar daar was Gerbrandts ernstig en vroom karakter borg voor. De wilde haren moesten er nu eenmaal uit, en als hij daarbij wat schrammen en builen opliep, wat nood? IJzer werd hard in het vuur en geen mens werd anders wijs dan door schade en schande. Zo was het leven..... Het geld was rond gemaakt om een beetje te rollen en Gerbrandt moest nu de connecties aanknopen, die hem later als kunstenaar te pas zouden komen. ‘De cost gaet voor de baet uyt’, dat was van ouds bekend, een wijs koopmanswoord, dat ook voor schilders en poëten gold..... Vader Adriaan was blij, dat hij zijn begaafden zoon het leven kon geven, waaraan hij behoefte en waarop hij krachtens zijn talenten recht had. Hij had een aardig stuk geld laten zitten in die verkeerd gelopen wijn-impost-geschiedenis, maar dat had hij met een speculatie in specerijen weer ruimschoots goed gemaakt. Zij moest maar vertrouwen hebben in hem en haar zoon. Het kwam allemaal best terecht, de jongen moest eerlijk zijn kans hebben, de wereld leren kennen, een beetje uitrazen, het zou hem goed doen..... En mocht hij het op een gegeven ogenblik te bont

maken, dan was er altijd nog een vader, die het nodige gezag had om er een stokje voor te steken.....

Moeder Marrigje zweeg, maar was er niet gerust op. Zij moest soms wel lachen om Gerbrandts levendige verhalen over wat hij met zijn vrienden beleefde, maar zij was toch eerst gerust en werkelijk blij, als hij een avond met Charles Quina op zijn kamer zat en zij hen ernstig hoorde praten of met stille stem elkaar voorlezen. Dan vertroetelde zij hen met een roemer wijn en in eigen keuken bereid gebak en keek genietend toe als zij smulden.

Ze was vriendelijk, maar een beetje bevangen tegenover de zwierig en duur geklede jonge sinjeuren, die hun kostbare mantel zo los en onverschillig over de schouders geplooid droegen en sierlijke complimenten draaiden tegenover de meisjes. Hillegond kreeg al een kleur, als de naam van Jacob Pauw maar genoemd werd en daar kon immers nooit anders van komen dan narigheid en verdriet?..... Want de Brederodes mochten in goeden doen zijn en Gerbrandt een met genoegen ingehaald kameraad bij hun pleizieren, maar een rijke koopmanszoon met een aanzienlijke naam zou nooit in ernst naar haar dochter omkijken..... En wat ze allemaal een geschenken meebrachten voor Stijntje en hoe ze haar lachend het hof maakten!..... Het vijftienjarig ding was er verrukt over, zij gekte en lachte nog argeloos genoeg met al die fijne jonkers, maar waar moest dat heen?..... Wat ging zo'n kind zich in het hoofd halen?..... Ze werd bedorven en zou over een poos geringschattend neerzien op de jongens van haar eigen stand.....

Moeder Marrigje had al niet veel opgehad met het losse schildersvolk, dat Adriaan zo graag in huis haalde, maar dit was zeker veel erger..... Zij kende zo goed als iedereen de verhalen omtrent het ongebonden leven in de kringen van die koopmanszoontjes, waar het goud bij karrevrachten binnenstroomde en door de baldadige jeugd met de schop uit de vensters gesmeten werd..... Verhalen van zuipen en smeren, hoereren en vechten en de schandalen werden gestopt met handen vol vuil geld..... Wie zei haar, dat Gerbrandt niet zou worden meegesleept in de maalstroom van dat zedeloze, duistere leven, tot ondergang van ziel en lichaam?..... Maar als zij er na lang aarzelen tegen Adriaan Cornelisz. weer eens op zinspeelde, lachte hij om haar bekommerd gezicht, ver-

zekerde haar, dat de meeste van die schrikwekkende vertelsels berustten op ouwewijvenpraat en de rest nog schromelijk overdreven was..... Doch hij kon haar niet gerust stellen. En het leven rolde voort zonder zich te bekommeren om de voorgevoelens van een beangste moeder, die helderder dan haar man gezien had, welk bloed er in hun kinderen ziedde.....

2

Het leven rolde voort.

De jaren gleden voorbij, brachten hun goed en hun kwaad.

Karel van Mander kwam in Amsterdam wonen, had een atelier bij de Montelbaenstoren, dat uitzag op de brede Waal. Gerbrandt werkte wat bij hem en ging van hem houden. Hij hielp hem bij het corrigeren van zijn 'Schilderboek' en verbaasde zich over vele, bewogen schilderslevens en over de volharding van den man, die al deze belangwekkende stof bijeengebracht had. Van Mander, met zachte ironie en goed humeur, vertelde van zijn eigen leven, dat vol glorie en vol rampspoed geweest was; over de glorie glimlachte hij als ging het om kinderspeelgoed, in de rampen zag hij een humoristisch element, het liefst stond hij stil bij de zorgeloze kinderjaren in Meulebeke en de kwajongensstreken, die hij daar had uitgehaald; dan werd zijn sterk verouderd gezicht stralend van gelukkig herdenken en in elke rimpel ervan grinnikte de binnenpret. Gerbrandt dacht met verwondering, dat hij deze argeloze jaren belangrijker scheen te vinden dan die, waarin hij zijn roem vestigde en overeind hield..... Dan werd Van Mander ziek en stierf, de dokters bezorgden hem veel last en pijn, maar redden konden zij hem niet.

Gerbrandt zag Frans Hals weer en nooit had hij kunnen denken, dat een zo onverschillig vrolijk gemoed dusdanig door smart ontsteld kon worden. De jonge Hals had meer verdriet dan bij het verlies van een eigen vader.

Van Mander werd in zijn kist gekroond met de laurierkrans en als een prins onder de kunstenaars met grote eer en plechtigheid ten grave gedragen. Een indrukwekkende gebeurtenis, waarbij de ganse kunstenaarswereld en vele kunstbeschermers en beminnaars van de schoonheid tegenwoordig waren, en die bewees hoe hoog de kunstenaar in ere gehouden werd.

Verder rolde het leven. De tijd gleed voort.

Spanje raakte vermoeid en uitgeput door de kostbare en eindeloze oorlog. De Zeven Provinciën verlangden naar vrede om in veiligheid en rust hun overwinningen te consolideren, staat en handel, onbedreigd van buiten, hechter te bevestigen en wijder uit te bouwen. Maar de partijen konden het niet eens worden over de vredes-

voorwaarden. Spanje voelde zich nog niet zó zwak, dat het bereid was de Nederlanden volledige vrijheid toe te staan en met minder dan dat wilde de Republiek geen genoegen nemen. Na lang onderhandelen werd dan besloten de oorlog te staken voor twaalf jaren en hem na afloop van die termijn voort te zetten zo men het ook dan nog niet eens kon worden.

Er was grote vreugde in het land. In Amsterdam werd een schitterend rederijkersfeest gevierd, waarbij de wijn niet minder gul vloeide dan de verzen, die de zegen van de vrede verheerlijkten. Gerbrandt nam er met heel zijn hart aan deel. Hij leefde in een roes van vreugde en geestdrift. Nu eerst zou alles groot en goed worden, nu de benauwenis van de altijd in de verte rommelende oorlogsdonder was weggenomen. Een twaalfjarige wapenstilstand? Onzin. Dat was de vrede!..... Kon iemand met gezond verstand aannemen, dat twee vechtenden de wapens zouden neerleggen en ze na twaalf jaren weer zouden opnemen om elkaar te lijf te gaan?..... Wie dacht over twaalf jaren nog aan de veten van vandaag?..... Lang vóór die termijn verstreken was, zou men definitief tot overeenstemming gekomen zijn en een compleet vredesverdrag gesloten hebben!..... Dit was de vrede..... Men kon het hoofd rustig neerleggen, ieder kon zich nu volledig op zijn werk concentreren, de oorlog was voorbij, men kon ruim en diep ademhalen en het leven onbevreesd in de ogen zien..... De jonge dichter Vondel zei het in zijn sonnet op het Twaalfjarig Bestand:

> ‘Naar onderling gesprek, opschorssing en lang draalen,
> Vergunt men haar 't BESTAND voor jaaren twee en tien
> Op hope oft met 'er tijdt een Vreede-zon misschien
> Den Nederlanden mocht geduuriglijk bestraalen’.....

Zo zou het zijn!..... Het Bestand zou vanzelf overgaan in de vrede. De nachtmerrie van roof en moord en brand was geweken..... Ja, men versterkte de vestingen op de grenzen, maar dat was overbodige voorzorg..... en het krijgsvolk moest worden bezig gehouden.....

Vreemd genoeg vond hij overal tegenspraak. Jacob Pauw lachte hem uit en beweerde, dat de handel nooit groot kon worden zonder een fikse oorlog. Tentenier zei, dat ze Spanje nog lang niet genoeg

afgenomen hadden en dat verzuim na het Bestand haastig ingehaald moest worden. Hooghkamer maakte zich bezorgd over de reders en de bemanningen van de schepen in de vrije vaart, die plotseling niet meer mochten kapen: moesten die arme woestelingen komenijswinkeltjes gaan houden of zouden ze ordinaire zeerovers moeten worden met de galg voor ogen? Willem van den Broeck voorspelde, dat de wapenstilstand onrust naar binnen zou brengen: de dominees záten elkaar al aardig in de haren en als er geen papistische Spanjolen meer te verdoemen vielen, zouden ze hun lusten op elkaar botvieren en hun volgelingen tegen elkaar opjagen..... Van den Broeck was een uitgesproken vrijgeest, noemde de kerkgenootschappen het ongeluk der wereld en de vloek van Holland, amuseerde zich met de heftige twistgeschriften van de onderscheiden partijen en beweerde, dat God in zijn hoge hemel zat te bulderen van het lachen om het piassenspel van Zijn dienaren hier beneden, die het allemaal veel beter wilden weten dan Hij..... en Hij zag slechts met welbehagen neer op Willem van den Broeck, die hem niet lastig viel met opdrachten om bepaalde partijen te vernietigen, doch trouw leefde naar de aard, die God hem ingeschapen had, genietend van Zijn goede vloeibare gaven, mooie meisjes vrijend en een ander van harte het voorrecht gunnend zich mager te kniezen met zwarte kleren aan en een lamfer aan de hoed..... A vous, Garbrande!.....

Hij wist, dat hij Gerbrandt ergerde met zijn beminnelijk loszinnig gepraat, maar deze wòu zich niet ergeren en deed hem lachend bescheid..... Marcus Westhoff, die, naar hij beweerde een politieke kop had en dus vroeg of laat genoodzaakt zou zijn het getal schoeljes der diplomaten met één te vermeerderen, begon hem haarfijn uiteen te zetten, waarom er voorlopig nog geen sprake van vrede kon zijn; hij haalde er Engeland bij en de paus en de Grote Turk, de zeerover Simon de Danser en Willem Barentz., de bekende vrek en woekeraar uit de Servetsteeg, en bouwde uit dit alles de politiek-economische bewijzen op voor zijn stellingen, doorspekt met zoveel daverende nonsens, dat zij bijna van hun stoelen rolden van het lachen. En Gerbrandt liet zich niet van de wijs brengen. Hij hield vol, dat de vrede er was en dat hij voor zich de overtuiging had de oorlog niet meer te zien herbeginnen.

‘Dan zal je moeten proberen vóór het einde van het Bestand de kraaienmars te blazen,’ zei Westhoff op lugubere toon.

‘Vooruit dan maar!’ lachte Gerbrandt overmoedig. ‘Liever dood, dan die waanzin te moeten aanzien.’

‘Weet je niets opwekkenders?’ vroeg Jacob Pauw geeuwend. ‘Zing liever een liedje. Heb je niet wat nieuws?’

‘Dat heb ik!’ riep Gerbrandt. ‘Pas deze week gemaakt. Luister maar.’

Hij greep de luit, stemde de snaren en zong zijn ‘Koortsig Liedje’ van Dirk en Lijsbette, die van dezelfde koorts geplaagd zich tezame tot den dood bereidden en daar in bed lagen te zwoegen:

> En dat in sulcker voegen,
> Dat al de Aders sloegen:
> Die tuychden ter nood
> Haer jammeren groot,
> En quellingen snoot,
> Hij sturf in haer schoot
> Een suyckerige doot,
> Daer sij haer slap om loegen.

Het ondeugende liedje had het laatste spoor van ernst uit de geesten verjaagd. Gerbrandt werd stormachtig toegejuicht. Hij was onbetaalbaar, de kwinkslagen op de aangename koortsen van Dirk en Lijsbet namen geen einde, er moest nieuwe wijn komen om erop te drinken, Jacob Pauw moest er onmiddellijk een afschrift van hebben om er zijn kwezelige nicht de stuipen mee op 't lijf te jagen.

‘Als ze een kwezel is, begrijpt ze er toch niets van!’ riep Tentenier.

‘Kind!’ zei Jacob medelijdend. ‘Het kenmerk van een kwezel is juist, dat ze deze dingen nog beter begrijpen dan zo'n doorgewinterde smeerlap als jij.’

Tentenier hief zijn glas op.

‘Dat hoor ik met genoegen,’ zei hij ernstig. ‘Ik zal es wat meer aandacht aan de kwezels gaan besteden, En daar wens ik dit kind zijn aars op te vegen!’

Lachend dronken zij hun glazen tot den bodem leeg..... Gerbrandt, uitgelaten door het succes van zijn liedje, vertoonde zijn beroemde kunststuk: hij greep zijn grote roemer met de tanden beet, hief hem van de tafel, bracht het hoofd naar achteren, dronk hem leeg

zonder er met de handen aan te komen en gooide hem dan met een achterwaartse ruk over zijn hoofd op de vloer in scherven..... Het werd een wilde boel. Westhoff moest het ook proberen en verslikte zich zo hevig, dat hij er bijna in bleef, tot onbarmhartig groot vermaak van de anderen. Hooghkamer beet een stuk uit het glas en sneed zich danig in de lip. Niemand speelde het klaar en toen deed Gerbrandt het nog eens en was de koning van het drinkgelag..... Het was goed met vrienden samen te zijn, te schertsen en een stevig glas te drinken..... Het was goed af en toe een roes te hebben, even alles te vergeten in wat dolle uren..... Het was goed een willige deern in je arm te hebben, verliefde dwaasheden te zeggen en te beluisteren, licht te worden in je hoofd van duizelende hartstocht..... Het was goed hard te werken voor je ezel of 's avonds aan je schrijftafel, plannen te maken voor de toekomst, grote werken te ontwerpen en te bedromen in de stille afgeslotenheid van je kamer.....

Het hele leven was heerlijk, maar je moest het leren leven.

Gerbrandt had het de laatste jaren geleerd.

Hij was niet meer de groene jengen, die schrok van zijn eigen schaduw, zodra hij een onverwachte beweging maakte. Vele vrezen waren vervluchtigd en het alziend oog Gods keek niet meer zó toornig bij elke kleine afwijking van wat dominee noemde: den rechten pad. Er gebeurde rond hem heen straffeloos zo veel ongerechtigheid, dat hij zijn eigen pekelzonden wel als onbeduidend moest beschouwen. Zeker, God moest vooraan blijven in het gemoed, maar dat kon ook, als je schertste met de kameraden en malde met de meisjes, al klonk de scherts wat rauw en al ging het mallen eens wat ver. Hij was geen kind meer, doch een man, en mannen leefden anders, daar was nu eenmaal niets aan te veranderen. Steven had zeker ten dele gelijk, als hij hem voorhield, dat het onmogelijk was God zwaar te beledigen door een beetje de natuur uit te leven, die Hij je zelf had ingeschapen..... Tegenover Moeder Marrigje hield hij zich in en speelde zoveel doenlijk de rustig werkende zoon, die af en toe wel eens een hartig wijs dronk met zijn vrienden, maar vrijwel altijd binnen de perken bleef, en mocht hij eens een enkele keer boven zijn bier geraakt zijn, toch nooit de contrôle over zichzelf verloor, ruwe taal uitsloeg of zich ergerlijk gedroeg. Met Adriaan Cornelisz. kon hij vrijer praten. Die kende het leven ook, had soortgelijk bloed als Ger-

brandt en verstond de neigingen van de jonkheid opperbest. Bovendien was hij overtuigd, dat kunstenaars recht hebben op een beetje meer consideratie dan gewone mensen en bereid zijn talentvolle zoon ook in dit opzicht te geven wat hem toekwam. En als het zo geviel, kon hij met uitbundig pleizier tussen Gerbrandt en zijn vrienden aan de bierbank zitten, meelachen en drinken en mallen en een hartig woordje meespreken als het over galante avonturen ging: hij was een ijverig en succesvol vrijer geweest in zijn tijd, en als hij zijn beste beentje wou voorzetten..... oho!.....

Af en toe had vader al eens gezinspeeld op een goed huwelijk voor Gerbrandt en zijn aandacht gevestigd op een vrijster, die waarachtig de zonde waard was, van behoorlijke familie en met een aardig duitje achter de hand. Maar de jonge schilder had het hoofd geschud. Hij had er de rust nog niet voor. Zijn hart was nog te ongedurig. Het deerntje was heel lieftallig, maar hij kreeg het benauwd bij de gedachte, haar altijd om zich heen te moeten hebben en naar geen ander meer te mogen kijken..... Hangen had toch geen haast?..... Adriaan Cornelisz. lachte en gaf hem gelijk..... De beste echtgenoten waren de mannen, die lang vrijgezel bleven en flink uitgeraasd kwamen vóór ze de grote stap deden.

Er waren telkens meisjes geweest in Gerbrandts leven. Vrolijke vluchtige episoden, spannend en boeiend genoeg, maar het duurde nooit lang. Het veranderen was zo zoet. De opkomende vlaag van verliefdheid gaf zo'n stuwende drang aan bloed en werkdrift. Heel de wereld leek vernieuwd. Versregels borrelden rijkelijk op, de hand zwierde vrijer en sierlijker over doek en papier. Het was zo'n aantrekkelijk spel een meisje het hof te maken, te zien hoe de uitdrukking van haar ogen langzamerhand veranderde, naarmate haar neiging meer en meer naar je uitging, hoe haar aandacht zich verdiepte voor alles wat je zei, hoe zo'n glad gezichtje van kleur begon te wisselen bij je steeds welsprekender complimenten, hoe haar ogen straalden bij het weerzien en donkerder glansden bij de bewogen dingen, die vanzelf naar je lippen welden. En wat kon verrukkelijker zijn dan de eerste kuise kus, die je van zo'n ongeoefend mondje plukte?..... Wat was opwindender dan de gewaarwordingen van de groeiende passie in zo'n meisjesziel en de dronkenschap der zinnen, die je àl meer begon te bedwelmen, de zachtheid van zo'n onwetend verlangend meisjeslijf, dat machteloos

in je armen zonk en zich beschaamd overleverde aan je liefkozende handen, de grootheid van het duizelende gevoel, waarin je tezamen opging en dat de wereld rondom deed verzinken in een stilte zo diep en weldadig..... Het zoetjes wegebben van alle verzet, het drijven op de vrijgebroken stroom der samen doorleefde extasen van een gevoel, grenzenloos als de ruimte zelf en even overweldigend, onbegrijpelijk en meeslepend..... Het was alles vol bijna ondragelijke spanning en van een onbeschrijfelijke schoonheid, die je geest meevoerde naar ongekende hoogten, van waaruit je neerkeek op het vulgaire gescharrel der wereld met de medelijdende ogen van een zeldzaam bevoorrechte..... Wie kon al deze bedwelmende bekoringen weerstaan?..... Het joeg hem op tot verrukkingen, die hem het gevoel gaven te zweven boven zichzelf, die alle krachten in hem vertienvoudigden, alles in hem vrij maakte wat bevangen lag in machteloosheid..... Tot de bekoring op even geheimzinnige wijze afliet als zij was begonnen. Een woord, een onbewust gebaar, een fout in de kleuren van het kleed, een verkeerd opgevat compliment, een of andere nietigheid brak de betovering en een kilheid rilde over het verbaasde hart, dat zich terugtrok in zichzelf en een vreemde tegenover zich zag, waar het zich zo onweerstaanbaar door het eigene getrokken voelde, dat er eensklaps niet meer was. Een grijze droefenis wolkte aan. Het gevoel verstijfde. De geliefde stem kreeg een vreemde, onaangename klank, het dierbare gezicht werd banaal en onaantrekkelijk, de vergoddelijkte figuur een alledaagse gestalte, die zich stijf en onbeholpen bewoog. De bron verdroogde, er kwam een moeilijkheid, de tong lag als verlamd in de mond, verveling dreinde..... De hoge vlam schrompelde ineen, er bleef alleen wat grauwe as en herinnering zocht verwonderd naar alles wat zo hevig bekoord had en er niet meer was..... Het onvermijdelijk uur was gekomen, het weemoedige afscheid vol pijn en spijt, maar niet te ontgaan..... Een depressie vol wrok, omdat zoveel schoonheid was vervaald als de pracht van een versleten pronkgewaad, te lang gedragen.....

Soms ook was het de snelle, ongeduldige passie geweest met een ervaren vrouw, die hem opzweepte tot een wilde roes, hijgend hevig, maar kortstondig en uitputtend, onverwacht opgevlamd, abrupt afgebroken. Er bleef een bittere smaak van achter, een gevoel van leegheid en misbruikt zijn, wroeging en zondebewustzijn, die hem tijdenlang ontzenuwd deden omgaan in dof gepeins over zijn on-

waardigheid. Zijn neiging tot zelfaanklacht en verdeemoediging tegenover God groeide tot een koortsachtige spanning, ontlading zoekend in verzen, die gebeden waren en kreten om kracht, klachten om eigen zwakheid, die het kwade niet kon weerstaan..... En toch..... in het weerstrevend denken mengden ook hier zich gevoelens van een zachte dankbaarheid, die hij niet geheel vermocht weg te dringen, het vermoeden, dat ook in dit ontstellend verbodene iets groots en schoons geweest was, verblindend en snel gebroken, maar heftig gegeven en ontvangen en dat onvergetelijk bleef zowel als afschuwelijk en hartbrekend voor een vroom gemoed. Het was moeilijk wijs worden uit zo'n verwarde, wispelturige en weerbarstige natuur als waarmee hij geboren werd en die hem slecht diende als een waaiend compas..... Vrouwen waren het grote gevaar voor mannen met zulk een natuur..... maar ze waren zo iets liefs, heel haar wezen riep zo onweerstaanbaar naar je kracht en de liefde bleef het grootste avontuur.

Was het niet vreemd, dat zijn vrijage met Dieuwertje Jansd. nog steeds zijn mooiste en schuchterste herinnering was en bleef? Dat er diep in zijn hart een onzekere pijn van spijt stak, als hij aan haar dacht?..... En was het niet wonderlijk, dat hij aan haar moest denken en naar haar terugverlangde, als hij na een of andere al te wilde belevenis zich gebroken en verloren voelde, haar opzocht, haar alles opbiechtte en de troost zocht van haar warme, brede handen, hard van het werken, om zijn gloeiend hoofd. Driemaal in deze jaren was dat gebeurd. Iedere keer had ze hem gesust, hem zonder verbazing of verwijt ontvangen, hem aangehoord en getroost, hem bij de oude, lieve namen genoemd en hem tegen zich aangedrukt als een moeder haar bang en bezeerd kind..... En als hij geruster werd en haar in de ogen keek, en zag hoe kleine rimpeltjes verdrietig dat gladde voorhoofd kreukten, vertederd werd en die beschuldigende lijntjes wou wegkussen, liet ze hem begaan. Wanneer de oude drift in zijn bloed opstond en hij haar wilder omhelsde, wees ze hem niet vol verontwaardiging af, maar beantwoordde zijn liefkozingen, niet in jolige uitgelatenheid, maar met iets geresigneerds, als overkwam haar iets, dat zij vreesde, maar waar zij niet tegenop kon. Verwonderd kon hij haar later zitten aankijken en vragen:

‘Dieuwke, waarom ben je toch zo goed voor me?’

‘Ik hou van je, Gerbrandt’.....

‘Maar ik verliet je, Dieuwke, en ik zal je weer verlaten.’

‘Dat weet ik, jongen. Ik kan je niet vasthouden..... Maar ik heb je liefgehad van dat ik een meisje was, en ik zal je blijven liefhebben tot ik dood ga.’

‘Ik begrijp dat niet, Dieuwke.’

‘Wat valt daar te begrijpen?... Het is zo en niemand kan het verhelpen’.....

‘Ik heb het niet aan je verdiend, meid.’

Zij keek hem glimlachend aan en er was zoveel warme liefde in haar blik, dat hij verward en beschaamd de ogen afwendde.

‘Ik heb je zoveel verdriet gedaan, Dieuwke’.....

‘Je hebt me zoveel geluk gegeven, Gerbrandt..... Genoeg voor een heel leven als het zijn moest.’

Hij schrok terug voor haar extatische toon en de grootheid van het gevoel, waaruit zij sprak en die als een beschuldiging over hem viel.

‘Je bent gek, Dieuwke.’

‘Misschien wel..... Ik kan er niets aan doen, en ik beklaag mij er niet over.’

Hij schaamde zich zo, dat hij een gloeiende kleur kreeg. Klein voelde hij zich en erbarmelijk. Hier was een liefde, bereid ziel en zaligheid te offeren zonder iets terug te vragen, en die daartoe in staat bleek, was een strijkster zonder ontwikkeling, een gewone volksvrouw, die enkel maar gehoorzaamde aan de dwang van haar grote, arme hart..... En hij was niet groot genoeg om alles te verlaten en haar het geluk te geven. Toch hield hij van haar met een diepe, hardnekkige genegenheid, die nooit geheel uitsleet. Maar dat was geen liefde zoals zij die begreep..... geen liefde, die de hare waard was. Zij was de enige, tegenover wie hij zich schuldig voelde, een beklemmend gevoel, dat hij ook voor zichzelf niet kon loochenen.

‘Ik had niet moeten komen.’

‘O jawel!..... Je moet altijd komen als je me nodig hebt..... Je maakt er mij zo blij mee, jongen.’

‘Dieuwertje..... waarom trouw je niet?’

Zij lachte triest. Waarom vroegen mannen zulke wrede dingen? Precies als kinderen, die niet beter weten.....

‘Ik kan niet trouwen met een man, waar ik niet van hou.’

‘Maar ik kan niet met jou trouwen, Dieuwke!’

‘Dat weet ik wel..... Dat vraag ik toch ook niet.’

‘Waaròm kan ik dan niet met je trouwen?’

‘Het zou niet goed zijn, voor niemand..... Je zou zo'n domme vrouw niet om je heen kunnen hebben. Ik zou verlegen zijn tegenover je vrienden. Ze zouden je uitlachen om je keuze. Je familie zou kwaad zijn en me niet aankijken..... We zouen allebei doodongelukkig worden.’.....

Allemaal waar. Wat kende ze hem goed. Iedere reden, die ze opsomde, gold, omdat hij zo erbarmelijk was. Hoe kwam ze zo wijs, Dieuwke, zó wijs, dat ze hem niet wegtrapte, hoewel ze hem doorzag in zijn kleine zelfzucht, zijn misselijk gebrek aan afmeting en moed..... Hoe groot was haar liefde, vergeleken bij de zijne.....

Zijn gevoel van schuld en vernedering was bijna niet te dragen..... En toch bleef hij weer bij haar weg. Toch wierf zijn wufte hart weer naar de minne van een ander, die niet waard was haar pink te kussen en in de gloed van een nieuwe verliefdheid kon hij haar vergeten.....

3

Charles Quina bracht hem in kennis met den jongen Vondel. Een ernstige jonge man met een kleine knevel en een spits baardje aan de kin, grote, dromerige kinderogen en een snel bewogen aard, heftiger dan zijn stil uiterlijk deed vermoeden. Hij was lid van de Brabantse Kamer ‘'t Wit Lavendel’ onder de zinspreuk ‘Uit Levender Jonst’, de rivaal vart de Oude Kamer ‘D'Eglantier’. Gerbrandt bewonderde het klare, zuivere rhythme van Vondels werk, dat zoveel ernstiger, dieper toon had dan zijn eigen. Vondel las wat voor uit zijn treurdicht op de dood van den Fransen Koning Hendrik IV, gevallen als slachtoffer van de dweepzucht der Jezuïeten. Zij spraken over de godsdiensttwisten, die hier fel het hoofd opstaken, nu het Bestand de menschen meer rust gaf om na te denken over wat hen verdeelde. Vondel laakte alle dweepzucht. Hij behoorde tot de zachtzinnige, gematigde Doopsgezinde gemeente en sprak vol afschuw over de onmenselijke leer van de praedestinatie, zo vurig gepredikt en verdedigd door dominee Gommarus als de hoeksteen van de Calvinistische leer en bestreden door Arminius, te zachtmoedig een mensenvriend om een God te aanvaarden, die iemand al vóór de geboorte tot de hel bestemde, zonder hem zelfs de kans te geven door een deugdzaam leven de zaligheid te verdienen. Charles voelde in de richting van dominee Gommarus, maar verzwakte spoedig tegenover de felheid van Vondels argumentatie. De dichter zag rood van opwinding en verontwaardiging om wat hij een decretum horribile noemde, een verschrikkelijk raadsbesluit tegenover de goedheid en rechtvaardigheid Gods. Gerbrandt was het geheel met Vondel eens, maar hij begreep niet, waarom ze hun tijd verdeden met godgeleerde disputen: dat konden ze beter overlaten aan de theologen, die er alles van wisten en het nog niet eens werden. Zij konden beter over de letteren spreken. Vondel keek misnoegd.

‘Dat begrijp je verkeerd, Breêro,’ zei hij. ‘Alle dingen op elk gebied, die de mensen tot in het diepst van ziel en geest bewegen, behoren tot het terrein van den dichter. De gemiddelde mens is, naar de ziel beschouwd, stom geboren, de essentiële dingen kan hij niet zeggen, en de dichters zijn er om die voor hem uit te spreken. De stem van den dichter is de stem van zijn volk.’

‘En aangezien de stem van het volk de stem Gods is, spreekt God door de mond der dichters,’ riep Quina lachend.

‘Dat zeg je bij wijze van snedigheid,’ zei Vondel peinzend. ‘Maar het zou wel eens een heel grote waarheid kunnen zijn.’

Zij zwegen even, gepakt door Je gedachte. Daarop vroeg Vondel: ‘Laat eens wat horen, Breêro, van wat je de laatste tijd gemaakt hebt?’

Gerbrandt lachte.

‘Dat zal weinig op de stem Gods lijken,’ antwoordde hij. ‘Ik ben tegenwoordig niet in een luim voor ernst. Ik heb een paar dingen gemaakt op volkse trant, gebeurtenissen uit het gewone leven en in de taal van het volk zelf geschreven. Ik weet niet, maar dat taaltje wordt mij steeds liever. Het is zo raak van nature, zo ongezocht raak, bedoel ik, en zo springlevend, weet je, met beelden en vergelijkingen, waar een dichter in zijn studeercel moeizaam naar moet zoeken..... en die vallen hun zo losjes van de lippen zonder dat ze erbij nadenken en zonder dat ze beseffen iets bijzonders te zeggen..... Soms denk ik wel eens, dat het volk de grootste dichter is, die er bestaat en zonder zich ervan bewust te zijn..... 't Is allemaal zo fris en zo kleurig, weet je, en ik vraag me vaak af, waarom de dichters zo ver gaan zoeken wat ze vlak om hen heen kunnen vinden..... Nou ia, dat doet er ook niet toe. Luister maar es naar dit liedje, dat ‘Kluchtig Boerengezelschap heet en gedicht is op de wijs van ‘'t Waren twee gebroeders stout’. Wat er in staat heb ik zelf indertijd gezien. Ik hoop dat het genade mag vinden in jullie ogen:

Arend Pieter Gijsen, met Mieuwes, Jaap en Leen,
En Klaasjen en Kloentjen, die trocken 't samen heen
Na 't dorp van Vinckeveen,
Wangt ouwe Frangs die gaf sen gangs,
Die worden of 'ereen.

Arend Pieter Gijsen die was so reyn in 't bruyn
Sen hoedt met bloemfluweel, die sat hem vrij wat kuyn,
Wat scheefjes en wat schuyn,
So datse bloot, ter nauwer noot
Stongt hallif op sen kruyn.....’

Glimlachend luisterde Vondel. Hij zag de figuren voor zich, heel het gedoe van bont geklede boerenjongens en -meisjes, hoe ze uitgelaten aten en dronken, dansten en lachend minnekoosden. Tot plots het toneel veranderde door de regel:

> ‘Aelwerige Arent, die trock het ierste mes’,.....

Een rilling liep Vondel over de rug. Het was hem als hoorde hij het mes met een boos gekners uit de schede schuiven. Dan ging een wild rumoer los met gegil van de meisjes, gekletter van brekend glas en aardewerk, tot eensklaps een doorstoken ‘veenpuit’ dood ter aarde viel.

Toen het lied uit was, keek hij naar Breêro, die lachte en vroeg: ‘Is het je niet te rauw, Vondel?’

‘Zeker niet!’ riep deze geestdriftig. ‘'t Is prachtig!..... Ik heb het allemaal gezien alsof 't voor mij op een toneel gebeurde..... Breêro, zo'n lied is een gelukwens waard..... Aelwerige Arend, die trock het ierste mes..... brr! dat gaat je waarachtig door je ingewanden..... Waarom schilder je dat tafereel niet?’.....

‘Misschien doe ik dat nog wel es..... Nog iets?..... Goed..... een gesprek, dat ik op de avond van diezelfde dag afluisterde tussen twee boerenmeisjes daar: ‘Twee-spraek tusschen Jaepje Jans ende Fijtje Floris.’ Het staat op de wijs van ‘Bange suchtjes gaen nu spelen’.....

Jaepje:
Fijtje Floris mijn speulmeisje
Wilje mee na buyten gaen?
Kom, mijn beckje noch ien reysje,
'k Selje dan wat nieuws verslaen.

Fijtje:
Sus, Jaep Jans, ay! swijcht stil,
Hoe gaaren sinje op den tril.’

En als ze buiten zijn en Fijtje zich languit in het gras vlijt:

Jaepje:
‘Fijtje! gae je daer so leggen
In dat natte, lange gras?

Fijtje:
Jaepje, wil ick jou wat seggen,
'k Wouw Michieltje bij ons was!
Noch, die knecht die is soo groen
'k Weet niet wat 'k hem wel sou doen.

Maar nu blijkt ook Jaepje op hetzelfde Michieltje verliefd, zij brengt bewijzen bij en vraagt kort en goed:

‘Het hy-me lief, of het hy niet?’

Fijtje:
Je selt hem, bij gort, niet genieten,
Al waer je, sie, nog iens so fel!

Jaepje:
Wel, laete-wij erom opschieten
Wie Michieltje hebben sel,
Rae jij kruys, so ra ick munt:
Nou, laet sien wat Godt mijn gunt.

Fijtjen hettet spul verloren,
Mar hy doeter wat hy wil:
Al het hy Jaepjen hooch ghesworen,
Daer is al wat aers in 't til.
Deynckt of sy niet kloeckjes spint,
Dat s' hem kost en biergelt wint!’

Ook dit lied viel buitengewoon bij Vondel in de smaak.

‘Ik zal je wat zeggen, Breêro,’ riep hij geestdriftig. ‘Als er iemand geboren is om voor het toneel te schrijven, ben jij het..... Zo levendig en los als jij schrijft er geen..... Daar moet je elke toehoorder mee pakken.’

Gerbrandt bloosde van genoegen en trots om de lof van Vondel, die wel een paar jaar jonger was dan hij, maar van wien door die het weten konden veel verwacht werd. Aarzelend bekende hij, dat hij bezig was aan een poging in die richting, een ridderdrama, dat ‘Rodderick en Alphonsus’ zou heten. De stof had hij ontleend aan de roman ‘Palmerijn van Olijven’ en het was een tragische en heldhaftige geschiedenis. Het moesten natuurlijk vijf bedrijven worden en koren gaven de moraal. De kameristen van D'Eglantier hadden hem al zo lang aangemoedigd en nu was hij er eindelijk aan begonnen. Maar 't was een duivels werk, zo'n groot stuk waardig te berijmen, het verhaal om te werken tot handeling en de handeling weer logisch te verdelen over vijf bedrijven..... En soms, hij moest het tot zijn schande eerlijk bekennen, soms verveelde het hem een beetje: die ridders en edelvrouwen draafden zo hoog,

dat het haast niet bij te houden was..... Maar hij had er wat op bedacht: als de ernst en de hoogheid van al die edele ridders en jonkvrouwen en hovelingen hem een beetje op de zenuwen begonnen te werken, voerde hij een knecht en een meid in, Nieuwen-Haan en Griet Smeers, die nergens in ‘Palmerijn’ te vinden waren, maar overal in Amsterdam. En hij zou ze in de handeling inschakelen en ze zouden hakketakken en vrijen en al eens een weinigje de gek steken met de hoofse liefde, en dat alles zouden ze doen in onvervalst Amsterdams, zoals je het elke dag horen kon langs de kaaien en op de markten, aan de veren en het IJ, en overal waar dat welige, geestige en hartelijke Amsterdamse volk omging. Hij haalde een stukje manuscript voor den dag. Nieuwen-Haan heeft een minnebrief van zijn meester Ridder Alphonsus gebracht aan dezes geliefde Prinses Elizabeth, die niets van hem weten wil, en komt nu bij hem terug. Gerbrandt las voor:

Alphonsus:
Wel Nieuwen-Haan, mijn knecht, wat brengdy voor bediedt?

Nieuwen-Haan:
Maar een grove, bolle, vette, lange, kromme, korte niet.

Alph.:
Wel hadse gheen ghevoel van mijn jammerlijck verdriet?

N.-H.:
Ja, ghewaldigh, mijn Heer: Maer sij en seyden 't niet.

Alph.:
Maackten sij gheen beklagh van 't leydt, dat mij gheschiet?

N.-H.:
Ja, heel stil-swyghende; want ick en hoorden 't niet.

Alph.:
Hoe sal se schreyen, ach! als sy my niet en siet.

N.-H.:
Watse sal, dat vermoedt: Maer nu en deed sij 't niet.

Alph.:
Lieve seght: wat seidse op 't lest, doe ghy haer liedt?

N.-H.:
Sy seyd' gans boe noch ba, in 't alderminste niet.
Ick sprack: Myn Heer, Joffrouw, hem in u dienst ghebiedt,
't Was 't ouwe deuntje weer (sy sey) al weer-an niet.
Maar mocht ick mijn Heer een hallif jaar eens sijn,
En dat ghy soo langh waart in de plaats van mijn,
Ick souw haar niet schrijven, niet segghen, niet groeten,
Niet wenschen, niet vloecken, niet dienen, niet moeten,
Niet prysen, niet laken, niet lieven, niet willen, niet koopen
Voor en al eer dat sy my selfs quam na loopen.

Alph.:
Houdt op ghy grooten sot, ik raadt u dat ghy swijght

Eer ghij den deeghen om u Kinnebacken krijght!

Hij las de rol van den ridder met al het romantische pathos, dat er bij voegde, en die van den knecht met de eigenzinnige, nuchtere wijsgerigheid van het gezond verstand van een volksjongen. De tegenstelling was zo oer-komiek, dat de twee toehoorders het uitschaterden.

‘Ze komen er veel in voor, hoop ik?’ gierde Charles.

Breêro krabde zich nadenkend achter het oor.

‘N-nee..... dat niet,’ antwoordde hij een beetje benepen. ‘'t Is maar een probeersel, zie je..... Het hoort eigenlijk niet, en ik weet niet of ik het er in durf te laten..... Zou het niet te veel misstaan, als een boerenknoop op het fluwelen wambuis van een hofjonker? Ik durf het haast niet aan’.....

Het contrast had hem zelf een beetje verschrikt, nu hij het hard op had voorgedragen.

Maar Vondel zei haastig:

‘Wees niet dwaas, Breêro!..... Laat het gerust staan. Gebruik het met mate, maar handhaaf het motief. Het is origineel en het zal ongetwijfeld in de smaak vallen..... Je hebt de gave ervoor..... verwaarloos die niet..... Ik kan het niet, maar ik sla het kluchtige waarlijk niet laag aan. Lees nog wat’.....

Toen de bezoekers weg waren, bleef Gerbrandt aan zijn tafel zitten en streek de hand door zijn dikke, stugge lokken. Hij glimlachte voor zich heen. Ze hadden het goed gevonden. Joost van den Vondel had het eerlijk geprezen. Hij was waarlijk niet de eerste de beste. Misschien liet hij die komische tussenvoegsels toch wel staan. Hij had er zelf veel plezier in, maar dacht in zijn hart, dat het toch wel een beetje baldadig was tussen al dat hoofse gebeuren en gepraat..... Hij moest er nog eens over denken..... 't Was mooi op zo hoge stelten te lopen en de zware verzen te laten rollen op deftige gang..... Zou hij het met zijn kluchtige uitvallen niet grondig bederven?..... Een waagstuk..... Zijn eerste toneelwerk voor de Oude Kamer..... Hij mocht het niet verknoeien..... Misschien zou Hooft hem willen raden?.....

4

Het was een glorieuze middag in het vroege voorjaar van 1611, toen de oude kamer d'Eglantier voor het eerst het Treurspel Rodderick en Alphonsus opvoerde van Gerbrandt Adriaansz. Brederoo, den reeds lang welbekenden liederendichter. De zaal boven de kleine hal zat opgestapt vol met een uitgelezen publiek. Al de vrienden van Gerbrandt waren aanwezig en de bloem van geletterd Amsterdam, Roemer Visscher met zijn beide dochters, Hooft, voor kort Drost en kasteelheer van Muiden geworden, Spieghel, de tijdgenoot van Roemer, Van Baerle, die zich Barlaeus schreef, Daniël Heinsius, Scriverius, Samuel Coster, voor de gelegenheid overgekomen uit Leiden, Joost van den Vondel. Badens was er, en Hendrick Avercamp, Vinckeboons en Stalpart en meer jongere schilders, trots op hun vakgenoot, die zo roemrijk de pen wist te voeren.

Zijn vader, moeder en zusters zaten op de voorste rij. Pieter was door zaken verhinderd: die liet voor zulke beuzelarijen zijn werk niet in de steek.

Ergens achterin tusschen de vrolijke, druk pratende, koek en noten knabbelende mensen zat Dieuwertje weggedoken en wachtte, bevend van zenuwachtigheid op de aanvang van het spel.

Rondom haar werd druk gepraat. Over koetjes en kalfjes, over huishouden en kinderen, over werk en de dure tijd, maar sommigen hadden het ook over den schrijver van het treurspel. Met gescherpte zinnen luisterden zij. Velen kenden liederen van hem en spraken daar vol bewondering over, neurieden een strofe, lachten om de koddige zegswijzen, prezen hem als minnezanger, verdiepten zich in speculaties omtrent zijn kwaliteiten als toneeldichter.

‘Hij is er nog schilder bij ook.’

‘Wat je al niet zegt!..... Schildert hij ook nog!’

‘Jaja, ik ken 'm van kindsbeen af..... Een galgestrop was ie, een vrolijke Frans, een kwikmedril..... op z'n twaalfde jaar had ie al een goed oog voor de deerntjes..... En altijd vol streken..... de hele buurt van Nes en St. Pietersteeg kon ie met z'n kornuiten op stelten zetten..... Haha! een schavotspijker van een jongen!....’

‘Nou, hij is nog niet bang voor een beetje!’ wist een mager mannetje te vertellen. ‘Met een stel mooie vrinden slijpt ie de

straat en wat ze uithalen in de taveerne en op de donkere straten..... ik heb een neef, die onder de schout dient..... die weet er meer van.....'

'Jaja, dat kunstenaarsvolkje..... vrolijke gasten..... bij wijntje en trijntje kind in huis.....'

'Hoe groter geest, hoe groter beest..... dat komt altijd uit.....'

'En hou ze vooral uit de buurt van je dochters.....'

Zwijgend luisterde Dieuwertje naar het geklets..... Wat een onzin die mensen er uit flapten..... Ze kenden hem niet. Ze wisten niets van hem. Ze begrepen niet, hoe onder zijn uiterlijke onbezorgdheid een zwaarmoedig wezen verborgen lag, dat aldoor steun en troost noodig zou hebben. Die vrijmoedige, brutale kwant was in zijn hart verlegen en besluiteloos, geen mens wist dat beter dan zij. Arme Gerbrandt! hoe ging hij over de tong!..... Maar dat was het lot van grote mannen, als ze eenmaal in de openbaarheid kwamen..... ze werden vereerd en gevierd, maar ook belasterd en verguisd.....

Achter het toneel liep Gerbrandt doodzenuwachtig heen en weer, helpend aan de laatste voorbereidingen, de costuums controlerend, een speler met plankenkoorts moed insprekend, die hij zelf hoog nodig had. Hij was bijna misselijk van spanning. Onder het instuderen was hij volkomen beu geworden van zijn treurspel. Het leek hem hol en overdreven en ongelooflijk onbelangrijk..... de toeschouwers zouden zich doodvervelen onder de galmende, eindeloze declamaties van de verliefde ridders, en de vrolijke tussenvoegsels met Nieuwen-Haan en Griet Smeers leken hem er nu bij te hangen als slordige, losse lappen, zonder zin of logisch verband..... Het stuk zou vallen, dat kon niet anders, er deugde geen haar van, geen regel, geen letter..... Ze zouden het uitfluiten, het wegjoelen..... en ze zouden gelijk hebben, het hing hem zelf ook de keel uit, ellen lang..... Was het maar voorbij!..... Hij zou zich de eerste tijd nergens durven vertonen..... Hoe was hij zo dwaas en verwaand gekomen?..... Daar had hij maanden voor gezwoegd, nachten voor over zijn manuscript gezeten..... verzen aan verzen gerijd, zich verdiept in gevoelsverfijningen van al die vreemde personagiën, zich uitgesloofd op rijmen en rhythmen..... alleen om uitgelachen te worden..... Het zweet brak hem uit..... dan liepen weer koude rillingen over zijn rug..... Hij vond de fraai uitgedoste hoofdrollen belachelijk, de prinses om van weg te lopen,

de koning zag er uit als een kaaiwerker op carnaval..... om bij te huilen!..... Alleen Nieuwen-Haan en Griet Smeers konden hem tot een glimlach brengen..... en die zouden juist de blamage voltooien, omdat ze in een klucht moesten staan en niet in een treurspel..... Wat een barre waanzin was dit allemaal!..... Waar diende het toe?..... Zie, die gekke hansworsten zich oefenen in statig stappen, half mompelend stukken uit hun rol kauwend.....

Het was te mal..... Hij hield het niet langer uit..... Hij zou aanstonds wegsluipen en in een taveerne gaan zitten wachten op de tijding van zijn smadelijke nederlaag..... Er ging een schrik door hem heen: uit de zaal klonk een rommelend geraas, de mensen werden ongeduldig..... Die botterikken schoten ook niet op vandaag!..... Driftig begon hij mee te draven en zelf te helpen het toneel leeg te dragen..... Dan werd het sein gegeven..... de gordijnen schoven opzij..... alle geroezemoes ruiste weg tot een ademloze stilte..... daar sprak Alphonsus al:

> ‘'t Herdenken van de vreught, van ons voorleden leven,
> Plach 't ongetroost ghemoedt somtijds wat rust te geven:
> Soo doetet oock an mij, die vaack hier voormaals plach
> Met d'opgangh van de Son, in 't kriecken vanden dagh,
> Op een gheoefent paart, met snelle Hase-winden,
> Te ruyschen door het Bosch om 't schuwe Wildt te vinden.....’

O lieve God, daar haperde die idioot alweer..... Bij ‘De doove Quartel ick’ zou hij als gewoonlijk de kluts helemaal kwijt raken en lachsalvo's ontketenen met zijn gestotter..... Hemelse goedheid, waarom was hij ooit met dit guichelspel van het toneel begonnen!..... Hij wierp zijn mantel over de schouders, trok zijn breedgerande hoed diep in de ogen en rende door een achteruitgang de straat op. Bijna hollend kwam hij de grote herberg ‘In de Kodderij’ binnenstuiven. Harmen Simonsz., de waard, kwam verwonderd op hem af.

‘Sinjeur Bredero!..... u hier?..... Ik meende toch.....’

‘'t Kan me niet schelen wat je meent, man!..... Breng me een vaantje dubbele bruine!’

Harmen haastte zich te gehoorzamen. Hij wist, dat Sinjeur Bredero een driftig man was en niet gemakkelijk als hij werd tegengesproken. Zeker was er iets in de Oude Kamer niet in orde.....

Gerbrandt smeet hoed en mantel op een bank, liet er zich naast vallen en streek met een nijdige beweging een weerbarstige lok van zijn verhit voorhoofd. Gulzig dronk hij van zijn grote kroes bier..... Hoe kreeg hij de tijd kapot?..... Hij stikte van de zenuwen..... Hoe zou het gaan daar in de hal?..... Zeker was de hele boel al in 't honderd gelopen!..... Zeker zaten ze daar al op zijn kosten te bersten van het lachen..... Zijn vijanden en benijders zouden het vuurtje wel warm houden en straks uitzwermen over de stad om het verhaal van zijn vernedering, flink aangedikt met komieke bijzonderheden, vlijtig rond te vertellen.....

'Harmen!'

De waard schoot toe.

'Haal het verkeerbord, Harmen en laten we wat spelen..... d'r is toch niks voor je te doen..... En breng een pijp en tabak..... Ik heb de zenuwer op 't lijf..... Kom, schiet op!.....'

Het spel zou hem afleiden. Het roken kalmeren..... Als hij verloor zou dat een teken zijn, dat 't in de Kamer naar wens ging..... Gretig zoog hij de bitter prikkelende rook in. De dobbelstenen ratelden over het bord..... Hij won..... Hij won telkens weer..... Bij ieder krijtstreepje, dat Harmen met een sip gezicht voor hem op de tafel schreef, kreeg hij het benauwder..... Het werd bepaald een debâcle met dat onzinnige treurspel!..... Nou ja..... hij moest het maar overgeven, het ongeluk was gebeurd, niets meer aan te doen..... Weer gewonnen!..... 't Zou lang duren eer ze hem weer zo gek kregen om voor het toneel te gaan werken..... Allemaal zessen..... toe maar!..... straks braken ze de hele Hal af....

'Heb je d'r wat voor ingenomen, Sinjeur Bredero?' vroeg de waard met een zuur lachje. 'Zoiets heb ik nog nooit gezien..... U gooit gewoon wat U maar wilt'.....

Gerbrandt draaide zijn knevel tot nijdige punten, goot zijn bier de keel in, sloeg de kroes op tafel en kommandeerde:

'Schenk vol!'

Hij stopte een nieuwe pijp, trok er vuur aan van het kooltje in de test, blies een zware rookwolk door de neus, dronk een machtige slok en riep:

'Dubbel of gelijk, Harmen, met één gooi, durf je niet, dubbel of gelijk?'

De waard keek bedenkelijk, telde de streepjes met zijn wijsvinger en zei:

‘Dat wordt nog al grof, is 't niet?’

‘Als je verliest de helft van jou d'r bij..... win je, dan is 't gelijk..... Nou?’

Harmen was een speler, al stond hij bekend als een zuinig man.

‘Top!’ zei hij.

‘En je wint, hoor je?..... Als je verliest, sla ik je je kop in mekaar!’.....

‘Ik wil wel winnen,’ grinnikte Harmen, schudde de stenen en gooide ze over 't bord: vijf.....

Gerbrandt vloekte binnensmonds: dat won hij natuurlijk weer!..... Kwaad smeet hij de steenen over 't bord..... twee enen en een twee..... vier... Verloren!..... De waard grijnsde breed, likte zijn duim zat en wreef de streepjes van de tafel, een statige rij!.....

‘Quitte!’ zei hij tevreden.....

Breêro lachte. Misschien ging het toch niet zó slecht.....

‘Nog es om dezelfde inzet,’ stelde hij voor.

Toen vloog de deur open. Charles Quina en Hendrick Avercamp kwamen binnenvallen.

‘Gerbrandt!’ riep Charles. ‘Beroerde kerel!..... Vinden we je eindelijk?..... We hebben alle kroegen al naar je afgezocht’..... Breêro was opgesprongen, krijtwit, zweetdruppels parelden aan zijn slapen.

‘Is 't mis?’

‘Mis?’ schreeuwde Hendrik. ‘Ze willen je zien!..... 't Is zo raak as 't maar kan..... Vooruit, ga mee, dan zijn we vóór 't eind nog terug’.....

‘M-meen je dat?’ stamelde Gerbrandt. ‘Ik dacht, dat’.....

‘Klets nou niet langer en ga mee!’ riep Charles, drukte hem de hoed op het hoofd en gooide de mantel over zijn schouders.

Met een gevoel of hij droomde liet hij zich meeslepen. Een succes?..... Was dat mogelijk?..... Een lichtheid in het hoofd maakte hem duizelig.

‘Vlug nou!’ drong Hendrik aan. ‘Anders komen we te laat’.....

Zwijgend haastte hij zich tussen hen voort.

Het was een succes. Niet zo daverend als Hendrik had doen geloven. Maar het stuk was hartelijk ontvangen. De droeve geschiedenis van de vrienden-medeminnaars had heel wat tranen doen stromen. Nieuwen-Haan en Griet Smeers hadden lachsalvo's ontketend, waar de muren van schudden. Er was daverend hand-

geklap. Bevredigd gingen de mensen naar huis om rond te vertellen van het nieuwe stuk en den nieuwen toneelschrijver, die nog wel meer van zich zou doen horen. De vrienden drongen om den lachenden Gerbrandt samen, drukten hem de hand, wensten hem geluk, een geweldige blijdschap scheen hem boven zichzelf uit te heffen. Hij lachte maar, drukte handen, dronk de lof als bedwelmende wijn. Hooft zei wat over de koren, Roemer Visscher lachte nog over de twee komische figuren, noemde ze een originele vondst, nodigde hem op een glas wijn bij hem thuis, Van Baerle complimenteerde hem in uitgelezen termen, de vrienden van schermschool en schutterij kwamen niet uitgeroepen over zijn succes, de schilders waren trots op hem en schreeuwden boven alles uit.

Adriaan Cornelisz. stond er stralend bij en nodigde ieder, die zin had, uit 's avonds met een koele drank deze gedenkwaardige dag te komen besluiten. Hillegond hing trots aan zijn arm, Stijntje sprong hem om de hals en kuste hem en werd luide toegejuicht. Moeder Marrigje had tranen in de ogen om al de eer, die haar jongen werd aangedaan. Ze was totaal verbijsterd door het lange stuk met al die hoge dames en heren, met die brutale en onfatsoenlijke knecht en dienstmeid en de gedachte, dat dit allemaal ontsprongen was aan het hoofd van haar kleine Gerbrandt, die daar nu stond als een man met een snor en een baard, de deftige kanten kraag over zijn fluwelen wambuis geplooid, het middelpunt van al die bekende, geleerde en voorname mensen, gevierd en bewonderd, een overwinnaar.....

Jacob Pauw drong naar voren met een jonge vrouw aan de arm.

‘Breêro, mijn nicht, Margriet Keyzer uit Hoorn, wou graag met je kennis maken en je complimenteren.’

Gerbrandt keek haar aan. Wat een zeldzaam mooi, edel gezicht. Zuiver van vorm, goudblond haar krullend uit de fijne kanten muts, bruine ogen, een kleine, rechte neus en een trotse, glimlachende mond met volle, rode lippen. Ze stak hem de hand toe.

‘Het was een grote verrassing, Sinjeur Breêro..... Amsterdam kan trots op u zijn..... We zullen uw naam nog wel meer horen..... Al mijn complimenten en gelukgewenst met dit eerste succes.’

Gerbrandt boog als voor een koningin. Zijn ogen schitterden de hare tegen. Hij stond een ogenblik als met haar alleen in een grote stilte. Zij knikte hem toe, een lachje ontblootte haar hagelwitte tanden. Dan was ze met Jacob tussen de mensen verdwenen.

Breêro knipperde met de ogen, alsof hij in een te sterk licht gekeken had..... Zo'n schoonheid!.....

Badens stak zijn arm door die van Gerbrandt.

'Als vader en moeder Brederode het goed vinden, neem ik m'n oud-leerling mee naar huis voor een goed glas op z'n goed werk. En ik nodig mijzelf bij u op het avondmaal.'

Lachend stemde Adriaan Cornelisz. toe:

'Drink niet te veel, hou nog wat ruimte voor vanavond..... en kom niet te laat.'

Badens had Avercamp, Vinckeboons, Stalpart en Quina ook uitgenodigd.

Buiten stonden nog wat mensen na te praten. Zij groetten beleefd, maar met een vertrouwelijke glimlach. Het deed Gerbrandt goed, het was alsof er een band bestond tusschen hem en die onbekende mensen: hij was hùn schrijver..... Verder achteraf stond een eenzame vrouwenfiguur, met een donkere doek om het hoofd. Zij knikte nauw merkbaar. Haar ogen straalden recht in de zijne. Het was Dieuwertje. Hij zwaaide vrolijk met de hand naar haar en ging met de vrienden verder. Een magere jonge kerel met een raspige baard, haveloos gekleed en met een paar levendig flikkerende rattenoogjes schoot op hem af.

'Geluk, Sinjeur Breêro'.....

Pietje Morsebel.

'Dank je, Piet..... Was je binnen?'

Pietje grinnikte.

'Wat dacht je?..... Ik vergeet mijn ouwe vrienden niet..... En als er dan ook nog familie van me op de planken staat!'.....

'Familie van jou?'

'Nieuwen-Haan..... een beetje nettere neef.'

Gerbrandt lachte en stak hem een geldstuk toe.

'Hier, drink een glas op mijn gezondheid..... Wat doe je tegenwoordig?'

'Ik ben lakei bij Prins Haveloos, maar ik heb een betere post op 't oog.'

Lachend ging hij weg met een hoofse zwaai van zijn gescheurde muts.

Badens schudde het hoofd.

'Jammer van de rekel,' zei hij. 'Er zit iets in, bepaald..... Maar

hij wil niet deugen..... Weet je, dat ie een jaar in het rasphuis gezeten heeft?'

'Als 't daar maar mee afloopt,' antwoordde Vinckeboons. 'Die kwant ruikt naar de galg'.

'Weg, sombere gedachten!' riep Stalpart. 'De Turken zeggen, dat iedereen rondloopt met zijn lot aan zijn hals: niemand kan zijn bestemming ontlopen..... Onze bestemming voert ons naar de wijn van Meester Badens en dan naar het feest bij Adriaan Cornelisz..... Wie praat er nou nog van de galg?'.....

En arm in arm stapten zij verder naar de Burgwal, waar de koele Rijnse wijn gereed stond en Badens' huishoudster-model-bijzit hen met een vrolijke lach verwelkomde.

5

Het werd een groot en vrolijk feest in den huize Brederode. Het grootste en vrolijkste, dat er ooit gevierd was.

Gerbrandt was blij en gelukkig. Het grote proefstuk was doorstaan. Alle zenuwachtige onzekerheid was verdwenen, alle angst en druk weggenomen. Zijn werk was geslaagd en uitgebracht. Hij had hoofd en hart vrij voor andere dingen..... Iedereen vroeg hem, waar hij nu mee ging beginnen?..... Hij lachte hen uit en hief afwerend de roemer..... Voorlopig niet..... hij had genoeg gezwoegd, genoeg angsten uitgestaan, zich genoeg geërgerd en gezweet van opwinding..... Hij wou nu eens wat uitblazen, een tijd lang alleen aan het schilderen denken en verder luilakken en dromen en plezier maken..... Hij wou veel gaan schermen bij de nieuwe vechtmeester Thibout, die van zijn kunst een wetenschap maakte en heel wat meer in zijn mars had dan het Houten Aangezicht, dat, och arme, dronken van de trap gevallen was en zijn stugge nek gebroken had..... Hij wou weer eens ronddwalen door de stad, kijken en luisteren naar alles wat daar gebeurde en gezegd werd..... Hij zou eens wat uitzwerven naar buiten, naar zijn boerse vrienden in Vinkeveen en Akersloot, in Diemerdam en Abcoude..... Mischien zou hij af en toe eens een liedje schrijven, maar groot werk ondernemen..... nee, daar had hij nu de moed niet toe.....

Wat waren ze allemaal hartelijk voor hem en blij met zijn succes..... Het was heerlijk zoveel vrienden te hebben, die je je geluk gunden..... Charles Quina, die niet veel wijn verdroeg, spoedig beneveld raakte en dan zijn gewone verlegenheid vergat, verzocht stilte en las een eredicht voor, dat hij geschreven had naar aanleiding van Gerbrandts ‘Rodderick’..... Arme Charles!..... Hij meende het zo goed, maar brak zelf bijna zijn tong over z'n stotend rhythme en ingewikkelde rijmen..... Wat deed het ertoe?..... Het was eerlijk en warm gemeend. Moeder was er ontroerd van; ze had geen woord begrepen van het geleerde in sonnetvorm, maar de hartelijkheid van de stem was haar ruim voldoende, zij stopte hem gauw een extra stuk toe van de eigengebakken feesttaart en gaf hem een kus op de wang om hem te bedanken voor zijn vriendschap..... Wat verbaasd en zeer bevangen zat zij het feest aan te zien. Het feest ter ere van haar kleine zorgenkind Gerbrandt,

dien ze nu een groot man noemden..... Here! Here! hoe was het mogelijk?..... En zij als gastvrouw in dit grote huis met al die deftigheid over de vloer..... hoe vreemd het leven liep..... en wat zij een wonderlijk kuiken had uitgebroed, die zulke gaven ontplooide!..... In een hoekje van haar gemoed hurkte naast haar vreugde ook een kleine angst, de vreemde vrees voor het geluk, de onrustige vraag, waarheen dit alles voeren moest en of het einde wel zo blij zou zijn als dit stralende heden.

Adriaan Cornelisz. voelde zich in zijn element. Breed stond hij tussen zijn gasten, het zware blozende gezicht glanzend van levenslust en blijde trots boven de fijn gepijpte hagelwitte halskraag, het glas glinsterende wijn geheven naar ieder, die maar met hem drinken wou..... Zijn haar en baard begonnen te grijzen, maar onverwoestbaar sterk en kerngezond voelde hij zich op het hoogtepunt van zijn leven..... de ouderdom was nog ver..... de vrouwen luisterden nog graag naar zijn complimenten en sloegen blozend de ogen neer voor de vonken van zijn lachende blik..... Hillegond zong een lied bij de luit, ze had een mooi, warm geluid, speelde en zong vol uitdrukking, ze was mooi en rijzig gebouwd, vreemd, dat ze nog niet getrouwd was..... te kieskeurig op de vrijers..... enfin, de ware Jacob zou wel komen..... Stijntje was vanavond om op te vreten, een en al lieftallige vrolijkheid en schelmse luim..... ze liep te bedienen en had voor ieder een lach en een geestig woord..... De jonge Quina keek haar overal na met een smachtende blik, maar zij had meer ogen voor Lucas Pauw, een jongere broer van Gerbrandts vriend, een vrolijke brutale snuiter met een sierlijk opgewipt zwart kneveltje en een streepje baard over de kin als een Franse musketier..... hij moest haar eens waarschuwen voor die kwant..... En Pieter?..... Waar was Pieter?..... Aha..... daar stond hij bij de schoorsteen met van Tongerlo, de zoon van den wijnverlater, ze hadden papieren met cijfers in de hand en spraken ernstig, alsof ze op kantoor een zakenbespreking voerden..... Adriaan Cornelisz. grinnikte in zijn baard. Hij moest altijd lachen om zijn oudste zoon. Een lach waar minachting in gemengd was met medelijden en wrevel... Hoe kwam die kraai in het lustige nest van zijn bonte zangvogels?..... Hij heette naar zijn oom van moederskant. Je zou er bijgelovig van worden!..... Precies zo'n duitenpletter en droogpruimer, fel op voordeel, deugdzaam door gebrek aan bloed en geest, afgunstig en zuur als brem, rekenend

van de morgen tot de avond, geld schrapend om het vast te houden zonder ervan te genieten..... Men zei, dat hij de weduwe Quast vrijde, vijftien jaar ouder dan hij, alles been en tanig vel, maar met een grote zaak in pelterijen in de Warmoesstraat en zakken vol met daalders..... hoe kon de vent het over zijn hart verkrijgen?..... Maar hij mocht hem niet laken: het brave, voorbeeldige lid van de familie..... Hield zijn moeder van hem?..... Dat bleef een raadsel voor Adriaan. Ze sprak altijd met grote achting over zijn degelijke aard en vroom gedrag, maar hij had soms de indruk, dat ze bang voor hem was, en zeker ging haar voorkeur uit naar Gerbrandt, in alles zijn tegenbeeld..... Jammer voor de kerel, dat hij zo'n trieste, droge natuur had, die van het leven de vreugde en de lust niet kende.....

'A vous, Sinjeur Bredero!..... u is een benijdenswaardig man!'

Het was Jacob Pauw, die met opgeheven roemer voor hem stond.

'Van harte, Sinjeur Pauw..... en waarom zo benijdenswaardig?'

Jacob lachte.

'U is ijdel ook..... u wilt het nog eens horen uitspreken!..... Wel, met een zoon als Gerbrandt en een paar zo mooie en geestige dochters..... en een koopmanstalent als Pieter Adriaansz., me dunkt, u hebt niet te klagen.'

'Zo is het, jonge man, en ik klaag ook niet..... Stijntje, schenk deze roemer nog eens vol..... Gerbrandt, wij willen je gezondheid drinken!'

'Altijd bereid, vader..... Waarom heb je je nicht niet meegebracht, Jacob?'

'Ze wou graag, maar ze durfde niet.'

'Zo angstig ziet ze er niet uit anders.'

'Is ze ook niet. Maar ze vroeg me je uit te nodigen morgenavond bij ons te komen om wat nader kennis te maken.'

Een grote blijdschap schoot in Gerbrandt op. Hij had niet opgehouden aan het mooie meisje te denken.

'Heeft ze dat werkelijk gevraagd?'

'Zo waarachtig als ik hier sta..... Maar pas op je hart, vrindje..... Margriet is een gevaarlijk wezen'.....

'Ik waag het er op door zulke tanden verscheurd te worden,' lachte Gerbrandt. 'Zeg haar, dat ik ijlen zal om haar bevel te gehoorzamen'.....

‘Heb je niet een nieuw lied om te laten horen?’

‘Ja, dat heb ik,’ zei hij lachend, en met een knipoogje tegen zijn vader voegde hij erbij: ‘Iets dat onze Piet bijster zal aanstaan, vader..... een soort loflied op zijn blommige vrijage’.....

Adriaan lachte en wreef zich de handen van voorpret: daar zou hij weer wat moois gebrouwen hebben!.....

Gerbrandt greep de luit en sloeg met een zot gebaar een paar daverende accoorden aan. Men riep om stilte, alles zweeg, Gerbrandt ging bij de schoorsteen staan. Pieter stak de papieren in zijn zak en zei smalend tot Van Tongerlo:

‘Let op, Jan, je krijgt wat stichtelijks te horen..... Hou je kaken vast, je mocht ze eens verrekken van het geeuwen!’

‘Luister maar, Pieterbroer, en geeuw dan,’ lachte Gerbrandt, preludeerde met scheefgehouden hoofd de wijs van ‘Pots hondert duysent slapperment’ en kondigde met een spottende blik naar Pieter aan: ‘Samenspraak tussen een verliefd oud wijf en een jonge borst!’

Dan begon hij te zingen, imiteerde de mauwende stem van het oude besje en het frisse, forse, spottende geluid van den jongeman:

Besje:
‘Nu, Heereman, nu Jong-gesel,
Hoort toe en houwt wat stal.

Jonkman:
Nou laet mijn gaen, jij ouwe vel,
Wat schortje? sinje mal?

B.:
Hoe komt dat ghy u soo verhaest?
Ay lieve houwt wat stee.

J.:
Wegh, ouwe Totebel, ghy raest:
Dat jij soeckt, soeck ick mee!

B.:
Hoe valt u dit so euvel in,
Dat ghy my soo versmaed?

J.:
Wegh quijlbab met u kevelkin,
Wegh met u malle praet!

B.:
Ay Jonghman geeft mij wat gehoor,
Het is mijn eerste bee.

J.:
En prevelt mij niet meer an 't oor:
Dat jij soeckt, soeck ick mee!

En of de oude, malle toot den jonkman al belooft hem zo rijk te maken als de zee, hem te kleden als een graaf, hem onder goud en zilver te bedelven, hij lacht haar uit en hoont haar om haar zotte gril.

‘Wegh taye tandelose Best,
Wegh druipneus, weg root-oogh,
Gaet, haelt ien kooltje in u test,
En settet vrij wat hoogh,
En raest en blaest daer leven in,
En laet mijn in mijn vree.
Dit is een Meysjen na mijn sin!
Dat jij soeckt, soeck ick mee.’

En tot slot bijt hij haar toe:

Al waer de Rijckdom van u schat
Als al de wereld groot:
En eer ickse met u besat,
Ick was veel liever doot:
Wegh Morssebel, gij hebt een gongs:[1)]
Gaet door, gij oude quee,
Och, Beste-moer, gij soeckt wat jongs,
Dat jij soeckt soeck ick mee!’

Er werd hartelijk gelachen en de standvastige jonkman werd luide toegejuicht. Maar Pieter was onder het lied met een giftig gemompelde verwensing de kamer uitgeslenterd. Stijntje gaf hem een stomp toen hij haar voorbij ging en stak de tong tegen hem uit, stikkend van het lachen. Van Tongerlo grinnikte vol leedvermaak om de pijnlijke terechtwijzing van zijn vriend, maar ging hem toch achterna om hem te raden zich niets aan te trekken van dat kwajongensgedoe.....

Toen de gasten vertrokken waren, zat Gerbrandt met zijn vader nog een pijp te roken bij het smeulende haardvuur. Adriaan Cornelisz. voelde zich aangenaam doezelig en volmaakt tevreden, en dat zei hij ook.

1) Je bent niet goed snik.

‘Maar ik zou nog gelukkiger zijn, als ik jullie allemaal goed getrouwd wist,’ voegde hij er aan toe. ‘Jullie zijn me te traag in dat opzicht..... Wat scheelt er eigenlijk aan? Hilletje is toch een mooie meid en nu is ze al over de zeven-en-twintig..... En jij met je wilde kop, je bent te wispelturig..... hou je oog eindelijk eens op één en laat 't wat goeds zijn..... Pieter zal een zak vel en botten en geld trouwen, maar ik heb graag jong volk om me heen..... Wanneer zul je me dat plezier eens doen, Gerbrandt?’

‘Als ik er zelf plezier in heb, vader,’ lachte de jonge man. ‘Ik verdien net genoeg met het penseel om m'n eigen uitgaven te bekostigen..... En daar zijn zoveel lieve meisjes, vader..... 't is deksels moeilijk om er een uit te kiezen en al de anderen te vergeten..... Ik vind dat een beetje hard, eerlijk gezegd’.....

Adriaan keek hem met een soort samenzweerdersbloed meesmuilend aan, en zuchtte eens. De jongen was waarlijk van zijn bloed..... ‘Wacht niet te lang,’ waarschuwde hij. ‘'t Blijft altijd het zelfde, maar een man moet zijn gezin stichten, zeker als hij zo heet bloed in z'n lijf heeft als jij..... Al dat gezwerf brengt toch geen rust en een goed huwelijk met een goede vrouw is een veilige haven voor zulke als wij zijn..... geloof me’.....

Het klonk plotseling zo ernstig, dat Gerbrandt verwonderd opkeek..... Zijn vader streek zacht over zijn baard en keek peinzend in de dovende gloed van het vuur. ‘Zulke als wij zijn’ had hij gezegd..... Zou vader ook die ongedurigheid in zijn bloed hebben, dat plots opschietende, ongeduldige vuur, die vliegende hartstocht, waardoor zoveel bedorven en vernield werd?..... Hij had het vaak gedacht, maar het zich altijd weer ontgeven..... je bracht je vader niet met zulke dingen in verband..... en toch - waarom niet?..... Een vader was toch nog iets anders dan een stuk gezag: een mens, een man met zijn neigingen en driften..... Hij voelde zich plotseling erg dicht bij hem..... kameraadschappelijker, gemeenzamer dan ooit tevoren.....

Tot in bed dacht hij erover na..... Hij wou hem getrouwd zien om hem veilig te weten..... Wàs je veilig, als je getrouwd was?..... Zou dat hart dan ophouden te wringen en te dwepen, die zinnen in toom gehouden worden en tot machteloosheid verstild?..... Misschien..... als je een vrouw vond, die voor goed alle andere kon verdringen..... Bestond er zo een?..... Wat wonderlijke en kinderlijke nieuwsgierigheid dreef je van de een naar de ander?.....

Hoe kon de een de ander zo grondig uit je ziel en zinnen stoten?..... Was er zoveel verschil?..... Och.....

Margriet Keyzer heette ze..... Iets van zo volmaakte schoonheid en gratie had hij niet gezien sinds..... sinds de Gouden Jonkvrouw..... Haastig en bezeerd als tegenover een slecht voorteken trokken zijn gedachten zich terug.....

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.